

Ministarstvo
finansija

Adresa: ul. Stanka Dragojevića 2,
81000 Podgorica, Crna Gora
tel: +382 20 242 835
fax: +382 20 224 450
www.mif.gov.me

Br: 05-02-039/25-32579/2

Podgorica, 24.10.2025. godine

Za: MINISTARSTVO REGIONALNO-INVESTICIONOG RAZVOJA I SARADNJE SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA, Cetinjski put bb, Podgorica

gospodinu, Ernadu Suljeviću, ministru

Predmet: Mišljenje na Predlog revidirane strategije regionalnog razvoja Crne Gore za period 2023-2027. godina, sa Akcionim planom za 2025. godinu

Veza: Vaš akt broj: 01-039/25-1384/16 od 24.09.2025. godine

Poštovani gospodine Suljeviću,

Povodom *Predloga revidirane strategije regionalnog razvoja Crne Gore za period 2023-2027. godina, sa Akcionim planom za 2025. godinu*, Ministarstvo finansija daje sledeće:

MIŠLJENJE

Na tekst Predloga revidirane strategije i pripremljeni Izveštaj o analizi uticaja propisa, sa aspekta implikacija na poslovni ambijent, nemamo primjedbi.

Dostavljenim aktom je navedeno da je Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama, u skladu sa Programom rada Vlade za tekuću godinu, pripremio revidiranu Strategiju uz Akcioni plan za 2025. godinu.

Uvidom u dostavljeni materijal i Izveštaj o sprovedenoj analizi procjene uticaja propisa, navedeno je da su za implementaciju predmetnog propisa odnosno sprovođenje aktivnosti definisanih Akcionim planom u 2025. godini definisani izvori finansiranja na bazi nacionalnog budžeta, javnog sektora, IPA fondova, donatora, kao i doprinosa iz privatnog sektora. Nadalje, navedeno je da za realizaciju planiranih aktivnosti u 2025. godini, nije potrebno izdvajanje dodatnih finansijskih sredstava iz budžeta Crne Gore već su ista opredijeljena Zakonom o izmjenama Zakona o budžetu Crne Gore za 2025. godinu u ukupnom iznosu od 245.844.263,97 €, što je 35,36% Akcionog plana za 2025. godinu.

Naime, kako se navodi u materijalu za sprovođenje Akcionog plana za 2025. godinu predviđena je realizacija 72 aktivnosti, dok za realizaciju predloženih aktivnosti predviđena su sredstva u iznosu od 695.251.732,37 €, i to:

- nacionalni budžet u iznosu od 245.844.263,97 € (35,36%);
- budžet opština u iznosu od 28.962.489,74 € (4,17%);
- javni sektor u iznosu od 410.024.430,65 € (58,97%);
- IPA u iznosu od 2.979.026,58 € (0,43%);
- donatorski programi u iznosu od 7.441.521,43 € (1,07%).

Takođe, uz materijal dostavljene su i saglasnosti institucija koje su označene kao nosioci aktivnosti odnosno koje učestvuju u pripremi i sprovođenju politike regionalnog razvoja.

S tim u vezi, Ministarstvo finansija, sa aspekta budžeta, u načelu nema primjedbi na dostavljeni Predlog revidirane Strategije regionalnog razvoja Crne Gore za period 2023 – 2027. godine, sa Akcionim planom za 2025. godinu, uz napomenu da je finansijska sredstva potrebna u 2025. godini neophodno uskladiti sa sredstvima opredijeljenim potrošačkim jedinicama koje su označene kao nosioci aktivnosti Zakonom o izmjenama Zakona o budžetu Crne Gore za 2025. godinu. Napominjemo, da će iznos sredstava potreban za realizaciju predmetne Strategije u narednom periodu biti predmet razmatranja prilikom procesa izrade godišnjeg zakona o budžetu.

Takođe, imajući u vidu da se radi o udruživanju finansijskih sredstava iz različitih izvora, ukazujemo da je implementaciju aktivnosti definisanih ovim Planom potrebno uskladiti sa stepenom ostvarenja sredstava iz predviđenih izvora.

Pored navedenog, razmatrajući dostavljeni tekst predloženog propisa, utvrđeno je da se određene aktivnosti odnose na pokretanje predloga za izradu ili izmjenu pravnih okvira, te ukazujemo da će predlozi navedenih aktivnosti, kao i ostalih aktivnosti iz Akcionog plana koje se tiču pokretanja predloga za izradu ili izmjenu pravnih okvira, a koji mogu imati fiskalni uticaj na budžet države, biti predmet posebnog razmatranja.

Dodatno, ukazujemo na član 40 Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti kojim se uređuje da ugovorene obaveze moraju biti usklađene sa planiranim i odobrenim sredstvima, kao i da je budžetski izvršilac odgovoran za zakonito korišćenje sredstava odobrenih potrošačkoj jedinici.

S poštovanjem,

OBRAZAC

IZVJEŠTAJ O SPROVEDENOJ ANALIZI PROCJENE UTICAJA PROPISA

PREDLAGAČ PROPISA

Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama

NAZIV PROPISA

Predlog revidirane Strategije regionalnog razvoja Crne Gore za period 2023-2027. godina, sa predlogom Akcionog plana za sprovođenje revidirane Strategije, za 2025. godinu

1. Definisanje problema

- Koje probleme treba da riješi predloženi akt?
- Koji su uzroci problema?
- Koje su posljedice problema?
- Koji su subjekti oštećeni, na koji način i u kojoj mjeri?
- Kako bi problem evoluirao bez promjene propisa ("status quo" opcija)?

- Koje probleme treba da riješi predloženi akt?

Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama je, u skladu sa Programom rada Vlade za tekuću godinu, pripremilo Revidiranu Strategiju regionalnog razvoja Crne Gore za period 2023-2027. godina (SRR 2023-2027), sa predlogom Akcionog plana za sprovođenje Strategije u 2025. godini.

Naime, SRR 2023-2027 predstavlja temeljni planski dokument politike regionalnog razvoja, kojim se utvrđuju ciljevi i prioriteti regionalnog razvoja, način njihovog postizanja, područja sa razvojnim specifičnostima, kao i međusobni odnos i aktivnosti organa državne uprave i drugih nosilaca aktivnosti regionalnog razvoja, koji su uključeni u sprovođenje SRR.

Sastavni dio SRR 2023-2027 je i Akcioni plan za sprovođenje Strategije u 2025. godini, u okviru kojeg su sadržane aktivnosti koje prate realizaciju definisane politike regionalnog razvoja, po strateškim ciljevima.

Nekoliko je ključnih razloga za reviziju SRR 2023-2027:

- objavljeni rezultati Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2023. godine pokazali su zabrinjavajuće podatke posebno u domenu migracija i starenja stanovništva. Razlike u nivou regionalne razvijenosti uticale su na migracije stanovništva, pa je tako Popis pokazao da je Sjeverni, najnerazvijeniji region, bio izrazito emigraciono područje,
- po prvi put u Crnoj Gori, osnovano je Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama koje je unaprijedilo funkciju koordinacije i vršenja nadzora nad sprovođenjem SRR 2023-2027. i generalno politike regionalnog razvoja,
- donesen Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine, a u skladu sa Zakonom regionalnom razvoju (član 6, stav 3), potrebno je usaglasiti aktivnosti između ova dva strateška dokumenta,
- VCG je usvojila Reformsku agendu Crne Gore 2024-2028, kao važan dokument u procesu evropskih integracija,
- potreba za usklađivanjem indikatora uspjeha, indikatora učinka i indikatora rezultata sa ključnim indikatorima performansi EU i dostupnim međunarodnim indikatorima i bazama, a u skladu sa Metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata GSV.

- Koji su uzroci problema?

Kao ključni problem u oblasti regionalnog razvoja definisan je veliki razvojni jaz koji postoji između Sjevera i ostala dva regiona u Crnoj Gori. Polazeći od problema izraženih regionalnih dispariteta, prepoznati su ključni uzroci, i to:

- Nedovoljna usklađenost obrazovne politike sa potrebama tržišta, kako za mlade sa srednjom, tako i sa visokom stručnom spremom. Takođe, u potrebnoj mjeri nije posvećena pažnja mjerama socijalne politike za smanjenje siromaštva, sa fokusom na regionalnu dimenziju.
- Nedovoljno razvijena osnovna i poslovna infrastruktura, kao i poslovno okruženje.
- Iako je većina promjena regulatornog okvira i poslovnog ambijenta u prethodnom periodu imala pozitivan uticaj, poslovno okruženje u Crnoj Gori, i na centralnom i lokalnom nivou, karakteriše nepredvidivost, složene administrativne procedure, kao i nedovoljan pristup finansiranju posebno startapova i inovacija. Poteškoćama u unaprjeđenju konkurentnosti JLS u velikoj mjeri doprinose i dalje brojni parafiskalni nameti.

- Slaba razvijenost opština Sjevernog regiona, migratorna kretanja, slabiji fiskalni kapacitet privrede i stanovništva u odnosu na druga dva regiona u Crnoj Gori i slabe mogućnosti da iz svojih prihoda finansiraju zakonom utvrđene obaveze, takođe je identifikovano kao jedan od uzroka problema. Nadalje, finansijska sredstva nijesu usmjerena prevashodno na manje razvijene JLS. Međuopštinska saradnja u cilju ujednačavanja kapaciteta JLS, kao i rješavanju zajedničkih problema JLS, nije na zadovoljavajućem nivou.
- Nedovoljno razvijen institucionalni okvir i neophodnost daljeg poboljšanja funkcije nadzora nad sprovođenjem strategije i politike regionalnog razvoja, unaprijeđenja koordinacije i mogućeg objedinjavanja nadležnosti vezanih za regionalni razvoj.

- Koje su posljedice problema?

Ključne posljedice prethodno identifikovanih problema ogledaju se prevashodno u: daljem povećanju stope nezaposlenosti (posebno žena i mladih); povećanje jaza u zaposlenosti muškaraca i žena; produbljivanje poteškoća u prelasku mladih iz sistema obrazovanja na tržište rada i neusklađenost između njihovih znanja i vještina i potreba tržišta rada; nastavne metode više usmjerene na sticanje/akumuliranje znanja, nego na kritičko razmišljanje; dalja migracija stanovništva; starenje stanovništva u najmanje razvijenim opštinama, i njihov sporiji razvoj; dalje povećanje troškova zdravstvene zaštite zbog starenja stanovništva; neadekvatno targetiranje socijalne pomoći; povećanje neformalne zaposlenosti; povećanje stope rizika od siromaštva; nedovoljno razvijena osnovna i poslovna infrastruktura, nepredvidivost daljeg unaprijeđenja poslovnog ambijenta; nepostojanje međuopštinske saradnje i neadekvatno funkcionisanje JLS.

- Koji su subjekti oštećeni, na koji način i u kojoj mjeri?

U odnosu na razlike u nivou razvijenosti regiona, to su predstavnici poslovnog sektora u Crnoj Gori koji obavljaju svoju djelatnost u nekoj jedinici lokalne samouprave, ali i same JLS, na koje sve utiče nedovoljan ljudski kapital, nerazvijena infrastruktura, neadekvatna iskorišćenost raspoloživih resursa, nizak stepen diverzifikacije privrede kao i potrebe samih građana u dijelu efikasnijeg pružanja usluga i generalno poboljšanje životnog standarda.

- Kako bi problem evoluirao bez promjene propisa ("status quo" opcija)?

Implementacija je moguća i uz važeći strateški okvir, ali uz prethodno obrazložene razloge za reviziju Strategije, resor je želio da unaprijedi strateški okvir ove politike.

2. Ciljevi

- **Koji ciljevi se postižu predloženim propisom?**
- **Navesti usklađenost ovih ciljeva sa postojećim strategijama ili programima Vlade, ako je primjenljivo.**

- Koji ciljevi se postižu predloženim propisom?

Ciljevi revidirane Strategije ostali su isti kao u važećoj Strategiji. SRR 2023-2027 ima za prioritet da doprinese ravnomjernijem regionalnom razvoju za život po mjeri čovjeka, zasnovan na konkurentnosti, inovativnosti, unaprijeđenju ljudskog kapitala, digitalizaciji, dekarbonizaciji i socijalnoj inkluziji, uz istovremeno povećanje kvaliteta života svih građana kroz veću zapošljivost i dohodak per capita i posljedično smanjenje rizika od siromaštva i migracija. Na ovim osnovama formulisani su sljedeći strateške ciljevi:

- STRATEŠKI CILJ 1: Jačanje funkcionalnosti JLS kroz sistemsko upravljanje regionalnim razvojem
- STRATEŠKI CILJ 2: Ostvarenje održivog ekonomskog razvoja regiona kroz jačanje ljudskih potencijala i podsticanje zapošljavanja radi poboljšanja kvaliteta života;
- STRATEŠKI CILJ 3: Povećanje konkurentnosti regiona, zasnovano na unaprijeđenju infrastrukture, poboljšanje poslovnog ambijenta i razvoj prioriternih sektora i sektora sa potencijalom rasta

- **Navesti usklađenost ovih ciljeva sa postojećim strategijama ili programima Vlade, ako je primjenljivo**

Usklađenost sa krovnim strateškim dokumentima (vertikalna usklađenost)

Ekspoze mandatar (Program rada 44. Vlade Crne Gore); Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine; Reformska agenda Crne Gore 2024-2027. godine; Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine; Srednjoročni program rada Vlade za period 2024 – 2027. godine; Program ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2024–2026; Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji za period 2024-2027. godine

Usklađenost sa sektorskim strateškim dokumentima (horizontalna usaglašenost)

Industrijska politika Crne Gore 2024-2028. godine (IP 2028); Strategija razvoja saobraćaja 2019-2035; Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2022-2028; Strategija razvoja turizma Crne Gore 2022-2025; Strategija reforme obrazovanja 2025 – 2035; Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine; Strategija stambene politike Crne Gore do 2034. godine; Strategija digitalne transformacije Crne Gore za period 2022 – 2026. godine; Nacionalni energetski i klimatski plan Crne Gore do 2030 godine (NEKP); Strategija reforme javne uprave 2022-2026; Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti Crne Gore za period 2026-2029; Nacionalna strategija zapošljavanja 2021-2025; Strategijom digitalne transformacije 2022-2026; Instrument pretprijetne podrške EU Crnoj Gori za period 2021-2027; Strategija razvoja nacionalnog brenda 2022-2026.

3. Opcije

- **Koje su moguće opcije za ispunjavanje ciljeva i rješavanje problema? (uvijek treba razmatrati "status quo" opciju i preporučljivo je uključiti i neregulatornu opciju, osim ako postoji obaveza donošenja predloženog propisa).**
- **Obrazložiti preferiranu opciju?**

- **Koje su moguće opcije za ispunjavanje ciljeva i rješavanje problema?**

Od ključnog značaja za ostvarenje definisanih ciljeva biće neophodno obezbijediti odgovarajuću institucionalnu i međuresorsku saradnju ali i efikasnu koordinaciju. Iz ovog razloga, u narednom periodu slijede intenzivne aktivnosti na uspostavljanju funkcionalnog Partnerskog savjeta za regionalni razvoj, u okviru kojeg će se detaljnije razmatrati ključna pitanja u oblasti regionalnog razvoja.

- **Obrazložiti preferiranu opciju?**

Navedena opcija je neophodna, imajući u vidu sveobuhvatnost politike regionalnog razvoja i potrebe za sistemsko djelovanje kako bi se rezultati ostvarili.

- **Kako bi problem evoluirao bez promjene propisa ("status quo" opcija)?**

Implementacija je moguća i uz važeći strateški okvir, ali uz prethodno obrazložene razloge za reviziju Strategije, resor je želio da unaprijedi strateški okvir ove politike.

4. Analiza uticaja

- **Na koga će i kako će najvjerojatnije uticati rješenja u propisu - nabrojati pozitivne i negativne uticaje, direktne i indirektne.**
- **Koje troškove će primjena propisa izazvati građanima i privredi (naročito malim i srednjim preduzećima).**
- **Da li pozitivne posljedice donošenja propisa opravdavaju troškove koje će on stvoriti.**
- **Da li se propisom podržava stvaranje novih privrednih subjekata na tržištu i tržišna konkurencija.**
- **Uključiti procjenu administrativnih opterećenja i biznis barijera.**

- **Na koga će i kako će najvjerojatnije uticati rješenja u propisu - nabrojati pozitivne i negativne uticaje, direktne i indirektne.**

Veliki broj aktivnosti u dostizanju strateških i operativnih ciljeva SRR 2023-2027 će **pozitivno** uticati na unaprjeđenje osnovne infrastrukture, dalja ulaganja u turističku i poslovnu infrastrukturu, unaprjeđenje poslovnog ambijenta, povećanje konkurentnosti privatnog sektora, razmatranje mogućnosti uvođenja dodatnih poreskih olakšica, veće subvencije i izdvajanja iz Agrobudžeta, pravedniju preraspodjelu sredstava iz Egalizacionog fonda kao i sredstava za socijalnu i dječiju zaštitu.

Naime, realizacija Akcionog plana za sprovođenje SRR 2023-2027, za 2023. godinu, uticaće na:

- Jačanje funkcionalnosti JLS i fiskalnih pozicija manje razvijenih opština,
- Unaprjeđenje mehanizma koordinacije u sprovođenju politike regionalnog razvoja,
- Unaprjeđenje ljudskog kapitala kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite,
- Povećanje stope zaposlenosti i smanjenje neformalne zaposlenosti,
- Povećanje efikasnosti i učinkovitosti populacione politike,
- Povećanje regionalne konkurentnosti,
- Razvoj prioriternih sektora sa potencijalom rasta sa fokusom na diverzifikaciju turističkog proizvoda, prerađivačku industriju i valorizaciju kulturne baštine,

- Unaprjeđenje saobraćajne infrastrukture,
- Unaprjeđenje uslova za proizvodnju visokokvalitetne hrane, organskog porijekla uz održiv dohodak poljoprivrednika,
- Zaštita životne sredine, razvoj energetike, unaprjeđenje energetske efikasnosti, adaptacija i mitigacija efekata klimatskih promjena.

Dakle, implementacija aktivnosti u okviru AP za 2025. godinu će imati **direktan** uticaj na privatni sektor u Crnoj Gori, jačanje ljudskih kapaciteta, JLS, a samim tim i **indirektno** na građane kroz unaprijeđenu infrastrukturu i sveobuhvatan ambijent. Definisanim aktivnostima će se uticati i na razvoj posebnih ciljnih grupa kao što su žene, mladi, start-up preduzeća.

- **Koje troškove će primjena propisa izazvati građanima i privredi (naročito malim i srednjim preduzećima).**

Nama troškova za privredu i građane.

- **Da li pozitivne posljedice donošenja propisa opravdavaju troškove koje će on stvoriti.**

Shodno prethodnom odgovoru, nema troškova za privredu i građane.

- **Da li se propisom podržava stvaranje novih privrednih subjekata na tržištu i tržišna konkurencija.**

Jedan od ciljeva za naredni period implementacije SRR podrazumijeva dalje jačanje poslovne infrastrukture i raspoloživost različitih servisa koji su neophodni MMSP i preduzetnicima za osnivanje i funkcionisanje preduzeća. Navedeno će dalje doprinijeti i većoj automatizaciji u poslovanju i digitalizaciji u preduzeću, kako bi se ojačali njihovi interni kapaciteti. U tome će od posebnog značaja biti podrška u vidu dodatnih poreskih olakšica i subvencija za otpočinjanje biznisa, modernizaciju proizvodnje kao i dalje poboljšanje regulatornog okvira, što će za rezultat imati stvaranje novih privrednih subjekata i veću konkurentnost privrede.

- **Uključiti procjenu administrativnih opterećenja i biznis barijera.**

Aktivnosti u okviru AP za 2025. godinu usmjerene su između ostalog i na unaprjeđenje poslovnog ambijenta i ukupnog regulatornog okvira koji je u funkciji regionalnog razvoja, i koji će rezultirati različitim mehanizmima podrške privrednom sektoru i povećanju investicionih ulaganja. Neke od aktivnosti u ovom smjeru, čija je realizacija planirana u 2025. godini su: smanjenje nameta na lokalnom nivou, razvoj infrastrukture za širokopojasni pristup internetu i povećanje broja korisnika, podrška ranoj fazi startapova, podrška inovativnim preduzećima, dalje unaprjeđenje institucionalne infrastrukture za razvoj preduzetništva i inovacija mladih, žena i socijalnog preduzetništva, različiti programi državne pomoći, kao i kreditne linije RBCG za rast konkurentnosti privrede.

5. Procjena fiskalnog uticaja

- **Da li je potrebno obezbjeđenje finansijskih sredstava iz budžeta Crne Gore za implementaciju propisa i u kom iznosu?**
- **Da li je obezbjeđenje finansijskih sredstava jednokratno, ili tokom određenog vremenskog perioda? Obrazložiti.**
- **Da li implementacijom propisa proizilaze međunarodne finansijske obaveze? Obrazložiti.**
- **Da li su neophodna finansijska sredstva obezbijeđena u budžetu za tekuću fiskalnu godinu, odnosno da li su planirana u budžetu za narednu fiskalnu godinu?**
- **Da li je usvajanjem propisa predviđeno donošenje podzakonskih akata iz kojih će proisteci finansijske obaveze?**
- **Da li će se implementacijom propisa ostvariti prihod za budžet Crne Gore?**
- **Obrazložiti metodologiju koja je korišćena prilikom obračuna finansijskih izdataka/prihoda.**
- **Da li su postojali problemi u preciznom obračunu finansijskih izdataka/prihoda? Obrazložiti.**
- **Da li su postojale sugestije Ministarstva finansija na nacrt/predlog propisa?**
- **Da li su dobijene primjedbe uključene u tekst propisa? Obrazložiti.**

- **Da li je potrebno obezbjeđenje finansijskih sredstava iz budžeta Crne Gore za implementaciju propisa i u kom iznosu?**

Za implementaciju SRR 2023-2027 odnosno Akcionog plana za 2025. godinu, za sve aktivnosti definisani su izvori finansiranja na bazi nacionalnog budžeta, javnog sektora, IPA fondova, donatora, kao i doprinosa iz privatnog sektora.

Realizacija planiranih aktivnosti u 2025. godini ne zahtijeva obezbjeđenje dodatnih budžetskih sredstava, već su ista opredijeljena Zakonom o budžetu za 2025. godinu u ukupnom iznosu od 245.844.263,97€, što je 35,36% ukupno planiranih sredstava AP 2025.

Ukupno planirana sredstva iznose 695.251.732,37€, a pored sredstava nacionalnog budžeta planira su i sredstva iz sljedećih izvora:

- budžet opština – 28.962.489,74 € (4,17%);
- javni sektor – 410.024.430,65 € (58,97%);
- IPA – 2.979.026,58 € (0,43%);
- donatorski programi – 7.441.521,43 € (1,07%);

Saglasnosti pojedinačnih resora prilažemo.

- **Da li je obezbjeđenje finansijskih sredstava jednokratno, ili tokom određenog vremenskog perioda? Obrazložiti.**

SRR 2023-2027 odnosno Akcioni plan 2025. godinu sadrži određeni broj aktivnosti koje imaju višegodišnji karakter i koje se u kontinuitetu sprovode shodno unaprijed definisanoj dinamici realizacije projekata. Kako je uglavnom riječ o strateškim infrastrukturnim projektima, zbog njihove važnosti u smislu stvaranja preduslova za ravnomjerniji regionalni razvoj, predmetne aktivnosti se moraju posmatrati u okviru dužeg vremenskog okvira, ali se u skladu sa tim budžet planira na godišnjem nivou. Takođe, aktivnosti koje predstavljaju dio redovnih aktivnosti nadležnih institucija realizuju se u kontinuitetu.

- **Da li implementacijom propisa proizilaze međunarodne finansijske obaveze? Obrazložiti.**

Implementacijom propisa ne proizilaze međunarodne finansijske obaveze.

- **Da li su neophodna finansijska sredstva obezbijeđena u budžetu za tekuću fiskalnu godinu, odnosno da li su planirana u budžetu za narednu fiskalnu godinu?**

Sredstva su planirana Zakonom o budžetu za 2025. godinu.

- **Da li je usvajanjem propisa predviđeno donošenje podzakonskih akata iz kojih će proisteći finansijske obaveze?**

Usvajanjem propisa nije predviđeno donošenje podzakonskih akata iz kojih bi proistekle finansijske obaveze.

- **Da li će se implementacijom propisa ostvariti prihod za budžet Crne Gore?**

Implementacijom propisa indirektno će doći do povećanja prihoda za budžet Crne Gore, i to kroz povećanje broja privrednih subjekata, unaprjeđenje kapaciteta i obima proizvodnje, stvaranja nove vrijednosti i novih proizvoda i usluga, otvaranje novih radnih mjesta, povećanje turističkog prometa, čime će se omogućiti veći doprinos nacionalnom bruto proizvodu, proširenju poreske baze kroz osnivanje novih preduzeća i novo zapošljavanje. Kroz sve navedeno će se stvoriti veći efekti na prihodnu stranu budžeta Crne Gore.

- **Obrazložiti metodologiju koja je korišćenja prilikom obračuna finansijskih izdataka/prihoda.**

Metodologija obračuna finansijskih izdataka zasnovana je na planiranoj procjeni utroška finansijskih sredstava od strane institucija nadležnih za sprovođenje pojedinačnih aktivnosti i projekata, a što je uslovljeno činjenicom da li se radi o kontinuiranim aktivnostima, gdje se na bazi prethodnog iskustva planiraju troškovi na godišnjem nivou ili su u pitanju projekti koji zahtijevaju detaljnu tehničku i finansijsku specifikaciju, izradu elaborata i projektnih zadataka, konsultacije i posebnu finansijsku procjenu troškova i efekata realizacije i sl.

- **Da li su postojali problemi u preciznom obračunu finansijskih izdataka/prihoda? Obrazložiti.**

Na finansijske izdatke za realizaciju aktivnosti predviđenih Akcionim planom za 2025. godinu, pribavljene su neophodne saglasnosti resornih ministarstava, i shodno tome nije bilo problema u preciznom obračunu navedenog.

- **Da li su postojale sugestije Ministarstva finansija na nacrt/predlog propisa?**

U okviru Radne grupe koja je formirana za izradu prvobitnog strateškog dokumenta, od strane člana RG koji je imenovan ispred Ministarstva finansija u kontinuitetu su dostavljani inputi, koji su dalje razmotreni. Konkretno u procesu revizije i priprema AP 2025, nije bilo sugestija.

- **Da li su dobijene primjedbe uključene u tekst propisa? Obrazložiti.**
Kao što je prethodno navedeno, u ovoj fazi revizije i pripreme AP 2025, nije bilo sugestija.

6. Konsultacije zainteresovanih strana

- **Naznačiti da li je korišćena eksterna ekspertska podrška i ako da, kako.**
- **Naznačiti koje su grupe zainteresovanih strana konsultovane, u kojoj fazi RIA procesa i kako (javne ili ciljane konsultacije).**
- **Naznačiti glavne rezultate konsultacija, i koji su predlozi i sugestije zainteresovanih strana prihvaćeni odnosno nijesu prihvaćeni. Obrazložiti.**

- **Naznačiti da li je korišćena eksterna ekspertska podrška i ako da, kako.**
Da, za izradu SRR 2023-2027 korišćena je eksterna ekspertska podrška, kroz angažovanje konsultanta, dok je AP 2025 resor samostalno pripremio, naravno uz konsultovanje nadležnih ministarstava.

- **Naznačiti koje su grupe zainteresovanih strana konsultovane, u kojoj fazi RIA procesa i kako (javne ili ciljane konsultacije).**

Kada je riječ o reviziji Strategije, ministarstvo je raspisalo Javni poziv za konsultacije u pripremi revizije Strategije raspisali 30.07. kao i Javnu raspravu na Nacrt revidirane Strategije 25.08. nakon čega je i objavljen Izvještaj sa Javne rasprave na sajtu ministarstva - <https://www.gov.me/clanak/izvjestaj-o-javnoj-raspravi-o-nacrtu-revidirane-strategije-regionalnog-razvoja-crne-gore>.

AP 2025 godine pripremljen je u periodu april – jul/avgust u saradji sa resorima, nosiocima aktivnosti.

- **Naznačiti glavne rezultate konsultacija, i koji su predlozi i sugestije zainteresovanih strana.**

U procesu izrade SRR 2023-2027 kroz kontinuirane konsultacije, ostvarena je uspješna međuresorska saradnja sa relevantnim ministarstvima, institucijama javnog sektora, kao i predstavnicima privatnog sektora i donatorima, u cilju uključivanja svih ključnih aktera značajnih za uspostavljanje efikasnog procesa formulisanja i implementacije SRR 2023-2027 i konkretno Akcionog plana za 2025. godinu.

7: Monitoring i evaluacija

- **Koje su potencijalne prepreke za implementaciju propisa?**
- **Koje će mjere biti preduzete tokom primjene propisa da bi se ispunili ciljevi?**
- **Koji su glavni indikatori prema kojima će se mjeriti ispunjenje ciljeva?**
- **Ko će biti zadužen za sprovođenje monitoringa i evaluacije primjene propisa?**

- **Koje su potencijalne prepreke za implementaciju propisa?**

Ono što je jedan od ključnih izazova, takođe su i potencijalne prepreke za implementaciju predmetnog dokumenta, i to prevashodno nedostaci u koordinaciji politike regionalnog razvoja koja je fragmentirana između više organa državne uprave i JLS, kao i nedostatak statističkih podataka na opštinskom i regionalnom nivou za praćenje implementacije strategije regionalnog razvoja. Za sprovođenje strateških i operativnih ciljeva SRR, potrebno je unaprijediti međuresorsku saradnju, kao i insitucionalni okvir koji će značiti poboljšanje funkcije nadzora nad sprovođenjem strategije, unaprjeđenje koordinacije i moguće objedinjavanje nadležnosti vezanih za regionalni razvoj.

- **Koje će mjere biti preduzete tokom primjene propisa da bi se ispunili ciljevi?**

U kratkom roku očekuje se završetak aktivnosti na uspostavljanju Partnerskog savjeta za regionalni razvoj, kao savjetodavno tijelo Vlade Crne Gore, koje će imati ulogu da prati stanje u oblasti regionalnog razvoja i daje preporuke za preduzimanje mjera za unaprjeđivanje regionalnog razvoja Crne Gore; daje mišljenje na strateška dokumenta; daje preporuke za utvrđivanje prioriteta u realizaciji razvojnih projekata; sagledava efekte primjene politike regionalnog razvoja; vrši i druge poslove u skladu sa zakonom. Efikasno funkcionisanje Partnerskog savjeta za regionalni razvoj je od ključnog značaja za ostvarivanje očekivanih rezultata definisanih SRR 2023-2027 i aktivnosti koje će biti definisane u okviru godišnjih AP za sprovođenje strategije.

- **Koji su glavni indikatori prema kojima će se mjeriti ispunjenje ciljeva?**

Za praćenje uspješnosti ostvarenja vizije i strateških ciljeva SRR 2023-2027 definisani su sljedeći ključni indikatori:

- stepen razvijenosti JLS i regiona na način da smanji razvojni jaz između najviše i najmanje razvijenih JLS i regiona,
- stopa rizika od siromaštva na nivou regiona,
- prirodni priraštaj na nivou Crne Gore i na regionalnom nivou,
- saldo unutrašnjih migracija na nivou regiona,
- indeks razvoja po mjeri čovjeka za svaki od tri regiona.

Dodatno, na nivou svakog pojedinačnog operativnog cilja definisani su odgovarajući indikatori učinka.

- **Ko će biti zadužen za sprovođenje monitoringa i evaluacije primjene propisa?**

Biće zaduženo ministarstvo nadležno za sprovođenje politike regionalnog razvoja.

Sprovođenje SRR 2023-2027 ostvariće se kroz realizaciju godišnjih Akcionih planova, koji polaze od strateških i operativnih ciljeva, sa pratećim indikatorima učinka, dok su na nivou aktivnosti definisani indikatori rezultata, što će omogućiti preciznije praćenje trendova u sprovođenju SRR odnosno predmetnih Akcionih planova.

Nakon isteka perioda važenja SRR, izvršiće se ex-post evaluacija od strane eksternih eksperata, koja će sadržati analizu implementacije sa posebnim fokusom na ostvarenost indikatora, preporuke, zaključke, kao i smjernice za definisanje strateškog okvira za naredni period. Za praćenje sprovođenja SRR prevashodno će se analizirati nacionalni statistički podaci kao i dostupni podaci sadržani u međunarodnim izvještajima.

Datum i mjesto: 07.10.2025. godine, Podgorica

MINISTAR

Ernad Suljević

**Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i
saradnje sa nevladinim organizacijama**

REVIDIRANA STRATEGIJA REGIONALNOG RAZVOJA CRNE GORE ZA PERIOD 2023-2027.

Podgorica, septembar 2025. godine

SADRŽAJ

I UVOD	5
1. Značaj Strategije regionalnog razvoja	5
2. Region u crnogorskom kontekstu	7
3. Razlozi za reviziju SRR 2023-2027.	8
4. Usklađenost revidirane SRR 2023-2027. sa postojećim strateškim okvirom	9
4.1. Usklađenost sa krovnim strateškim dokumentima (vertikalna usklađenost)	10
4.2. Usklađenost sa sektorskim strateškim dokumentima (horizontalna usaglašenost)	10
4.3. Usklađenost sa međunarodnim obavezama	13
5. Orodnjavanje javnih politika	15
6. Strateška analiza uticaja na životnu sredinu u fazi definisanja ciljeva	16
II. ANALIZA STANJA	16
1. Ključni efekti i rezultati implementacije SRR u 2023. i 2024. godini	16
1.1. Pregled realizovanih ulaganja	18
1.2. Zakonodavni okvir	19
1.3. Institucionalni okvir	19
2. Pregled osnovnih makroekonomskih indikatora razvijenost	20
2.1. Kratka analiza stanja sektora MMSP	26
3. Demografska kretanja	27
4. Rizik o siromaštva u 2024. godini	31
5. Ostvarenje izabranih međunarodnih indikatora	35
5.1. Indeks razvijenosti jedinica lokalne samouprave u Crnoj Gori	36
5.2. Indeks konkurentnosti jedinica lokalne samouprave u Crnoj Gori	37
6. Analiza zainteresovanih strana	38
7. SWOT analiza po regionima	39
8. Ključni izazovi za politiku regionalnog razvoja	42
III VIZIJA, STRATEŠKI I OPERATIVNI CILJEVI STRATEGIJE REGIONALNOG RAZVOJA CRNE GORE 2023-2027	45
1. STRATEŠKI CILJ 1 (SC1) – Jačanje funkcionalnosti JLS kroz sistemsko upravljanje regionalnim razvojem	46
1.1. OPERATIVNI CILJ 1.1. Jačanje funkcionalnosti JLS i fiskalnih pozicija manje razvijenih opština	47
1.2. OPERATIVNI CILJ 1.2. Unaprjeđenje mehanizma koordinacije u sprovođenju politike regionalnog razvoja	48
2. STRATEŠKI CILJ 2 (SC2) – Ostvarenje održivog ekonomskog razvoja regiona kroz jačanje ljudskih potencijala i podsticanje zapošljavanja radi poboljšanja kvaliteta života	49
2.1. OPERATIVNI CILJ 2.1. Unaprjeđenje ljudskog kapitala kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite	50
2.2. OPERATIVNI CILJ 2.2. Povećanje stope zaposlenosti i smanjenje neformalne zaposlenosti	51
2.3. OPERATIVNI CILJ 2.3. Povećanje efikasnosti i učinkovitosti populacione politike	52
3. STRATEŠKI CILJ 3 (SC3) - Povećanje konkurentnosti regiona zasnovano na unaprjeđenju infrastrukture, poboljšanju poslovnog ambijenta i razvoj prioriternih sektora i sektora sa potencijalom rasta	52
3.1. OPERATIVNI CILJ 3.1. Povećanje regionalne konkurentnosti	54
3.2. OPERATIVNI CILJ 3.2. Razvoj prioriternih sektora i sektora sa potencijalom rasta sa fokusom na diverzifikaciju turističkog proizvoda, prerađivačku industriju i valorizaciju kulturne baštine	55
3.3. OPERATIVNI CILJ 3.3. Unaprjeđenje saobraćajne infrastrukture	56
3.4. OPERATIVNI CILJ 3.4. Unaprjeđenje uslova za proizvodnju visokokvalitetne hrane, organskog porijekla uz održiv dohodak poljoprivrednika	56
3.5. OPERATIVNI CILJ 3.5. Zaštita životne sredine, razvoj energetike, unaprjeđenje energetske efikasnosti, adaptacija i mitigacija efekata klimatskih promjena	57
IV MEHANIZAM ZA MONITORING, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJU	59
1. Implementacija i monitoring	59
2. Komunikacioni plan	60
3. Finansiranje	60
Lista grafika i tabela	61

SKRAĆENICE

CRM	Common Regional Maker	ZRT	Zajedničko regionalno tržište
DB WB	Doing Bussines World Bank Report	DB SB	Izveštaj Svjetske Banke "Doing Business"
EBRD	European Bank for reconstruction and development	EBRD	Evropska banka za obnovu i razvoj
EC	European Commission	EK	Evropska komisija
EIB	European Investment Bank	EIB	Evropska investiciona banka
EIF	European Investment Fund	EIF	Evropski investicioni fond
EU	European Union	EU	Evropska unija
EUROSTAT	EU statistical office	EUROSTAT	Statistički zavod EU
FDI	Foreign direct investment	SDI	Strane direktne investicije
GDP	Gross Domestic Product	BDP	Bruto domaći proizvod
ICT	Information and communication technology	ICT	Informacione i komunikacione tehnologije
IDF MNE	Investment and Development Fund of Montenegro (Development Bank of Montenegro)	IRF CG	Investiciono-razvojni fond Crne Gore (Razvojna banka Crne Gore) ¹
IFI	International Financial Institutions	MFI	Međunarodne finansijske institucije
IMF	International Monetary Fund	MMF	Medjunarodni monetarni fond
IPA	Instrument for pre-accession	IPA	Pretpristupni instrument
IPARD	Rural Development component of the Instrument for Pre-accession Assistance	IPARD	Pretpristupni instrument za ruralni razvoj
LGU	Local Gouvernment Unit	JLS	Jedinica lokalne samouprave
LFS	Labour Force Survey	ARS	Anketa o radnoj snazi
MAFWM	Ministry of Agriculture, Forestry and Water Management	MPŠV	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja
MC	Ministry of Culture	MK	Ministarstvo kulture
MD	Ministry of Defence	MO	Ministarstvo odbrane
MRID	Ministry of Regional-Investment Development and Cooperation with Non-Governmental Organizations	MIRN	Ministarstvo investiciono regionalnog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama
MESDDN	Ministry of Ecology, Sustainable Development and Development of the North	MEORRS	Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja Sjevera
MT	Ministry of Tourism	MT	Ministarstvo turizma
MED	Ministry of Economic Development	MER	Ministarstvo ekonomskog razvoja
MESI	Ministry of Education, Science and Innovations	MPNI	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
MT	Ministry of Transport	MS	Ministarstvo saobraćaja
MF	Ministry of Finance	MF	Ministarstvo finansija
MFA	Ministry of Foreign Affairs	MVP	Ministarstvo vanjskih poslova
MEA	Ministry of European Affairs	MEP	Ministarstvo evropskih poslova
MFF	The Multianual Financial Framework	MFF	Višegodišnji finansijski okvir
MH	Ministry of Health	MZ	Ministarstvo zdravlja
MIPA	Montenegrin investment promotion agency	MIPA	Agenciju za promociju investicija Crne Gore
MMSP	Micro, small and medium enterprises	MMSP	Mikro, mala i srednja preduzeća
MNGOV	Government of Montenegro	VCG	Vlada Crne Gore
MONSTAT	Montenegrin statistical office	MONSTAT	Uprava za statistiku Crne Gore
MPA	Ministry of Public Administration	MJU	Ministarstvo javne uprave
MMSP	Micro, small and medium sized enterprises	MMSP	Mala i srednja preduzeća
NIPAC	National IPA Coordinator	NIPAC	Nacionalni IPA koordinator
NUTS	The Nomenclature of Territorial Units for Statistic	NUTS	Klasifikacije teritorijalnih jedinica za statistiku
OG	Operational goal	OC	Operativni cilj
OECD	Organisation for economic cooperation and development	OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj

¹ Investiciono razvojni fond Crne Gore je u toku trajanja Strategije transformisan u Razvojnu banku Crne Gore AD Podgorica.

PESTLE	Political, economic, sociological, technological, Legal and Environmental Analysis	PESTPŽS	Politička, ekonomska, sociološka, tehnološka, pravna i analiza zaštite životne sredine
SG	Strategic Goal	SC	Strateški cilj
UN	United Nations	UN	Ujedinjene Nacije
UNDP	United Nations Development Program	UNDP	Program za razvoj Ujedinjenih Nacija
PAMN	Program for Accession of Montenegro into the EU	PPCG	Program pristupanja Crne Gore
RD	Regional Development	RR	Regionalni razvoj
R&D	Research and development	R&D	Istraživanje i razvoj
SG	Strategic goal	SC	Strateški ciljevi
SNA	System of National Accounts	SNR	Sistem nacionalnih računa
SWOT	Strengths weaknesses, opportunities, threats	SWOT	Analiza snaga-slabosti-prilika-prijetnji
TEU	Treaty establishing the European Union	UEU	Ugovor o Evropskoj uniji
WB	World Bank	SB	Svjetska banka
WBIF	Western Balkans Investment Framework	WBIF	Investicioni okvir za Zapadni Balkan
WEF	World Economic Forum	SEF	Svjetski ekonomski forum
WTTC	World Travel & Tourism Council	WTTC	Svjetski savjet za putovanja i turizam
ZZZCG	Employment Agency Montenegro	ZZZCG	Zavod za zapošljavanje Crne Gore

I UVOD

U skladu sa Zakonom o regionalnom razvoju Crne Gore² definisano je da se regionalni razvoj planira Strategijom regionalnog razvoja Crne Gore i strateškim planovima razvoja jedinica lokalne samouprave. Strategijom, kao krovnim planskim dokumentom u ovoj oblasti utvrđuju se: vizija, ciljevi i aktivnosti, radi smanjivanja regionalnih nejednakosti i povećanja nivoa konkurentnosti JLS i regiona, kao i način obezbjeđivanja sredstava za ostvarivanje utvrđenih ciljeva i druga pitanja od značaja za razvoj. Strategiju donosi VCG. Strategiju prate godišnji akcioni planovi sa ključnim razvojnim projektima i procjenom troškova mjera za podsticanje regionalnog razvoja.

Crna Gora je do sada donijela tri strategije regionalnog razvoja i to:

- Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2010-2014, (donešena 2010. godine)
- Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2014–2020, (donešena u julu 2014. godine)
- Strategija regionalnog razvoja Crne Gore 2023–2027, (donešena 7. jula 2023. godine)

Polazeći od preporuka procesa monitoringa Strategije regionalnog razvoja Crne Gore 2023-2027 (SRR 2023-2027.), kao i nove organizacione strukture 44. VCG, u Programu rada VCG definisana je obaveza izrade Revidirane SRR 2023-2027. Važećom SRR 2023-2027. utvrđeni su ciljevi, prioriteti i aktivnosti radi smanjivanja regionalnih nejednakosti. SRR 2023-2027. je definisana vizija, strateški i operativni ciljevi. Za praćenje uspješnosti ostvarenja SRR 2023-2027. definisani su indikatori za strateške i operativne ciljeve, na nivou sva tri regiona.

U skladu s vizijom SRR 2023-2027. definisana su tri strateška cilja:

- jačanje funkcionalnosti JLS kroz sistemsko upravljanje regionalnim razvojem,
- ostvarenje održivog ekonomskog razvoja regiona kroz jačanje ljudskih potencijala i podsticanje zapošljavanja radi poboljšanja kvaliteta života,
- povećanje konkurentnosti regiona zasnovano na unaprjeđenju infrastrukture, poboljšanju poslovnog ambijenta i razvoj prioritarnih sektora i sektora sa potencijalom rasta.

Realizacija gore navedenih ciljeva, u konačnom, treba da dovede do povećanja kvaliteta života svih građanki i građana, kroz veću zapošljivost i dohodak per capita, kao i posljedično smanjenje rizika od siromaštva i migracija, što je u skladu sa vizijom SRR 2023-2027.: „*Ravnomjerniji regionalni razvoj za život po mjeri čovjeka, zasnovan na konkurentnosti, inovativnosti, unaprjeđenju ljudskog kapitala, digitalizaciji, dekarbonizaciji i socijalnoj inkluziji*“.

1. Značaj Strategije regionalnog razvoja

Jedan od ključnih prioriteta VCG je uravnotežen socio-ekonomski rast na cjelokupnoj teritoriji države. Crna Gora je zemlja kandidat za ulazak u EU, za koju se očekuje da će biti prva naredna (28.) članica EU. Kao buduća članica EU politika regionalnog razvoja mora biti jedna od prioritetnih politika što je slučaj u svim članicama EU. Regionalna politika EU je razvojna politika koja nije samo usmjerena na usko shvaćeni regionalni razvoj već i na cjelokupan razvoj svih regiona EU. Iako je regionalni razvoj već više godina jedna od najaktuelnijih društveno-političkih i socio-ekonomskih tema u Crnoj Gori, nažalost Crna Gora je država sa jako izraženim regionalnim razlikama, naročito između juga i sjevera države. Riječ je o sistemskom problemu koji zahtijeva multidisciplinarni pristup rješavanju.

Nastanak i razvoj politike regionalnog razvoja u Crnoj Gori dominantno je u vezi sa pokušajem smanjenja postojećih socijalnih i ekonomskih razlika naročito između opština Sjevernog regiona i ostalih regiona.

Kao jedan statistički region, Crna Gora je, prema podacima Eurostata, dostigla 54% prosjeka razvijenosti EU–27 u 2024. godini, mjereno BDP PPS, što je povećanje u odnosu na 2023. godinu kada je taj parametar iznosio 52%. Kada je riječ o regionu, Hrvatska bilježi najbolji rezultat – 77% prosjeka EU (2024), dok se Crna Gora nalazi na drugom mjestu. Posmatrano po geografskim regionima i JLS, mjereno indeksom razvijenosti, tokom primjene prethodne SRR smanjen je razvojni jaz između najmanje i najviše razvijenih JLS u Crnoj Gori. Ipak, i dalje su evidentne velike razlike u stepenu razvijenosti između tri geografska regiona Crne Gore: Sjevernog sa jedne strane i Središnjeg i Primorskog sa druge. **Ključni uzroci** navedenog su prevashodno nedovoljan ljudski kapital, nerazvijena infrastruktura, neadekvatna iskorišćenost raspoloživih resursa, nizak stepen diverzifikacije privrede. Sa druge strane, **ključne posljedice**, koje su ujedno i izazovi u implementaciji SRR u narednom periodu su: (i) visoka nezaposlenost, naročito na sjeveru, žena i mladih; (ii) neujednačeni fiskalni kapaciteti JLS (iii) visoka stopa rizika od siromaštva i (iv) migracije i negativan prirodni priraštaj. Zato je značaj SRR 2023-2027. prevazilaženje ovih izazova, odnosno smanjenje nezaposlenosti, siromaštva, migracija posebno sa Sjevera, i jačanja fiskalnih kapaciteta JLS, što je u funkciji ostvarivanja strateških ciljeva i vizije Strategije.

² Zakon o regionalnom razvoju ("Službeni list CG", br. 20/2011, 26/2011, 20/2015 i 47/2019.)

U prethodnom strateškom okviru, najvažnije mjere u odgovoru na izazove u dostizanju strateškog cilja regionalnog razvoja su se dominantno odnosile na ulaganja u osnovnu infrastrukturu, odnosno na velike kapitalne investicije, od kojih je najveća bila izgradnja prioritetne dionice autoputa Bar-Boljare, koja je danas potpuno funkcionalna. One su bile praćene mjerama kreditne podrške, subvencija, poreskih olakšica i ostalim mjerama za ravnomjerniji regionalni razvoj, sa ciljem povećanja konkurentnosti, zaposlenosti i smanjenju rizika od siromaštva. Imajući u vidu navedeno, vizija SRR 2023-2027, je bolji život po mjeri čovjeka, odnosno bolji životni standard u svim regionima zemlje, zasnovan na konkurentnosti, inovativnosti, unaprijeđenju ljudskog kapitala, digitalizaciji, dekarbonizaciji i socijalnoj inkluziji. Strateški i operativni ciljevi koji su definisani u nastavku će takođe kao prioritet imati ulaganja u osnovnu infrastrukturu, prvenstveno drugu dionicu auto-puta koja prolazi kroz Sjeverni region prema Boljarima (dionica Mateševo- Andrijevica), a koja će biti praćena većom finansijskom podrškom i podsticajima za privredu i poljoprivrednike, kao i snažnijim podsticajima u okviru populacione politike.

Naime, neke od konkretnih horizontalnih mjera i aktivnosti koje bi u procesu implementacije SRR 2023-2027 u značajnoj mjeri doprinijele ostvarenju definisane vizije regionalnog razvoja, podrazumijevaju određene izmjene odnosno unaprijeđenje postojećeg institucionalnog i zakonodavnog okvira posebno u oblastima poreske i socijalne politike. Navedeno je važno sa aspekta daljeg razvoja posebno Sjevernog regiona.

Kao što je prethodno navedeno, za sprovođenje operativnih ciljeva SRR 2023-2027 po regionima, prepoznata je potreba za dalje unaprijeđenje insitucionalnog okvira i to posebno kroz novi Zakon o regionalnom razvoju i njegovim podzakonskih aktima, kao i veće funkcionalnosti rada Partnerskog savjeta za regionalni razvoj. Navedeno, prije svega, podrazumijeva poboljšanje funkcije koordinacije i vršenja nadzora nad sprovođenjem SRR 2023-2027 i politike regionalnog razvoja i moguće objedinjavanje određenih nadležnosti u vezi sa regionalnim razvojem. Ovo je posebno važno sa aspekta jačanja institucionalnog okvira za efikasniju pripremu i implementaciju projekata regionalnog razvoja.

Za praćenje uspješnosti ostvarenja SRR 2023-2027 i strateških ciljeva, na nivou tri regiona definisani su sljedeći **indikatori**:

- stepen razvijenosti JLS i regiona na način da smanji razvojni jaz između najviše i najmanje razvijenih JLS i regiona,
- stopa rizika od siromaštva na nivou regiona,
- prirodni priraštaj na nivou Crne Gore i na regionalnom nivou,
- saldo unutrašnjih migracija na nivou regiona,
- indeks razvoja po mjeri čovjeka za svaki od tri regiona.

Sprovođenje SRR 2023-2027 će se finansirati iz budžeta Crne Gore i budžeta JLS, javnog sektora, EU fondova, donacija i drugih izvora, u skladu sa postojećim zakonskim okvirom.

Rezultati istraživanja iz 2021. godine u vezi sa politikom regionalnog razvoja Crne Gore

U ovom dijelu prezentovano je Istraživanje koje je sprovedeno u periodu nakon isteka prve SRR 2014-2020.godine. U analizi ostvarenih rezultata SRR u periodu prije 2021.godine, korišćeno je šest standardnih kriterijuma za ocjenjivanje prema OECD DAC-a (OECD Development Assistance Committee). To su prvenstveno, relevantnost, efektivnost, efikasnost i uticaj. Naime, kako je SRR za period 2014-2020 rađena prije usvajanja Metodologije razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, istom nije bila predviđena evaluacija. Međutim, u sklopu procesa izrade nove strategije, u okviru projekta "Podsticanje saradnje sa akademijom u razvoju Strategije regionalnog razvoja" (MER,UN,GSV), realizovano je istraživanje, odnosno konsultovanje svih JLS. Predmetno istraživanje je sprovedeno u periodu jun-jul 2021. godine i obuhvatilo je 108 ispitanika iz tadašnje 24 crnogorske opštine, o stavovima lokalnih zajednica o dosadašnjoj i budućoj politici regionalnog razvoja Crne Gore, sadrži i naučene lekcije i preporuke za naredni razvojni period, sa osvrtom na relevantnost, efektivnost, efikasnost i uticaj. U nastavku je dat sažetak ocjene u okviru sprovedenog istraživanja što predstavlja svojevrsan vid evaluacije, dok su detaljnije informacije navedene u Završnom izvještaju o realizaciji SRR 2014-2020.

Relevantnost u ovom istraživanju mogla bi se objasniti kao reakcija mehanizama implementacije na postizanje četiri strateška cilja definisana SRR 2014-2020 na nivou Crne Gore i regiona, uključujući postizanje odgovarajućeg nivoa konkurentnosti crnogorskih preduzeća. Istraživanje je pokazalo relativno visok stepen usklađenosti ciljeva SRR sa razvojem JLS, kao i da su mjere i aktivnosti SRR 2014-2020 u velikoj mjeri usklađene sa postavljenim strateškim ciljevima dokumenta. Pri tome je 50% ocijenilo da se indikatori realizacije (ostvarenosti) po pojedinim aktivnostima, mogu koristiti za monitoring i evaluaciju, kao i da je upotreba finansijskih iskaza kod ostvarenih ulaganja - jasan indikator ostvarenosti pojedinih mjera, ali je blizu polovine ispitanika ocijenilo da navedene indikatore treba unaprijediti.

Efektivnost SRR može se definisati kao procjena u kojoj mjeri su se rezultati politike postigli kroz šest akcionih planova za period 2014-2020. godine. Prema viđenju predstavnika/ca JLS Središnjeg i Primorskog regiona, aktivnosti SRR 2014-2020 vrlo dobro su doprinijele ostvarivanju postavljenih strateških ciljeva dok predstavnici Sjevernog regiona smatraju da je taj doprinos bio niži na Sjeveru. Takođe, istraživanje je pokazalo da su glavni faktori uticaja na ostvarenje strateškog cilja razvoja svakog od regiona: raspoloživi budžet, procedure i mehanizmi upravljanja, administrativni kapaciteti, kvalitet komunikacije i koordinacija i izvještavanje. Pored toga istraživanje je pokazalo da većina predstavnika/ca JLS smatraju da je uključenost JLS djelimično ili potpuno doprinijela većoj učinkovitosti u procesu realizacije SRR i da je nivo uključenosti značajan.

Efikasnost SRR 2014-2020 u ovom istraživanju može se objasniti kao procjena mehanizma implementacije kao potencijalno najisplativijeg načina za sprovođenja mjera politike. Neka od pitanja uključila su i faktor pandemije COVID-19, koji je redukovao ulaganja u 2020. godini, pa time i ukupno ostvarene rezultate.

Istraživanje je pokazalo da su JLS stava da troškovi odnosno ulaganja u mjere SRR, do izbijanja pandemije COVID-19, srazmjerni ili djelimično srazmjerni postignutim rezultatima. Dodatno, prosječna ocjena mehanizma sprovođenja SRR sa aspekta troškova i učinaka je 3,2. Istovremeno, preko 85% ispitanika cijeni da je mehanizam za sprovođenje SRR bio učinkovit, u postojećim okolnostima. Istraživanje je pokazalo da su JLS djelimično ili uopšte nijesu upoznate sa podsticajnim mjerama koje nudi Zakon o regionalnom razvoju. Takođe, svega 10% predstavnika/ca JLS smatra da je proces implementacije SRR u konkretnoj lokalnoj samoupravi, u periodu pandemije COVID-19 bio efikasan u ostvarivanju postavljenih ciljeva odnosno rezultata.

Istraživanje je pokazalo da su očekivanja predstavnika/ca JLS od SRR i mjera iz akcionih planova bila veća od realizovanih, odnosno njihova percepcija o Uticaju realizovanih mjera na ukupan razvoj lokalnih zajednica je bila ambicioznija. S druge strane, značajan procenat predstavnika/ca JLS smatra da su programi i aktivnosti SRR doprinijeli jačanju kapaciteta direktnih korisnika u konkretnoj lokalnoj samoupravi. Dodatno, većina, ili oko 90% ispitanika veoma pozitivno percipira značaj strateških planova razvoja njihove lokalne samouprave. Kada je riječ o metodologiji izračunavanja indeksa razvijenosti, preko 80% ispitanika smatra da se njome objektivno ili djelimično objektivno prikazuju razlike u nivou razvijenosti JLS, dok jedan dio njih predlaže nove elemente koje bi trebalo uključiti u metodologiju. Dodatno, dvije trećine ispitanika cijeni da je nivo razvijenosti njihove JLS objektivno rangiran indeksom razvijenosti u odnosu na Crnu Goru i druge JLS, 26% ispitanika cijeni da je njihova JLS na nižem nivou razvijenosti nego što pokazuje indikator razvijenosti, dok svega 7% smatra da je njihova JLS na višem nivou razvijenosti u odnosu na vrijednost indikatora. Takođe, preko 85% ispitanika smatra da SRR značajno doprinosi kvalitetu sprovođenja povezanih politika. Značajan broj ispitanika nije imao konkretan predlog po pitanju unaprjeđenja sveukupnog dizajna, mehanizma sprovođenja, kao i mehanizma M&E SRR, što potvrđuje činjenicu da je sistem strateških ciljeva, po stubovima i prioritetnim oblastima veoma razrađen, pa konkretni predlozi zahtijevaju ekspertsko znanja u strateškom planiranju.

2. Region u crnogorskom kontekstu

Zakonom o teritorijalnoj organizaciji³, uređuje se teritorijalna organizacija Crne Gore, uslovi, način i postupak teritorijalnog organizovanja i druga pitanja od značaja za teritorijalnu organizaciju. Teritorija opštine, Glavnog grada i Prijestonice (JLS) utvrđuje se ovim zakonom.

Ustav Crne Gore jemči pravo na lokalnu samoupravu, odnosno garantuje građanima i građankama da rođenjem stiču pravo na lokalnu samoupravu. Ustav, takođe, jasno uređuje odnose između centralnih i lokalnih vlasti na principu autonomije lokalne samouprave. U Crnoj Gori egzistira jednostepeni, monotipski sistem lokalne samouprave, sa opštinom kao osnovnom jedinicom.

Dakle, u Crnogorskom sistemu nije uspostavljen srednji (regionalni) nivo vlasti, a sve JLS obavljaju iste nadležnosti, bez obzira na veličinu i broj stanovnika. Osnovna JLS je opština, a u sistemu egzistiraju i dvije posebne jedinice Prijestonica Cetinje i Glavni grad Podgorica, koji imaju poseban status, uređen Zakonom o Prijestonici i Zakonom o Glavnom gradu. Ustav Crne Gore predviđa mogućnost uspostavljanja i drugih JLS⁴.

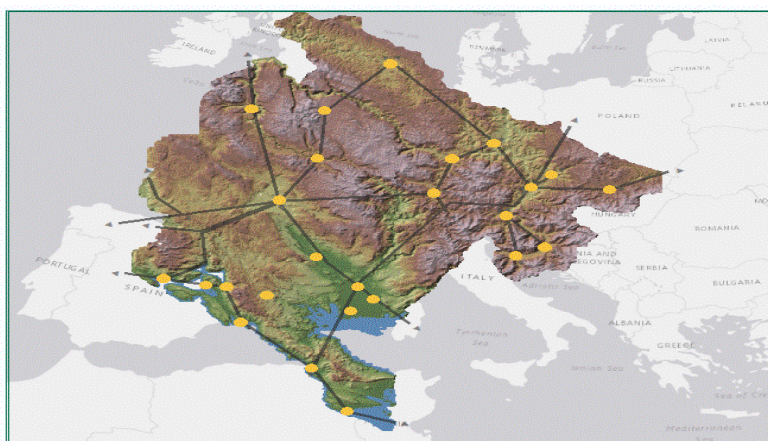
Crna Gora je podijeljena na 25 JLS (23 opštine, Glavni grad i Prijestonicu), koje predstavljaju administrativne jedinice. Zakonom o regionalnom razvoju⁵ definisan je region kao više JLS geografski povezanih, i kao takav ne predstavlja administrativnu jedinicu, već područje sa sličnim geografskim karakteristikama.

³ Zakon o teritorijalnoj organizaciji Crne Gore ("Službeni list CG", br. 54/2011, 26/2012, 27/2013, 62/2013, 12/2014, 3/2016, 31/2017, 86/2018, 3/2020 i 92/2022.)

⁴ Analiza funkcionisanja JLS

⁵ Zakon o regionalnom razvoju ("Službeni list CG", br. 20/2011, 26/2011, 20/2015 i 47/2019.)

Slika 1. JLS u Crnoj Gori

Izvor: PPCG do 2040. godine

Iako Crna Gora nema uspostavljen dvostepeni sistem lokalne samouprave, regioni egzistiraju u pravnom sistemu samo sa aspekta politike regionalnog razvoja. Polazeći od potrebe planiranja razvojnih prioriteta i sprovođenja i praćenja politike regionalnog razvoja u Crnoj Gori, definisana su tri regiona⁶: Primorski, Središnji i Sjeverni.

- Primorski region čine: Bar, Budva, Herceg-Novi, Kotor, Tivat i Ulcinj.
- Središnji region čine: Glavni grad Podgorica, Prijestonica Cetinje i opštine Danilovgrad, Tuzi, Zeta i Nikšić.
- Sjeverni region čine: Andrijevisa, Berane, Bijelo Polje, Gusinje, Kolašin, Mojkovac, Petnjica, Plav, Plužine, Pljevlja, Rožaje, Šavnik i Žabljak.

Kako je regionalna politika dio politike koja se usaglašava sa politikom EU kroz proces pregovora o pristupanju, u skladu sa regulativom EK, Crna Gora je bila u obavezi da definiše statistički region. Ustanovljavanje statističkih regiona u skladu sa EU nomenklaturom (Nomenklatura teritorijalnih jedinica za statistiku - NUTS) je dio EU pravnog okvira koji se zahtijeva od države kandidata da ga prihvati prije ulaska u EU. U skladu sa obavezama iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), koji je važeći između Crne Gore i EU, i potrebama za davanjem uporedivih statističkih podataka na nivou EU, MONSTAT je predložio definisanje statističkih regiona koji je u skladu sa evropskim statističkim standardima NUTS-a. Na osnovu veličine stanovništva, teritorije koju pokriva stanovništvo, stope rasta stanovništva, konstantnosti strukture stanovništva i mnogih drugih faktora koji su analizirani, odlučeno je da se Crna Gora predstavi kao jedan statistički region na sva tri NUTS nivoa (NUTS 1=NUTS 2=NUTS 3), u skladu sa odredbama NUTS regulative, LAU 1 (opštine) i LAU 2 (naselja).

U periodu donošenja odluke o statističkom regionu, u skladu sa tada važećom pravnom regulativom u Crnoj Gori nije postojala administrativna podjela regiona u Crnoj Gori. Tada važeći Zakon o teritorijalnoj organizaciji Crne Gore bio je na snazi od 1960. godine, sa izmjenama zakona u 1965, 1970 i 1990. godini, („Službeni list“ br. 10/60, 6/65, 6/70, i 45/90), prema kojima se teritorija Crne Gore dijeli na dvadeset i jednu opštinu. Prvi Zakon o regionalnom razvoju koji je definisano regione, usvojen je 2011. godine, a stupio je na snagu 22.aprila 2011.godine, godinu nakon donošenja odluke o definisanju statističkog regiona.

3. Razlozi za reviziju SRR 2023-2027.

Sagledavajući postojeći strateški dokument (okvir) konstatovano je da neka pitanja nijesu na adekvatan način adresirana SRR 2023-2027, kao i da novonastale okolnosti zahtijevaju drugačiji pristup politici regionalnog razvoja. To ne znači da postoji potreba za radikalnim promjenama, naročito u definisanju strateških i operativnih ciljeva, već prilagođavanje (naročito aktivnosti i indikatora) novim okolnostima, kao i srednjoročnim i dugoročnim ciljevima VCG. Predlozi za reviziju (modifikaciju) SRR 2023-2027. idu u pravcu poboljšanja njene implementacije, praćenja ali i generalno unapređenja stanja u oblasti regionalnog razvoja.

Nekoliko je ključnih razloga za reviziju SRR 2023-2027.:

- objavljeni rezultati Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2023. godine pokazali su zabrinjavajuće podatke posebno u domenu migracija i starenja stanovništva. Razlike u nivou regionalne razvijenosti uticale su na migracije stanovništva, pa je tako Popis pokazao da je Sjeverni, najnerazvijeniji region, bio izrazito emigraciono područje,

⁶ Riječ region potiče od latinske riječi *regio* što u prevodu znači područje veće površine.

- po prvi put u Crnoj Gori, osnovano je Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama koje je unaprijedilo funkciju koordinacije i vršenja nadzora nad sprovođenjem SRR 2023-2027. i generalno politike regionalnog razvoja,
- donesen Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine, a u skladu sa Zakonom regionalnom razvoju (član 6, stav 3), potrebno je usaglasiti aktivnosti između ova dva strateška dokumenta,
- VCG je usvojila Reformsku agendu Crne Gore 2024-2028, kao važan dokument u procesu evropskih integracija,
- potreba za usklađivanjem indikatora uspjeha, indikatora učinka i indikatora rezultata sa ključnim indikatorima performansi EU i dostupnim međunarodnim indikatorima i bazama, a u skladu sa Metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata GSV.

4. Usklađenost revidirane SRR 2023-2027. sa postojećim strateškim okvirom

Imajući u vidu da je od perioda donošenja SRR 2023-2027. (jul 2023. godine) došlo do izmjena i dopuna ili prestanka važenja, jednog broja strateških dokumenta, kao i da su neka nova donešena, uključujući i Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine, kao jedan od ključnih krovnih dokumenta, prepoznatim i Ustavom Crne Gore, u pripremi ovog dokumenta sprovedena je detaljna analiza trenutno važećih relevantnih dokumenta za ovu oblast. Nakon analize, može se zaključiti da su predloženi ciljevi revidirane SRR 2023-2027⁷. u potpunosti usaglašeni sa relevantnim vertikalnim i horizontalnim strateškim dokumentima, što se može vidjeti i u nastavku.

4.1. Usklađenost sa krovim strateškim dokumentima (vertikalna usklađenost)

Ekspoze mandatarata (Program rada 44. Vlade Crne Gore)-jedan od prioriteta 44. Vlade je i obezbjeđivanje ravnomjernog regionalnog razvoja. "Osim održivog, u fokusu 44. Vlade će biti i podsticanje ravnomjernijeg regionalnog razvoja Crne Gore kroz razvoj sjevernog regiona, koji je dugo bio nepravedno izostavljen, a brojne opštine na sjeveru, uprkos izuzetnim potencijalima, spadaju u red nerazvijenih opština i korisnici su egalizacionog fonda. Zato ćemo se posvetiti planiranju i projektovanju saobraćajne i komunalne infrastrukture, kao nužnog preduslova za razvoj sjevera. Urađićemo temeljnu i studioznu analizu prirodnih, ekonomskih i privrednih resursa kojima ovaj region raspolaže, ali i izraditi strategiju upravljanja resursima i njihove adekvatne valorizacije. Fokus ćemo staviti na razvoj turizma, industrijske proizvodnje poljoprivrede i stočarstva kao ključnih grana na kojima treba da se temelji razvoj sjevernog regiona, a koji u budućnosti može da postane okosnica privrednog razvoja Crne Gore", navodi se u Ekspozeu.

Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine, je dokument kojim se utvrđuje opšte osnove organizacije prostora u Crnoj Gori, uključujući ciljeve, pravila i mjere prostornog, ekonomskog, društvenog, ekološkog, infrastrukturnog i kulturno-istorijskog razvoja i uspostavlja dugoročnu politiku racionalnog korištenja prostora. Novi Prostorni plan Crne Gore usvojen je u Skupštini Crne Gore 2025. godine. Jedan od glavnih ciljeva ovog dokumenta je ublažavanje regionalnih nejednakosti: uravnotežen regionalni razvoj i podsticanje razvoja svih lokalnih zajednica, na osnovu njihovog vlastitog razvojnog potencijala, rješavajući razvojne pragove i ograničenja. Povezani cilj je osiguranje kvaliteta života u svim dijelovima Crne Gore kroz razvoj ekonomskih i društvenih aktivnosti i razvoj infrastrukture, posebno u područjima sa zabilježenim nižim nivoom razvoja. Plan predviđa razvoj transportnih koridora u različitim dijelovima zemlje kako bi se omogućila veća prostorna integracija i ekonomski razvoj. Jedna od ključnih prostornih organizacija za razvoj su razvojne zone koje predstavljaju šire zone ekonomske specijalizacije koje bi trebale aktivirati potencijal u svim regijama i opštinama.

Reformska agenda Crne Gore 2024-2027. godine je instrument EU za reforme i rast u okviru Plana rasta EU za Zapadni Balkan i predstavlja ključni dokument koji ima za cilj ubrzanje ekonomske konvergenije Crne Gore prema prosjeku EU i sprovođenje neophodnih reformi kako bi se ubrzala integracija u EU. EK je usvojila regulativu koja se odnosi na Plan rasta za Zapadni Balkan, sa projekcijom da će reforme i finansijska podrška EU imati pozitivan efekat na ekonomski rast država kandidata. Plan predviđa kombinaciju bespovratnih sredstava i povoljnih kredita u ukupnom iznosu od 6 milijardi eura za period 2024-2027, pri čemu je za Crnu Goru alocirano 383,5 miliona eura, od čega 110 miliona eura čine bespovratna sredstva, a 273,5 miliona eura povoljni krediti. Od ukupnog iznosa podrške planirano je da 178,5 miliona eura bude dodijeljeno u vidu budžetske podrške, dok će preostalih 205 miliona eura biti dodijeljeno za finansiranje infrastrukturnih projekata i implementirana kroz mehanizam Zapadnobalkanskog investicionog okvira (ZIO). Reformska agenda Crne Gore 2024-2027 za Instrument EU za reforme i rast u okviru Plana rasta EU za Zapadni Balkan je ključni dokument koji ima za cilj ubrzanje ekonomske konvergenije Crne Gore prema prosjeku Evropske unije i sprovođenje neophodnih reformi kako bi se ubrzala integracija u EU. Evropska komisija (EK) je usvojila regulativu koja se odnosi na Plan rasta za Zapadni Balkan, sa projekcijom da će reforme i finansijska podrška EU imati pozitivan efekat na ekonomski rast država kandidata. Plan predviđa kombinaciju bespovratnih sredstava i povoljnih kredita u ukupnom iznosu od 6 milijardi eura za period 2024-2027, pri čemu je za Crnu Goru alocirano 383,5 miliona eura, od čega 110 miliona eura čine bespovratna sredstva, a 273,5 miliona eura povoljni krediti.

⁷ U nastavku teksta pod skraćenicom „SRR 2023-2027.“ smatraće se „Revidirana SRR 2023-2027.“

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine kao krovna, dugoročna i razvojna strategija Crne Gore podrazumijeva da se “društveno-ekonomski razvoj Crne Gore temelji na skladnom odnosu čovjeka i prirode, i efikasnom upravljanju ljudskim, društvenim, prirodnim i ekonomskim resursima zemlje. Crna Gora ostvaruje kontinuiran, inkluzivan, regionalno ravnomjerno raspoređen i održiv ekonomski razvoj, uz rast zaposlenosti i obezbjeđenje dostojanstvenog rada za sve”. Naime, u okviru NSOR 2030 definisane su sljedeće prioritetne mjere u oblasti regionalnog razvoja: Unaprijediti saobraćajnu i ostalu infrastrukturu, kao preduslove za razvoj - SDG 9 (9.1); Uspostaviti povoljan društveni i socio-ekonomski ambijent, koji treba da spriječi dalja negativna demografska kretanja na sjeveru Crne Gore - SDG 8 (8.3) i SDG 10 (10.2); Održivo koristiti prirodne resurse, pospješiti niskokarbonski razvoj i izgraditi komunalnu infrastrukturu; Razviti ljudske resurse u manje razvijenim opštinama. Upravo kroz realizaciju navedenih mjera za ravnomjerniji socio-ekonomski razvoj, Crna Gora doprinosi ostvarivanju globalnih ciljeva 8 i 10 održivog razvoja. Dakle, SRR u potpunosti je komplementarna sa Tematskim područjem 2. NSOR 2030 odnosno Strateškim ciljem 2.8 Postići ravnomjerniji socio-ekonomski razvoj svih JLS i regiona zasnovanog na konkurentnosti, inovativnosti i zapošljavanju, s posebnim akcentom na razvoj sjevernog regiona, i kroz mjere definisane u okviru navedenog SC čija realizacija će se pratiti kroz ostvarenje relevantnih indikatora.

Srednjoročni program rada Vlade za period 2024 – 2027. godine navodi da je jedan od ključnih prioriteta unaprjeđenje konkurentnosti, regionalna povezanost, zelena ekonomija, što za cilj ima pametan, održiv i inkluzivan rast koji će doprinijeti kvalitetu života svih građana/ki. Strateški ciljevi u okviru SRR 2023-2027 usklađeni su sa ciljevima i ključnim obavezama iz SPRV 2024-2027, posebno sa ciljem 11 „ Za ravnomjeran i održiv razvoj“. U Programu je definisano da pored aktivnosti koje su kontinuirane radiće se na unapređenju segmenata u kontekstu investicionog ambijenta, politike regionalnog razvoja kroz jačanje uloge Partnerskog savjeta za regionalni razvoj i unapređenje saradnje sa lokalnim samoupravama i inicirati prevazilaženje problema koji ograničavaju realizaciju ulaganja od posebnog značaja za privredni i ekonomski interes Crne Gore. Takođe je istaknuto da će u radu Partnerskog savjeta prvi put učestvovati gradonačelnici/predsjednici svih jedinica lokalne samouprave. Ujedno to će biti dobra platforma za razmjenu mišljenja i donošenje odluka.

Program ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2024–2026. godine je strateški dokument Crne Gore u ekonomskom dijalogu sa EU u vezi sa ispunjavanjem ekonomskih kriterijuma u pregovorima o pristupanju Uniji i ključni dokument zemlje za srednjoročno makroekonomsko i fiskalno planiranje, koji daje pregled prioriteta strukturnih reformi važnih za smanjenje ili eliminisanje prepreka privrednom rastu i jačanju sveukupne konkurentnosti zemlje. Akcioni planovi SRR će integrisati preporuke iz PER, u cilju stvaranja određenog doprinosa u pružanju odgovora na tri najveća strukturna izazova za unaprjeđenje konkurentnosti crnogorske ekonomije u srednjem roku i njen održivi rast.

Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji za period 2024-2027. godine daje prikaz planiranih aktivnosti u pregovaračkom poglavlju 22 – Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata. Regionalna politika i koordinacija strukturnih fondova, u cilju pripreme za buduće članstvo i participaciju Crne Gore u kohezionoj politici EU⁸. Crna Gora je otvorila pregovore u oblasti regionalne politike EU i koordinacije strukturnih fondova u junu 2017. godine, gdje je mjerilo za otvaranje bilo AP za ispunjavanje zahtjeva regionalne, tj. kohezionog politike EU. Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata, kojoj se Crna Gora prilagođava kroz proces pregovora o pristupanju, predstavlja dio politike EU koja se odnosi na pitanja finansijske podrške državama i regionima Evropske unije, a sve u cilju daljeg ekonomskog razvoja slabije razvijenih regiona u EU, ujednačavanja razvijenosti po regionima i jačanja regionalne konkurentnosti. Podrška je usmjerena regionalnom nivou NUTS 2⁹.

4.2. Usklađenost sa sektorskim strateškim dokumentima (horizontalna usaglašenost)

SRR 2023-2027, kao horizontalni strateški dokument, usklađuje se sa ostalim **sektorskim strategijama**, koje definišu okvirne uslove i omogućavaju podsticanje regionalnog razvoja. U SRR 2023-2027 inkorporisani su strateški ciljevi međusobno povezanih sektorskih politika, poput energetike, saobraćaja, životne sredine, turizma, obrazovanja i poljoprivrede. U nastavku su navedene ključne sektorske strategije sa kojima je SRR 2023-2027 usklađena:

Industrijska politika Crne Gore 2024-2028. godine (IP 2028) predstavlja strateški dokument za razvoj konkurentnosti crnogorske ekonomije sa fokusom na industrijski sektor. U skladu sa novim paketom industrije politke EU, IP 2028 trasira putanju dvostruke tranzicije za održivi razvoj industrijskog sektora Crne Gore u kontekstu pristupanja jedinstvenom tržištu EU. IP 2028 prepoznaje da su stvarni nosioci promjena i razvoja upravo privredna društva koja, uz adekvatnu podršku, treba da maksimiziraju svoj potencijal rasta, razvoja i konkurentnosti. Glavna svrha IP 2028 je da uspostavi strateški okvir i prioritete za industrijski razvoj, koji su realni i ostvarljivi, uzimajući u obzir raspoložive prirodne, ljudske i finansijske resurse za ostvarenje dinamičnog ekonomskog rasta, održivog razvoja i povećanje broja radnih mjesta.

⁸ Regionalna politika je usmjerena prema smanjenju ekonomskih i društvenih razlika između EU regija, s ciljem ostvarivanja jedinstvenog tržišta. Strukturna politika ima šire značenje, sadrži regionalne i neregionalne (sektorske) komponente. Koheziona politika ima najšire značenje, obuhvata niz mjera za postizanje ciljeva ekonomske, socijalne i teritorijalne kohezije EU (formalno u upotrebi od 1986. godine kroz Jedinstveni Evropski Akt). Izraz koheziona politika, zbog svog obuhvata sve je više u upotrebi.

⁹ Broj stanovnika ovih regiona kreće se okvirno od 800.000 do 3.000.000 stanovnika, ali se zbog specifičnosti velikog broja manjih zemalja, nivo NUTS 2 i targetirana podrška odnose i na demografski znatno manje regione ili ostrva.

Strategija razvoja saobraćaja 2019-2035. kao strateški dokument Vlade koji definiše unaprjeđenje sektora saobraćaja, jačanje teritorijalnog integriteta i očuvanje cjelovitosti države, prepoznat je u SRR 2023-2027 kao jedan od glavnih instrumentata za ravnomjerniji regionalni razvoj. Naime, u okviru operativnog cilja 3.3. koji se odnosi na jačanje saobraćajne infrastrukture kao ključnog instrumenta za ravnomjerniji razvoj u sva tri regiona, definisane su aktivnosti na izgradnji i rekonstrukciji infrastrukture u drmskom saobraćaju kao i aktivnosti na rekonstrukciji i modernizaciji željezničke infrastrukture. Ulaganjem u infrastrukturne projekte, posebno u Sjevernom regionu, obezbjeđuje se ravnomjerniji regionalni razvoj, otvaraju nova radna mjesta i povećava atraktivnost cjelokupnog prostora za domaće i strane investitore.

Ovaj strateški dokument definiše infrastrukturne, organizacione i operativne ciljeve za razvoj transportnog sistema i dominantno se odnos na državne puteve (autoputeve, brze puteve, glavne i regionalne puteve). Razvoj lokalnih puteva je u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, a svaka opština posebno planira i implementira projekte u oblasti lokalne putne infrastrukture. Centralni element razvoja transportne povezanosti u posljednje vrijeme je izgradnja autoputa. Autoput Bar-Boljare je velika transportna inicijativa, koja je dio međunarodnog projekta autoputa Beograd-Bar i koji je glavni projekat u Crnoj Gori za povećanje povezanosti sa sjevernim regijama.

Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2022-2028 u okviru jednog od strateških ciljeva definiše povećanje otpornosti i konkurentnosti proizvodnje i prerade hrane, što je u skladu sa strateškim ciljem 3 SRR 2023-2027 i operativnim ciljem 3.4. koji se odnosi na unaprjeđenje uslova za proizvodnju visokokvalitetne hrane, organskog porijekla uz održiv dohodak poljoprivrednika. Sa stanovista RR posebno je značajan cilj koji se odnosi na Podizanje kvaliteta života i obima ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima. Takođe, važan dokument je priprema Programa razvoja poljoprivrede i ruralnih područja, koji će sadržati mjere koje će biti podržane kroz IPARD III u periodu 2021-2027. godine.

Strategija razvoja turizma Crne Gore 2022-2025. Ovaj krovni strateški dokument u oblasti turizma, prepoznaje regionalnu nejednakost turizma kao jedan od problema, s obzirom na to da se 95% turističkog prometa odvija u primorskom području, a čak 40% smještajnih kapaciteta nalazi se samo na teritoriji opštine Budva. Aspekti regionalnog razvoja Strategije uključuju specifikaciju različitih „turističkih regija“, uključujući u sjevernoj regiji područja Durmitora i Sinjajevine s rijekama Tarom i Pivom, kao i Bjelasicu, Komove i Prokletije. Glavni turistički proizvodi za ova područja su zaštićena područja (nacionalni parkovi i parkovi prirode), zimski turizam, turizam zasnovan na prirodi, MICE, ruralni, gastronomski, kulturni, porodični turizam. Cilj usmjeravanja razvoja turizma na sjeveru je povećanje hotelskih kapaciteta na sjeveru Crne Gore za najmanje 15% u odnosu na trenutnu ukupnu hotelsku ponudu u Crnoj Gori. U 2024. godini pokrenute su aktivnosti usmjerene na uvođenje prvih sistema za vještačko osnježavanje na državnim skijalištima u Crnoj Gori. Obezbijeđena su sredstva za izgradnju osnovne infrastrukture i nabavku prvih topova za vještački snijeg na Savinom Kuku, dok će u Kolašinu to biti završeno 2026. godine, s ciljem razvoja cjelogodišnje ponude.

Strategija reforme obrazovanja 2025 – 2035 - obuhvata viziju obrazovanja za narednih deset godina. Strategija ima za cilj da rješava navedene izazove kroz holistički pristup unapređenja kvaliteta i dostupnosti obrazovanja za sve, starajući se da djeca i mladi stiču primjenljiva znanja i vještine za budući život, kako bi bili konkurentni na tržištu rada i kako bi mogli nastaviti obrazovanje i aktivno učestvuju društvenim procesima. Strategijom su obuhvaćeni svi relevantni akteri — od institucija, predškolskih ustanova i škola do organizacija civilnog društva i lokalnih zajednica, kako bi se obezbijedila koordinacija i održivost reformi. Povećanje ulaganja u obrazovanje i unapređenje budžetskog planiranja imaju suštinski značaj za dugoročnu stabilnost reformi, dok bolja međusektorska saradnja može doprinijeti efikasnijoj implementaciji.

Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine - U okviru prioriteta koji su identifikovani kroz ovaj strateški dokument, a koji se odnose na povećanje energetske efikasnosti, veće korišćenje obnovljivih izvora energije kao i potreba sa socio-ekonomskim razvojem Crne Gore, prepoznati su u SRR 2023-2027 kroz operativni cilj 3.5. Zaštita životne sredine, razvoj energetike, unaprjeđenje energetske efikasnosti, adaptacija i mitigacija efekata klimatskih promjena, kao i setom aktivnosti koje će doprinijeti realizaciji navedenog operativnog cilja.

Strategija stambene politike Crne Gore do 2034. godine, Strategija stambene politike Crne Gore predstavlja razvojnu strategiju Crne Gore kojom se utvrđuju pravci razvoja stanovanja na način da se osigura povećanje socijalne, ekonomske i ekološke održivosti zajednice, identifikuju izvori finansiranja stanovanja, unaprijedi razvoj neprofitne stanogradnje, predlože mjere za efikasniji sektor upravljanja i održavanja postojećeg stambenog fonda ali i da se predlože mjere za povećanje dostupnosti i sigurnost u sektoru zakupa stanova i konačno da se utiče na izgradnju svijesti kod građanstva o stambenoj kulturi. Važno je ovdje napomenuti da je strategija do 2034. godine u potpunosti integrirana s ciljevima SRR i snažno uključuje teritorijalnu dimenziju, fokusirajući se na potrebe pristupačnog i održivog stanovanja širom zemlje.

Strategija digitalne transformacije Crne Gore za period 2022 – 2026. godine definiše ciljeve i mjere sistemskog i održivog razvoja digitalne infrastrukture, uz obezbjeđenje tačnih, ažurnih i bezbjedno dostupnih podataka, razvijanje digitalnih rješenja u svim sektorima djelatnosti, povezivanje i digitalizaciju procesa i usluga, uz omogućavanje svima da ostvare jednak pristup ovim rješenjima. Strategija ima dva osnovna cilja: (i) Unaprjeđenje kapaciteta i sposobnosti za digitalnu transformaciju Crne Gore (koordinacija i praćenje; poboljšanje dostupnosti, interoperabilnosti upravljanja podacima; povećana pokrivenost i modernizacija elektronske komunikacione infrastrukture; razvoj i unaprjeđenje digitalnih znanja i

vještina crnogorskog društva) i (ii) jačanje digitalne svijesti crnogorskog društva i digitalne konkurentnosti IKT sektora (podizanje svijesti građana i privrede o važnosti digitalnog razvoja; unaprjeđenje kvaliteta, količine i upotreba e-usluga; unaprjeđenje i razvoj IKT sektora).

Nacionalni energetske i klimatski plan Crne Gore do 2030 godine (NEKP), čiji je nacrt najavljen za jun 2024. godine, predstavlja ključni strateški dokument koji, u pogledu obnovljivih izvora energije, energetske efikasnosti i smanjenja emisija gasova sa efektom staklene baste, definiše ciljeve za 2030. godinu i predviđa veoma konkretne politike i mjere za njihovo dostizanje. U cilju sprovođenja politike klimatske neutralnosti i dekarbonizacije do 2050. godine kao i trasiranja puta ka energetske tranziciji, Crna Gora je ratifikovala i potpisala niz međunarodnih akata. Ratifikacijom Pariskog sporazuma u okviru Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama (UNFCC) iz 2015. godine, Crna Gora je preuzela obavezu smanjenja emisije gasova sa efektom staklene bašte i prihvatila potrebu sprovođenja mjera i aktivnosti koje vode adaptaciji na izmijenjene klimatske uslove, dok je potpisivanjem Ugovora o Energetskoj zajednici (2006) i Sofijske deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan (2020), preuzela obaveze izrade Integrisanog nacionalnog i klimatskog plana. Saglasno Regulativi EU 2018/1999 Integrisani NEKP ima dva odjeljka: Ocjeljak A definiše nacionalne ciljeve, politike i mjere, dok odjeljak B sadrži analitičku osnovu odnosno opis referentnog i naprednih scenarija i njihovih rezultata. Integrisani NEKP sadrži prikaz postojećeg stanja ključnih politika i odgovarajućih mjera za sagledavanje pet dimenzija Regulative, a to su: 1) dekarbonizacija (emisije gasova sa efektom staklene bašte i obnovljiva energija), 2) energetska efikasnost, 3) energetska sigurnost, 4) unutrašnje energetske tržište i 5) istraživanje, inovacije i konkurentnost. Ovaj strateški dokument je odgovor Crne Gore na obaveze prema UN i Energetskoj zajednici, što uključuje i odgovor na strateške dokumente iz EU industrijskog paketa nove generacije.

Strategija reforme javne uprave 2022-2026 ima za cilj da se uspostave standardi na svim nivoima funkcionisanja javne uprave, počev od kreiranja i implementacije javnih politika, kadrovskog planiranja, upravljanja kadrovima i službenički sistem, standard kvaliteta u pružanju usluga i funkcionisanju javne uprave. Imajući u vidu da su u centru kreiranja ove strategije potrebe građana/ki i privrede, funkcionisanje JLS podjednako se tretira kroz sve strateške ciljeve. Naime, u okviru strateškog cilja 1 definisan je operativni cilj 1.3. koji se odnosi na jačanje funkcionalnih i finansijski nezavisnih opština, radi obezbjeđivanja ravnomjernog razvoja svih JLS, gdje su između ostalog planirane aktivnosti koje će doprinijeti unaprjeđenju međupostpinskih saradnje kao i unaprjeđenju finansijske održivosti lokalne samouprave.

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti Crne Gore za period 2026-2029, predstavlja peti strateški dokument u ovoj oblasti koji je Vlada donijela, međutim stepen ravnopravnosti još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou, što je posebno prisutno u manje razvijenim djelovima države. Socio-ekonomski uslovi dodatno komplikuju napore za postizanje rodne ravnopravnosti. Regionalni dispariteti, posebno između urbanih i ruralnih područja, pogoršavaju nejednakosti, ostavljajući ruralnim zajednicama manje resursa i mogućnosti. Ova geografska podjela utiče na pristup osnovnim uslugama, obrazovanju i zapošljavanju, što nesrazmjerno više pogađa žene i jača zastupljenost sistemskih barijera.

Nacionalna strategija zapošljavanja 2021-2025 identifikuje prioritete i pojedinačne ciljeve koji treba da na pravi način odgovore višestrukim izazovima sa kojima će se tržište rada i građani/ke Crne Gore suočavati u narednim godinama, i da te izazove pretvore u nove prilike za socio-ekonomski razvoj zemlje. SRR je usklađena sa svim ciljevima nacionalne strategije zapošljavanja, radi ostvarenja stabilnog i održivog rasta zaposlenosti zasnovanog na znanju i dostojanstvenom radu. Posebna usklađenost ogleda se u realizaciji operativnog cilja 1 Ostvarivanje rasta zaposlenosti, ulaganja u kvalitetna i sigurna radna mjesta, kroz unaprjeđenje poslovnog ambijenta, koji između ostalog treba da doprinese obezbjeđivanju veće zaposlenosti i kvalitetnijih i sigurnijih radnih mjesta, sa posebnim fokusom na Sjeverni region, kao i u realizaciji operativnog cilja 3.

Strategijom digitalne transformacije 2022-2026 utvrđuju se strateški ciljevi čija će realizacija omogućiti bržu i efikasniju transformaciju privrede, javnog sektora i cjelokupnog društva, kao i promjene u organizaciji i načinu tradicionalnog poslovanja korišćenjem digitalnih tehnologija i primjenom novih poslovnih modela. Ovdje je važno naglasiti da fizičko-tehnološka, normativno-institucionalna, edukativna, bezbjednosna i poslovno-preduzetnička infrastruktura osnov su za uspješnu digitalnu transformaciju Crne Gore, što će imati izuzetan uticaj na brži razvoj svih lokalnih zajednica i efikasnije pružanje usluga države prema građanima i privredi. Dakle, SRR je usklađena sa principima i smjernicama da Crna Gora istraje na putu usvajanja „zeleno“ i „digitalno“ kao centralne razvojne ciljeve čitavog evropskog regiona.

Instrument pretpripristupne podrške EU Crnoj Gori za period 2021-2027 – Prikaz strateškog okvira zemlje daje se kroz tzv. prozore, odnosno projektne prioritete u sljedećim oblastima: 1. Vladavina prava, temeljna prava i demokratija, 2. Dobro upravljanje, usaglašavanje sa pravnom tekovinom EU, dobrosusjedstvo i strateško komuniciranje, 3. Održivi razvoj i zelena agenda, 4. Konkurentnost i inkluzivni rast, i 5. Teritorijalna i prekogranična saradnja. Za svaku prioritetsnu oblast, definišu se prioritete, ciljevi i akcije koje bi se mogle pokriti IPA III podrškom. Kao jedan od važnih izvora za finansiranje projekata regionalnog razvoja, svi planski dokumenti IPA III, predstavljaju važan input za definisanje mjera, aktivnosti i projekata u okviru SRR. Međutim, prepoznata je neophodnost daljeg jačanja kapaciteta apsorpcije sredstava iz EU fondova. Opšti cilj IPA III instrumenta pretpripristupne podrške EU za period 2021-2027. godine jeste podrška korisnicima u sprovođenju političkih, institucionalnih, ekonomskih i socijalnih reformi potrebnih za njihovo usklađivanje sa vrijednostima i pravilima Unije i postizanje članstva u EU.

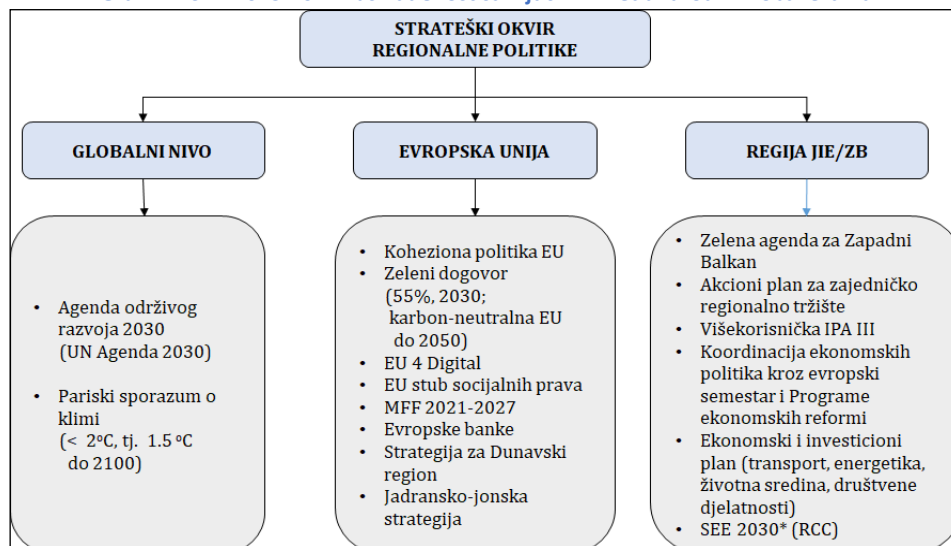
Strategija razvoja nacionalnog brenda 2022-2026 kao strateški cilj izdvaja unaprjeđenje konkurentnosti države kroz razvoj nacionalnog brenda. Crna Gora, sa svim potencijalima i vrijednostima, treba da razvije i implementira unificiranu prezentaciju zemlje koja će obezbijediti visok stepen prepoznatljivosti u svijetu, odnosno njenu pozitivnu diferenciranost u odnosu na konkurenciju, što će u krajnjem dovesti do poboljšanja životnog standarda građana/ki, čime će država postati atraktivnija za život, rad i obrazovanje, što je u skladu sa strateškim i operativnim ciljevima SRR 2023-2027. Naime, prepoznata je neophodnost pružanja adekvatne podrške i podizanje svijesti JLS kako bi se i kroz brendiranje gradova/regiona osiguralo slanje jedinstvene poruke koja stoji iza koncepta nacionalnog brenda.

SRR horizontalno se uvezuje i sa drugim tematskim strateškim dokumentima, sa kojima ima komplementarne razvojne ciljeve što se posebno vezuje sa oblasti, malih i srednjih preduzeća, inovacija, specijalizacije, obrazovanja, zapošljavanja i razvoja preduzetništva. Pored navedenih dokumenata, značajno je navesti uvezivanje mjera nove SRR sa Akcionim planom za ispunjavanje završnih mjerila u poglavlju 27 - Životna sredina i klimatske promjene 2021-2025.

4.3. Usklađenost sa međunarodnim obavezama

SRR 2023-2027 usklađuje se i sa globalnim, međunarodno preuzetim obavezama, sa EU razvojnim okvirom, kao i regionalnim strateškim dokumentima. Iako je broj međunarodno preuzetih obaveza značajan i obuhvatan, u kontekstu pripreme SRR 2023-2027., u nastavku su date ključne međunarodno preuzete obaveze Crne Gore, koje su od značaja za ravnomjerniji, otporniji, zeleniji, digitalniji i inkluzivniji regionalni razvoj.

Grafik 1. SRR 2023-2027 i usklađenost sa ključnim međunarodnim obavezama

UN agenda 2030 - 17 ciljeva održivog razvoja, sa svim zadacima i ciljanim vrijednostima indikatora UN, preuzeti su u nacionalni kontekst usvajanjem Strategije održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine.

Pariski sporazum - globalni sporazum o promjeni klime, kojim se teži osnažiti globalna reakcija na opasnost od klimatskih promjena. Sporazum uključuje plan djelovanja čiji je cilj globalno zagrijavanje ograničiti na nivou „znatno nižem“ od 2 °C.

Crna Gora je ugovorna strana Konvencije od 21. januara 2007. i potpisnica Pariskog sporazuma od 2016. godine, koji je ratifikovan u Skupštini Crne Gore. Doprinos Crne Gore međunarodnim naporima na sprječavanju negativnih efekata klimatskih promjena izražen je u smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte za najmanje **55% do 2030. godine i 60% do 2035. godine** u odnosu na baznu 1990. godinu¹⁰

Regionalna, odnosno **kohezijska politika EU** jedna je od finansijski najznačajnijih zajedničkih politika EU. Finansijska „težina“ ove politike odražava težinu socio-ekonomskih razlika unutar EU, ali i politički značaj „kohezije“ za projekt ujedinjene Evrope. Naime, sa svakim proširenjem EU je, po pravilu, prihvatala siromašniji i manje razvijene zemlje koje je bilo potrebno što prije integrisati u zajedničko tržište i učiniti ih ravnopravnim učesnicima ekonomskog i političkog projekta EU. Dodatna razvojna sredstva sa EU nivoa su način da se sva područja i stanovništvo EU osnaže za mogućnost korišćenja svih prednosti zajedničkog tržišta roba, kapitala, radne snage i usluga: veće tržište, veća mobilnost u radu i obrazovanju, veći izbor usluga, podrška

¹⁰ Namjeravani nacionalno utvrđeni doprinos Crne Gore (INDC) u skladu s odlukom 1/CP 19 i odlukom 1/CP 20 Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama (UNFCCC), Septembar 2015; Ažurirani Nacionalni utvrđeni doprinos Crne Gore (NDC) za 2030. i 2035. godinu

poljoprivredi i ruralnom razvoju, i sl. S početnog naglaska na postizanju ujednačenog razvitka unutar EU, cilj kohezione politike se vremenom se pomjera ka jačanju globalne konkurentnosti evropske ekonomije¹¹.

Grafik 2. Zajednički ciljevi politika EU fondova (novi kohezioni okvir 2021-2027)

OKVIR NOVE KOHEZIONE POLITIKE EU 2021-2027	
Pet ciljeva	koji definišu investicione prioritete
PAMETNIJA EVROPA (SMARTER EUROPE) konkurentnija i pametnija Evropa promovisanjem inovativne i pametne ekonomske transformacije i regionalne ICT povezanosti;	Inovacije, Digitalizacija, Ekonomska transformacija, Podrška MSP
ZELENIJA EVROPA, BEZ EMISIJA CO2 (GREENER, CARBON FREE EUROPE) Zelenija, niskokarbonska tranzicija prema ekonomiji sa neto nultom emisijom CO2, put ka otpornijoj ekonomiji Evrope promovisanjem čiste i pravedne energetske tranzicije, zelenih i plavih investicija, cirkularne ekonomije, adaptacije i mitigacije na klimatske promjene, prevencija rizika i upravljanje istim; inicijative za urbanu mobilnost;	Sprovođenje Pariskog sporazuma, Investiranje u čiste energije i borba protiv klimatskih promjena
BOLJE UVEZANA EVROPA (BETTER CONNECTED EUROPE) Više uvezana Evropa putem podsticanja mobilnosti;	Strateške transportne i digitalne mreže
VIŠE SOCIJALNA EVROPA (MORE SOCIAL EUROPE) Socijalnija i inkluzivnija Evropa koja sprovodi Evropski stub socijalnih prava;	Podrška socijalnoj uključenosti, Obezbeđenje istog pristupa zdravstvenoj zaštiti
EVROPA BLIŽA GRAĐANIMA (EUROPE CLOSER TO CITIZENS) Evropa bliža građanima podsticanjem održivog i integrisanog razvoja svih vrsta teritorija i lokalnih inicijativa	Bazirana na strategijama koje su lokalno vođene i na održivom urbanom razvoju

Izvor: [https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/\(obrada autora\)](https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/(obrada autora))

Ovdje je važno napomenuti da analiza planiranih i utrošenih finansijskih sredstava za cjelokupan period sprovođenja SRR 2014-2020 pokazuje da su sredstva EU fondova činila svega 3% uloženi sredstava za finansiranje regionalnog razvoja odnosno 95 mil. €. Značajan dio sredstava opredijeljen je za projekte u dijelu unaprjeđenja i razvoj putne infrastrukture, investicije u fizički kapital na poljoprivrednim gazdinstvima, razvoj prehrambene proizvodnje sa organskim i zaštićenim geografskim porijeklom, razvoj komunalne infrastrukture i upravljanja čvrstim otpadom i otpadnim vodama, razvoj turizma i valorizacija kulturne baštine kao i podsticanje preduzetništva i samozapošljavanja nezapošljenih lica. Ipak, polazeći od finansijskih projekcija datih strategijom, uočava se da je iznos sredstava EU fondova značajno manji od projektovanog, što između ostalog ukazuje na neophodnost jačanja kapaciteta na svim nivoima za korišćenje EU fondova odnosno bolju pripremljenost za realizaciju projekata finansiranih iz EU sredstava.

EU4DIGITAL je jedan od prioriteta Evropske komisije, kojim je definisana EU 2030 digitalna dekada. Njeni glavni ciljevi su: digitalno kvalifikovano stanovništvo i visokokvalifikovani digitalni profesionalci/ke, sigurna i značajna digitalna infrastruktura, digitalna transformacija preduzeća i digitalizacija javnog sektora¹².

Makroregionalna strategija EU za Dunavski region (EU Strategy for Danube Region, EUSDR¹³) – definiše 12 prioriteta: mobilnost (saobraćaj); održiva energija; kultura i turizam; kvalitet voda; rizici po životnu sredinu; biodiverzitet, pejzaži, kvalitet vazduha i zemljišta; društvo znanja; konkurentnost preduzeća; ljudi i vještine; institucionalni kapaciteti i saradnja; i bezbjednost. Strategija za Dunavski region obuhvata aktivnosti u devet država članica EU (AT, BG, HR, CZ, DE, HU, RO, SK, SI), zemlje proširenja (BA, ME, RS) i susjedne zemlje (MD, UA). SRR treba da bude usklađena sa aspektima razvoja EUSDR strategije u više navedenih oblasti.

Makroregionalna strategija EU za jadransko-jonski region (EU Strategy for Adriatic Ionian Region, EUSAIR¹⁴) - je bazirana na četiri tematska stuba: plavi rast, povezivanje regiona (transport i energija), kvalitet životne sredine i održivi turizam. Pored toga „Unaprjeđivanje istraživanja i razvoja, inovacije i MSP“ i „Jačanje kapaciteta uključujući komunikaciju“ predstavljaju dva unakrsna aspekta koji presijecaju svaki od stubova. SRR treba da bude usklađena sa aspektima razvoja EUSAIR strategije u više navedenih oblasti.

¹¹ Đurović G., Regionalna ekonomija, Ekonomski fakultet, UCG, Podgorica, 2020.

¹² <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-compass>

¹³ Evropska komisija, Strategija EU za Dunavski region, COM(2010) 715/4. <https://danube-region.eu/>

¹⁴ Communication concerning the European Union Strategy for the Adriatic and Ionian Region - 17.06.2014 - COM(2014) 357 final. <https://www.adriatic-ionian.eu/>

Zelena agenda za Zapadni Balkan¹⁵ može mobilisati značajna dodatna sredstva za finansiranje razvojnih prioriteta, koji su u skladu sa potrebom ravnomjernijeg regionalnog razvoja i bržeg razvoja manje razvijenih regiona i lokalnih zajednica na Zapadnom Balkanu. Naime, zelena agenda za Zapadni Balkan, preko sredstava IPA III, realizovaće se i kroz posebne mehanizme programa NDICI¹⁶, kao i kroz mobilizaciju dodatnih sredstava preko evropskih banaka i njihovih povoljnih kredita. Ranije u dokumentu obrađena, **višekorisnička IPA III**, dio je ukupne podrške IPA III, i odnosi se na zajednički definisane prioritete za sve IPA zemlje, u okviru svih pet oblasti investicionih mogućnosti (tzv. prozori).

Ekonomski i investicioni plan, podržavaće se prvenstveno kroz projekte IPA III, vrijedan oko 9 mlrd. € i obuhvataće sljedeće oblasti: transport, energetika, životna sredina, društvene djelatnosti. Plan sadrži deset vodećih investicionih inicijativa u ključnim područjima ekonomskog razvoja: povezivanje Istoka za Zapadom, povezivanje Sjevera sa Primorskim regionom, povezivanje obalnih regija, obnovljiva energija, prelaz iz uglja, talas obnove u građevinarstvu (izgradnja zgrada u privatnom i javnom sektoru, projekti energetske efikasnosti u građevinarstvu), upravljanje otpadom i otpadnim vodama, digitalna infrastruktura, ulaganje u konkurentnost privatnog sektora, garantni fond za zapošljavanje mladih.

Razvojna strategija Jugostočne Evrope 2030 (SEE 2030) koja nastoji da promoviše i unaprijedi sprovođenje 17 ciljeva održivog razvoja u regionu Jugoistočne Evrope kroz postizanje regionalno održivog ekonomskog rasta u cilju smanjenja siromaštva i nejednakosti, poboljšanja socijalne uključenosti, osnaživanja žena, usporavanja depopulacije, poboljšanja ukupnog kvaliteta života građana/ki i ubrzanja zelene i digitalne tranzicije bez narušavanja konkurentnosti i razvoja privatnog sektora.

5. Orodnjavanje javnih politika

Princip rodne ravnopravnosti ili orodnjavanje omogućava uključivanje različitih perspektiva, iskustava i ideja od strane žena u postavljanju jasnih i orodnjenih ciljeva politike, ali i ciljeva i aktivnosti koji će se direktno odnositi na njih. U skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, kao i Nacionalnom strategijom rodne ravnopravnosti 2026-2029, prilikom izrade ovog strateškog dokumenta posebno se vodilo računa o orodnjenosti, počev od pripremne faze, tima koji je radio na izradi ovog dokumenta preko navođenja rodno disagregiranih podataka u analizi stanja, zatim definisanja odgovarajućih aktivnosti kojima će se adresirati identifikovane rodne nejednakosti. Nadalje, u cjelokupnom tekstu strateškog dokumenta zastupljen je rodno senzitivni jezik.

U procesu izrade dokumenta revizije SRR, prepoznati su izazovi kreiranja programa za pospješivanje većeg učešća žena i uzeti u obzir dodatni kriterijumi orodnjenosti. Na taj način su, u okviru seta programskih i projektnih aktivnosti i inicijativa, uvedeni rodno senzitivni indikatori u cilju jačanje transparentnosti, vidljivosti i praćenja informacija o podršci ženama kao ciljnoj grupi, čime se otvara prostor za preduzetništvo, kreativnost i inovacije, što može doprinijeti unapređenju zapošljavanja i izgradnji inkluzivne kulture za jačanje konkurentnosti¹⁷. Takođe, jačanje rodno odgovornog budžetiranja i na centralnom i na lokalnom nivou Crne Gore, treba posmatrati kao važan element u vođenju politike regionalnog razvoja i populacione politike. Rodno odgovorno budžetiranje treba da doprinese ravnomjernijem i ravnopravnijem pristupu resursima, uslugama i odlukama i žena i muškaraca u svim regionima i JLS u cilju povećanja kvaliteta života.

Konkretno, u analizi stanja SRR 2023-2027 se može uočiti primjer analize izazova u kojoj je, na osnovu rodno raščlanjenih podataka, jasno ukazano na razliku u poziciji žena i muškaraca na tržištu rada i samim tim predstavljena rodna dimenzija problema. Prema navedenoj analizi stanja, stopa nezaposlenosti žena u Crnoj Gori se smanjivala sve do 2016. godine, kada je sve do 2018. godine stagnirala, budući da je taj period karakterisala primjena zakona kojim su uvedene naknade za majke sa 3 i više djece. Stopa nezaposlenosti žena se od 2018. godine ponovo smanjuje na oko 15%, sve do 2020. godine, kada se zbog pandemije naglo povećala na čak 18,4%. Pri tome je stopa nezaposlenosti žena u periodu nakon 2016. godine bila viša od stope nezaposlenosti muškaraca, osim 2021. godine kada je stopa nezaposlenosti žena iznosila 15,8%, a muškaraca 17,1%. U 2024. godini od ukupnog broja aktivnog stanovništva 175,3 hiljade ili 54,9% čine muškarci, a 143,8 hiljada ili 45,1% čine žene, dok ukupan broj stanovništva van radne snage čine žene 108,0 hiljada ili 59,8% a muškarci 72,5 hiljada ili 40,2%. Od ukupnog broja zaposlenih 156,3 hiljade ili 55,3% čine muškarci, a 126,3 hiljade ili 44,7% čine žene, a od ukupnog broja nezaposlenih 19,0 hiljada ili 52,1% čine muškarci, a 17,5 hiljada ili 47,9% čine žene.

SRR 2023-2027 sadrži dimenziju orodnjavanja u srednjem roku, konkretno kroz aktivnosti koje se odnose na korišćenje sredstava za razvoj poljoprivrede, turizma podršku obrazovanju i unapređenju poslovnog ambijenta u cilju povećanja zaposlenosti. Ovo na način da se obezbijedi jednaka uključenost muškaraca i žena u sve procese kreiranja i sprovođenja

¹⁵ Commission Staff Working Document, Guidelines for the Implementation of the Green Agenda for the Western Balkans, Accompanying the Communication to the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – An Economic and Investment plan for the Western Balkans, SWD(2020), Brussels, 6.10.2020., 223 final.

¹⁶ Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument (NDICI) – Instrument za susjedstvo, razvoj i međunarodnu saradnju.

¹⁷ Industrijska politika 2024-2028.

politika i donošenja odluka, jednak pristup i upravljanje resursima i jednak tretman u procesima upravljanja u svim regionima Crne Gore.

6. Strateška analiza uticaja na životnu sredinu u fazi definisanja ciljeva

Strateška analiza uticaja na životnu sredinu je veoma važan alat u procesu planiranja politika, jer omogućava identifikaciju rizika, njihov uticaj na životnu sredinu, odabir i usmjeravanje aktivnosti u procesu planiranja na način da podstiču ekološku održivost.¹⁸ SRR 2023-2027 uključuje uticaj na životnu sredinu, kroz strateške ciljeve koji targetiraju proces dekarbonizacije i zaštite životne sredine.

Naime, SRR 2023-2027 je usklađena sa ciljevima iz **Evropskog zelenog plana** koji će EU pretvoriti u modernu, resursno djelotvornu i konkurentnu ekonomiju sa ciljevima da: (i) do 2050. nema neto emisija gasova sa efektom staklene bašte; (ii) ekonomski rast ne zavisi od upotrebe resursa i (iii) nijedna osoba ni regija nijesu zanemarene.

Potpisivanjem **Zelene Agende za Zapadni Balkan**, Crna Gora se obavezala na postizanje karbonske neutralnosti do 2050. godine. Usvajanjem Nacionalno utvrđenog doprinosa 3. juna 2021. godine, Crna Gora kao novu ciljnu vrijednost postavlja smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte od 35% do 2030. godine, a u odnosu na 1990. godinu, odnosno smanjenje za 2117 kilotona do 2030. godine. Imajući u vidu globalni i evropski scenario za dostizanje niskokarbonskog razvoja, nužno je raditi na osmišljavanju i sprovođenju reformi kojima se podupiru klimatske ambicije.

Kao što je ranije navedeno u dokumentu, SRR 2023-2027 je usklađena sa ciljevima **Strategije održivog razvoja Crne Gore za period do 2030. godine**. U tom smislu, u definisanju jednog od strateških ciljeva SRR je uzeto u obzir održivog ekonomskog razvoja regiona kroz jačanje ljudskih potencijala, podsticanje zapošljavanja i poboljšanje kvaliteta života. Navedeni strateški cilj dalje razrađuje kroz operativne ciljeve koji na nivou regiona uključuju jačanje otpornosti poljoprivredne proizvodnje; unaprjeđenje saobraćajne infrastrukture; zaštitu životne sredine, razvoj energetike i ublažavanje negativnih efekata klimatskih promjena.

Aktivnostima u okviru operativnih ciljeva SRR 2023-2027, adresiraće se nekoliko izazova kada je u pitanju zaštita životne sredine i dekarbonizacija u Crnoj Gori. To uključuje pitanje zagađenosti vazduha proizvodnjom u Termoelektrani u Pljevljima koja proizvodi oko 50% električne energije u zemlji, kao i zagađenost vazduha u Podgorici, Bijelom Polju i Nikšiću.

Dodatno, kroz aktivnosti u okviru SRR 2023-2027 podržaće se upravljanje otpadom i prečišćavanje otpadnih voda. U cilju smanjenja emisija gasova s efektom staklene bašte iz otpada, te smanjenja generisanja otpada, potrebno je raditi na zamjeni korišćenja biotičkih i novih sintetičkih materija recikliranim otpadom i preduzimati korake ka korišćenju otpada kao resursa. U kontekstu uvođenja E-mobilnosti infrastruktura je djelimično razvijena i ne čini cjelinu, jer nema dovoljno dodatnih javnih mjesta za punjenje električnih vozila. Integracija korišćenja obnovljivih izvora energije u svrhe E-mobilnosti doprinijela bi dekarbonizaciji uz najniži trošak¹⁹.

Takođe, implementacijom aktivnosti u okviru operativnih ciljeva SRR, doprinijeće se daljem razvoju energetike u funkciji zaštite životne sredine i odgovoru na izazove poput nekontrolisane upotreba biomase kroz nekontrolisanu sječu šuma, neefikasno korišćenje biomase za pripremu sanitarne tople vode i zagrijavanje prostorija, neiskorišćene mogućnosti upotrebe biomase za proizvodnju drvnog goriva, ili biomase za daljinsko grijanje. Navedeno je uglavnom karakteristično za Sjeverni region.

U nastavku, za svaki operativni cilj data je procjena uticaja cilja na životnu sredinu, što je odrađeno prilikom izrade Strategije 2023. godine. Imajući u vidu da predmetna revidirana Strategija nije značajno promijenila segmente koji utiču na životnu sredinu, ocjena je da nije potrebno posebno sprovesti proces procjene uticaja na životnu sredinu.

II. ANALIZA STANJA

U okviru analize postojećeg stanja dat je presjek ključnih efekata i rezultata implementacije SRR 2023-2027. u prve dvije godine implementacije (2023. i 2024. godine), kratak osvrt na opšte makroekonomske indikatore razvijenosti, demografska kretanja, indikatore u vezi sa rizikom siromaštva, analizu zainteresovanih strana i SWOT analiza po regionima, kao i pregled ključnih izazova u kojima nastaje regionalna razvojna politika za naredni period.

1. Ključni efekti i rezultati implementacije SRR u 2023. i 2024. godini

¹⁸ Izvor: Industrijska politika 2024-2028.

¹⁹ Izvor: Program ekonomskih reformi 2023-2025.

SRR 2023-2027 u okviru dijela „Implementacija i monitoring“ utvrđen je način praćenja i izvještavanja o stepenu realizacije definisanih indikatora i aktivnosti Strategije. Tako je predviđeno da u skladu sa važećom Metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, institucije u čijoj nadležnosti je realizacija pojedinačnih aktivnosti, dostavljaju izvještaj resornom ministarstvu nadležnom za politiku regionalnog razvoja izvještaj o realizaciji strateških i operativnih ciljeva. Navedeno je predstavljalo osnovu za pripremu godišnjih izvještaja o ostvarenosti akcionog plana. Do sada su pripremljena dva izvještaja i to za 2023. godinu i 2024. godinu, dok završni izvještaj nije pripreman iz razloga što je SRR 2023-2027 još uvijek na snazi (2027.).

Implementacija SRR 2023-2027 u posmatranom periodu koji obuhvata 2023. i 2024. godinu, odvijala se u specifičnom političkom momentu, koji je rezultirao značajnim kadrovskim i organizacioni promjenama u VCG i njenim organima uprave²⁰. Sve to je dovelo do velikog broja kadrovskih promjena koje su uslovljavale promjenu dinamike realizacije aktivnosti i uticale da ostvareni stepen realizacije aktivnosti tokom izvještajnog perioda bude niži od planiranog. Međutim, i pored nastalih izazova tokom implementacije i monitoringa, uloženi dodatni napor u cilju što dosljednijeg sprovođenja aktivnosti u pravcu realizacije ciljeva predviđenih strateškim dokumentom. Posebno je bilo izazovno pripremiti izvještaj za 2024.godinu imajući u vidu da akcioni plan za tu godinu nije bio usvojen, pa je izvještaj dao pregled realizovanih projekata u svrhu sprovođenja SRR 2023-2027, bez podataka o poređenju realizacije u odnosu na Plan (stepen realizacije).

Iz izvještaja za 2023. i 2024.godinu se može vidjeti da postoje kašnjenja u realizaciji određenog broja aktivnosti na šta je, pored identifikovanih izazova u izvještajima, uticalo i to da pojedine institucije, ili organizacione jedinice unutar organa, nijesu prepoznale svoj resor kao nosioca ili učesnika u sprovođenju aktivnosti u skladu sa SRR 2023-2027. Takođe, iz izvještaja za 2023.godinu može se zaključiti da je najveći broj aktivnosti djelimično realizovan, odnosno aktivnosti nijesu realizovane u potpunosti u skladu sa predviđenim rokovima usljed uticaja različitih okolnosti. Prilikom realizacije aktivnosti prepoznati su sljedeći problemi, odnosno izazovi: nedostatak administrativnih kapaciteta usljed kadrovskih i organizacionih promjena; zahtjevi za dodatnim radovima u toku samog projekta od strane krajnjeg korisnika ili zbog nedostataka samog projekta; neadekvatno planiranje i pravovremeno pokretanje aktivnosti uslijed čega dolazi do promjene u dinamici realizacije projekata; složene procedure javnih nabavki; neriješeni imovinsko-pravni odnosi i postupak eksproprijacije; nedostatak finansijskih sredstava za realizaciju radova; nedostatak planske dokumentacije; nepoštovanje rokova od strane izvođača; nepredviđene okolnosti i vremenski uslovi za izvođenje građevinskih radova i dr. Takođe, pojedine aktivnosti nijesu u potpunosti realizovane zbog nedostatka interesovanja krajnjih korisnika, posebno kada je u pitanju zajednička saradnja.

U konačnom, to je uticalo na izostanak napretka u pojedinim oblastima, dovelo do redefinisivanja rokova i nametnulo potrebu ponovnog razmatranja i definisanja nadležnosti za pojedine aktivnosti o čemu će se posebno voditi računa u ovom strateškom (revidovanom) dokumentu.

Iako broj realizovanih aktivnosti nije u potpunosti zadovoljavajući, one koje su realizovane jasno ukazuju na napore MIRN i drugih nadležnih organa u ostvarivanju definisanih ciljeva. Realizacija planiranih aktivnosti doprinijele su jednim dijelom povećanju kvaliteta života svih građana, poboljšanju zapošljivosti i rasta dohotka, čime se doprinosi smanjivanju rizika od siromaštva i sprečavanju migracija.

Kratak osvrt na ključna dostignuća u 2023. i 2024. godini:

- uspostavljena je bolja koordinacija politike regionalnog razvoja osnivanjem Ministarstva za investiciono-regionalni razvoj i saradnju sa nevladinim organizacijama,
- nastavljen je pozitivan trend povećanja broja projekata JLS koji se finansiraju iz EU fondova. Ipak, podaci pokazuju da nije došlo do jačanja fiskalnih pozicija manje razvijenih opština, već da je porastao broj JLS koje ostvaruju pravo na sredstva iz Egalizacionog fonda na ukupno 19 (13 u Sjevernom, 4 u Središnjem i 2 u Primorskom regionu).
- u oblasti zapošljavanja ostvaren je vidan napredak. Prema podacima Ankete o radnoj snazi iz 2023. godine, anketna stopa nezaposlenosti iznosila je 31,9% u Sjevernom regionu, 10,1% u Središnjem regionu i 3,1% u Primorskom regionu. U istom periodu, stope zaposlenosti bile su 33,9% u Sjevernom regionu, 60,9% u Središnjem regionu i čak 71,4% u Primorskom regionu. Anketna stopa nezaposlenosti u 2024.godini iznosila je 25,7% u Sjevernom regionu, u Središnjem regionu 8,4% i 2% u Primorskom regionu. U istom periodu, stope zaposlenosti bile su 43,5% u Sjevernom regionu, 62,3% u Središnjem regionu i 60% u Primorskom regionu.
- pokrenute su aktivnosti usmjerene na poboljšanje kvaliteta obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite kroz jačanje infrastrukture, pa je rađeno na adaptaciji i rekonstrukciji vrtića, škola, objekata socijalne i zdravstvene zaštite.
- sprovedene su aktivnosti usmjerene na unapređenje znanja i vještina, uključujući podsticanje proučavanja STEM programa (programa prirodnih nauka) u osnovnim, srednjim školama i na fakultetima. Program je implementiran u 163 osnovne škole, 50 srednjih škola i 3 ustanove visokog obrazovanja.

²⁰ Skupština Crne Gore je 31. oktobra 2023. godine izabrala 44. Vladu

- u cilju povećanja regionalne konkurentnosti, realizovane su značajne investicije u infrastrukturu za širokopojasni pristup internetu, kao i u unaprjeđenje institucionalne infrastrukture za razvoj preduzetništva i inovacija, poput radova na Naučno-tehnološkom parku u Podgorici i Domu digitalne revolucije u Nikšiću.
- podrška preduzećima za unaprjeđenje konkurentnosti obezbijeđena je kroz kreditna sredstva za 459 korisnika u 2023. godini u iznosu od 188,2 mil. eura, kao i kroz različite programe podrške za preko 400 korisnika u vrijednosti od 6 mil. eura. Podrška preduzećima za unaprjeđenje konkurentnosti u 2024. godini obezbijeđena je kroz kreditna sredstva IRF-a za 414 korisnika u iznosu od 186,1 mil. EUR, kao i kroz različite programe podrške državnog budžeta.
- značajni rezultati zabilježeni su u oblasti turizma, gdje je ostvareno 16.389.279 noćenja u 2023. godini, što predstavlja rast od 32% u odnosu na 2022. godinu. Posmatrano po regionima, u Sjevernom regionu ostvareno je 387.949 noćenja (rast od 27,7%), u Središnjem regionu 549.221 noćenja (rast od 18,6%), dok je u Primorskom ostvareno 15.452.109 noćenja (rast od 32,5%).
- napredak je ostvaren i u oblasti poljoprivrede. Prema podacima Registra poljoprivrednih gazdinstava, broj poljoprivrednih gazdinstava u 2023. godini dostigao je 20.508, što predstavlja povećanje od 2.575 ili 14,4% u odnosu na prethodnu godinu. Posmatrano po regionima, broj poljoprivrednih gazdinstava porastao je u Sjevernom regionu na 10.890 (rast od 13,0%), Središnjem regionu na 7.241 (rast od 15,6%) i Primorskom na 2.277 (rast od 16,9%).
- u cilju unaprjeđenja saobraćajne infrastrukture u 2023, realizovane su investicije na poboljšanju putne infrastrukture u vrijednosti od 63,7 mil. eura, od čega je 44 mil. eura uloženo u Sjeverni regionu, 14,5 mil. eura u Središnji regionu i 5,2 mil. eura u Primorski regionu. Takođe, uloženo je 3,4 mil. eura u željezničku infrastrukturu. U 2024 realizovane su investicije na poboljšanju putne infrastrukture u vrijednosti od 107,9 mil. EUR, od čega je 62 mil. EUR uloženo u Sjeverni regionu, 36,7 mil. EUR u Središnji regionu i 8,8 mil. EUR u Primorski regionu. Takođe, uloženo je 2,3 mil. EUR u željezničku infrastrukturu.
- u oblasti zaštite životne sredine, razvoja energetike, unaprjeđenja energetske efikasnosti, adaptacije i mitigacije efekata klimatskih promjena, realizuju se aktivnosti na izgradnji infrastrukture za upravljanje otpadom (Mojkovac i Andrijevica), vodosnabdijevanjem (Pljevlja, Bijelo Polje, Luštica-Herceg Novi i Ulcinj) i upravljanje otpadnim vodama (Pljevlja, Podgorica, Vranjina, Herceg Novi, Ulcinj, Risan i Perast).
- u oblasti energetike sprovedene su aktivnosti na rekonstrukciji i modernizaciji proizvodnih kapaciteta (TE Pljevlja, HE Piva, HE Perućica i dvije mHE), ugradnji fotonaponskih sistema u domaćinstvima i privredi ukupne instalisane snage od 30 MW, kao i na rekonstrukciji postojećih i izgradnji novih trafostanica i dalekovoda.

Glavne izazove za ostvarivanje ciljeva SRR 2023-2027. i dalje predstavljaju: neujednačeni fiskalni kapaciteti i način finansiranja JLS, zatim nedovoljno razvijeni administrativni kapaciteti JLS, nedostaci u koordinaciji politike regionalnog razvoja, ograničenost statističkih podataka na nivou regiona i JLS za praćenje ostvarenosti ciljeva, visoka nezaposlenost i stopa rizika od siromaštva, negativna demografska kretanja, nerazvijena infrastruktura, nedovoljna konkurentnost privrede i visok stepen neformalne ekonomije.

1.1. Pregled realizovanih ulaganja

Ukupna sredstva utrošena za **spровоđenje aktivnosti SRR 2023-2027 u 2023. godini iznosila su 492,7 mil. eura**, što predstavlja 2,9% više od planiranih (478,9 mil. eura). Posmatrano po strateškim ciljevima skoro kompletan iznos, tačnije skoro 95% ulaganja odnosi se na aktivnosti strateškog cilja 3 (Povećanje konkurentnosti regiona zasnovano na unaprjeđenju infrastrukture, poboljšanju poslovnog ambijenta i razvoj prioritetnih sektora i sektora sa potencijalom rasta). Posmatrano po regionima, prema dostupnim podacima, najveći iznos sredstava utrošen je za realizaciju aktivnosti u Središnjem regionu – 204,2 mil. eura, zatim u Sjeverni region – oko 99,9 mil. eura, dok je u Primorski region uloženo 55,9 mil. eura. Preostala sredstva uložena su za aktivnosti koje su realizovane na nacionalnom nivou, odnosno sredstva koja nije bilo moguće rasporediti po regionima, a iznos ovih sredstava je 132,7 mil. eura, što je 27% ukupnih ulaganja.

Za sprovođenje aktivnosti u **svrhu realizacije SRR 2023-2027 u 2024. godini, uloženo je ukupno 593,299,343 EUR**. Posmatrano po strateškim ciljevima skoro kompletan iznos, tačnije 96,6% ulaganja odnosi se na aktivnosti strateškog cilja 3: (Povećanje konkurentnosti regiona zasnovano na unaprjeđenju infrastrukture, poboljšanju poslovnog ambijenta i razvoj prioritetnih sektora i sektora sa potencijalom rasta). Posmatrano po regionima, prema dostupnim podacima, najveći iznos sredstava utrošen je za realizaciju aktivnosti u Središnjem regionu – 225,9 mil. EUR, zatim u Sjeverni region – oko 154,9 mil. EUR, dok je u Primorski region uloženo 72,6 mil. EUR. Međutim, dodatno treba istaći da preostali dio uložених sredstava, koji je značajan – 139,8 mil. EUR, predstavljaju uložena sredstva koja nije bilo moguće rasporediti po regionima.

Treba napomenuti da je prikupljanje adekvatnih podataka bio je veliki izazov, što se upravo odrazilo i na visinu ovog iznosa, koji nije bilo moguće locirati po regionima. Kada posmatramo odnos realizovanih i planiranih ulaganja na nivou regiona, u Sjevernom regionu realizacija je bila manja, nasuprot realizaciji u ostala dva regiona, u kojima je uloženo više sredstava u odnosu na plan u 2023. godini.

Kada govorimo o **strukturi izvora finansiranja** aktivnosti su u 2023. i 2024. godini u najvećoj mjeri finansirane sredstvima javnog sektora (IRF, javne institucije, uključujući privredna društva u većinskom državnom vlasništvu).

1.2. Zakonodavni okvir

Ustav Crne Gore koji je usvojila Ustavotvorna skupština Crne Gore, na trećoj sjednici drugog redovnog zasijedanja u 2007. godini, dana 19. oktobra 2007. godine, u član 140, stav 2 definiše da: „Država podstiče ravnomjeran ekonomski razvoj svih njenih područja.“

Zakonom o regionalnom razvoju ("Sl. list CG", br. 20/11, 26/11, 20/15, 47/19) uređuje se način podsticanja i planiranja regionalnog razvoja Crne Gore i druga pitanja od značaja za regionalni razvoj. Naime, u okviru predmetnog zakona definisano je da se „**Ciljevi obezbjeđenja društveno-ekonomskog razvoja Crne Gore utvrđuju politikom regionalnog razvoja**“ u skladu sa načelima održivog razvoja i strateškim razvojnim dokumentima za pojedine oblasti kojima se planira razvoj Crne Gore.

Dodatno, pojedini segmenti regionalnog razvoja, su shodno Ustavu Crne Gore usaglašeni sa posebnim zakonima i to: Zakonom o lokalnoj samoupravi, Zakonom o finansiranju lokalne samouprave, Zakonom o porezu na dohodak fizičkih lica, Zakonom o porezu na dobit pravnih lica, Zakonom o porezu na nepokretnosti, Zakonom o porezu na promet nepokretnosti, Zakonom o poljoprivredi i ruralnom razvoju, Zakonom o poljoprivrednom zemljištu, Zakonom o koncesijama, Zakonom o teritorijalnoj organizaciji, Zakon o kontroli državne pomoći, Zakonom o poljoprivrednom zemljištu, Zakonom o državnoj imovini, Zakonom o određivanju građevinskog zemljišta u gradovima i naseljima gradskog karaktera, Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata, Zakonom o investiciono-razvojnom fondu, Zakonom o nacionalnom brendu.

1.3. Institucionalni okvir

Kao što je prethodno navedeno, vodeću ulogu u sprovođenju SRR 2023-2027 ima Ministarstvo nadležno za sprovođenje politike regionalnog razvoja, a to je prema važećoj Uredbi o organizaciji i načinu rada državne uprave **Ministarstvo investiciono-regionalnog razvoja i saranje sa nevladinim organizacijama**. Naime, u okviru ovog ministarstva između ostalog obavljaju se poslovi koji se odnose na: izradu i praćenje ostvarivanja SRR 2023-2027, koordinaciju aktivnosti u sprovođenju politike regionalnog razvoja Crne Gore, saradnju sa JLS i ostalim nosiocima politike regionalnog razvoja u pripremi i sprovođenju razvojnih programa i projekata. Ključni akteri u izradi i implementaciji SRR se mogu podijeliti na nekoliko nivoa:

Grafik 3. Ključni akteri saradnje u politici regionalnog razvoja

Ostali **važni akteri** u vođenju politike regionalnog razvoja, čije su aktivnosti i postupanja u funkciji implementacije SRR 2023-2027 su: Ministarstvo finansija; Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera; Ministarstvo javne uprave; Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija; Ministarstvo kulture i medija; Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine; Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede; Ministarstvo javnih radova; Razvojna banka Crne Gore; Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Zajednica opština Crne Gore, Agencija za investicije Crne Gore i JLS.

Takođe, VCG je osnovala **Partnerski savjet za regionalni razvoj**, koji ima za cilj da: 1) prati stanje u oblasti regionalnog razvoja i daje preporuke za preduzimanje mjera za unaprjeđivanje regionalnog razvoja Crne Gore; 2) daje mišljenje na nacrt Strategije; 3) daje preporuke za utvrđivanje prioriteta u realizaciji razvojnih projekata; 4) sagledava efekte primjene politike regionalnog razvoja; 5) donosi poslovnici o svom radu; 6) vrši i druge poslove u skladu sa zakonom. Članovi Partnerskog savjeta se imenuju iz reda predstavnika/ca organa državne uprave, JLS, univerziteta, udruženja poslodavaca, NVO u oblasti zaštite životne sredine i organizacija koje obavljaju poslove kojima se podstiče regionalni razvoj.

Kao što je ranije u dokumentu istaknuto, ključni partner MIRNu u sprovođenju SRR 2023-2027 su **jedinice lokalne samouprave**, koje su direktno uključene u proces nastanka i sprovođenja SRR 2023-2027. JLS pripremaju i svoje strateške

planove razvoja, kao obaveze prema Zakonu o regionalnom razvoju, koji su kompatibilni strateškom okviru za regionalnu politiku Crne Gore, uz istovremeno uvažavanje lokalnih specifičnosti. U konsultativne radne grupe za pripremu SPR ulaze predstavnici lokalnih samouprava, opštinskih javnih preduzeća, javnih institucija na lokalnom nivou, posebno obrazovne institucije, predstavnici udruženja građana/ki i NVO, poslovne asocijacije, asocijacije preduzetnika/ca, privatni sektor, kao i drugi subjekti specifični za određenu JLS. Okvirna struktura SPR definisana je od strane resornog ministarstva, što omogućava bolji monitoring dokumenta i analize na svim nivoima. U ovom procesu, neophodno je jačati interakciju lokalnih vlasti sa civilnim sektorom i ojačati modele saradnje.

Ostali partneri u procesu sprovođenja SRR 2023-2027 i njenom nadgledanju u sprovođenju politike regionalnog razvoja su **strukovne asocijacije, akademska zajednica, lokalne asocijacije, mrežne i lokalne NVO**.

Ključni **međunarodni partneri** (i zainteresovane strane u kontekstu integracionog procesa i sprovođenja SRR 2023-2027) su generalni direktorati Evropske komisije i njene izvršne agencije. U podsticanju regionalnog razvoja takođe se ubrajaju UN sistem, Savjet Evrope, evropske razvojne banke (posebno EIB, EBRD, CEB i KfW), kao i svi uključeni donatori.

2. Pregled osnovnih makroekonomskih indikatora razvijenost

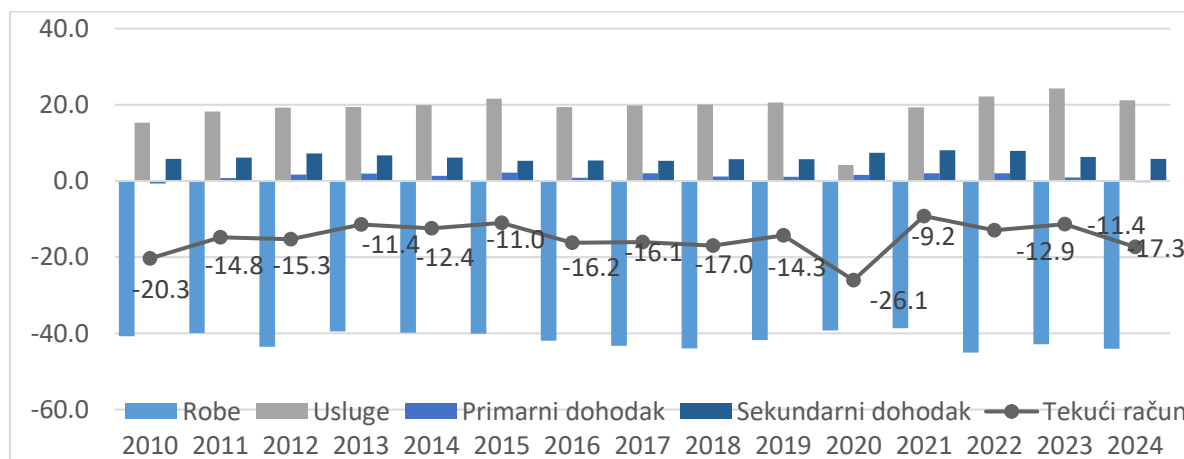
Nakon snažnog ekonomskog rasta u 2023. godini i potpunog oporavka od uticaja pandemije korona virusa, crnogorska privredna aktivnost zabilježila je stopu rasta od 3% u 2024. godini. Crna Gora je **u prvom kvartalu 2024. godine** svrstana među **vodeće zemlje u Evropi**, sa ostvarenom stopom realnog rasta BDP-a od **4,4%**. Shodno ostvarenim pokazateljima, **najveći pozitivan doprinos stopi rasta u 2024. dali su privatna potrošnja (6,4 procentnih poena) i bruto investicije u osnovna sredstva (1,8 procentnih poena)**. Nešto lošiji parametri zabilježeni su u sektoru turizma, što se primarno ogleda u manjem broju noćenja domaćih i stranih gostiju, za 4,9% manje u odnosu na prethodnu godinu. Ključni pokretač rasta privredne aktivnosti ostala je privatna potrošnja. Dalji rast zarada, poboljšana situacija na tržištu rada i stabilno kreditira nje dodatno su podstakli ekonomski rast. Visoka inflacija u prethodnom periodu bilježila je pad, a u 2024. godini stopa inflacije bila je najniža još od 2021. godine²¹.

Kvartal	IQ 2024	IIQ 2024	IIIQ 2024	IVQ 2024
Rast BDP-a	4,4%	2,7%	2,6%	2,9%

Izvor: MF

U 2024. godini je zabilježen rast aktivnosti u gotovo svim sektorima domaće privrede. U okviru tržišta rada, jednog od ključnih pokretača snažnog rasta posljednjih godina, nastavljeni su pozitivni trendovi; **zaposlenost je u 2024. godini porasla za 5,3%, a prosječna neto plata za preko 24% shodno reformi**.

Grafik 4. Komponente tekućeg računa, % BDP-a, 2010–2024.

Izvor: CBCG

Trgovina u maloprodaji je zabilježila **rast prometa od 10,7% u 2024. godini**. Crna Gora je u 2024. godini zabilježila **rast vrijednosti izvršenih građevinskih radova od 2,4%**, rast prevezenih putnika u svim vidovima saobraćaja – pri čemu broj prevezenih putnika na crnogorskim aerodromima bilježi rast od 15,2%. Industrijska proizvodnja je u 2024. u odnosu na 2023. godinu zabilježila **marginalni rast od 0,2%**, kao rezultat rasta sektora 'Vađenje ruda i kamena' (8,9%) i sektora 'Prerađivačka industrija' (11,9%), dok je istovremeno došlo do pada proizvodnje električne energije od 15,1%.

²¹ Izvor: CBCG

Ostvareni ekonomski rast u prošloj godini su podržale i strane direktne investicije, pa je prema podacima CBCG u 2024., **neto priliv SDI iznosio 489,9 miliona eura, što je za 13,0% više** u odnosu na 2023. Ukupni priliv SDI porastao je za 3,3%, zahvaljujući blagom povećanju investicija u kompanije i banke, kao i rastu interkompanijskog duga. S druge strane, investicije u nekretnine su, po prvi put nakon tri godine, zabilježile blagi pad. Istovremeno, odliv SDI smanjen je za 6,7%.

Prihodi od ino-turizma su u 2024. godini iznosili 1,46 mlrd. €, i manji su 3,1% u odnosu na 2023. godinu, ali **33,0% veći u odnosu na uporednu 2019. godinu**. Bankarski sektor je u 2024. godini takođe zabilježio pozitivne rezultate, sa značajnim **povećanjem ukupnih kredita od 13,3%** na godišnjem nivou na kraju 2024. i depozitima koji su dostigli vrijednost od 5,8 milijardi eura, uz **godišnji rast od 6,7%**. **Inflacija je u 2024. godini bila niža od projektovane od strane MF (3,7%) i iznosila je prosječno 3,3%**.

Tokom 2024. godine zabilježen je trend usporavanja inflacije, kako na globalnom nivou, tako i u Crnoj Gori. Globalna inflacija procijenjena je na 5,7%, dok je u EU godišnja stopa inflacije, mjerena harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena, iznosila 2,7%.

Bankarski sektor je i u 2024. godini ostao solventan, likvidan i profitabilan. Nastavljen je stabilan rast depozita na godišnjem nivou, koje banke u posljednje vrijeme više preusmjeravaju u kredite, nego u likvidnu aktivu ili u hartije od vrijednosti. Likvidna aktiva je zabilježila pad u odnosu na prethodnu godinu, ali je ostala na vrlo visokom nivou. Uččeće nekvalitetnih kredita iznosilo je 3,4%, dok je profitabilnost banaka bila na visokom nivou. Banke su zabilježile rekordnu profitabilnost zahvaljujući rastućoj kreditnoj aktivnosti pri datoj kamatnoj marži, ali i rastućim nekamatnim prihodima.

Likvidnost realnog sektora i dalje je zabrinjavajuća- u vrijednosnom smislu, blokirani iznos računa privrednih subjekata dostigao je 1,33 mlrd. eura, što je 14,5% više nego na kraju 2023. godine. Privredni subjekti koji su bili u blokadi na kraju 2024. godine činili su preko četvrtine aktivnih privrednih subjekata (26,6%), a njihov broj porastao je 5,6% za godinu dana.

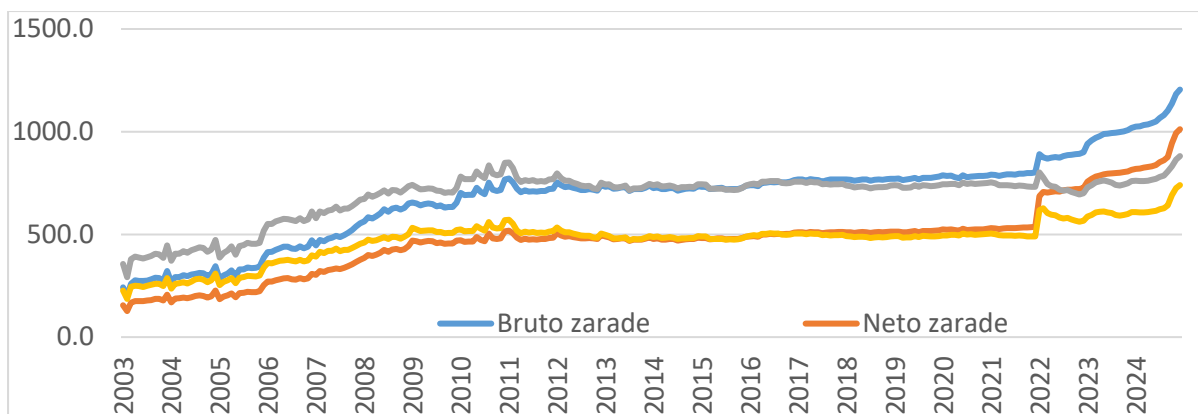
Zaduženost stanovništva prema bankama uvećana je za 16,6% tokom 2024. godine, dosegnuvši 1,97 mlrd. eura, čime je nastavljen trend započet još 2013. godine i dostignut istorijski najviši nivo zaduženosti u nominalnom iznosu. Realni prihodi stanovništva, gledano kroz prosječne zarade, ukazuju na poboljšanje finansijske pozicije sektora stanovništva. Naime, prosječne neto zarade porasle su za 2,3% u 2023. godini, dok je u 2024. godini rast iznosio 6,9%.

Deficit tekućeg računa u 2024. godini dostigao je 1,3 mlrd. eura, odnosno 17,5% BDP-a, što predstavlja povećanje od 6,2 pp u odnosu na 2023. godinu. Očekivano, glavni uzrok rasta deficita bio je negativan saldo na računu roba, koji je dodatno porastao i iznosio je 3,3 mlrd. eura (44,3% BDP-a). Uvoz roba nastavio je da raste, pri čemu su najveći doprinosi dale kategorije „mašine i transportni uređaji“ te „prehrambeni proizvodi“. S druge strane, izvoz je smanjen zbog značajno manjeg izvoza električne energije i obojenih metala.

Suficit na računu usluga ostao je izuzetno visok i na kraju 2024. godine iznosio je 1,6 mlrd. eura, odnosno 21,2% BDP-a. Ipak, procijenjeni prihodi od putovanja-turizma iznosili su 1,5 mlrd. eura, što predstavlja pad od 3,1% u odnosu na prethodnu godinu. Ovaj rezultat prvenstveno je posljedica smanjenja broja noćenja domaćih i stranih turista.

Tržište rada bilježi pozitivne trendove, podstaknute rastom privredne aktivnosti i smanjenjem sive ekonomije. Realni prihodi stanovništva, gledano kroz prosječne zarade, ukazuju na poboljšanje finansijske pozicije sektora stanovništva, uprkos inflatornim pritiscima. Prosječne neto zarade porasle su za 2,3% u 2023. godini, dok je u 2024. godini njihov rast iznosio 6,9%. Ovom rastu dodatno je doprinijela implementacija programa „Evropa sad 2“ u oktobru 2024. godine, kroz povećanje minimalnih zarada, kao i kroz smanjenje stope doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje.

Grafik 5. Prosječne neto zarade

Izvor: CBCG

Smanjenje nezaposlenosti dodatno je doprinijelo poboljšanju prihodne pozicije sektora stanovništva. Prema podacima iz ankete o radnoj snazi, stopa nezaposlenosti u 2024. godini iznosila je 11,4%, što predstavlja pad od 1,7 pp na godišnjem nivou. Međutim, nezaposlenost u Crnoj Gori već godinama ima izražen strukturni karakter, što se između ostalog ogleda u relativno sporom padu stope nezaposlenosti, koja i dalje ostaje visoka u poređenju s ostalim evropskim zemljama. Prema projekcijama MF očekuje se da će stopa nezaposlenosti do kraja prognostičkog perioda (2027. godine) opasti na 9,2%. Posmatrano po regionima stopa nezaposlenosti je ubjedljivo najveća na Sjevernom regionu i iznosi 31,9%, dok je sa druge strane stopa zaposlenosti najmanja na Sjeveru iznosi 33,9%.

Tabela 1. Aktivno stanovništvo i zaposlenost po regijama u 2024.

	Crna Gora	Primorski region	Središnji region	Sjeverni region
	Ukupno/Total (1000)			
Svega	619.6	146.6	292.3	180.7
Aktivno stanovništvo	320.1	88.5	159.4	72.2
Zaposleni	278.3	85.8	143.3	49.2
- sa radnim vremenom kraćim od punog	((6.3))	((2.8))	(2.1)	.
Nezaposleni	41.8	(2.7)	16.1	23.0
- registrovani kod ZZZ	39.2	(2.3)	15.6	21.3
- prvi put traži zaposlenje	22.6	.	(8.7)	13.8
Stanovništvo van radne snage 15 i više godina	180.5	31.6	75.9	72.9
Stanovništvo van radne snage 15-89	179.1	31.4	75.2	72.6
Stanovništvo staro 15 i više godina	500.5	120.1	235.3	145.1
Stanovništvo staro 15-89	499.2	119.9	234.5	144.8
Lica mlađa od 15 godina	119.1	26.5	57.1	35.5
	%			
Stopa aktivnosti	64.0	73.7	67.7	49.8
Stopa zaposlenosti	55.6	71.4	60.9	33.9
Stopa nezaposlenosti	13.1	(3.1)	10.1	31.9

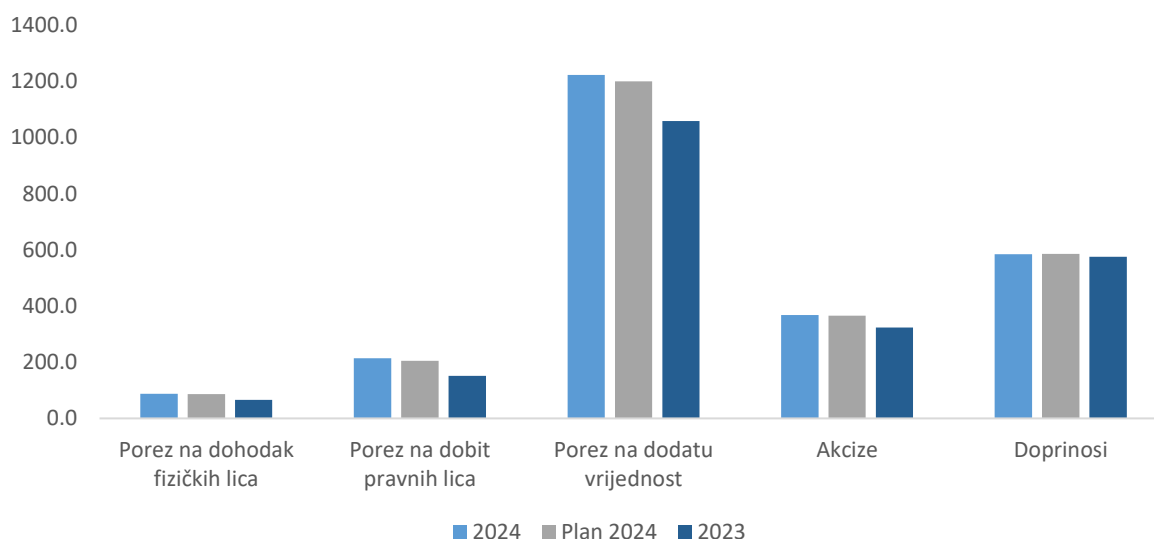
Učešće mlađih od 15 godina u ukupnom stanovništvu	19.2	18.1	19.5	19.6
---	------	------	------	------

Izvor: MONSTAT

Zaduženost stanovništva prema bankama uvećana je za 16,6% tokom 2024. godine, dosegnuvši 1,97 mlrd. eura, čime je nastavljen trend započet još 2013. godine, čime je dostignut istorijski najviši nivo zaduženosti u apsolutnom iznosu. Tokom 2024. godine, stanovništvo se po osnovu novih kredita zadužilo rekordnih 831,4 mil. eura. Gledano prema namjeni, najveći dio novog zaduživanja odnosio se na gotovinske (nenamjenske) kredite, koji su činili 59,1% ukupnih novih kredita.

Državni budžet zabilježio je deficit u iznosu od 230,9 mil. eura (3,1% BDP-a). Za 2025. godinu takođe je projektovan budžetski deficit, u iznosu od 278,1 mil. eura ili 3,5% BDP-a. **Javni prihodi** u 2024. godini iznosili su 3.188,7 mil. € ili 42,7% preliminarnog BDP-a (7.459,2 mil. €)²² i u odnosu na planirane veći su za 26,5 mil. € ili 0,8%. U odnosu na isti period 2023. godine, javni prihodi su veći za 247,3 mil. € ili 8,4%. **Javna potrošnja** u 2024. godini iznosila je 3.423,4 mil. € ili 45,9% BDP-a i veća je za 23,7 mil. € ili 0,7% u odnosu na planiranu, dok je u odnosu na prethodnu godinu veća za 523,9 mil. € ili 18,1%.

Grafik 6. Kretanje glavnih kategorija prihoda budžeta (mil. €)

Izvor: MF

Najznačajnija pozitivna odstupanja zabilježena su kod svih glavnih kategorija prihoda budžeta: poreza na dobit pravnih lica, poreza na dohodak fizičkih lica, poreza na dodatu vrijednosti, akciza, i slično.

Prema preliminarnim podacima, izdaci budžeta u 2024. godini iznosili su 2.986,0 mil. € ili 40,0% procijenjenog BDP-a. U odnosu na isti period prethodne godine, izdaci su veći 430,5 mil. €, ili 16,8% i najveće odstupanje je kod izdvajanja za isplatu prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja dominantno zbog povećanja minimalne penzije, transfera institucijama i značajnije kod institucija javnog zdravlja, kao i rasta izdvajanja za bruto zarade (usvajanje granskih kolektivnih ugovora kojima su povećane zarade zaposlenih u javnom sektoru u 2023. godini). U odnosu na plan ove godine, izdaci su manji za 22,1 mil. € ili 0,7%, i odraz su dinamike pristizanja obaveza u ovom periodu.

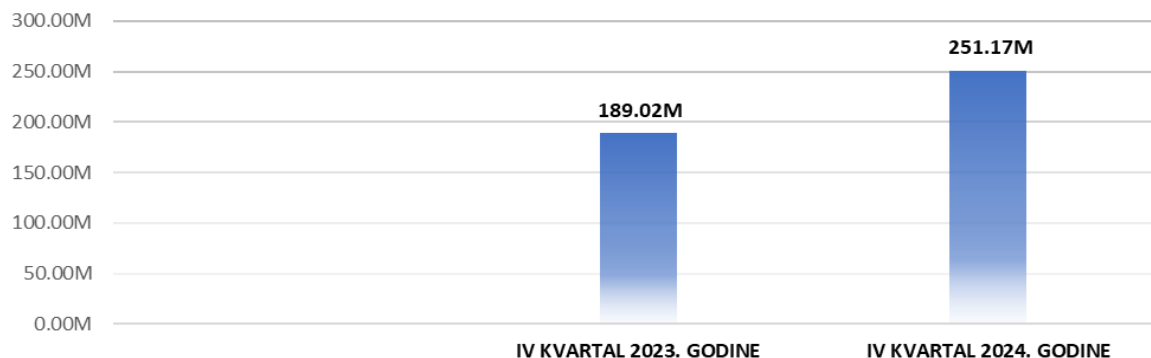
Transferi institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru iznosili su 429,41 mil. € i veći su od plana za 9,58 mil. € ili 2,3%. Najznačajnije odstupanje je dominantno ostalih transfera na poziciji transfera opštinama kod MF.

Kapitalni budžet, koji uključuje budžetske pozicije kapitalnih izdataka, kao i pojedine pozicije u okviru rashoda za usluge i druge pozicije, realizovan je u iznosu od 251,17 mil. €, što predstavlja 106,0% plana kapitalnog budžeta za ovaj period. U odnosu na isti period prethodne godine, njegovo ostvarenje je veće za 62,15 mil. € ili 32,9%.

Grafik 7. Kapitalni budžet ostvarenje 2023/2024.godina

²² Preliminarni obračun kvartalnog BDP-a za četvrti kvartal 2024. godine objavljen je na internet stranici Uprave za statistiku 07.03.2025. godine

KAPITALNI BUDŽET OSTVARENJE IV KVARTAL 2023/2024. GODINE

Izvor: MF

Početkom 2019. godine stupio je na snagu novi Zakon o finansiranju lokalne samouprave. Ovaj zakon je donešen u cilju jačanja fiskalnih pozicija JLS i mogućnosti obezbjeđenja njihovog stabilnog finansijskog položaja sa posebnim akcentom na podršku opštinama Sjevernog regiona. Naime, kao posljedica primjene novih zakonskih rješenja u 2019. godini značajno su poboljšani svi pokazatelji stanja javnih finansija na lokalnom nivou, dok je u 2020. godini došlo do određenog smanjenja sopstvenih i ustupljenih prihoda JLS usljed negativnih uticaja pandemije izazvane COVID-19.

Krajem 2021. godine usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dohodak fizičkih lica kojim je, između ostalog, uveden neoporezivi dio zarade do 700 € oporezivog dohotka. Uvođenje neoporezivog dijela zarade, pored uticaja na smanjenje prihoda države uticalo je i na smanjenje prihoda JLS, obzirom da **jedan od izvora finansiranja lokalne samouprave predstavljaju zakonom ustupljeni prihodi od poreza na dohodak fizičkih lica, ali i da se značajan dio prihoda Egalizacionog fonda obezbjeđuje iz pomenutog poreza**. Osim toga, visina ostvarenja prihoda od prireza porezu na dohodak fizičkih lica direktno zavisi od visine utvrđenog poreza **na dohodak fizičkih lica**.

Početkom avgusta 2022. godine donesene su izmjene i dopuna Zakona o finansiranju lokalne samouprave u **dijelu koji se odnosi na procenat ustupanja poreza na dohodak fizičkih lica i obezbjeđenja sredstava Egalizacionog fonda**. Ovim izmjenama je povećan procenat ustupljenih prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica opštinama. Takođe im je ustupljen prihod od poreza na promet nepokretnosti za 100%. Prema dostupnim podacima MF primjena ovih zakonski rješenja će uticati na povećanje prihoda lokalne samouprave po osnovu poreza na dohodak fizičkih lica u ukupnom iznosu od oko 50 mil. €.

Prema preliminarnim podacima, izvorni **prihodi budžeta jedinica lokalne samouprave** u periodu januar - decembar 2024. godine iznosili su 433,6 mil. € ili 5,8% BDP-a i odnosu na ostvarene u istom periodu 2023. veći su za 58,7 mil. € ili 15,7%, dok su u odnosu na planirane veći za 44,1 mil. € ili 11,3%. Prihodi od poreza iznosili su 251,3 mil.€ ili 3,4% BDP-a, a u odnosu na uporedni period veći su za 27,8 mil. €. **Izdaci budžeta lokalne samouprave** u periodu januar - decembar 2024. godine iznosili su 437,4 mil. €, što je za 45,9 mil. € ili 11,7% više u odnosu na planirane dok su u odnosu na uporedni period 2023. godine izdaci veći za 93,5 mil. € ili 27,2%. Kapitalni izdaci, kao pojedinačno najveća rashodna stavka, iznosili su 145,4 mil. € ili 1,9% BDP-a. U odnosu na izvršenje od prethodne godine, kapitalni izdaci su bili veći za 47,1 mil. €. U četvrtom kvartalu 2024. godine zabilježen je **deficit lokalne samouprave** u iznosu od 3,8 mil. €. U posmatranom periodu došlo je do povećanja depozita lokalnih samouprava od 13,9 mil. € ili 0,2% BDP-a.

Kao razloge niske naplate lokalnih prihoda koja je niža u odnosu na središnji i primorski region, opštine sjevernog regiona navode sljedeće: problem nezaposlenosti, siva ekonomija, slaba platežna moć stanovništva, slabija poreska disciplina, veliki broj poreskih obveznika u inostranstvu²³.

Zaključno sa 2024. godinom, lokalne samouprave su zajedno imale 68,4 miliona eura neizmirenih obaveza, što predstavlja blago smanjenje u poređenju sa nivoima iz 2023. godine. Najzaduženije opštine su Budva (15,2 miliona eura), Herceg Novi (10,9 miliona eura) i Ulcinj (10,3 miliona eura), s obavezama koje uglavnom proizlaze iz naslijeđenih dugova i zaduživanja u vezi sa infrastrukturom.

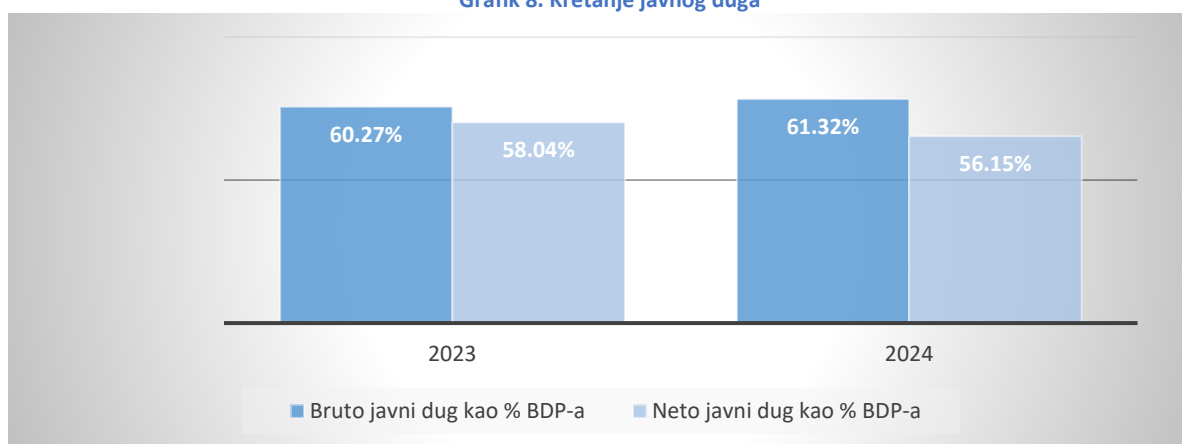
Prilikom procjene duga u odnosu na ukupne opštinske prihode, primorske opštine izgledaju znatno zaduženije od sjevernih i središnjih opština. To ukazuje na to da se, uprkos njihovim jačim kapacitetima za generisanje prihoda, primorski gradovi suočavaju s većim fiskalnim pritiskom zbog velikih investicija i obaveza iz prethodnog perioda, koje više opterećuju njihove bilanse stanja u odnosu na ukupne prihode.

²³ Analiza funkcionisanja lokalne samouprave

Navedeno nam govori da, **efekti do sada sprovedenih aktivnosti, iako su u određenoj mjeri doprinijele smanjenju razvojnog jaza između JLS i regiona, nisu zadovoljavajući**. Jedan od razloga su upravo i nedostaci u koordinaciji aktivnostima politike regionalnog razvoja, kao i fragmentiranost i preklapanje aktivnosti između resornih ministarstava i drugih organa državne uprave.

Javni dug²⁴ se tokom godine povećao za 2,1 pp BDP-a, a razlog tome su nova zaduženja, od čega je najveće emisija obveznica na međunarodnom tržištu, pa je javni dug na dan 31. 12. 2024. godine iznosio 4,57 mlrd. eura ili 61,3% BDP-a. Na spoljni dug odnosilo se 4,18 mlrd. eura, na unutrašnji 331,3 mil. eura, a na dug lokalnih samouprava 59,1 mil. eura.

Grafik 8. Kretanje javnog duga

Izvor: MF

Između 2020. i 2024. godine, broj poslovnih subjekata porastao je za 58%, iako je ovaj rast bio neravnomjerno geografski raspoređen. Sjeverna regija – istorijski nedovoljno zastupljena – doživjela je apsolutni pad aktivnih preduzeća (sa 8.400 na 4.967), za razliku od značajnog povećanja u centralnoj i južnoj regiji, gdje se poslovna aktivnost sve više koncentriše. Ovo pojačava već postojeće razlike u ekonomskim mogućnostima i doprinosi stalnim obrascima iseljavanja sa sjevera.

Tabela 2. Promjena broja preduzeća po opštinama

Regija	2020 (procjena)	2024 (zvanični podaci)	Apsolutna promjena
Sjeverna	8,400	4,967	–3,433
Centralna	15,500	25,762	+10,262
Južna	13,300	28,269	+14,969

Izvor: MONSTAT

Ova strukturna promjena pogoršava regionalnu nezaposlenost i neaktivnost radne snage, posebno u ruralnim opštinama poput Gusinja, Plava i Petnjice, gdje stope nezaposlenosti prelaze 40%, a stope aktivnosti padaju ispod 40%. Nasuprot tome, urbane opštine poput Budve, Podgorice i Tivta pokazuju mnogo zdravije pokazatelje tržišta rada, sa stopama nezaposlenosti u rasponu od 6% do 9% i stopama aktivnosti većim od 60%.

Tabela 3. Stopa aktivnost zaposlenosti

Opština	Stopa aktivnosti (%)	Stopa zaposlenosti (%)	Stopa nezaposlenosti (%)
Budva	65.1	60.7	6.8
Podgorica	64.0	58.0	9.3

²⁴ Javni dug sastoji se od duga centralnog nivoa države tj. državnog duga i duga lokalnih samouprava.

Tivat	60.5	56.7	6.4
Plav	39.7	23.0	42.1
Gusinje	35.6	20.3	43.0
Petnjica	34.0	17.8	47.5

Izvor: MONSTAT²⁵

Značajna razlika u platama i dalje postoji između regija, pri čemu radnici na sjeveru zarađuju u prosjeku 450-500 eura manje mjesečno od svojih kolega u centralnim i južnim područjima - razlika od približno 40%. Ova nejednakost u prihodima pojačava pritiske unutrašnjih migracija i produbljuje socio-ekonomske podjele.

Rodne i mlade nejednakosti su i dalje prisutne. Žene predstavljaju većinu neaktivnog stanovništva (59,8% u 2024. godini), a stope učešća u radnoj snazi i zaposlenosti među ženama i dalje zaostaju za stopama muškaraca. Nadalje, nezaposlenost mladih, sa 18,5%, znatno je viša od općeg prosjeka (11,5%)²⁶, što naglašava strukturne prepreke integraciji mladih na tržište rada.

Tabela 4. Radna snaga po polu

	2019	2024
Radna snaga – % muškaraca	55.6%	54.9%
Zaposleni – % muškaraca	55.9%	55.3%
Neaktivno – % žena	60.1%	59.8%

Izvor: MONSTAT²⁷

Prema zvaničnim podacima MONSTAT-a koji se odnose na procjenu stanovništva i osnovne demografske pokazatelje u 2024. godini, broj djece (0-17 godina) u Crnoj Gori sredinom 2024. godine iznosi 135.474 ili 21,7% od ukupnog broja stanovnika, od čega je 70.282 muškog pola, a 65.192 ženskog pola. Takođe, procenat zaposlenosti mladih (15-24 godine) na nivou Crne Gore je iznosio 10,3% što je više u odnosu na prethodne dvije godine. Od ključnog značaja za ostvarivanje cilja je intenziviranje aktivnosti i izrada strateškog okvira populacione politike, a kasnije i implementacija konkretnih mjera sa posebnim naglaskom za Sjeverni region.

Statistike pokazuju da žene na sjeveru Crne Gore imaju sedam puta manje šanse da se zaposle u poređenju sa ženama na jugu, a više od polovine nezaposlenih žena nikada nije ni pokušalo da uđe na tržište rada. Žene pretežno obavljaju neplaćene kućne poslove, u prosjeku provode deset godina svog života na ove aktivnosti²⁸.

2.1. Kratka analiza stanja sektora MMSP

U Crnoj Gori su najzastupljenija mikro, mala i srednja preduzeća. Prema podacima MONSTATA broj MMSP u 2024. godini iznosio je 58.998 što čini povećanje od 9,07% u odnosu na 2023. godinu (54.094 preduzeća), odnosno 84.29% u odnosu na 2019. godinu (32.013 preduzeća).

U ukupnoj strukturi MMSP, na kraju 2024. godine najviše je bilo registrovano mikro preduzeća 45,759, odnosno 95,07%, koja zapošljavaju 81,545 lica odnosno 54,50%, zatim malih preduzeća 2,089, odnosno 4,34% broja ukupnih MMSP, koja zapošljavaju 39,414 lica, odnosno 26,34%, dok je broj srednjih preduzeća iznosio 283 odnosno 0,59% koja zapošljavaju 28,656 lica – 19,15%.

Prema podacima Poreske uprave, broj mikro, malih i srednjih preduzeća u periodu od 2020. do 2024. godine bilježi kontinuiran rast, tako da u 2024. godini imamo 45,16% više preduzeća u odnosu na 2020. godinu, dok je broj zaposlenih povećan za 6,6%. U strukturi MMSP, najviše posluju mikro preduzeća koja zapošljavaju 1-10 zaposlenih, a koja istovremeno bilježe najveći rast u periodu 2020-2024. godine i to za 49,80%. Takođe, u istom periodu, rast broja zaposlenih zabilježen je u mikro preduzećima za 31,46%.

Žene u Crnoj Gori su vlasnice 25.41% privrednih društava, najčešće su vlasnice mikro preduzeća (97%) a rjeđe malih (2.8%) i srednjih (0.2%), dok ih skoro i nema kao vlasnica velikih preduzeća. U mikro, malim i srednjim preduzećima u vlasništvu žena, zaposleno je 29.259 lica odnosno 19.55% svih zaposlenih u MMSP u Crnoj Gori (149.615 lica). U periodu 2020-2024 i broj preduzeća u većinskom vlasništvu žena je porastao za oko 2,5%.

²⁵ Izvor: Monstat

²⁶ Izvor: Monstat

²⁷ Izvor: Monstat

²⁸ Izvor: Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti Crne Gore za period 2026-2029

U 2024. godini u sjevernom regionu **poslovao je najmanji broj preduzeća, odnosno 4.967 preduzeća, što je pet (5) puta manje u odnosu na centralni region**, u kojem je poslovalo 25.762 preduzeća, dok je na jugu poslovalo najviše preduzeća, odnosno 28.269²⁹.

Posmatrano u kraćem vremenskom periodu, podaci MONSTATa ukazuju da broj mikro, malih i srednjih preduzeća u periodu od 2019 - 2024. godine bilježi kontinuiran rast, tako da u 2024. godini imamo 84.29% više preduzeća u odnosu na 2019. Godinu, međutim i dalje izazov predstavlja mnogo manji broj preduzeća na sjeveru. U strukturi MMSP najviše posluju mikro preduzeća koja zapošljavaju manje od 10 zaposlenih, a koja istovremeno bilježe najveći rast u periodu 2019 - 2024. godine i to za 94,92%, dok je broj malih i srednjih preduzeća smanjen, i to malih preduzeća za 22,89%, a srednjih za 16,25%.

Najznačajnija podrška preduzećima je realizovana kroz kreditne linije IRFCG za rast konkurentnosti privrede u okviru koje je odobreno 414 kredita (119 žene) u vrijednosti 186.127.530,69 eur. Posmatrano po regionima, preduzećima iz Sjevernog regiona je odobreno 137 kredita u vrijednosti 18.236.612,25 eur (10%), od čega žene čine 1%, odnosno 1.522.696,59 eura. U Središnjem regionu odobreno je 233 kredita u vrijednosti od 134.948.796,15 eura (73%), od čega žene čine 11%, odnosno 11.816.482,20 eura. U Primorskom dijelu odobreno je 44 kredita (17%) u iznosu od 32.942.122,29 eura, od čega žene čine 1% odnosno 1.201.000 eura.

Dodatno, pružena je podrška preduzećima od strane MERa i drugih organizacija kroz programe razvoja inovacija i startapova, unaprjeđenje konkurentnosti privrede, podršku razvoju i promociji zanatstva, kao i podsticanje direktnih investicija u turizmu i ugostiteljstvu.

Kroz programe Fonda za inovacije, pružena je podrška za ukupno 29 projekata u iznosu od 1.426.023 eura, od čega u Sjevernom regionu 33.260 eura, i u Središnjem 1.392.763 eura. Kroz Program za unaprjeđenje konkurentnosti koji sprovodi MERa, pružena je podrška za 94 projekta u ukupnom iznosu od 2.646.826 eura, od toga za žene 38 projekata u iznosu od 756.445 eura. Od pomenutih sredstava, za Sjeverni region izdvojeno je 1.060.867 eura, Središnji 1.488.652 eura, Primorski 97.307 eura. Kroz Program za razvoj i promociju zanatstva za 2024. godinu, plasirano je ukupno 200.000 eura (23 prijave, žene i mlađi od 35 godina 13 prijava), od čega u Sjevernom regionu 52.037 eura (6 prijava, žene i mlađi od 35 godina 2 prijave), u Središnjem 133.661 eura (15 prijava, žene i mlađi od 35 godina 8 prijava), u Primorskom 14.302 eura (2 prijave, žene i mlađi od 35 godina 1 prijava).

Takođe, realizovane su značajne investicije u infrastrukturu za širokopojasni pristup internetu, što je rezultiralo većim brojem domaćinstava povezanih na internet (84,50% domaćinstava u Crnoj Gori) i povećanim udjelom preduzeća koja imaju pristup mrežama nove generacije sa brzinama većim od 30 Mbps (82,02% preduzeća).

Za sprovođenje kapitalnih projekata finansiranih iz prihoda ostvarenih putem Programa ekonomskog državljanstva, u 2023. godini sredstva su odobrena za 13 opština u Sjevernom regionu, u ukupnom iznosu od 13 mil. eura. Od pomenutog iznosa, u 2024. godini utrošeno je 5.131.920,59 eura. Takođe, za unaprjeđenje i razvoj lokalne tržišne infrastrukture opredijeljeno je 747.174,39 eura, od čega u Sjevernom regionu 697.853,76 eura, a u Središnjem 49.320,63 eura.

3. Demografska kretanja

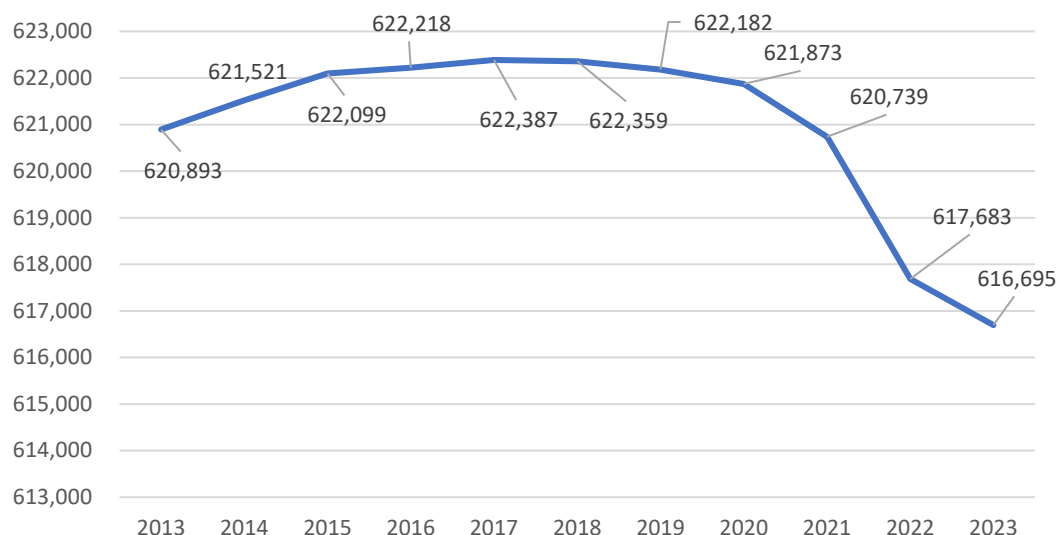
Poslednji Popis stanovništva, domaćinstava i stanova sproveden je 2023. godine. Prema rezultatima ovog popisa u Crnoj Gori živjelo je 623.633 stanovnika, od čega 50,80% ili 316.826 žena, a 49,20% ili 306.807 muškaraca. Najveći broj stanovništva po Popisu zabilježen je u Podgorici (179.505), što predstavlja 28,78% ukupnog stanovništva Crne Gore, a zatim slijede Nikšić i Bar. Zajedno, ove tri opštine čine približno polovinu (47 posto) stanovništva zemlje. Najmanje naseljena opština je Šavnik, sa samo 1.569 stanovnika, što predstavlja 0,25 posto ukupnog stanovništva. Gradsko stanovništvo Crne Gore je u stalnom porastu. Danas više od 400.000 ljudi – preko dvije trećine ukupnog stanovništva – živi u urbanim područjima.³⁰

Struktura stanovništva po polu, nije znatno izmijenjena u odnosu na Popis 2011. godine (50,61% žena i 49,39% muškaraca), ali je ukupan broj stanovništva povećan. Naime prema rezultatima Popisa 2011 u Crnoj Gori živjelo je 620.029 stanovnika. I 2011. godine, kao i 2023. godine najveći broj stanovništva zabilježen je u Podgorici (185.937), što predstavlja 30% ukupnog stanovništva Crne Gore.

Grafik 9. Procijenjeni broj stanovnika u Crnoj Gori od 2013. do 2023., početkom godine

²⁹ Izvor: Program podrške investicijama za 2025.godinu

³⁰ Grupa Svjetske banke (2025). Urbano stanovništvo – Crna Gora.

Izvor: Monstat

Statističke procjene pokazuju da je došlo do pada u broju stanovnika u Crnoj Gori za posljednjih deset godina, što je prikazano na prethodnom grafiku, kao i u Tabeli u nastavku. Tabelom 5 prikazano je i kretanje ukupnog stanovništva po polu, u periodu od 2013. do 2023. godine. Može se zaključiti da učešće po polu ostalo je na sličnom nivou tokom posmatranog desetogodišnjeg perioda.

Tabela 5. Procijenjeni broj stanovnika u Crnoj Gori od 2013. do 2023. godine, ukupno i po polu, početkom godine

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
<i>Ukupno stanov.</i>	620,893	621,521	622,099	622,218	622,387	622,359	622,182	621,873	620,739	617,683	616,695
<i>Ženski</i>	314,092	314,366	314,577	314,484	314,635	314,618	314,470	314,318	313,875	312,509	312,004
<i>Muški</i>	306,801	307,155	307,522	307,734	307,752	307,741	307,712	307,555	306,864	305,174	304,691

Izvor: Monstat

Prema podacima iz Popisa 2023. godine, prosječna starost stanovništva Crne Gore je 40 godina. Žene u prosjeku imaju 41, a muškarci 39 godina.³¹ U gradskim naseljima, prema Popisu iz 2011. godine, prosječna starost stanovnika je 37, a u ostalim 38 godina. Stanovništvo Plužina je u prosjeku najstarije sa 47 godina, a Rožaja najmlađe sa prosjekom 36 godina. U odnosu na popis 2011. godine, došlo je do značajnijih promjena. Naime u 2011. godini prosječna starost stanovništva Crne Gore je iznosila 37 godina. Žene su u prosjeku imale 38, a muškarci 36 godina. Stanovništvo Plužina je u prosjeku najstarije sa 44 godine, a Rožaja najmlađe sa prosjekom 32 godine.³²

Tabela 6. Odabrani pokazatelji za opštine

	Stanovništvo vo 2023	Stanovništvo vo 2023. godine, kao % nacionalnog prosjeka	Aktivna preduzeća 2024. godine, kao % nacionalnog prosjeka	Stopa aktivnosti, %, 2023	Nezaposleni %, 2023.	% novih stambenih jedinica (izgrađenih 2001-2023), 2023	% praznih i napuštenih stambenih jedinica u ukupnom fondu, 2023.	plata I-XI 2024, kao % nacionalnog prosjeka
Crna Gora	623633	100.0	100.0	56.0	13.3	33	25	100

³¹https://www.monstat.org/uploads/files/popis%202021/saopstenja/SAOPSTENJE_Popis%20stanovnistva%202023%20I_cg.pdf, preuzeto 25.10.2024.

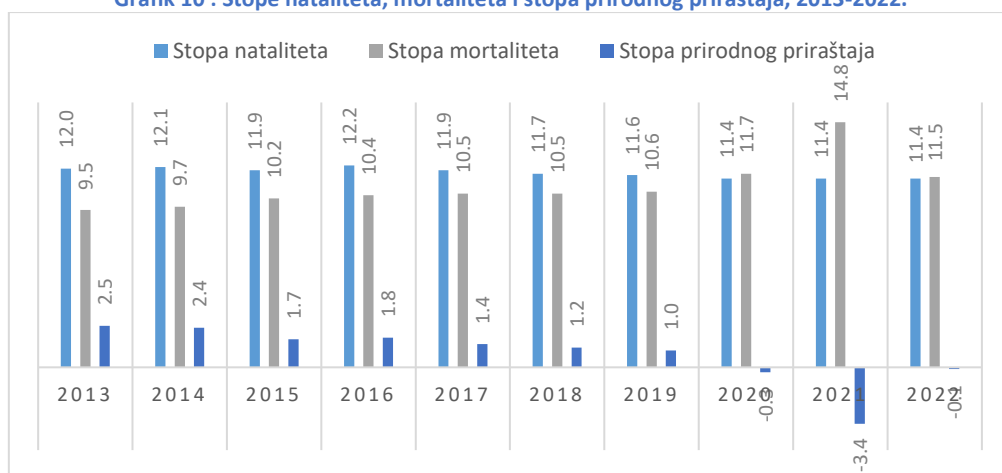
³²<http://monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje%20starost%204%2009%202011%20prevod.pdf>, preuzeto 21.09.2023.

Primorska regija								
Bar	45812	7.3	9.8	55.3	11.9	35	37	95
Herceg Novi	30824	4.9	7.4	55.8	7.9	29	30	92
Budva	27445	4.4	19.9	65.1	6.8	58	27	97
Kotor	22746	3.6	3.3	56.5	7.2	30	27	101
Ulcinj	20507	3.3	2.7	50.2	16.5	32	38	88
Tivat	16338	2.6	4.8	60.5	6.4	36	32	122
Centralna regija								
Podgorica	179505	28.8	35.5	64.0	9.3	42	19	104
Nikšić	65705	10.5	4.2	54.0	16.5	22	17	97
Danilovgrad	18617	3.0	1.4	53.2	10.0	30	20	87
Zeta	16071	2.6	0.3	56.8	10.8	28	13	113
Cetinje	14494	2.3	1.8	53.6	12.5	15	23	102
Tuzi	12979	2.1	0.5	48.9	18.0	44	26	81
Sjeverna regija								
Bijelo Polje	38662	6.2	2.8	51.6	17.6	21	25	87
Berane	24645	4.0	1.3	50.1	25.8	22	26	94
Pljevlja	24134	3.9	1.1	50.5	16.8	13	27	103
Rožaje	23184	3.7	1.4	42.2	36.9	34	18	88
Plav	9050	1.5	0.3	39.7	42.1	30	34	92
Mojkovac	6728	1.1	0.3	49.4	17.8	15	24	88
Kolašin	6700	1.1	0.5	52.0	11.7	21	26	91
Petnjica	4957	0.8	0.1	34.0	47.5	33	28	84
Gusinje	3933	0.6	0.1	35.6	43.0	40	32	88
Andrijevica	3910	0.6	0.2	44.8	26.9	19	39	85
Žabljak	2941	0.5	0.3	53.1	12.0	26	37	98
Plužine	2177	0.3	0.1	46.9	17.6	12	43	95
Šavnik	1569	0.3	0.1	53.3	7.9	12	58	90

Izvor: MONSTAT

Natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj - U Crnoj Gori u 2022. godini, na osnovu prirodnog priraštaja na 1000 stanovnika, broj stanovnika se smanjio za 0,1 stanovnik. Očigledan je pad prirodnog priraštaja u prikazanih deset godina sa 2,5 na -0,1.

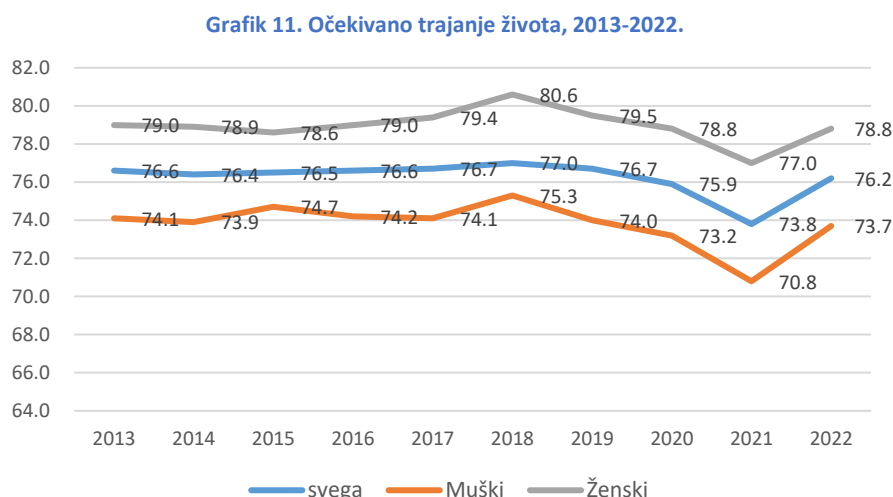
Grafik 10 : Stope nataliteta, mortaliteta i stopa prirodnog priraštaja, 2013-2022.

Izvor: Monstat

Prirodno kretanje i reprodukcija stanovništva imaju veliki značaj za društveni, ekonomski i prostorni razvoj svake zemlje. Osnovno obilježje demografskih kretanja za posljednjih 10 godina (2013-2022) u Crnoj Gori je prirodni pad broja stanovnika, tj. negativan prirodni priraštaj, što je prikazano prethodnim grafikom.

Prema podacima Monstat-a, očekivano trajanje života u Crnoj Gori se kreće oko 76 godina za ukupno stanovništvo u periodu od 2013. do 2022. godine. Očekivano trajanje života može varirati između muškaraca i žena, s obzirom na biološke razlike i druge faktore, pa tako (računajući posljednjih deset godina) očekivano trajanje života za muškarce u Crnoj Gori bilo je nešto niže od 74 godine, dok je za žene bilo nešto niže od 79 godina. Očekivano trajanje života zavisi od različitih faktora kao što su: zdravstveni sistem, socio-ekonomski uslovi, životni stilovi stanovništva i drugi faktori. Detaljniji podaci o očekivanom trajanju života na ukupnom nivou, kao i po polu prikazani su u nastavku, za period od 2013. do 2022. godine.

Izvor: Monstat

Pored negativnog prirodnog priraštaja, drugi faktor smanjenja broja stanovništva Sjevernog regiona su **migracije**, što je višedecenijski trend. Migracije stanovništva u inostranstvo, naročito "brain drain"³³, su posljednjih decenija karakteristične za Crnu Goru.

Ključni razlozi emigracija sa Sjevera u inostranstvo, kao i unutrašnjih migracija sa Sjevera u ostala dva regiona dominantno su: nepovoljna situacija na tržištu rada odnosno visoka stopa nezaposlenosti zbog nedovoljnog broja prilika za otvaranje novih radnih mjesta, niža prosječna zarada u odnosu na ostatak Crne Gore, a naročito u odnosu na zemlje Zapadne Evrope, neformalna ekonomija, nedovoljno razvijena osnovna i poslovna infrastruktura u funkciji veće konkurentnosti i kvaliteta života. Pored migracija u inostranstvo, unutrašnje migracije iz Sjevernog u Središnji i Primorski region Crne Gore su veoma izražene. Negativni saldo migracija iz Sjevernog u Središnji i Primorski region, prosječno godišnje iznosio je oko 1.300 lica, što ukazuje da je iz ovog regiona u Središnji i Primorski migriralo više od 10 hiljada lica u periodu 2013-2022. godina.

Trenutno Crnu Goru karakteriše veći priliv od odliva stanovništva u inostranstvo, i taj priliv je dominantan u Središnji i Primorski region, utičući tako na strukturu lokalnog stanovništva, i moguća kretanja na tržištu roba i usluga, kao i na tržištu rada. Opštine sjevera, sa najvećim odlivom stanovništva prema opštinama Primorskog i Središnjeg regiona, naročito Podgorice, u posmatranom periodu 2013-2022. godina su Bijelo Polje, Berane, Pljevlja i Rožaje, kao najveće opštine Sjevera. Povećanje urbanizacije i unutrašnje migracije iz Sjevernog u Središnji i Primorski region, dovele su do sve manje tražnje za

³³ Odlazak obrazovanih ljudi i stručnjaka iz manje razvijenih zemalja u razvijenije („odliv mozgova“)

obrazovanjem na Sjeveru i ruralnim sredinama. Crna Gora se suočava s ozbiljnom neusklađenošću potreba i raspoloživosti u pogledu obrazovne infrastrukture, koja je dodatno naglašena pomenutim demografskim promjenama. Crnogorski obrazovni sistem, iako pokazuje napredak u posljednjih nekoliko godina, još uvijek ne priprema adekvatno adolescente za brze promjene na tržištu rada i u ekonomiji. U 2023. je procenat NEET u Crnoj Gori pao sa 23. 2 na 20.3% sa 23. 2 u 2022. godini. Rješavanje obrazovnih potreba biće ključno za podsticanje održivog razvoja u sljedećoj deceniji.

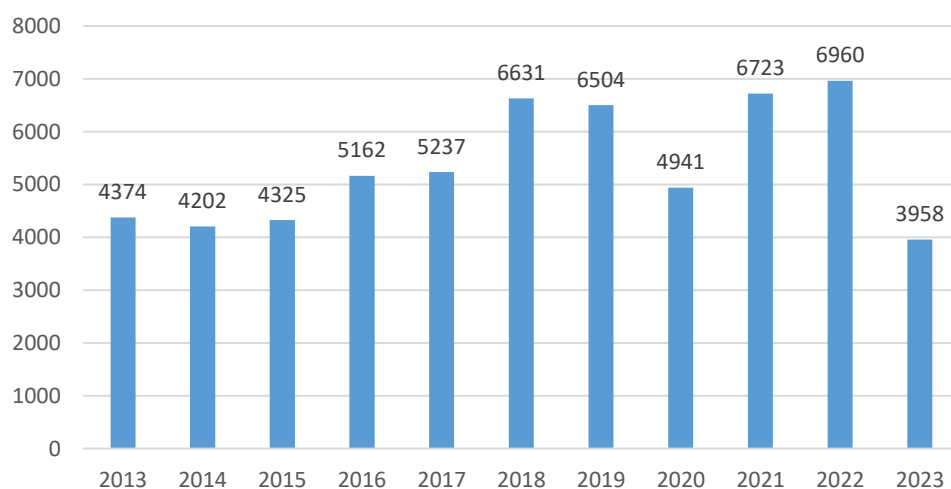
Upis u programe vaspitanja i obrazovanja u ranom uzrastu iznosi svega 16%. Dodatno, samo 56% romske djece završi osnovno obrazovanje, a samo 3% srednje obrazovanje. Na ovakve ishode dodatno utiču siromaštvo i razlike između regiona, pri čemu se djeca iz siromašnijih domaćinstava i ruralnih područja suočavaju s najvećim preprekama. Broj djece koja se ne školuju je u padu od 2013. godine, ali je ova pojava i dalje prisutna u ruralnim područjima i kod socio-ekonomski ugroženih porodica, naročito u sjevernom dijelu zemlje.³⁴

Socio-ekonomski status (SES) učenika ima značajan uticaj na obrazovne ishode. Djeca koja potiču iz porodica niskog socio-ekonomskog statusa pogođenih siromaštvom, šest do osam puta manje pohađaju predškolske ustanove u odnosu na njihove vršnjake koji potiču iz porodica boljeg socio-ekonomskog statusa. Srednje obrazovanje pohađa 64% djece iz siromaštvom pogođenih porodica, u poređenju s 97% djece iz porodica prosječnog ili srednjeg socio-ekonomski statusa, pri čemu je primjetan pad stope školovanja u južnom regionu. Broj učenika koji završavaju završetka škole prati sličan obrazac, pri čemu su razlike u materijalnom statusu, kao determinante, izraženije na nivou srednjeg obrazovanja.

Neujednačena demografska struktura i migracija stanovništva sa sjevera u centralni i južni region, kao i značajan porast broja migranata iz drugih jezičkih područja, direktno se odražavaju na sektor obrazovanja i neravnomjerno opterećenje nastavnika. Odnos u broju nastavnika i učenika u osnovnom obrazovanju kreće se od 1:2, 7 (Šavnik) do 1:19 (Budva, Tivat), dok je u najvećim školama u Podgorici i Budvi taj odnos 1:30, 1:33. U srednjim stručnim školama, odnos u broju nastavnika i učenika bliži je prosjeku OECD-a i iznosi 1:12/13

Tokom prethodne decenije evidentan je trend rasta broja stanovništva koje je promijenilo mjesto prebivališta unutar Crne Gore, osim 2020. godine koja je prepoznata kao prva godina pandemije COVID-19 sa strogim epidemiološkim mjerama. Broj lica koja su promijenila mjesto prebivališta u 2023. godini manji je za 9,5% nego u 2013. godini.³⁵

Grafik 12. Migracije stanovništva unutar Crne Gore, 2013 - 2023.

Izvor: Monstat

Južna i priobalna područja zemlje prvenstveno su orijentisana na usluge, dok je poljoprivreda koncentrisanija u sjevernom dijelu zemlje.

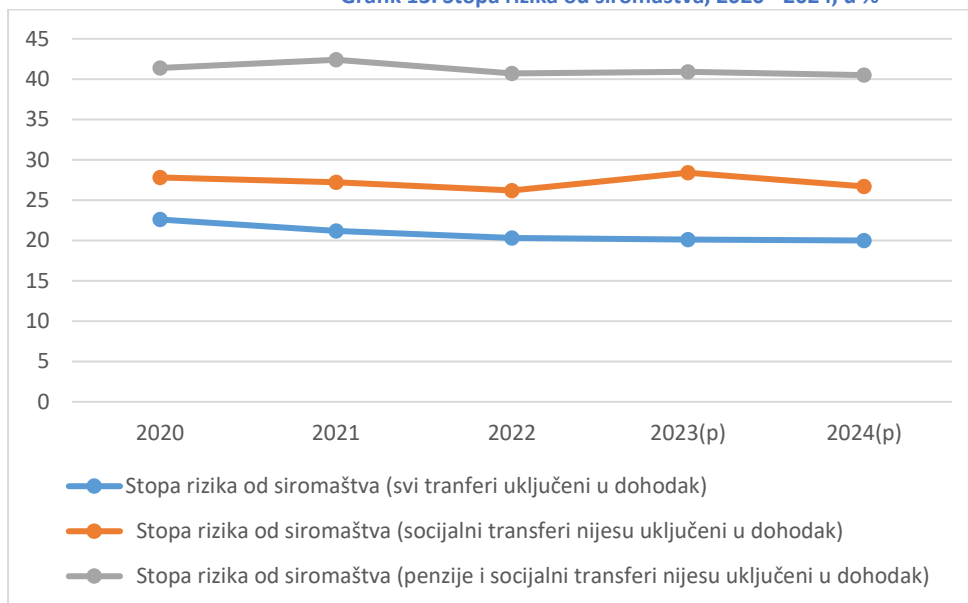
4. Rizik od siromaštva u 2024. godini

³⁴Izvor: Strategija reforme obrazovanja 2025-2035

³⁵ Monstat

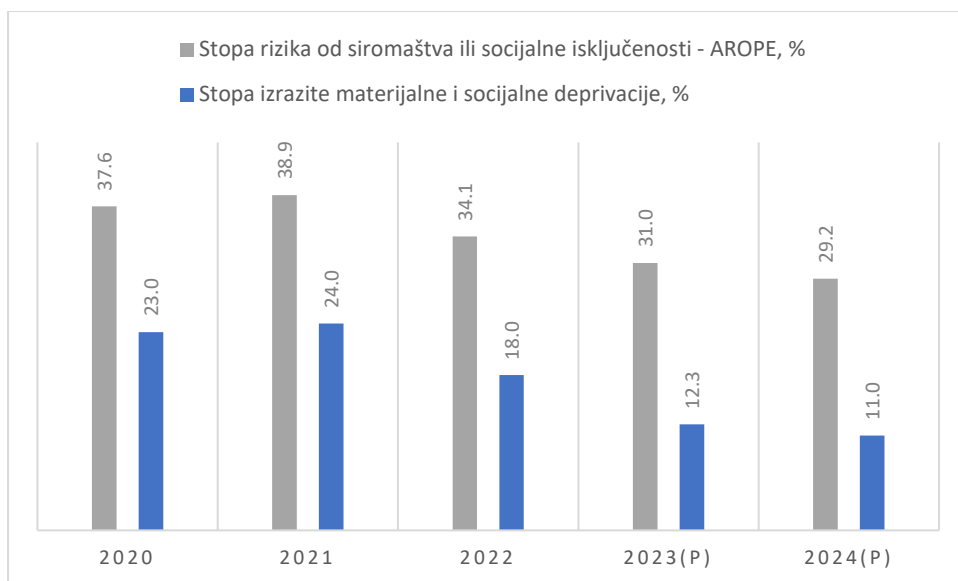
Stopa rizika od siromaštva u 2024. godini iznosila je 20,0%, što pokazuje procenat lica čiji je ekvivalentni raspoloživi dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Ova lica nijesu nužno siromašna, samo imaju veći rizik da to budu, jer je njihov ekvivalentni raspoloživi dohodak ispod praga rizika od siromaštva. Poređenje osnovne stope rizika od siromaštva i stope rizika od siromaštva prije uključivanja socijalnih transfera, u 2024. godini, pokazuje da isključivanje socijalnih transfera iz dohotka utiče na povećanje procenta osoba koje su u riziku od siromaštva sa osnovnih 20,0% na 26,7%. Ako se iz dohotka isključe i socijalni transferi i penzije, tada stopa rizika od siromaštva iznosi 40,5%.

Grafik 13. Stopa rizika od siromaštva, 2020 - 2024, u %

Izvor: Monstat

Grafik 14. Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (AROPE) i stopa izrazite materijalne i socijalne deprivacije, 2020 - 2024, u %

Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (AROPE), kao procenat osoba koje se nalaze u riziku od siromaštva i/ili su izrazito materijalno i socijalno deprivirani i/ili žive u domaćinstvima sa veoma niskim intenzitetom rada, u 2024. godini iznosila je 29,2%. Stopa izrazite materijalne i socijalne deprivacije, u 2024. godini iznosila je 11,0% i pokazuje procenat lica koja žive u domaćinstvima koja ne mogu da priušte najmanje sedam od trinaest stavki materijalne deprivacije.

Tabela 7. Ostali pokazatelji siromaštva

	2020	2021	2022	2023 ^(p)	2024 ^(p)
Prag rizika od siromaštva na godišnjem nivou, EUR					
Jednočlano domaćinstvo	2,347	2,278	2,576	3,367	3,973
Domaćinstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece mlađe od 14 godina	4,928	4,784	5,409	7,070	8,344
Relativni jaz rizika od siromaštva, %	28.2	29.5	29.5	28.0	34.0
Nejednakost distribucije dohotka – kvintilni odnos (S80/S20)	6.0	5.8	5.6	5.1	5.8
Gini koeficijent ³⁶	32.9	32.5	31.5	29.4	31.6

Izvor: MONSTAT

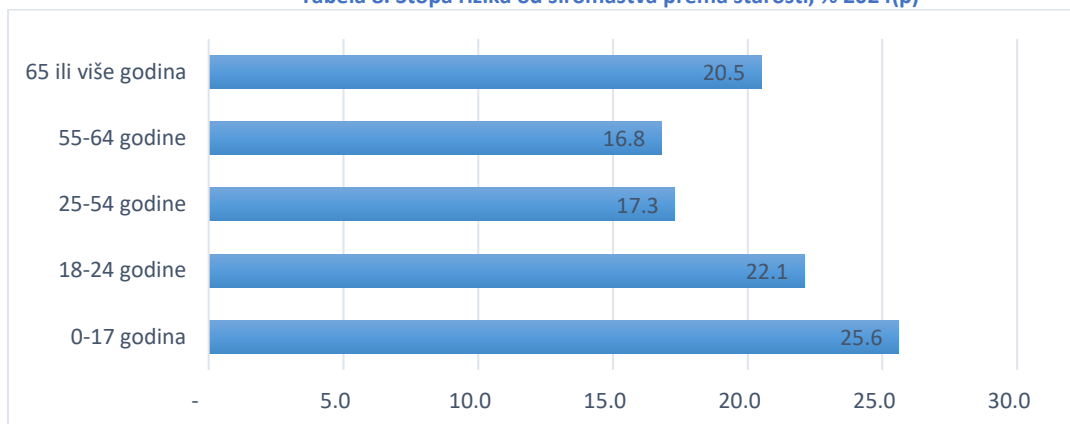
Prag rizika od siromaštva, postavljen na 60% od srednje vrijednosti (medijane) nacionalnog ekvivalentnog raspoloživog dohotka, u 2024. godini na godišnjem nivou iznosio je 3 973 eura za jednočlano domaćinstvo, dok je za domaćinstvo sa dvije odrasle osobe i dvoje djece mlađe od 14 godina iznosio 8 344 eura.

Relativni jaz rizika od siromaštva predstavlja razliku između praga rizika od siromaštva i medijane ekvivalentnog dohotka lica koja su ispod praga rizika od siromaštva, i u 2024. godini iznosio je 34,0%. Kvintilni odnos (S80/S20), u 2024. godini iznosio je 5,8, što pokazuje da je 20% stanovništva sa najvećim dohotkom (peti kvintil) primalo 5,8 puta više nego 20% stanovništva sa najnižim dohotkom (prvi kvintil). Gini koeficijent kao pokazatelj nejednakosti dohotka (na skali od 0 – potpuna jednakost do 100 – potpuna nejednakost), u 2024. godini je iznosio 31,6.

³⁶ Gini koeficijent predstavlja mjeru nejednakosti raspodjele ekvivalentnog raspoloživog dohotka. Vrijednost ovog koeficijenta se kreće od 0 do 100, gdje 0 predstavlja savršenu jednakost, tj. sve osobe u društvu imaju jednak dohodak. Što je vrijednost bliža 100, to je dohodna nejednakost veća.

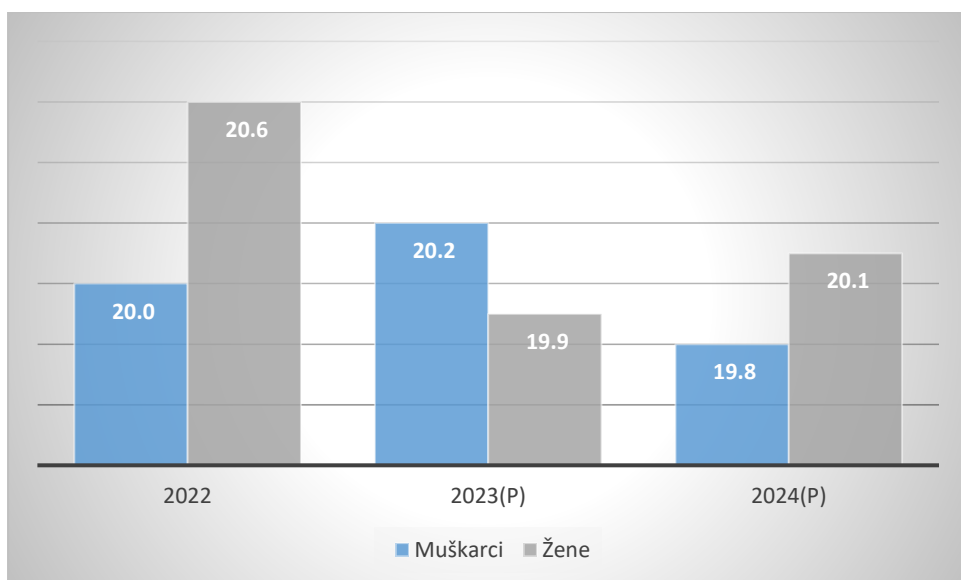
Posmatrano prema starosti, u 2024. godini, lica mlađa od 18 godina, najviše su bila izložena riziku od siromaštva (25,6%), kao i lica starosti od 18 do 24 godine (22,1%). Najnižu stopu rizika od siromaštva imale su osobe starosti od 55 do 64 godine (16,8%).

Tabela 8. Stopa rizika od siromaštva prema starosti, % 2024(p)

Izvor: MONSTAT

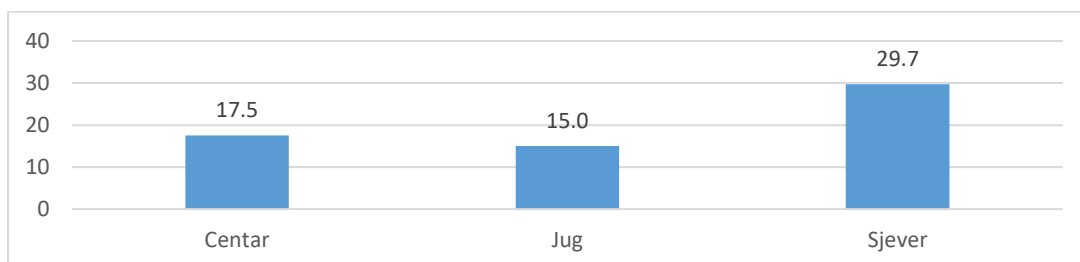
U 2024. godini stopa rizika od siromaštva kod muškaraca iznosila je 19,8%, a kod žena 20,1%.

Izvor: Monstat

U 2024. godini, 29,7% stanovnika Sjevernog regiona je bilo izloženo riziku od siromaštva, dok su stanovnici Južnog regiona imali najmanji rizik siromaštva od 15,0%. Riziku od siromaštva, u 2024. godini, bilo je izloženo 25,0% stanovnika ruralnih područja. Stopa rizika od siromaštva u gradskom području iznosila je 17,1% u 2024. godini.

Tabela 9. Stopa rizika od siromaštva po regionima i tipu regiona, % 2024(p)

Izvor: Monstat

5. Ostvarenje izabranih međunarodnih indikatora

Regionalna konkurentnost je sposobnost regiona da ponudi atraktivno i održivo okruženje za život i rad preduzeća i stanovnika. Naime, pokrenut 2010. godine i ažuriran svake tri godine, Indeks regionalne konkurentnosti Evropske Unije (RCI)³⁷ omogućava regionima da prate i procjenjuju svoj razvoj tokom vremena i upoređuju sa drugim regionima koje imaju sličan BDP ili sa svim regijama EU. Takođe, indeks je osmišljen kao pomoć regijama pri određivanju prednosti, nedostataka i ulagačkih prioriteta pri oblikovanju razvojnih strategija. U odnosu na prethodna izdanja, u okviru RCI 2019 ponovo su evidentni rezultati prema kojima su jaka područja glavnih gradova i metropola glavni pokretači konkurentnosti. Konkretno, u većini regija sjeverozapadne Evrope primjećuju se učinci preliivanja, dok su oni znatno manje izraženi u istočnim i južnim regijama EU. U mnogim se slučajevima uočava visok nivo odstupanja unutar zemlje prouzrokovan nedvosmisleno boljim rezultatima regije glavnog grada u poređenju sa ostalim regijama u zemlji. U istočnim regijama EU nivo konkurentnosti uglavnom je ostala stabilna. Kako još uvijek nije članica EU, Crna Gora nije uključena u obračun ovog indeksa, međutim, isti može dati korisne podatke u vezi ekonomija koje imaju sličnu strukturu ekonomije i razvojne prioritete kao Crna Gora.

Prema indeksu ekonomskih sloboda za 2025. godinu³⁸, koji objavljuje The Heritage Foundation, Crna Gora se nalazi na 67. mjestu u svijetu, što predstavlja napredak za šesnaest mjesta u odnosu na 2024. godinu. Sa indeksom od 63,8, koji je u odnosu na prethodni izvještaj veći za 4,1 bod, Crna Gora se nalazi na 33. mjestu od 44 rangiranih evropskih zemalja i iznad je svjetskog prosjeka. U odnosu na prethodni izvještaj, najveći napredak je ostvaren u oblasti "fiskalna stabilnost", a bolji rezultati su zabilježeni i u sljedećim oblastima: javna potrošnja, efikasnost pravosuđa, sloboda na tržištu rada, lakoća poslovanja, slobodna

Tabela 10. Indeks ekonomskih sloboda 2025 – Crna Gora

Vladavina prava		Državna uprava	
Imovinska prava	58.8	Poresko opterećenje	88.7 ↑
Sudska efikasnost	50.1	Državna potrošnja	45.2 ↓
Integritet Vlade	48-9 ↓	Fiskalna održivost	87.9 ↑
Regulatorna efikasnost		Otvorenost tržišta	
Sloboda u poslovanju	70.9	Sloboda trgovine	79.6
Sloboda rada	64.4	Sloboda ulaganja	50.0
Monetarna sloboda	70.9	Finansijska sloboda	50.0

Izvor: <https://www.heritage.org/>

Osim toga, **Agencija Standard & Poor's (S&P) u 2024. godini je povećala kreditni rejting Crne Gore sa B na B+**, uz stabilne izgleda, dok je agencija za kreditni rejting Moody's, po prvi put, nakon 2013. godine, povećala kreditni rejting Crne Gore sa „B1“ na „Ba3“, uz stabilne izgleda. Obje kreditne agencije su, u prvom kvartalu 2025. godine, potvrdile izgleda i ocjene, konstatujući da je Crna Gora najnaprednija zemlja regiona u procesu pristupanja Evropskoj uniji. Potvrda kreditnog rejtinga države je ohrabrujući rezultat i podsticaj za dalji rast i razvoj ekonomije.

Crna Gora je, prema rangiranju **VisaGuide Digital Nomad indeksa za 2025. godinu**³⁹, treća najbolje rangirana destinacija za digitalne nomade širom svijeta, odmah iza Španije i Ujedinjenih Arapskih Emirata (UAE). Indeks rangira zemlje na osnovu ključnih faktora koji utiču na životni stil i radno okruženje digitalnih nomada, kao što su brzina interneta, oporezivanje, politika oslobađanja od poreza, potreban iznos prihoda, troškovi života, zdravstvena zaštita i popularnost destinacije u turističkom smislu, a Crna Gora se na rang listi istakla zbog niskih poreza, pristupačnih troškova života i minimalnih mjesečnih prihoda koji su važni za ljude koji traže digitalnu nomadsku vizu, što je čini atraktivnom opcijom za radnike koji rade na daljinu⁴⁰.

Prema Globalnom indeksu inovacija (**WIPO Global Innovation Index 2024**), Crna Gora je zauzela 65. mjesto od 133 države svijeta, odnosno 16. mjesto u grupi zemalja sa višim srednjim dohotkom. Ovim indeksom mjeri se napredak za oko 80 indikatora u oblasti inovacija, koje su ključni instrument za održivi ekonomski i društveni razvoj. Izvještaj navodi da je Crna Gora u odnosu na prethodnu godinu popravila svoj rang, ali upozorava da je u izvještajnom periodu pokazala rezultate ispod očekivanja u vezi sa inovacijama. Poređenja radi, 2021. godine Crna Gora je zauzimala 50. mjesto globalno, odnosno 7. mjesto u svojoj grupi prema dohotku. Najlošije rangirani parametri prepoznati su u dimenzijama institucionalne podrške, znanja i tehnologije, te kreativnosti, dok su se kao jači parametri izdvojili infrastruktura, ljudski resursi, tržišna i poslovna sofisticacija, gdje takođe postoji prostor za dalji napredak.

Pored navedenog, važno je istaći da je Crna Gora u protekloj godini značajno unaprijedila i uskladila sa standardima EU, regulatorni okvir u oblasti platnog sistema i finansijskog sektora i na taj način postala prva zemlja Zapadnog Balkana koja se

³⁷ <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/Regional-Competitiveness-Index-2019/363v-4uq6/>

³⁸ <https://www.heritage.org/>

³⁹ VisaGuide Digital Nomad Index

⁴⁰ Izvor: Analiza makroekonomskih kretanja i strukturnih reformi za 2024.godinu.

pridružila SEPA⁴¹ geografskom području. Direktno benefite SEPA integracije imaju građani, poslovna zajednica, ali i država kroz porast stranih direktnih investicija, povećanje konkurentnosti izvoza i digitalizaciju sektora usluga, prevashodno turizma

U nastavku je dato poređenje ostvarenosti međunarodnih indikatora Crne Gore i zemalja u regionu, i to u sljedećim oblastima: preduzetništvo, vještine, rodni jaz, pristup tržištu, finansije, informatičko društvo, ICT komunikacione mreže i korupcija.

Tabela 1. Analiza međunarodnih indikatora konkurentnosti 2019-2023. godine⁴²

Indikatori konkurentnosti	Početna vrijednost 2019	Prelazna vrijednost 2020	Ostvarena vrijednost 2023
1. Inovacije: Global Innovation Index, GII, rangiranje	45./126 (2019)	49./131 (2020)	36./132
2. Kvalitet usluga trgovinske logistike: World Bank Trade Logistics Index, rangiranje	77./160 (2018)	n/a	73./140
3. Finansije: IESE Venture Capital & Private Equity Country Attractiveness Index, VCPE indeks, rangiranje	85./125 (2018)	77./125	92./125
4. Digitalizacija: Index online usluga (OSI)	0,6667 (2018)	n/a	0,55 (2022)
5. Akt o malim preduzećima: SME Policy index–Preduzetničko učenje –poddimenzija 1.1.	4,08 (2019)	n/a	4,61 (2022)
6. Akt o malim preduzećima SME Policy index–Preduzetničke vještine, poddimenzija (8a)	2,35 (2019)	n/a	3,28 (2022)
7. Akt o malim preduzećima: SME Policy index–Usluge podrške za MSP, poddimenzija (5a2)	3,83 (2019)	n/a	4,69 (2022)
8. Akt o malim preduzećima: SME Policy index–Integracija preduzeća u globalne lance vrijednosti, poddimenzija (10.2)	3,09 (2019)	n/a	3,58 (2022)

5.1. Indeks razvijenosti jedinica lokalne samouprave u Crnoj Gori

Sprovođenjem SRR 2014-2020 realizovan je veliki broj značajnih i korisnih mjera, programa i projekata koji su doprinijeli da se uslovi života i rada u mnogim JLS značajno unaprijede, po svim prioritetnim oblastima. Sintetičku ocjenu stanja i ostvarenog progressa moguće je predstaviti **Indeksom razvijenosti jedinice lokalne samouprave Crne Gore**, prikazom pokazatelja iz dva razvojnog podperioda. Indeks razvijenosti za period 2019-2021. godina, **pokazuje smanjenje regionalnih razlika između JLS** u odnosu na period 2016-2018. godina, kada je sprovedeno prethodno mjerenje, a takođe ukazuje na **povećanje stepena razvijenosti nekoliko JLS** sa Sjevera u odnosu na prethodni period.

Prema indeksu razvijenosti 2019-2021 (koji naknadno uključuje i podatak za opštinu Tuzi), crnogorske JLS strukturirane su u pet grupa. Iznad prosjeka je 5 JLS (četiri primorske opštine i Podgorica), pri čemu Budva ima najveći indikator razvijenosti od 142.68.

Ispod crnogorskog prosjeka razvijenosti je 19 od 24 opštine za koje je mjereno indeks razvijenosti, što govori o značajnom **razvojnom jazu između JLS u Crnoj Gori**. Sve opštine Sjevernog regiona su u ovoj kategoriji, od kojih su ispod 50% razvijenosti opštine Petnjica, Rožaje, Gusinje i Plav. U kategoriji 50-75% razvijenosti, po ovom indeksu, nalaze se opštine Andrijevica, Tuzi, Berane, Šavnik, Bijelo Polje. U odnosu na prethodno mjerenje, povećan je broj opština bližih crnogorskom prosjeku razvijenosti, tj. intervalu od 75% do 100%, sa 7 na 10 opština (Bar, Ulcinj, Cetinje, Nikšić, Danilovgrad, Žabljak, Plužine, Pljevlja, Kolašin, Mojkovac), pri čemu je povećan stepen razvijenosti za Kolašin i Mojkovac, a smanjen za Bar. U narednoj tabeli dat je pregled indeksa razvijenosti za dva pod-perioda.

Tabela 12. Indeks razvijenosti JLS Crne Gore

Indeks razvijenosti JLS 2019-2021				Indeks razvijenosti JLS 2016-2018			
JLS	Indeks razvijenosti JLS (CG=100)	Stepen razvijenosti JLS	U odnosu na prosjek CG	JLS	Indeks razvijenosti JLS (CG=100)	Stepen razvijenosti JLS	U odnosu na prosjek CG
BD	142.68	1	Iznad 125%	BD	157.01	1	Iznad 125%
TV	128.76	2		TV	133.83	2	

⁴¹ Izvor: Jedinstveno područje za plaćanja u eurima.

⁴² Izvor: IP 2024-2028.

PG	122.85	3	100-125%	PG	121.12	3	100-125%
HN	117.27	4		KO	118.91	4	
KO	116.33	5		HN	115.53	5	
CT	99.29	6	75-100%	BR	100.53	6	75-100%
BR	98.79	7		DG	94.97	7	
DG	98.69	8		NK	93.54	8	
NK	96.14	9		CT	91.19	9	
ŽB	95.45	10		ŽB	89.98	10	
PŽ	83.27	11		UL	83.47	11	
PV	81.47	12		PŽ	82.35	12	
KL	80.47	13		PV	78.55	13	
UL	79.11	14		KL	74.11	14	50-75%
MK	77.48	15		MK	73.48	15	
BP	71.15	16	50-75%	ŠN	66.47	16	
ŠN	70.81	17		BP	64.78	17	
TZ	63.45	18		BA	58.43	18	
BA	62.86	19		TZ	56.35	19	
AN	54.37	20		RO	52.73	20	
RO	48.70	21	Ispod 50%	PL	47.24	21	Ispod 50%
GS	48.10	22		GS	43.96	22	
PL	44.27	23		AN	41.60	23	
PT	28.32	24		PT	28.13	24	

Izvor: MIRN

Promjenom metodologije i smanjenjem broja indikatora, **raspon u nivou razvijenosti** smanjen je sa **157:28** na **142:28**.⁴³ Broj JLS se u odnosu na početak primjene prethodne SRR 2014-2020, povećao za 4 (Petnjica, Gusinje, Tuzi, Zeta), ali se **povećao i broj JLS ispod prosjeka razvijenosti Crne Gore** - sa 13 JLS na 19 JLS. Ovaj trend ukazuje da proces povećanja broja opština, motivisan kreiranjem boljih uslova za lokalni razvoj određenog područja, nije mogao biti u kratkom roku praćen poboljšanjem indikatora razvijenosti. Nakon analize dužeg vremenskog perioda kretanja sintetičkog indikatora razvijenosti, biće moguće cijeniti da li su afirmisani ekonomsko-socijalni argumenti povećanja broja opština.

Pripremljene su manje izmjene Uredbe o načinu izračunavanja indeksa razvijenosti JLS, shodno čemu će se novi obračun izvršiti na bazi podataka 2022-2024. godina.

Važno je napomenuti da je pored SRR, lokalni razvoj crnogorskih regiona praćen i pripremom strateških planova razvoja JLS.

5.2. Indeks konkurentnosti jedinica lokalne samouprave u Crnoj Gori

Drugi važan indikator uticaja u oblasti regionalnog razvoja je Indeks konkurentnosti. Prema prosječnom indeksu konkurentnosti za period 2019-2021. godina, najkonkurentnija JLS (Budva) je bila skoro 4 puta konkurentnija od najmanje konkurentne JLS (Petnjica).

Tabela 13. Indeks konkurentnosti JLS Crne Gore

Indeks konkurentnosti JLS 2019-2021			Indeks konkurentnosti JLS 2015-2017		
JLS	Indeks konkurentnosti JLS (CG=100)	Stepen konkurentnosti JLS	JLS	Indeks konkurentnosti JLS (CG=100)	Stepen konkurentnosti JLS
Budva	154.8	1	Budva	187.9	1
Tivat	152.1	2	Tivat	157.3	2
Kotor	140.5	3	Podgorica	144.9	3
Podgorica	137.5	4	Kotor	140.2	4
Tuzi	134.9	5	Herceg Novi	126.0	5
Žabljak	121.9	6	Žabljak	120.9	6
Herceg Novi	115.8	7	Bar	120.3	7
Plav	114.2	8	Nikšić	112.4	8
Bar	112.8	9	Ulcinj	108.6	9

⁴³ U narednom periodu potrebno je sagledati mogućnost revidiranja postojeće metodologije za obračun indeksa, u cilju obezbjeđenja veće objektivnosti i prisustva spoljašnjih faktora poput prihoda koji opštini pripadaju po osnovu posebnih zakonskih rješenja i drugih fondova za podršku, što može uticati na konačno rangiranje opštine.

Ulcinj	104.8	10	Danilovgrad	104.3	10
Andrijevica	100.7	11	Cetinje	98	11
Cetinje	96.5	12	Pljevlja	93.2	12
Bijelo Polje	95.3	13	Plav	93.0	13
Šavnik	91.9	14	Mojkovac	90.3	14
Nikšić	89.4	15	Bijelo Polje	89.4	15
Rožaje	82.8	16	Kolašin	84	16
Danilovgrad	80.3	17	Rožaje	76.7	17
Gusinje	78.0	18	Plužine	76.2	18
Pljevlja	75.8	19	Gusinje	73.5	19
Plužine	73.7	20	Šavnik	65.4	20
Mojkovac	72.2	21	Berane	60.1	21
Kolašin	71.0	22	Andrijevica	42.0	22
Berane	66.6	23	Petnjica	31.5	23
Petnjica	38.8	24			

Iako sve JLS posluju u istom makroekonomskom i regulatornom okruženju, rezultati istraživanja pokazuju da postoje značajne razlike u kvalitetu poslovnog okruženja i poslovnog sektora, i to:

- Poslovno okruženje u najkonkurentnijim JLS (Budva, Tivat, Kotor, Podgorica) obilježeno je uglavnom pozitivnim migracijskim saldom i vitalnim indeksom (odnos rođenih i umrlih), kao i većim učešćem visokoobrazovanih ljudi;
- Poslovno okruženje u najmanje konkurentnim JLS (Mojkovac, Kolašin, Berane, Petnjica) obilježavaju negativna kretanja vitalnog indeksa i manje učešće visokoobrazovanih ljudi (osim u Beranama);
- Poslovni sektor u najkonkurentnijim JLS obilježava veća gustina poslovnih aktera (broj zaposlenih u MSP, broj zaposlenih, prihodi preduzeća, prosječne zarade i sl.) u odnosu na poslovni sektor u najmanje konkurentnim JLS;
- Od opština na Sjeveru, stepen konkurentnosti je poboljšán u Plavu, Andrijevici, Bijelom Polju i Šavniku.

Pripremljene su manje izmjene Uredbe o metodologiji izračunavanja stepena konkurentnosti JLS, shodno čemu će se novi obračun izvršiti na bazi podataka 2022-2024. godina.

6. Analiza zainteresovanih strana

Ključna institucija koja je resorno odgovorna za politiku regionalnog razvoja je **resorno ministarstvo** gdje je integrisana regionalna politika, koje ujedno ima vrlo važnu ulogu u koordinaciji aktivnosti sprovođenja politike regionalnog razvoja. Nadalje, u cilju praćenja i unaprjeđenja stanja u oblasti regionalnog razvoja, Zakonom je definisano formiranje **Partnerskog savjeta za regionalni razvoj**. Dakle, s obzirom da politika regionalnog razvoja ima multidimenzioni i multisektorski karakter, u procesu implementacije politike regionalnog razvoja učestvuju, shodno svojim nadležnostima, pored značajnog broja ministarstava i institucija na nacionalnom nivou, i predstavnici Zajednice opština Crne Gore, kao i predsjednici svi administrativnih jedinica na lokalnom nivou.

Kao što je prethodno navedeno, s obzirom da se SRR „sprovodi“ najvećim dijelom na lokalnom nivou, ključni partner resornom ministarstvu u njenom sprovođenju su **jedinice lokalne samouprave**. Konkretno, JLS pripremaju Strateške planove razvoja, koji su kompatibilni strateškom okviru za regionalnu politiku Crne Gore.

Imajući u vidu da analiza zainteresovanih strana pruža odgovore na pitanje koje bi sve aktere trebalo uključiti u pripremu i sprovođenje strateškog dokumenta, u Aneksu 1 mapirane su sve zainteresovane strane, sa fokusom na domaće aktere i posebno lokalni nivo.

Na osnovu ključnih nalaza iz sprovedene analize zainteresovanih strana, moguće je zaključiti da kada je u pitanju regionalna politika Crne Gore, gotovo sve zainteresovane strane mogu biti ocijenjene sa najvišom ocjenom, dok je za značajan broj aktera uticaj u vezi sa njihovim raspoloživim budžetima (npr. resorna ministarstva ili agencije). Izuzetak od navedenog su NVO aktivne u Crnoj Gori, koje, iako finansijski nijesu značajan partner realizacije mjera, programa i projekata regionalnog i lokalnog razvoja, one su važan partner i zainteresovana strana, jer značajno podstiču dijalog u lokalnim zajednicama, građanski aktivizam i uključenost, kao i komuniciranje sa međunarodnom zajednicom, pa je njihov uticaj takođe 5. Dodatno, JLS i ZOCG, po inicijalnoj analizi, snaga je 4, ali je ona takođe vezana više za njihove finansijske kapacitete, nego za važnu ulogu koju imaju u kreiranju i sprovođenju politike regionalnog razvoja na lokalnom nivou.

7. SWOT analiza po regionima

SWOT analiza je predstavljena na nivou regiona, i daje osnovne poruke o snagama, slabostima, šansama i prijetnjama za svaki od tri regiona.

Sjeverni region obuhvata nešto više od polovine ukupne teritorije Crne Gore, na kojoj prema procjeni za 2020. godinu živi oko četvrtina stanovništva Crne Gore. Region raspolaže sa najvećim dijelom ukupnog hidropotencijala u Crnoj Gori, cjelokupnim rezervama uglja, oko 67% obradivih površina, 71% drvene mase, blizu 70% stočnog fonda, skoro cjelokupnim rezervama olova i cinka, kao i resursima za razvoj zimskog i eko-turizma i proizvodnji eko hrane i hrane sa zaštićenim geografskim porijeklom. Iako bogat prirodnim resursima i velikim potencijalom za razvoj svih oblika turizma, sjeverni region karakteriše slaba razvijenost JLS, veliki odliv stanovništva posebno mlađeg i obrazovanog kao i najveći rizik od siromaštva.

Tabela 14. SWOT analiza regionalnog razvoja Crne Gore - SJEVERNI REGION

SNAGE	SLABOSTI	ŠANSE	PRIJETNJE
LJUDSKI RESURSI, ZAPOSŁJAVANJE, OBRAZOVANJE, MOBILNOST, LOKALNE INICIJATIVE I PLANOVI			
-Zadovoljavajući broj obrazovnih institucija; -Relativno dobre mogućnosti pristupa svih nivoa obrazovanja; -Postojanje primarnog i sekundarnog nivoa zdravstvene zaštite	-Odliv mlađeg i obrazovanog stanovništva; -Nezaposlenost; -Nedovoljna stručna znanja i kompetencije; -Nedovoljna informisanost stanovništva o mogućnostima koje pružaju EU programi	-Ulaganje u doživotno obrazovanje; -Programi prekvalifikacija i aktivne politike zapošljavanja; -Usaglašavanje obrazovnih programa sa potrebama tržišta rada; -Obuke o EU programima	-Dalji odliv stanovništva; -Nerazvijeni kapaciteti za pripremu i realizaciju EU projekata; -Nezainteresovanost populacije za ostanak u ovom regionu
SAOBRAĆAJ, POLJOPRIVREDA, ENERGETIKA, ŽIVOTNA SREDINA I KLIMATSKE AKCIJE			
-Bogatstvo prirodnim resursima; -Mreža regionalnih i magistralnih puteva; -Relativno dobra el.energetska i komunalna infrastruktura u gradskim područjima; -Potencijali za razvoj prehrambene industrije, raznih vidova turizma, drvoprerade	-Neadekvatno upravljanje prirodnim resursima; -Neobrađenost poljoprivrednih površina; -Nizak nivo iskorišćenosti prirodnih resursa i područja pogodnih za razvoj specifičnih vidova turizma; -Loš kvalitet puteva u seoskim područjima i slaba povezanost sa centrima; -Nepostojanje sistema za prečišćavanje otpadnih voda i sanitarnih deponija	-Veća valorizacija prirodnih resursa, bolje upravljanje i povećanje stepena iskorišćenosti istih; -Veća obradivost poljoprivrednih površina; -Potencijal za razvoj etno i ski turizma kao i zdravstvenog turizma; -Izgradnja druge dionice autoputa Bar-Boljare; -Razvoj projekata kroz privatno-javno partnerstvo	-Nelegalna eksploatacija prirodnih resursa; -Nedostatak finansijskih sredstava i kapaciteta za realizaciju većih infrastrukturnih projekata; -Nedovoljno razvijena svijest o potrebi očuvanja životne sredine i kulturnog nasljeđa; -Elementarne nepogode
KONKURENTNOSTI I INOVACIJE, DIGITALIZACIJA, EKONOMSKA TRANSFORMACIJA			
-Bogato kulturno nasljeđe; -Razvijen institucionalni okvir u kulturi; -Donošenje PUP-ova JLS; -Usvajanje i realizacija Strateških planova razvoja JLS	-Nizak nivo investicija; -Nedovoljan nivo konkurentnosti, inovativnosti privrede i promocije raspoloživih resursa; -Nedovoljno razvijena privredna infrastruktura; -Nizak stepen obrade proizvoda; -Neorganizovan otkup poljoprivrednih proizvoda; -Neadekvatna promocija kulturnog nasljeđa; -Loše stanje kulturnih dobara; -Neadekvatna opremljenost objekata kulture; -Nerazvijena baza podataka JLS; -Nizak nivo međusobne saradnje JLS i nedostatak integrativnih aktivnosti na regionalnom nivou	-Jačanje proizvodnog sektora; -Razvoj novih trendova u turizmu; -Transfer znanja i tehnologija; -Jačanje i razvoj sektora MSP i njegovo povezivanje kroz razvoj klastera i kooperativa; -Valorizacija i promocija kulturnih različitosti; -Revitalizacija starih zanata i domaće radinosti; -Razvoj preduzetništva; -Mogućnost prekogranične saradnje i finansiranja iz EU fondova; -Decentralizacija upravljanja razvojem; -Potencijal za razvoj kreativnih industrija	-Globalna i EU konkurencija; -Nedostatak finansijskih sredstava za podsticanje ekonomskih aktivnosti; -Nedostatak potrebnih kadrova za realizaciju investicionih aktivnosti; -Neizgrađenost potrebne institucionalne infrastrukture na regionalnom nivou

Gotovo polovina ukupnog stanovništva Crne Gore živi u **središnjem regionu** koji prostorno obuhvata nešto više od trećine ukupne teritorije Crne Gore. Središnji region se suočava sa snažnim prilivom stanovništva iz Sjevernog regiona, uz stopu rasta stanovništva iznad prosjeka Crne Gore, i snažan priliv stranih direktnih investicija. U regionu se nalazi oko 22,4% obradive

površine, 25,5% drvene mase, 30,5% stočnog fonda i bogata nalazišta boksita i značajni hidropotencijali. Takođe treba napomenuti da se na području Središnjeg regiona nalaze najznačajnije obradive površine. Središnji region je istovremeno i univerzitetski centar Crne Gore. Dosadašnji razvoj je bio zasnovan na sektoru industrije, građevinarstva, saobraćaja i skladištenja, trgovine i ugostiteljstva, a u posljednjem periodu i na razvoju poljoprivredne proizvodnje i prerade.

Tabela 15. SWOT analiza regionalnog razvoja Crne Gore - SREDIŠNJI REGION

SNAGE	SLABOSTI	ŠANSE	PRIJETNJE
LJUDSKI RESURSI, ZAPOSŁJAVANJE, OBRAZOVANJE, MOBILNOST, LOKALNE INICIJATIVE I PLANOVI			
-Mogućnost pristupa svih nivoa obrazovanja; -Dobra obrazovna struktura stanovništva i mogućnost zaposlenja; -Obrazovni centri (Podgorica, Nikšić, Cetinje); -Prisutna sva tri nivoa zdravstvene zaštite; -Dobro razvijeni lokalni administrativni kapaciteti	-Rast nezaposlenosti; -Nedovoljna socijalna inkluzija; -Neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama privrede	-Angažovanje kreativnih i stručnih kadrova; -Obuke za korišćenje EU programa; -Mogućnost uspostavljanja potrebne institucionalne infrastrukture na regionalnom nivou	-Dalji rast nezaposlenosti; -Hiperprodukcija
SAOBRAĆAJ, POLJOPRIVREDA, ENERGETIKA, ŽIVOTNA SREDINA I KLIMATSKE AKCIJE			
-Aerodrom u Podgorici; -Dobra saobraćajna povezanost; -Dobra infrastruktura za snabdijevanje vodom u gradskom području; -Razvijena telekomunikaciona mreža; -Postojanje sanitarne deponije i reciklažnog dvorišta u PG; -Potencijal za proizvodnju tradicionalnih i prepoznatljivih poljoprivrednih proizvoda; -Međunarodno zaštićena područja prirode i bogato kulturno-istorijsko nasljeđe; -Višegodišnji investicioni plan	-Zastarjela željeznička infrastruktura; -Neadekvatna saobraćajna infrastruktura u nekim ruralnim područjima; -Nerazvijenost sistema za prečišćavanje otpadnih voda; -Neiskorištenost poljoprivrednog zemljišta; -Nedovoljna valorizacija kulturnog nasljeđa	-Valorizacija nacionalnih parkova Skadarsko jezero i Lovćen kao turističkih destinacija; -Razvoj novih trendova u turizmu; -Valorizacija postojeće kulturno-istorijske baštine; -Promocija i prezentacija ukupnih crnogorskih resursa; - Prekogrančna saradnja; - EU fondovi; -Međuoopštinska saradnja - Hidropotencijal; -Izgradnja druge dionice autoputa Bar-Boljare; -Valorizacija potencijala za razvoj poljoprivrede	-Nedostatak finansijskih sredstava; -Dalji pad investicionih aktivnosti; -Neprepoznavanje interesa poslovnog organizovanja MSP u klastere; -Neizgrađenost potrebne institucionalne infrastrukture na regionalnom nivou; -Neizgrađenost partnerstva javnog i privatnog sektora; -Povećana zaduženosti JLS
KONKURENTNOSTI I INOVACIJE, DIGITALIZACIJA, EKONOMSKA TRANSFORMACIJA			
-Razvijeno preduzetništvo i povoljni uslovi za razvoj MSP i povezivanje s naukom; -Resursi za razvoj obnovljivih izvora energije -Razvijena poslovna infrastruktura; -Detaljni urbanistički planovi; -Napredak u pripremi projektne dokumentacije	-Niska energetska efikasnost; -Nedovoljan nivo povezanosti privrede sa naučno-istraživačkim ustanovama; -Problemi u poslovanju velikih industrijskih preduzeća; -Mali broj zanatskih radnji; -Nedovoljna orijentisanost ka izvoznim tržištima; -Neusklađenost dinamike razvoja Glavnog grada sa ostalim djelovima regiona; -Nizak nivo međusobne saradnje JLS	-Unaprjeđenje energetske efikasnosti u privredi; -Izgradnja obnovljivih izvora energije; -Unaprjeđenje sistema selektivnog sakupljanja otpada i njegove prerade; -Jadransko-jonski koridor; -Digitalizacija sredstava za masovnu komunikaciju; -Finansiranje izgradnje i unaprjeđenje infrastrukture putem dostupnih EU fondova; -Privatno javno partnerstvo; -Primjena novih znanja i tehnologija i razvoj E-trgovine	-Svi oblici zagađenja životne sredine; -Višestruki pritisci na zaštićena područja; -Globalna i EU konkurencija; -Nepronalaženje investitora za ulaganja u infrastrukturu; -Nedostatak finansijskih sredstava za finansiranje infrastrukturnih projekata; -Nedostatak sredstava za donošenje nove prostorno planske dokumentacije

Primorski region predstavlja najgušće naseljen region u Crnoj Gori. Na svega 12% ukupne teritorije koju pokriva primorski region živi četvrtina ukupne populacije. Snage za dalji razvoj ovog regiona se upravo ogledaju na pozitivne demografske trendove, kao i na značajan priliv SDI. Region raspolaže velikim potencijalom za razvoj turizma, pomorske privrede i poljoprivrede, i u njemu su smješteni značajni obrazovni kapaciteti i značajni kapaciteti za razvoj preduzetništva. Dosadašnji razvoj je bio baziran na razvoju turizma, ugostiteljstva, preduzetništva, a u određenoj mjeri i na poljoprivredi. Karakterišu ga

migracije stanovništva iz drugih regiona, kao i priliv radnika iz drugih zemalja, posebno za vrijeme turističke i građevinske sezone.

Tabela 16. SWOT analiza regionalnog razvoja Crne Gore - PRIMORSKI REGION

SNAGE	SLABOSTI	ŠANSE	PRIJETNJE
LIUDSKI RESURSI, ZAPOSŁJAVANJE, OBRAZOVANJE, MOBILNOST, LOKALNE INICIJATIVE I PLANOVI			
-Dobra obrazovna struktura stanovništva; -Blizina obrazovnih institucija; -Raspoloživost obrazovnih programa; -Relativno dobri kapaciteti za pripremu i sprovođenje projekata iz EU fondova; -Relativno dobro razvijeni lokalni administrativni kapaciteti	-Neusklađenost ponude i tražnje na tržištu radne snage; -Nedostatak domaće radne snage tokom ljetnje sezone; -Smanjen broj radnih mjesta van sezone	-Prekvalifikacija radne snage; -Obuke o EU programima; -Povećanje ponude radne snage različitih profesionalnih profila	-Veliki broj zaposlenih u javnom sektoru; -Depopulacija u pojedinim primorskim opštinama; -Odlazak mlade i visokokvalitetne radne snage u druge države
SAOBRAĆAJ, POLJOPRIVREDA, ENERGETIKA, ŽIVOTNA SREDINA I KLIMATSKE AKCIJE			
-Postojanje DUP; -Ulaganja u turizam i hotelijerstvo; -Značajan broj malih i srednjih preduzeća; -Postojanje biznis inkubatora u Baru; -Raspoloživi resursi za razvoj poljoprivredne djelatnosti; -Potencijal za razvoj eko-turizma; -Solidan institucionalni okvir u kulturi; -Potencijal za promociju kulturne različitosti	-Nepostojanje sektorskih strategija razvoja na lokalnom nivou; -Nedekvatna infrastruktura za snabdijevanje vodom u gradskim opštinama i ruralnim područjima; -Nedovoljno razvijena privredna infrastruktura; -Nepovezanost turizma i poljoprivrede; -Kratko trajanje ljetnje sezone; -Nedovoljan fokus na druge vidove turizma; -Nedovoljna iskorišćenost kulturnih potencijala za kreiranje dodate vrijednosti u turizmu	-Unaprjeđenje prekogranične saradnje; -Iskorišćavanje EU fondova; -Mogućnost uspostavljanja potrebne institucionalne infrastrukture na regionalnom nivou; -Razvoj novih vidova turizma ; -Privatno-javno partnerstvo; -Produženje turističke sezone; -Razvoj morske plovidbe; -Adekvatna valorizacija postojeće kulturno-istorijske baštine	-Smanjenje broja turista zbog globalnih dešavanja u regionu i šire; -Razvoj masovnih turističkih projekata u susjednim državama; -Nedostatak odgovarajuće finansijske podrške za jačanje MSP; -Neiskorišćenost potencijala za kreiranje raznovrsnijeg turističkog proizvoda u vrijeme kada je Crne Gora atraktivna destinacija; -Buka u turističkoj sezoni; -Problem sa vodosnabdijevanjem zbog presušivanja izvorišta Bolje sestre
KONKURENTNOSTI I INOVACIJE, DIGITALIZACIJA, EKONOMSKA TRANSFORMACIJA			
-Izrada i donošenje prostorno-urbanističkih planova lokalnih samouprava; -Dobra saobraćajna infrastruktura; -Atraktivnost područja za razvoj raznovrsnih vidova turizma; -Bogato i očuvano kulturno-istorijsko nasljeđe; -Velik broj zaštićenih područja prirode; -Dobra putna povezanost sa ostalim regionima; -Relativno dobra el. energetska struktura u gradskom području; -Postojanje regionalnog vodovoda; -Postojanje regionalne deponije u Baru	-Nedovoljan nivo konkurentnosti, inovativnosti privrede i promocije raspoloživih resursa; -Nedekvatno planiranje i upravljanje prostorom; -Nedekvatno upravljanje zaštićenim područjima; -Slaba razvijenost el. energetske mreže u ruralnim područjima; -Nerazvijenost sistema za prečišćavanje otpadnih voda; -Problem vodosnabdijevanja u nekim JLS i ruralnim djelovima; -Nedekvatno dugoročno riješeno pitanje odlaganja otpada pojedinih opština (H.Novi, Kotor, Tivat)	-Unaprjeđenje intersektorske saradnje u cilju razvoja kreativnih industrija i bolje iskorišćenosti kapaciteta; -Potencijali solarne energije i energije vjetra; -Atraktivne lokacije za razvoj elitnog i nautičkog turizma; -Dobri potencijali za razvoj ribarstva; -Strateški položaj i prirodne karakteristike Luke Bar; -Izgradnja brze saobraćajnice; -Priklučenje ostalih JLS na regionalni vodovod; -Lučki kompleksi sa pratećim sadržajima	-Konkurencija drugih luka u Mediteranu; -Nedostatak finansijskih sredstava za realizaciju infrastrukturnih projekata

SWOT analiza na nacionalnom nivou pokazuje da (i dalje) postoje značajni i nedovoljno iskorišćeni prirodni resursi i prednosti koje predstavljaju potencijal za rast ukoliko bi se njima adekvatno upravljalo. Tu spadaju primarni sektori (poljoprivreda, šumarstvo), i u direktnoj vezi razvoj prerađivačke prehrambene industrije, drvna industrija, razvoj turizma u primorskim i planinskim područjima, kao i ruralnim i urbanim područjima, energetske potencijali zasnovani na obnovljivim izvorima.

8. Ključni izazovi za politiku regionalnog razvoja

Strukturne slabosti crnogorske ekonomije koje nepovoljno utiču na njenu konkurentnost, ali i značajni regionalni dispariteti u zemlji, usporili su i aktivnosti na ostvarenju ciljeva održivog razvoja (SDGs). Navedeni dispariteti su, mjereno stepenom razvijenosti regiona, smanjeni, ali u svakom slučaju ne dovoljno, da bi se kvalitet života posebno u Sjevernom kao najmanje razvijenom regionu približio onom u Primorskom, ili pojedinim opštinama Središnjeg regiona, i doprinio bržem dostizanju ciljeva održivog razvoja.

Dakle, polazeći od problema izraženih regionalnih dispariteta, koji su identifikovani ranije u dokumentu, u sprovođenju SRR 2023-2027 u narednom periodu, potrebno je odgovoriti na pet (5) ključnih izazova od kojih su većina višedecenijskog karaktera, i to:

I. Visoka (dugoročna) nezaposlenost i stopa rizika od siromaštva, posebno žena i mladih - Crna Gora nema jedinstven dokument ili strategiju koja bi obuhvatila sve mjere podrške i programe aktivne politike zapošljavanja, sa posebnim fokusom na regionalne disparitete. Indikatori ukazuju na to da je crnogorski obrazovni sistem uspio da ostvari značajna poboljšanja u pogledu dostupnosti obrazovanja, kao i da učenici duže ostaju u procesu školovanja, uz veću stopu uspješnog završetka obrazovanja. Ipak, postoje razlike u demografskim trendovima između različitih regiona ili opština. Povećanje urbanizacije i unutrašnje migracije iz Sjevernog u Središnji i Primorski region, dovele su do sve manje tražnje za obrazovanjem na Sjeveru i ruralnim sredinama. Crna Gora se suočava s ozbiljnom neusklađenošću potreba i raspoloživosti u pogledu obrazovne infrastrukture, koja je dodatno naglašena pomenutim demografskim promjenama (UNICEF, 2022). Nedovoljna usklađenost obrazovne politike sa potrebama tržišta rada prepoznata je kroz neusklađenost znanja i vještina lica koja su završila proces obrazovanja, kako za mlade sa srednjom, tako i sa visokom stručnom spremom. Ovdje je važno naglasiti da su nastavne metode više usmjerene na sticanje/akumuliranje znanja, nego na kritičko razmišljanje, uprkos prelasku na nastavne planove zasnovane na kompetencijama⁴⁴. U periodu do 2020. godine, napravljeni su značajni pomaci kroz sistem dualnog obrazovanja, ali ipak, ishodi učenja nijesu zadovoljavajući. Prema rezultatima PISA testiranja, petnaestogodišnji učenik iz Crne Gore, u opštem znanju i osnovnim vještinama zaostaje za svojim vršnjacima u OECD zemljama. Ovaj problem naročito dolazi do izražaja u manje razvijenim opštinama Crne Gore. Dodatni izazov je što svršeni srednjoškolci iz manje razvijenih opština, uglavnom sa Sjevera, zbog upisa na studije napuštaju svoje opštine i uglavnom po završetku studija pronalaze šansu za zaposlenje u Središnjem i Primorskom regionu ili u inostranstvu, utičući tako na dalje starenje stanovništva u najmanje razvijenim opštinama, i njihov sporiji razvoj. To značajno usporava unaprijeđenje ljudskog kapitala⁴⁵ u Sjevernom regionu. Dodatno, prepoznata je neophodnost boljeg usmjeravanja mjera socijalne politike za smanjenje siromaštva, sa fokusom na regionalnu dimenziju, imajući u vidu nastale promjene u strukturi alokacije socijalnih davanja. Razlike u kvalitetu i kapacitetima obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite između regiona, utiču i na različitu stopu rizika od siromaštva između regiona. Sistem zdravstvene zaštite se takođe posljednjih godina suočava sa velikim izazovima koji utiču na njegovu efikasnost i održivost. Potrošnja u zdravstvu, koja iznosi oko 7% BDP (slično EU prosjeku), nije usklađena sa povećanim troškovima zdravstvene zaštite zbog starenja stanovništva⁴⁶. Pored nedovoljne usklađenosti sa tržištem rada, obrazovne, socijalne i zdravstvene politike, posebno sa regionalnog aspekta, dalje unaprijeđenje poslovnog ambijenta je veoma važno, što će takođe doprinijeti smanjenju razlike u prilikama za zaposlenje između regiona koje su evidentne da postoje. Dodatno, postojećim mjerama socijalne politike za smanjenje siromaštva u zemlji, vremenom se može produbiti jaz posebno u pogledu stope rizika od siromaštva djece na Sjeveru u odnosu na ostatak Crne Gore, budući da je alokacija ovih davanja usmjerena na razvijenije regione i JLS, što je slučaj i sa ostalim pravima iz oblasti socijalne i dječje zaštite. Sve navedeno ukazuje na nužnost daljeg usklađivanja mjera u oblasti obrazovanja, prekvalifikacija i stručnog osposobljavanja sa mjerama na suzbijanju siromaštva.

II. Negativan prirodni priraštaj i migracije (unutrašnje i spoljne) - Iako su aktivnosti VCG u prethodnom periodu doprinijele unaprijeđenju osnovne i poslovne infrastrukture, i unaprijeđenju poslovnog okruženja, one nijesu značajnije doprinijele dovoljnom broju prilika za zaposlenje i smanjenju rizika od siromaštva, naročito u Sjevernom regionu. Naime, pored negativnog prirodnog priraštaja, drugi faktor smanjenja broja stanovnika Sjevernog regiona su migracije. Iako u mnogo manjem obimu, nego u zemljama okruženja, poput Bosne i Hercegovine, Sjeverne Makedonije i Albanije (Svjetska banka, 2021), migracije stanovništva u inostranstvo, naročito "brain drain", su posljednjih decenija karakteristične i za Crnu Goru. Crna Gora se istovremeno suočava i sa unutrašnjim migracijama iz Sjevernog, kao najmanje razvijenog regiona prema Središnjem i Primorskom regionu, što je višedecenijski trend. Ključni razlozi emigracija sa Sjevera u inostranstvo, kao i unutrašnjih migracija sa Sjevera u ostala dva regiona su: nepovoljna situacija na tržištu rada odnosno visoka stopa nezaposlenosti zbog nedovoljnog broja prilika za otvaranje novih radnih mjesta, niža prosječna zarada u odnosu na ostatak Crne Gore, a naročito u odnosu na zemlje Zapadne Evrope, neformalna ekonomija, nedovoljno razvijena osnovna i poslovna infrastruktura u funkciji veće konkurentnosti i kvaliteta života. Pored migracija u inostranstvo, unutrašnje migracije iz

⁴⁴ EK: "Preporučeno godišnje vrijeme za instrukcije u obaveznom obrazovanju u Evropi 2018/2019.

⁴⁵ Indeks ljudskog kapitala u Crnoj Gori je povećan tokom posljednje decenije sa 0,59 (2010) na 0,63 (2020)⁴⁵. To konkretno znači da će dijete koje se danas rodi u Crnoj Gori dostići svega 63% svoje potencijalne produktivnosti u odrasloj dobi zbog nedostatka kvalitetnog obrazovanja i zdravstvene zaštite.

⁴⁶ UN projekcije.

Sjevernog u Središnjoj i Primorskoj regiji Crne Gore su veoma izražene. Prema posljednjim raspoloživim podacima MONSTATa (januar-maj 2025.) Crna Gora se i u 2025. godini suočava sa nastavkom negativnih demografskih trendova, pa je tako negativan prirodni priraštaj zabilježen u čak 18 od 25 crnogorskih opština (najveći minus zabilježen je u Pljevljima od čak 106., Nikšiću sa minusom od 64, i u Bijelom Polju sa minusom od 40). Što potvrđuje da se problemi depopulacije najviše osjećaju u Sjevernom regionu. U cilju odgovora na ovaj izazov, u narednom srednjoročnom periodu je neophodno kreirati set konkretnih mjera i aktivnosti, kombinacijom mjera fiskalne politike sa ostalim politikama poput: demografske, obrazovne, zdravstvene, socijalne i naročito politike na tržištu rada.

III. Nedovoljna konkurentnost MMSP, nerazvijena infrastruktura i visok stepen neformalne ekonomije - Iako je većina promjena regulatornog okvira i poslovnog ambijenta u prethodnom periodu imala pozitivan uticaj, poslovno okruženje u Crnoj Gori, i na centralnom i lokalnom nivou, karakteriše nepredvidivost, složene administrativne procedure, kao i nedovoljan pristup finansiranju posebno startupova i inovacija. Poteškoćama u unaprjeđenju konkurentnosti JLS u velikoj mjeri doprinose i dalje brojni parafiskalni nameti. Najveći broj parafiskaliteta, posmatrano po glavi stanovnika, je upravo u opštinama Sjevernog regiona koje bilježe najmanji stepen konkurentnosti.

IV. Finansiranje JLS i nedovoljno razvijeni administrativni kapaciteti - novim zakonskim rješenjima značajno je povećan procenat ustupanja poreza na dohodak fizičkih lica opštinama Sjevernog regiona, s obzirom na njihovu slabu razvijenost, migratorna kretanja, slabiji fiskalni kapacitet privrede i stanovništva u odnosu na druga dva regiona u Crnoj Gori i slabe mogućnosti da iz svojih prihoda finansiraju zakonom utvrđene obaveze. Međutim, prepoznata je neophodnost da dostupna podrška i sredstva koja su na raspolaganju budu pravilnije raspoređena, odnosno usmjerena prevashodno na manje razvijene JLS. Iskustva funkcionisanja monotipskog načina organizacije rada lokalne samouprave u CG, u kojem sve JLS, od najmanje do najveće, imaju iste nadležnosti i vrše iste poslove, imaju istu ili sličnu organizaciju, pri čemu su lokalne samouprave veoma različite, kako po broju stanovnika, po površini, razućenosti teritorije, fiskalnim, administrativnim i drugim kapacitetima, pokazuju da je potrebno izvršiti preispitivanja istog. Jedan od prepoznatih izazova je i utvrđivanje tj. prebacivanje nadležnosti i poslova sa centralnog na lokalni nivo kroz strateške akte suprotno zakonskim rješenjima bez adekvatne finansijske podrške, a naročito decentralizacija poslova iz nadležnosti države, posebno u oblasti socijalne i dječje zaštite, na lokalni nivo suprotno zakonu i bez adekvatne finansijske podrške kroz zakone i strateška akta. Takođe, u praksi postoji izazov kad je u pitanju implementacija zakonske obaveze pa resorna ministarstva JLS ne dostave ili dostave neblagovremeno izjašnjenje o značajnim javnim politikama kojima se utiče na funkcionisanje lokalnih samouprava u različitim oblastima. Dodatno, neophodno je dalje raditi na unaprjeđenju međuopštinske saradnje kao mehanizam saradnje kojim se mogu nadomjestiti neujednačeni kapaciteti JLS za sprovođenje zakonom propisanih poslova i da se rješavaju zajednički izazovi koji prevazilaze granice JLS.

Međuopštinska saradnja u praksi pored zakonodavstva, važno je pogledati i praktične podatke i mišljenja crnogorskih opština o ovoj temi. Analiza MJU je obuhvatila posebnu listu pitanja o međuopštinskoj saradnji, koja su upućena svim lokalnim samoupravama. Stopa odgovora na upitnik je bila 72%, odnosno odgovore 18 od 25 opština na specifična pitanja uključujući međuopštinsku saradnju. Među crnogorskim opštinama deset opština smatra postojeći pravni okvir za međuopštinsku saradnju zadovoljavajućim, šest ga smatra ograničenim, a dvije ga smatraju nezadovoljavajućim. Ovo se može tumačiti da opštine smatraju da ne postoje zakonska ograničenja za uspostavljanje saradnje, ali da je potrebno to unaprijediti na način da se detaljnije regulišu pitanja međuopštinske saradnje. U jednom od podnijetih predloga je, takođe, sugerisano da se zakonskim okvirom predvidi formiranje posebnog fonda na nacionalnom nivou, kojim bi se planirala sredstva za unaprijeđenje međuopštinske saradnje kroz studijske posjete, odnosno radionice za sticanje novih znanja i razmjene iskustva. Na osnovu analize, koja je tražila informacije iz posljednje tri godine (2020-2023), dvanaest opština je učestvovalo u projektima međuopštinske saradnje, dok četiri opštine nijesu učestvovala ni u jednoj međuopštinskoj saradnji. Što se tiče oblika MOS, dvanaest opština je odgovorilo da su potpisale ugovor o međuopštinskoj saradnji, dok je šest opština navelo da nije potpisalo ugovore o MOS. Većina opština definiše nadležnosti MOS u ugovoru kojim je osnovana. Dva odgovora su, pored toga, ukazivala da je ovo nejasno definisana oblast bez jasnih formalnih okvira⁴⁷.

V. Nedostaci u koordinaciji politike regionalnog razvoja koja je fragmentirana između više organa državne uprave i JLS, kao i nedostatak statističkih podataka na opštinskom i regionalnom nivou za praćenje implementacije strategije i politike regionalnog razvoja - Za sprovođenje operativnih ciljeva SRR i mjera po regionima, potrebno je unaprijediti insitucionalni okvir kroz izmjene Zakona o regionalnom razvoju i njegovih podzakonskih akata, kao i veće funkcionalnosti rada Partnerskog savjeta za regionalni razvoj. Navedeno će značiti poboljšanje funkcije nadzora nad sprovođenjem strategije i politike regionalnog razvoja, unaprjeđenje koordinacije i moguće objedinjavanje nadležnosti vezanih za regionalni razvoj. Naime, pojedinačni resori su u velikom broju slučajeva fokusirani na svoje sektorske prioritete, često navodeći ravnomjerniji regionalni razvoj kao važan cilj u svom strateškom planiranju. Ipak, u praksi se proklamovani ciljevi koji se odnose na regionalni razvoj realizuju vrlo ograničeno. Takođe, administrativni kapaciteti za pripremu razvojnih projekata, naročito oni za čije se finansiranje aplicira iz EU fondova su nedovoljno razvijeni. Dodatno, neophodno je povećati transparentnost prilikom

⁴⁷ Izvor: Analiza funkcionisanja sistema jedinica lokalne samouprave u Crnoj Gori, januar 2024. godine

donošenja novih zakonskih propisa ili izmjene postojećih, budući da lokalne samouprave često nijesu uključene u proces donošenja novih propisa koji direktno utiču na njihova postupanja i finansije. Pored navedenog, u koordinaciji i monitoringu sprovođenja SRR, poseban izazov je nedostatak statističkih podataka na regionalnom nivou.

Analizom stanja u oblasti regionalnog razvoja koja je data u prethodnom poglavlju, utvrđeni su **problemi, uzroci** kao i **posljedice** i shodno tome definisani **izazovi** za regionalni razvoj u narednom periodu. Naime, na osnovu uzročno-posljedične povezanosti, u nastavku slijedi prikaz strukture SRR 2023-2027 u okviru koje je definisana vizija, **ključni problem** u oblasti regionalnog razvoja, odnosno **veliki razvojni jaz između Sjevera i ostala dva regiona u Crnoj Gori**, oblasti djelovanja, i predstavlja osnov za dalju razradu strateških/operativnih ciljeva i pratećih aktivnosti.

VIZIJA		Ravnomjerniji regionalni razvoj za život po mjeri čovjeka, zasnovan na konkurentnosti, inovativnosti, unaprjeđenju ljudskog kapitala, digitalizaciji, dekarbonizaciji i socijalnoj inkluziji.	
Povećanje kvaliteta života svih građana, kroz veću zapošljivost i dohodak per capita i posljedično smanjenje rizika od siromaštva i migracija			
Ključni izazovi			
-Finansiranje JLS i nedovoljno razvijeni administrativni kapaciteti; -Nedostaci u koordinaciji politike regionalnog razvoja koja je fragmentirana između više organa državne uprave i JLS, kao i nedostatak statističkih podataka		-Visoka (dugoročna) nezaposlenost i stopa rizika od siromaštva, posebno žena i mladih; -Negativan prirodni priraštaj i migracije (unutrašnje i spoljne),	
SC 1 Jačanje funkcionalnosti JLS kroz sistemsko upravljanje regionalnim razvojem		SC 2 Ostvarenje održivog ekonomskog razvoja regiona kroz jačanje ljudskih potencijala i podsticanje zapošljavanja radi poboljšanja kvaliteta života	
Ključni uzroci problema vezani za SC 1: -Neophodnost da dostupna podrška i sredstva koja su na raspolaganju budu pravilnije raspoređena; -Potreba za preispitivanjem modela funkcionisanja postojećeg monotipskog načina organizacije rada JLS; -Prebacivanje nadležnosti i poslova sa centralnog na lokalni nivo kroz strateške akte suprotno zakonskim rješenjima bez adekvatne finansijske podrške; -Decentralizacija poslova; -Nedovoljno razvijena međuopštinska saradnja; -Potreba za unaprjeđenjem postojećeg institucionalnog okvira i koordinacije; -Definisani ciljevi koji se odnose na regionalni razvoj, u okviru drugih resora sprovode se u ograničenoj mjeri; -Administrativni kapaciteti nedovoljno razvijeni; -Nedovoljna transparentnost prilikom donošenja/izmjena zakonskih rješenja; -Nedostatak statističkih podataka na regionalnom nivou.		Ključni uzroci problema vezani za SC 2: -Nedovoljan broj programa aktivne politike zapošljavanja; -Nedovoljna usklađenost obrazovne politike sa potrebama tržišta rada; -Ishodi učenja nijesu na zadovoljavajućem nivou; -Unaprjeđenje dostupnosti obrazovanja u cilju smanjenja razlike u demografskim trendovima između različitih regiona/opština; -Neusklađenost potreba i raspoloživosti u pogledu obrazovne infrastrukture; -Dalje starenje stanovništva u najmanje razvijenim JLS i njihov sporiji razvoj; -Povećanje troškova zdravstvene zaštite zbog starenja stanovništva; -Neophodnost boljeg usmjeravanja mjera socijalne politike za smanjenje siromaštva sa fokusom na regionalnu dimenziju; -Negativni prirodni priraštaj; -Emigracije stanovništva u inostranstvo i unutrašnje migracije.	
Oblasti djelovanja: OC 1.1: Jačanje funkcionalnosti JLS i fiskalnih pozicija manje razvijenih opština; OC 1.2: Unaprjeđenje mehanizma koordinacije u sprovođenju politike regionalnog razvoja		Oblasti djelovanja: OC 2.1: Unaprjeđenje ljudskog kapitala kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite; OC 2.2 : Povećanje stope zaposlenosti i smanjenje neformalne zaposlenosti; OC 2.3 : Povećanje efikasnosti i učinkovitosti populacione politike	
		Oblasti djelovanja: OC 3.1. Povećanje regionalne konkurentnosti OC 3.2. Razvoj prioriternih sektora sa potencijalom rasta sa fokusom na diverzifikaciju turističkog proizvoda, prerađivačku industriju i valorizaciju kulturne baštine Održivi rast OC 3.3. Unaprjeđenje saobraćajne infrastrukture OC 3.4. Unaprjeđenje uslova za proizvodnju visokokvalitetne hrane,	

		organskog porijekla uz održiv dohodak poljoprivrednika OC 3.5. Zaštita životne sredine, razvoj energetike, unaprjeđenje energetske efikasnosti, adaptacija i mitigacija efekata klimatskih promjena
Aktivnosti i rezultati mjereni indikatorima učinka.	Aktivnosti i rezultati mjereni indikatorima učinka.	Aktivnosti i rezultati mjereni indikatorima učinka.

III VIZIJA, STRATEŠKI I OPERATIVNI CILJEVI STRATEGIJE REGIONALNOG RAZVOJA CRNE GORE 2023-2027

Vizija regionalnog razvoja Crne Gore definisana SRR 2023-2027 je **ravnomjerniji regionalni razvoj za život po mjeri čovjeka, zasnovan na konkurentnosti, inovativnosti, unaprjeđenju ljudskog kapitala, digitalizaciji, dekarbonizaciji i socijalnoj inkluziji**. Navedeno istovremeno podrazumijeva povećanje kvaliteta života svih građana/ki, kroz veću zapošljivost i dohodak per capita i posljedično smanjenje rizika od siromaštva i migracija.

U okviru SRR 2023-2027 definisana su **3 strateška cilja na nivou regiona**, koji su jasno postavljeni i sveobuhvatni i koji se nadovezuju na viziju regionalnog razvoja zemlje, kao i na ciljeve iz prethodne SRR⁴⁸.

Tabela 17. Vizija i strateški ciljevi regionalnog razvoja 2023-2027

VIZIJA STRATEGIJE REGIONALNOG RAZVOJA CRNE GORE 2023-2027		
Ravnomjerniji regionalni razvoj u Crnoj Gori za bolji život po mjeri čovjeka, zasnovan na konkurentnosti, inovativnosti, unaprjeđenju ljudskog kapitala, digitalizaciji, dekarbonizaciji i socijalnoj inkluziji		
STRATEŠKI CILJ 1	STRATEŠKI CILJ 2	STRATEŠKI CILJ 3
Jačanje funkcionalnosti JLS kroz sistemsko upravljanje regionalnim razvojem	Ostvarenje održivog ekonomskog razvoja regiona kroz jačanje ljudskih potencijala i podsticanje zapošljavanja radi poboljšanja kvaliteta života	Povećanje konkurentnosti regiona zasnovano na unaprjeđenju infrastrukture, poboljšanju poslovnog ambijenta i razvoj prioritetnih sektora i sektora sa potencijalom rasta

Navedeni strateški ciljevi će se realizovati kroz 10 operativnih ciljeva, poštujući klasifikaciju aktivnosti po pravcima razvoja i prioritetnim oblastima iz prethodnog strateškog okvira, koji se takođe dijelom prilagođavaju konceptu razvoja regionalne politike u narednom periodu.

Tabela 18. Predlog prioritetnih oblasti po stubovima rasta za period 2023-2027

ODRŽIVI RAST	PAMETNI RAST	INKLUZIVNI RAST
- Fizička infrastruktura; - Poljoprivreda i ruralni razvoj; - Zaštita životne sredine; - Energetika i njen razvoj povećanjem učešća obnovljivih izvora energije, rastom energetske efikasnosti i smanjenjem emisija gasova sa efektom staklene bašte (GHG)	- Fiskalna održivost lokalnih samouprava; - Valorizacija kulturne baštine; - Digitalna transformacija; - Inovacije; - Prerađivačka industrija (Sjeverni i Središnji region); - Litoralna industrija - od kopna prema moru (Primorski region)	- Pro-natalitetna populaciona politika; Crna Gora bliža građanima; - Unaprijeđena koordinacija politikom regionalnog razvoja i komplementarnost strateških planova razvoja sa SRR

Za svaki hijerarhijski nivo ciljeva, definisani su odgovarajući indikatori uspjeha sa početnim i ciljnim vrijednostima i deskripciju. Konkretnije, za strateške ciljeve se definišu indikatori uticaja (impact indicators), a za operativne ciljeve, indikator učinka (outcome indicators). Dodatno, za konkretne aktivnosti na sprovođenju SRR 2023-2027 definisani su indikatori rezultata (result indicators).

Veliki broj aktivnosti u dostizanju operativnih ciljeva SRR 2023-2027 po regionima će, kao i u prethodnom strateškom okviru uključivati ulaganja u osnovnu infrastrukturu, prije svega izgradnju preostalih dionica auto-puta Bar-Boljare, dalja ulaganja u turističku i poslovnu infrastrukturu, nastavak unaprjeđenja poslovnog ambijenta za povećanje konkurentnosti, kroz razmatranje uvođenja dodatnih poreskih olakšica u manje razvijenim JLS, veće subvencije i izdvajanja iz Agrobudžeta,

⁴⁸ U reviziji SRR nijesu mijenjani ciljevi kako bi se osigurala konzistentnost i uporedivost. Korigovani su pojedini indikatori zbog dostupnosti preciznijih podataka, kao i nove organizacione strukture Vlade i koordinacije politike RR. Stoga su osnov za nove aktivnosti (kao proizvod novog koncepta politike regionalnog razvoja), koje će detaljnije biti razrađene kroz godišnje AP, navedeni u opisnom dijelu ciljeva.

pravedniju preraspodjelu sredstava iz Egalizacionog fonda, da bi manje razvijene JLS dobile više sredstava za servisiranje svojih usluga građanima, pravedniju raspodjelu sredstava za socijalnu i dječju zaštitu, odnosno njihovo bolje targetiranje prema socijalno najugroženijim slojevima stanovništva manje razvijenih JLS.

Ključni indikatori kojima će se mjeriti dostizanje vizije SRR 2023-2027 navedeni su u nastavku:

- stepen razvijenosti JLS i regiona na način da se smanji razvojni jaz između najviše i najmanje razvijenih JLS i regiona,
- stopa rizika od siromaštva na nivou regiona,
- prirodni priraštaj na nivou Crne Gore i na regionalnom nivou,
- saldo unutrašnjih migracija na nivou regiona,
- indeks razvoja po mjeri čovjeka za svaki od tri regiona.

Uticaj	Indikator uticaja	Izvor verifikacije	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost 2025.	Ciljna vrijednost 2027.
Povećan stepen razvijenosti JLS	Indeks razvijenosti JLS	MER	Za period 2019-2021., 24 indikatora po JLS (CG=100) 5 JLS > iznad prosjeka CG (100) 10 JLS: 75-100% 5 JLS: 50-75% 4 JLS: < 50%	Za period 2022-2024., 13 indikatora po JLS (CG=100) 6 JLS: 75-100% 5 JLS: 50-75% 2 JLS: < 50%	Za period 2025-2027., 13 indikatora po JLS (CG=100) 6 JLS: 75-100% 6 JLS: 50-75% 1 JLS: < 50%
Smanjen razvojni jaz između JLS	Raspon u nivou razvijenosti (raspon Indeksa razvijenosti 1. i 25. JLS)	MER	Razvojni jaz između najrazvijenije i najmanje razvijene JLS=5.6 za period 2019-2021. 157,08 (BD) : 28,13 (PT) = 5.6	Razvojni jaz između najrazvijenije i najmanje razvijene JLS=4.8 za period 2012-2024. 145 (BD) : 30 (PT) = 4.8	Razvojni jaz između najrazvijenije i najmanje razvijene JLS smanjen na 4.46 ili za 20%
Smanjen stepen rizika od siromaštva	Stopa rizika od siromaštva na nivou Crne Gore, %	Monstat, Anketa o dohotku i uslovima života ⁴⁹	21,2 (2021.)	18,8	17,5
Smanjene migracije iz Sjevernog regiona u ostala dva regiona	Migracioni saldo- unutrašnje migracije, Sjeverni region, broj lica	Monstat, statistika migracija ⁵⁰	-1267 lica (2021.)	-516 lica	-500 lica
Povećan broj stanovnika	Prirodni priraštaj, broj lica	Monstat	-196 lica (2020.)	+100 lica	+300 lica
Unaprijeđen život po mjeri čovjeka	HDI Crne Gore	Global Data Lab, Vremenska serija za period 2006-2019 za Crnu Goru i regione ⁵¹	2019. godina ⁵² : Crna Gora: 0.858	Crna Gora: 0,870 0.844 (2022)	Crna Gora: 0,884

Dakle, vizija regionalnog razvoja na nivou Crne Gore i strateški ciljevi koji su definisani, daju odgovor na rješenje ključnog problema, dok su uzroci problema pretočeni u operativne ciljeve koji zapravo predstavljaju odgovor na pitanje kroz koje aktivnosti je moguće doći do unaprijeđenja stanja u periodu 2023-2027. godine.

1. STRATEŠKI CILJ 1 (SC1) – Jačanje funkcionalnosti JLS kroz sistemsko upravljanje regionalnim razvojem

Analizom trenutnog stanja i uočavanjem ključnih problema u razvoju JLS u prethodnom periodu definisan je SC1 kao i set operativnih ciljeva i aktivnosti. Za ostvarivanje ovog strateškog cilja u periodu implementacije strategije neophodno je

⁴⁹ <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=1673&pageid=1673>

⁵⁰ <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=1147&pageid=53>

⁵¹ <https://globaldatalab.org/shdi/shdi/MNE/>

⁵² https://globaldatalab.org/shdi/shdi/MNE/?levels=1%2B4&interpolation=1&extrapolation=0&nearest_real=0

razmotriti potrebu za izmjenom zakonskih rješenja kao i reforme u oblasti poreske politike koje bi doprinijele jačanju funkcionalnosti jedinica lokalne samouprave i njihovom daljem razvoju. Imajući u vidu prethodno realizovane aktivnosti, prepoznata je neophodnost za unaprjeđenjem regulatornog okvira za finansiranje JLS koji će posebno prepoznati i uvažiti specifičnosti i razlike između opština u pogledu broja stanovnika, veličine, privrednog i fiskalnog kapaciteta. To bi se prvenstveno odnosilo na kriterijume za način raspodjele prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica na način da se uvažavaju razlike u stepenu razvijenosti JLS i njihovog fiskalnog kapaciteta uz izmjene strukture prihoda iz kojih se posebno obezbjeđuju sredstva Egalizacionog fonda (navedeno je detaljnije opisano u okviru OC 1.1.)⁵³

Kao potvrda dobrog puta u dostizanju SC1, indikator u 2027. godini treba da pokaže da će Indeks ljudskog razvoja, HDI (Human Development Index), porasti za 2,5% u odnosu na početnu vrijednost.

U nastavku dokumenta na nivou operativnih ciljeva dat je tabelarni pregled sa indikatorima učinka koji prate realizaciju aktivnosti koji su definisani unutar strateških ciljeva.

Uticaj	Indikator uticaja	Izvor	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost u 2025.	Ciljna vrijednost u 2027.
Unaprijeđeni uslovi za život po mjeri čovjeka	HDI	Global Data Lab	Sjeverni region: 0.844 Središnji region: 0.867 Primorski region: 0.844	Sjeverni region: 0.850 Središnji region: 0.876 Primorski region: 0,853	Sjeverni region: 0.865 (rast za 2,5%) Središnji region: 0.888 (rast za 2,5%) Primorski region: 0.860
U OKVIRU STRATEŠKOG CILJA 1 DEFINISANI SU SLJEDEĆI OPERATIVNI CILJEVI (OC): Pametni rast OC 1.1. Jačanje funkcionalnosti JLS i fiskalnih pozicija manje razvijenih opština OC 1.2. Unaprjeđenje mehanizma koordinacije u sprovođenju politike regionalnog razvoja					

1.1. OPERATIVNI CILJ 1.1. Jačanje funkcionalnosti JLS i fiskalnih pozicija manje razvijenih opština

U okviru OC 1.1. u narednom periodu neophodno je razmotriti mogućnost izmjene zakonskog okvira kojim se definiše finansiranje JLS koja bi obuhvatila izmjenu načina raspodjele ustupljenih prihoda od poreza na dohodak fizičkih lica na način da se uvažavaju razlike u stepenu razvijenosti jedinica lokalne samouprave i njihovog fiskalnog kapaciteta, kao i da se izmijeni struktura prihoda iz kojih se obezbjeđuju sredstva Egalizacionog fonda. Takođe, potrebno je razmotriti izmjene koncepta finansijskog ujednačavanja opština odnosno raspodjele sredstava Egalizacionog fonda na način da:

- pravo na sredstva Fonda imaju samo opštine koje su svrstane u grupu manje razvijenih opština odnosno opština čija je vrijednost indeksa razvijenosti ispod 75% prosjeka indeksa razvijenosti u Crnoj Gori i
- da se izvrši izmjena kriterijuma za raspodjelu sredstava Fonda pri čemu treba razmotriti opciju da se određeni procenat sredstava Fonda mora koristiti namjenski za izgradnju lokalne infrastrukture.

Potrebno je raditi i na unaprjeđenju funkcionalnosti JLS i efikasnog odgovora potrebama građana/ki kao i jačati mehanizam međuopštinske saradnje, kako bi se obezbijedilo kvalitetno i racionalno obavljanje poslova koji su u nadležnosti opština. Dodatno, poseban akcenat treba staviti na jačanje administrativnih kapaciteta JLS za pripremu razvojnih projekata, projekata dvije ili više opština kroz izmjene i dopune zakonodavnog okvira koji definiše oblast regionalnog razvoja sa ciljem jasnijeg definisanja podsticaja za finansiranje razvojnih projekata dvije ili više opština. Pored navedenom Vlada bi na predlog resornog ministarstva, a uz prethodno pribavljeno mišljenje MF, trebalo da donosi na godišnjem nivou Program podsticaja regionalnog razvoja Crne Gore. Program bi se koristio za podršku nedovoljno razvijenim opštinama.

Operativni cilj 1.1.		Jačanje funkcionalnosti JLS i fiskalnih pozicija manje razvijenih opština			
Učinak	Indikator učinka (outcome indicator)	Izvor verifikacije	Početna vrijednost	Ciljna vrijednost u 2025.	Ciljna vrijednost 2027.
Smanjenje broja JLS korisnica Egalizacionog fonda	Broj JLS koje su korisnice sredstava Egalizacionog fonda	MF	Sjeverni region: 13 Središnji region: 3 Primorski region: 2	Sjeverni region: 11 Središnji region: 3 Primorski region: 1	Sjeverni region: 11 Središnji region: 2 Primorski region: 0

⁵³ MF u 2025.godini, pripremi Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o finansiranju lokalne samouprave, kojima su predviđene izmjene u raspodjeli sredstava iz Egalizacionog fonda (javna rasprava završena 13.08.2025.godine). Osnovni razlog za predlaganje izmjena je uvođenje dodatnog kriterijuma na osnovu koga se stiče pravo opštine za korišćenjem sredstava iz Egalizacionog fonda. Pored stepena razvijenosti opštine, predlaže se da procenat učešća tekućih prihoda pojedine opštine u ukupnim tekućim prihodima svih opština, isključujući sredstva iz Egalizacionog fonda, bude ispod 10%. Predloženo rješenje ima za cilj da se sredstva Egalizacionog fonda usmjere na opštine sa manjim fiskalnim kapacitetom, sa manjim mogućnostima za generisanje sopstvenih prihoda

Povećan nivo međupostanske saradnje	Broj poslova u kojima je uspostavljena međupostanska saradnja	MJU, ZO	Sjeverni region: 20 Središnji region: n/a Primorski region: 10	Sjeverni region: 8 Središnji region: 5 Primorski region: 11	Sjeverni region: 9 Središnji region: 6 Primorski region: 12
Povećan broj projekata JLS finansiranih iz EU fondova	Broj novih projekata JLS finansiranih iz EU fondova	MF, ZO	Sjeverni region: 7 Središnji region: 10 Primorski region: n/a	Sjeverni region: 8 Središnji region: 12 Primorski region: 10	Sjeverni region: 10 Središnji region: 15 Primorski region: 12
Potencijalni uticaj na životnu sredinu	Stanovništvo i zdravlje	Prirodni resursi i biodiverzitet	Materijalna dobra i kulturno nasleđe	Proizvodni procesi i tehnologije	Način isporuke usluga i dobara
	+	-	+	-	-

1.2. OPERATIVNI CILJ 1.2. Unaprjeđenje mehanizma koordinacije u sprovođenju politike regionalnog razvoja

U okviru OC 1.2. potrebno je unaprijediti insitucionalni okvir, sa ciljem unapređenja koordinacije u sprovođenju politika regionalnog razvoja. U periodu implementacije SRR 2023-2027 formiranjem 44. VCG po prvi put formirano je MIRN koje je ključno Ministarstvo u sprovođenju politike regionalnog razvoja. Što uključuje, između ostalog, izradu i praćenje realizacije strategije regionalnog razvoja i srodnih zakona. Iako je ovo značajna pomak u stvaranju bolje koordinacije u sprovođenju politike regionalnog razvoja, nažalost još uvijek postoje značajna preklapanja u aktivnosti u okviru resora u Vladi. Očigledan primjer toga su dio aktivnosti Ministarstva za ekologiju, održivi razvoj i razvoj sjevera, koje takođe sprovodi aktivnosti na ublažavanju i promovisanju uravnoteženog socio-ekonomskog rasta sjeverne regije. Stoga bi u narednom periodu trebalo razmisliti o objedinjavanju ovih resora, u resor Ministarstva regionalnog razvoja, kako bi se povećala efikasnost i kvalitetnije koristili ograničeni državni resursi.

Već u ovom periodu možemo se konstatovati da je unaprjeđenje insitucionalnog okvira, kroz formiranje novog ministarstva, dovelo do poboljšanja funkcije koordinacije i vršenja nadzora nad sprovođenjem politike regionalnog razvoja, ali i dalje ostaje izazov u punoj implementaciji definisanih politika zbog velike razduženosti u sprovođenju. Trenutno su, pored Ministarstva, aktivnosti raspoređene po pojedinim direktoratima u više organa državne uprave: finansija; uređenja prostora i zaštite životne sredine; poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede; turizma; saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija; energetike; industrije; preduzetništva, odnosno mikro, malih i srednjih preduzeća; razvoja; prosvjete i nauke; rada i socijalnog staranja; javne uprave; zdravlja; kulture, uključujući IRF, ZZCG, MIPA, JLS, drugi organi, organizacije i privredna društva u većinskom državnom vlasništvu koja obavljaju poslove kojima se podstiče regionalni razvoj. Imajući u vidu fragmentiranost i pojedina preklapanja nadležnosti organa državne uprave, kroz novi zakonodavni okvir trebalo bi sagledati osnaživanje koordinacione uloge Ministarstva kao organa državne uprave čija je nadležnost koordinacija aktivnosti u sprovođenju politike regionalnog razvoja i jačanje uloge Partnerskog savjeta za regionalni razvoj u čijem sastavu bi bili predstavnici svih relevantnih institucija za unaprjeđenje politike regionalnog razvoja.

Operativni cilj 1.2.		Unaprjeđenje mehanizma koordinacije u sprovođenju politike regionalnog razvoja			
Povećana efikasnost rada Partnerskog savjeta za regionalni razvoj	Broj sjednica Partnerskog savjeta za regionalni razvoj	MIRN	n/a	2 (kumulativno)	4
Povećan stepen koordinacije politkom regionalnog razvoja	Broj mišljenja Ministarstva nadležnog za regionalni razvoj na strateška dokumenta, predloge zakona i podzakonskih akata relevantnih za regionalni razvoj	MIRN	15	18 (kumulativno)	20
Potencijalni uticaj na životnu sredinu	Stanovništvo i zdravlje	Prirodni resursi i biodiverzitet	Materijalna dobra i kulturno nasleđe	Proizvodni procesi i tehnologije	Način isporuke usluga i dobara

	+	-	+	-	-
--	---	---	---	---	---

2. STRATEŠKI CILJ 2 (SC2) – Ostvarenje održivog ekonomskog razvoja regiona kroz jačanje ljudskih potencijala i podsticanje zapošljavanja radi poboljšanja kvaliteta života

Strateškim ciljem SC2 biće adresirani izazovi visokog stepena nezaposlenosti i odliva stanovništva iz Crne Gore. U cilju sprovođenja ovog strateškog cilja i stvaranja uslova za razvoj ljudskog kapitala, neophodno je u kontinuitetu sprovoditi aktivnosti na unaprjeđenju postojećeg strateškog okvira u oblasti infrastrukture i obrazovanja na nivou cijele države. Ostvarivanje rasta zaposlenosti, ulaganja u kvalitetna i sigurna radna mjesta kroz dostojanstven rad i unaprjeđenje poslovnog ambijenta, biće jedan od ključnih ciljeva politike zapošljavanja. Sa druge strane, u oblasti obrazovanja i zdravstvene zaštite, poseban fokus će biti stavljen na realizaciju aktivnosti usmjerenih ka unaprjeđenju infrastrukture. Poseban akcenat trebao bi biti na razvoj saobraćajne infrastrukture.

U cilju obezbjeđivanja održivog razvoja i bolje saradnje između biznis zajednice, lokalne samouprave i državne uprave, u narednom periodu trebalo bi razmisliti o potencijalnoj dislokaciji nekih organa državne uprave (ili otvaranje kancelarija organa državne uprave koje su ključne za regionalni razvoj) u drugim gradovima osim Glavnog grada, sa posebnim akcentom na Sjeverni region. Ovak pristup može imati multiplikativni efekat u smislu podsticanja lokalne potražnje.

Zakon o Prijestonici (Službeni list Crne Gore, br. 51/17) propisuje da je u Prijestonici rezidencija predsjednika Crne Gore, kao i sjedište Ustavnog suda Crne Gore, ministarstva nadležnog za vanjske poslove i ministarstva nadležnog za kulturu. Takođe propisuje da Vlada Crne Gore može odrediti da sjedište određenih organa državne uprave i javnih ustanova koje je osnovala bude u Prijestonici, te da će sjedišta fakulteta Univerziteta Crne Gore iz oblasti umjetnosti (Muzička akademija, Fakultet likovnih umjetnosti i Fakultet dramskih umjetnosti), Istorijskog instituta Crne Gore i Fakulteta za crnogorski jezik i književnost takođe biti u Prijestonici. Pored toga, propisuje da se prvo zasjedanje redovnih zasjedanja Skupštine održava u Prijestonici

Realizacija gore navedenog imala bi značajno pozitivan efekat u dostizanju SC2, indikatori u 2027. godini treba da pokažu da će **stopa rizika od siromaštva biti smanjena u svim regionima**, u odnosu na početnu godinu praćenja. To će, između ostalog, uticati na dalje ostvarenje pozitivnog prirodnog priraštaja u Središnjem i Primorskom regionu dok će u Sjevernom regionu uticati na smanjenje negativnog prirodnog priraštaja u odnosu na početnu godinu praćenja.

Uticaj	Indikator uticaja	Izvor	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost 2025.	Ciljna vrijednost 2027.
Smanjen nivo siromaštva	Stopa rizika od siromaštva (%)	Monstat, Anketa o dohotku i uslovima života	Sjeverni region: 40,8 (2021.) Središnji region: 14,7 (2021.) Primorski region: 10,5	Sjeverni region: 29 Središnji region: 13 Primorski region: 8,5	Sjeverni region: 27 Središnji region: 11 Primorski region: 7,7
Usporen negativni prirodni priraštaj (Sjeverni region)/Povećan prirodni priraštaj (Središnji, Primorski region)	Prirodni priraštaj, broj lica	Monstat	Sjeverni region: -679 lica (2021.) Središnji region: 367 (2020.) Primorski region: 116 lica (2020)	Sjeverni region: -563 lica Središnji region: 385 lica Primorski region: 120 lica	Sjeverni region: -478 lica (smanjenje negativnog priraštaja za 30%) Središnji region: 420 (rast za 14% u odnosu na baznu godinu.) Primorski region: 120
Usporen odliv stanovništva (Sjeverni region) /Sporiji priliv stanovništva (Središnji i Primorski region)	Migracioni saldo, broj lica	Monstat	Sjeverni region: -1267 (2021.) lica Središnji region: 745 lica Primorski region: 522 lica (2021.)	Sjeverni region: -1035 lica Središnji region: 630 lica Primorski region: 470 lica	Sjeverni region: -760 (smanjenje negativnog salda za 40% u odnosu na 2021.) Središnji region: 610 (smanjen pozitivan saldo za 18%) Primorski region: 450 lica
U OKVIRU STRATEŠKOG CILJA 2 DEFINISANI SU SLJEDEĆI OPERATIVNI CILJEVI (OC):					
Inkluzivni rast					
OC 2.1. Unaprjeđenje ljudskog kapitala kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite					
OC 2.2. Povećanje stope zaposlenosti i smanjenje neformalne zaposlenosti					

2.1. OPERATIVNI CILJ 2.1. Unaprjeđenje ljudskog kapitala kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite

Imajući u vidu ključne izazove u sektoru obrazovanja Crne Gore, fokus daljih aktivnosti na realizaciji OC 2.1. treba da bude na jačanju infrastrukture na svim nivoima obrazovanja, unaprjeđenju ishoda učenja kao i daljem profesionalnom usavršavanju nastavnog kadra. Istovremeno neophodno je sprovoditi aktivnosti na podizanju svijesti o značaju ranog razvoja i obuhvata djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem posebno na sjeveru Crne Gore.

Imajući u vidu da Sjeverni region karakteriše najveći rizik od siromaštva, naročito djece, najveći izazov predstavlja nastavak obrazovanja djece iz porodica sa najnižim prihodima. Iz tog razloga u okviru predškolskog obrazovanja, treba nastaviti trend povećanja broja djece upisane u rano i predškolsko obrazovanje na pristupačan način i obezbijediti optimalan broj djece po nastavniku/ci i vaspitaču/icama u svim vaspitno-obrazovnim jedinicama u JLS. Uzimajući u obzir demografske karakteristike Crne Gore, taj rasio je nizak na sjeveru, što zahtijeva mapiranje ukupne obrazovne infrastrukture, dalja usavršavanja, prekvalifikacije nastavnika/ca, kao i moguće realokacije nastavničkom kadra u mjesta sa većim brojem učenika/ca. Da bi se spriječilo rano napuštanje obrazovanja kada su u pitanju djeca iz siromašnih porodica na Sjeveru, u narednom periodu prepoznata je potreba revidiranja mjera socijalne i finansijske podrške, poput stipendija i studentskih kredita, kako bi se osiguralo nadoknađivanje gubitaka porodičnih prihoda ukoliko dijete nastavi školovanje.

Takođe, budući da se broj učenika/ca upisanih u srednje škole smanjuje posebno u Sjevernom regionu, neophodno je sagledati načine kako obrazovnu ponudu prilagoditi potrebama lokalne sredine i planiranih pravaca razvoja pojedinih djelatnosti, kao i interesovanja učenika/ca, kako bi se na taj način smanjile migracije stanovništva. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti ponudi vannastavnih aktivnosti. Posebno je značajno proširiti obrazovnu ponudu za odrasle kao i ranjive grupe i podsticati cjeloživotno učenje kako bi se stvorila mogućnost kako njihovog zapošljavanja tako i bržeg odgovora na zahtjeve tržišta rada.

Dodatno, na nivou zemlje u cjelini, potrebno je nastaviti sa ulaganjima u opremanje laboratorija za praktičnu nastavu iz prirodnih nauka, poboljšati saradnju između škola i realnog sektora, popularisati izučavanje stranih jezika i unaprjeđenje digitalne pismenosti, stvoriti pretpostavke za uvođenje nastave na engleskom jeziku, IB programa kao i na unaprjeđenju kvaliteta nastave, odnosno njenih ishoda na svim nivoima obrazovanja. Posebno je značajno unaprjeđenje kvaliteta nastave u osnovnoj školi što se, između ostalog, može pratiti kroz rezultate PISA testiranja iz matematičke i jezičke pismenosti kao i iz prirodnih nauka. Potrebno je u kontinuitetu raditi na predviđanju potreba za vještinama kako bi se i time doprinijelo većoj usklađenosti stečenih znanja i vještina u srednjem i visokom obrazovanju sa potrebama tržišta rada u svim regionima, uvažavajući njihove specifičnosti. Na primjer, za primorski region značajno je podsticanje razvoja plave ekonomije i diverzifikacije turizma.

Sjeverni region karakteriše nizak nivo djece u predškolskim ustanovama, Središnji region karakteriše povećanje broja djece upisane u rano i predškolsko obrazovanje, kao i u pojedine osnovne škole. S tim u vezi, u Središnjem regionu, neophodno je sprovesti procjene infrastrukturnih ograničenja i normiranje veličine vaspitno-obrazovnih grupa kako bi se osigurala maksimalna efikasnost u korišćenju resursa, a takav sistem bio bi od najveće koristi za učenike/ce. Ujedno, neophodno je u kontinuitetu sprovoditi aktivnosti usmjerene ka smanjenju opterećenja nastavnika/ca osnovnih škola (posebno u Podgorici, gdje je velika koncentracija, odnosno odnos broja nastavnika/ca i broja djece veći od 1:15).

Kako Primorski region karakteriše nedostatak specijalizovane i obučene radne snage koja je posebno izražena tokom trajanja turističke sezone, u narednom periodu potrebno je intezivirati aktivnosti u oblasti obrazovanja, naročito na Sjeveru kako bi se omogućilo da što veći broj nezaposelnih iz ovog regiona može odgovoriti potrebama tržišta rada na Primorju tokom sezone i kasnije kroz podsticanje mobilnosti koja je u ovom trenutku niska, kao i kroz mogućnost prekvalifikacije i dokvalifikacije.

Takođe, jačanje infrastrukture u oblasti zdravstva i socijalne zaštite u na nivou zemlje u cjelini, zajedno sa poboljšanjima u sektoru obrazovanja treba da doprinesu daljem poboljšanju ljudskog kapitala.

U ovom kontekstu trebalo bi unaprijediti i politiku stanovanja (pristupačno stanovanje) koja predstavlja značajan faktor regionalnog razvoja, ali i pitanje zaustavljanja migracija. Zato je veoma važno povezati aktivnosti ovog strateškog dokumenta sa politikom stanovanja i osigurati da Nacionalni stambeni fond (kako je predviđeno novim Zakonom o stambenoj podršci) služi i kao institucija regionalnog razvoja. Novi stambeni projekti mogu privući mlađe ljude, porodice i zaposlene, pomažući u preokretanju trenda depopulacije i ekonomskog pada. Ovo je posebno važno u Sjevernoj regiji, zato bi trebalo definisati određeni udio novih stambenih investicija upravo u opštinama u kojima je potrebna razvojna pomoć u skladu sa politikom regionalnog razvoja.

Operativni cilj 2.1.		Unaprijeđenje ljudskog kapitala kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite			
Povećan nivo ljudskog kapitala na nivou regiona	Indeks ljudskog kapitala za Crnu Goru, rang	SB	0.63 (2020.) ⁵⁴	0.64	0.65
Povećan kvalitet obrazovanja	Kvalitet obrazovanja, PISA test rang	MPNI	Sva tri regiona: 52.(2018.)	Sva tri regiona: 50.	Sva tri regiona: 48.
Potencijalni uticaj na životnu sredinu	Stanovništvo i zdravlje	Prirodni resursi i biodiverzitet	Materijalna dobra i kulturno nasleđe	Proizvodni procesi i tehnologije	Način isporuke usluga i dobara
	+	-	-	-	-

2.2. OPERATIVNI CILJ 2.2. Povećanje stope zaposlenosti i smanjenje neformalne zaposlenosti

Za realizaciju OC 2.2. u narednom periodu doprinijeće sprovedena reforma oporezivanja rada, posebno za rezidente Sjevernog regiona koji imaju izdržavane članove porodice, čime se kreiraju dodatni podsticaji u pogledu isplativnosti rada i uključivanja na formalno tržište rada, kao i veća podrška porodicama sa više članova. Sprovedena poreska reforma koja je obuhvatila smanjenje poreskog opterećenja na rad Crna Gora je postala jedna od država sa najnižim poreskim opterećenjem na rad. Kada je u pitanju prosječna zarada poresko opterećenje iznosi 16,2% dok u slučaju minimalne zarade 11,1% (600 eura) i 13,5% (800 eura). Poresko opterećenje na rad dovodi se u direktnu vezu sa stopom nezaposlenosti, kao i postojanjem neformalne zaposlenosti, pa samim tim ova reforma pozitivno utiče na eliminisanje neformalne ekonomije u Crnoj Gori⁵⁵.

To je doprinijelo i formalizaciji neformalne zaposlenosti. Dodatno, kroz subvencije i kreditnu podršku razvoju MMSP će se stvarati dalje pretpostavke za otvaranje novih radnih mjesta. U okviru ovog operativnog cilja, prepoznata je neophodnost nastavka implementacije lokalnih strategija zapošljavanja, jačanja informatičke pismenosti nezaposlenih i unaprijediti aktivne mjere politike zapošljavanja, poput onih koje se odnose na obrazovanje i osposobljavanje odraslih, podsticaje za zapošljavanje, podsticaje za preduzetništvo itd. Kao što je identifikovano u analizi stanja, poseban set mjera je neophodno definisati u cilju povećanja zaposlenosti mladih i žena.

U vezi sa navedenim, u toku je i implementacija Programa kojim su definisane mjere za suzbijanje neformalne ekonomije u Crnoj Gori za period od 2024. do 2026., a sve u cilju nastavka aktivnosti na planu suzbijanja neformalne ekonomije. U planu je takođe uspostavljanje potpune elektronske registracije preduzeća⁵⁶, čime bi se stvorilo transparentnije okruženje i veće mogućnosti za uticaj na smanjenje sive ekonomije, kroz bržu i lakšu dostupnost podataka. Smanjenjem učešća neformalne ekonomije kao procenta BDP-a, ostvariće se dugoročan uticaj na konkurentnost.

Imajući u vidu navedeno, naredni period treba da karakterišu izmjene socijalne politike, sa ciljem efikasnije i pravednije raspodjele pomoći, odnosno njihovog boljeg targetiranja prema stanovništvu sa najvećom izloženošću riziku od siromaštva, kako bi se smanjila stopa rizika od siromaštva.

Operativni cilj 2.2.		Povećanje stope zaposlenosti i smanjenje neformalne zaposlenosti			
Smanjena nezaposlenosti na nivou regiona	Stopa nezaposlenosti %	Monstat, ARS	Sjeverni region: 32,9 Središnji region: 11,1 (2021.) Primorski region: 5,1 (2021.)	Sjeverni region: 23 Središnji region: 7 Primorski region: 2	Sjeverni region: 20 Središnji region: 5 Primorski region: 2
Povećana zaposlenosti na nivou regiona	Stopa zaposlenosti %	Monstat, ARS	Sjeverni region: 32 Središnji region: 40,8 (2021.) Primorski region: 40,8 (2021.)	Sjeverni region: 45 Središnji region: 65 Primorski region: 62	Sjeverni region: 47 Središnji region: 67 Primorski region: 64
Potencijalni uticaj na životnu sredinu	Stanovništvo i zdravlje	Prirodni resursi i biodiverzitet	Materijalna dobra i kulturno nasleđe	Proizvodni procesi i tehnologije	Način isporuke usluga i dobara

⁵⁴ Odnosi se na zemlju u cjelini.

⁵⁵ Očekuje se da će usljed značajnog smanjenja poreskog opterećenja odnosno troškova na zarade, jedan dio poslodavaca prevesti u formalan rad kako neformalno zaposlene tako i dio zarade koji je do sada bio u „sivoj zoni“ i po kojem osnovu je država gubila prihode.

⁵⁶ Donešen Zakon o registraciji privrednih i drugih subjekata

	+	-	-	-	-
--	---	---	---	---	---

2.3. OPERATIVNI CILJ 2.3. Povećanje efikasnosti i učinkovitosti populacione politike

Sjeverni region karakteriše negativan prirodni priraštaj i starenje stanovništva, odnosno veće učešće starijih generacija, i manje učešće mladih u ukupnoj populaciji. Kako su uzrok toga smanjena stopa fertiliteta, i povećana stopa mortaliteta, kao i migracije, prepoznata je neophodnost za donošenje strateškog okvira za pronatalitetnu populacionu politiku, sa posebnim mjerama i aktivnostima za Sjeverni region. Naime, navedeni strateški okvir treba da predloži i zakonski i institucionalni okvir za proaktivniju populacionu politiku. Da bi se zaustavio negativan prirodni priraštaj na Sjeveru, kao i negativan migracioni saldo, poželjno je kombinovati mjere politike obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite, sa paketom mjera u oblasti poreske politike i unaprjeđenja poslovnog ambijenta, podsticaja za otvaranje novih radnih mjesta, dodatnih subvencija i poreskih olakšica za porodice sa djecom na Sjeveru, i sl. U tom kontekstu su sve mjere sa subvencijama za poršku MMSP i poljoprivrednicima na Sjeveru, u funkciji ublažavanja migracija stanovništva i pozitivnog prirodnog priraštaja na Sjeveru. Dosadašnje poreske olakšice koje uključuju nižu poresku stopu poreza na osnovnu nepokretnosti u većini JLS Sjevera, kao i poreski odbitak po članu domaćinstva na prvu stečenu nepokretnost domaćinstva, su mjere koje se jednako primjenjuju na čitavoj teritoriji zemlje. Stoga je neophodno da JLS na Sjeveru sagledaju mogućnosti revidiranja poreske stope na osnovnu nepokretnost.

Operativni cilj 2.3.		Povećanje efikasnosti i učinkovitosti populacione politike			
Povećan broj stanovnika do 15 godina starosti	Učešće mladih od 15 godina u ukupnom stanovništvu (%)	Monstat, ARS	Sjeverni region: 19,4 Središnji region: 18,7 Primorski region: 16,8	Sjeverni region: 19,6 Središnji region: 19 Primorski region: 17,1	Sjeverni region: 19,8 Središnji region: 19,2 Primorski region: 17,4
Povećana zaposlenost mladih	% zaposlenih starosti 15-24 godine u Crnoj Gori	Monstat, ARS	9,4	12	13
Potencijalni uticaj na životnu sredinu	Stanovništvo i zdravlje	Prirodni resursi i biodiverzitet	Materijalna dobra i kulturno nasleđe	Proizvodni procesi i tehnologije	Način isporuke usluga i dobara
	+	-	-	-	+

3. STRATEŠKI CILJ 3 (SC3) - Povećanje konkurentnosti regiona zasnovano na unaprjeđenju infrastrukture, poboljšanju poslovnog ambijenta i razvoj prioriternih sektora i sektora sa potencijalom rasta

Na osnovu analize trenutnog stanja i definisanih ključnih problema i izazova u razvoju regiona tokom primjene SRR 2023-2027, moguće je zaključiti da posebno najveće opštine Središnjeg regiona, karakteriše veći stepen razvijenosti i veći stepen konkurentnosti nego konkretno opštine Sjevera. Iz ovog razloga, prepoznata je neophodnost za dalje unaprjeđenje putne i željezničke infrastrukture, što predstavlja jedan od ključnih preduslova ubrzanijeg razvoja regiona.

Dodatno, jedan od ciljeva za naredni period implementacije SRR podrazumijeva dalje jačanje poslovne infrastrukture i raspoloživost različitih servisa koji su neophodni MMSP i preduzetnicima za osnivanje i funkcionisanje preduzeća. Navedeno će dalje doprinijeti i većoj automatizaciji u poslovanju, digitalizaciji u preduzeću kako bi se ojačali njihovi interni kapaciteti. U tome će od posebnog značaja biti podrška u vidu dodatnih poreskih olakšica i subvencija za otpočinjanje biznisa, modernizaciju proizvodnje, odnosno daljeg poboljšanja regulatornog okvira za veću konkurentnost privrede. Navedeno je posebno važno imajući u vidu da Crna Gora takođe raspolaže značajnim resursima za razvoj poljoprivrede, ribarstva i njihovo povezivanje sa turizmom, kao i značajnim potencijalima u oblasti kulture za povećanje dodate vrijednosti u turizmu.

Budući da konkretno Središnji region karakteriše postojanje nekadašnjih velikih industrijskih preduzeća u zemlji, prisutan je i niz specifičnosti i izazova za dalji razvoj u skladu sa ciljevima industrijske politike, odnosno dalje jačanje infrastrukture, koja će biti osnov za privlačenje investicija.

Jedan od izazova u zaštiti životne sredine je takođe zagađenost vazduha, pa je sprovođenje dodatnih mjera u tom pravcu prepoznato kao neophodnost na nivou cijele zemlje. Shodno tome, potrebno je preduzeti dalje mjere na rješavanju pitanja upravljanja otpadom i prečišćavanje otpadnih voda, kao i sprovođenju daljih reformi energetskog tržišta, koje će u velikoj mjeri zavisiti od povećanja proizvodnje iz obnovljivih izvora energije.

Sjeverni region raspolaže ogromnim prirodnim resursima pogodnim za razvoj turizma koji su važni za povećanje konkurentnosti ovog regiona. Sjeverni region je destinacija visokog nivoa kvaliteta doživljaja prirode i ruralnog ambijenta

Crne Gore, dostupnog tokom cijele godine, kroz bogatstvo održivih turističkih proizvoda i iskustava⁵⁷. U skladu sa Strategijom razvoja turizma Crne Gore 2022-2025. godine nastavljen je trend na planu daljeg održivog razvoja zelenog, digitalnog i otpornog turizma u 2024. i 2025. godini. Ključni ciljevi u turizmu se odnose na efikasnije rješavanje izazova, prvenstveno u pravcu smanjenja sezonalnosti i poboljšanja turističke i prateće infrastrukture, čime se stvaraju preduslovi za nova radna mjesta i brži razvoj manje razvijenih područja u Crnoj Gori. Program podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2024. godinu sadržao je pet mjera podrške i to: Podrška organizovanju manifestacija/festivala; Unaprjeđenje ponude i podizanje kvaliteta usluga u ruralnom turizmu; Razvoj održivih turističkih proizvoda i usluga koji obogaćuju turističku ponudu u kulturnom, sportsko- rekreativnom i avanturističkom turizmu; Podrška za razvoj MICE turizma i Podrška za unaprjeđenje organizovanih avionskih dolazaka putem zajedničke marketing kampanje sa turoperatorima. Ukupna sredstva projektovana Programom podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2024. godinu iznosila su 1.060.293,42 milina eura. **Turistički klaster Bjelasica, Komovi i Prokletije** je planinska turistička destinacija sa turističkom ponudom baziranom na ski i ruralnom turizmu, kao okosnicom koja povezuje ovo područje u jedinstven sistem, u tom kontekstu posebno je važno završiti započete radove na infrastrukturnim projektima kao što su: skijalište Žarski, Cmiljača, Hajla i Štedim, Đalovića pećina i dr.

Takođe, iako je Primorski region prepoznat kao najrazvijeniji i najkonkurentniji region Crne Gore (u turističkom sektoru Crne Gore, 95% turističkog prometa (noćenja i prihoda) ostvaruje se u Primorskom regionu), prepoznata je potreba za dodatno unaprjeđenje fizičke infrastrukture i u ovom regionu, što će takođe doprinijeti konkurentnosti regiona, kao i diverzifikaciji turističkog proizvoda.

Veliki izazov prilikom kreiranja ali i praćenja politika koje se odnose na regionalni razvoj predstavlja **nepostojanje podataka po regionima** koje bi trebalo da proizvodi i objavljuje MONSTAT, kao npr. podatke o BDP-u, prihodima i tržištima nekretnina na nivou opština itd. Odsustvo ovakvih podataka čini analize regionalnog razvoja i, posljedično, pružanje rješenja za rješavanje teritorijalnih dispariteta manje sistematičnom i transparentnom⁵⁸. Vladi se preporučuje da preispita stanje statistike na lokalnom nivou i ovlasti MONSTAT da objavljuje godišnji opštinski BDP (ili BDV), prihode i indekse cijena nekretnina.

Kao potvrda dobrog puta u dostizanju SC3, indikatori u 2027. godini **treba da pokažu da će 12 od 13 JLS u Sjevernom regionu 2027. godine imati stepen razvijenosti veći od 50% prosjeka razvijenosti svih JLS** u Crnoj Gori, smanjujući tako razvojni jaz između Sjevernog i ostala dva regiona, da će 5 od 6 JLS u Središnjem regionu 2027. godine imati stepen razvijenosti veći od 75% prosjeka razvijenosti svih JLS u Crnoj Gori, kao i da će svaka od 6 JLS u Primorskom regionu 2027. godine imati stepen razvijenosti veći od 75% prosjeka razvijenosti svih JLS u Crnoj Gori.

Uticaj	Indikator uticaja	Izvor	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost u 2025.	Ciljna vrijednost u 2027.
Povećan stepen razvijenosti svih JLS na nivo iznad 50% prosjeka za Crnu Goru	Indeks razvijenosti JLS	MIRN	Za period 2019-2021, (CG=100): Sjeverni region: 13 indikatora po JLS 4 JLS: 75-100% 5 JLS: 50-75% 4 JLS: < 50% Središnji region: 1 JLS > iznad prosjeka CG (100) 3 JLS: 75-100% 1 JLS: 50-75% Primorski region: 2 JLS: 75-100% 4 JLS: više od 100%	Za period 2022-2024, (CG=100): Sjeverni region: 13 indikatora po JLS 6 JLS: 75-100% 5 JLS: 50-75% 2 JLS: < 50% Središnji region: 1 JLS > iznad prosjeka CG (100) 3 JLS: 75-100% 1 JLS: 50-75% Primorski region: 1 JLS: 75-100% 5 JLS: više od 100%	Za period 2024-2026, (CG=100): Sjeverni region: 13 indikatora po JLS 6 JLS: 75-100% 6 JLS: 50-75% 1 JLS: < 50% Središnji region: 2 JLS > iznad prosjeka CG (100) 3 JLS: 75-100% 1 JLS: 50-75% Primorski region: 1 JLS: 75-100% 5 JLS: više od 100%
Povećan stepen razvijenosti regiona u cjelini	Indeks razvijenosti regiona	MIRN	2019-2021. 13 JLS Sjevernog regiona 57 JLS Središnjeg regiona 97	2022-2024. 13 JLS Sjevernog regiona 60.5 JLS Središnjeg regiona 101	Rast agregatnog indeksa razvijenosti Sjevernog regiona za period 2024-2026. za 20% u odnosu na 2022. godinu i smanjenje jaza u nivou

⁵⁷ PPCG do 2040.godine

⁵⁸ Strukturni fondovi EU (kojima će Crna Gora pristupiti nakon pristupanja) zahtijevaju BDP na nivou NUTS-3 i statistiku tržišta rada; bez njih Crna Gora rizikuje smanjenje budžeta.

			Primorski region: 115	Primorski region: 121	razvijenosti u odnosu na ostala dva regiona. Rast agregatnog indeksa razvijenosti Središnjeg i Primorskog regiona za po 10%
U OKVIRU STRATEŠKOG CILJA 3 DEFINISANI SU SLJEDEĆI OPERATIVNI CILJEVI (OC): Pametni rast OC 3.1. Povećanje regionalne konkurentnosti OC 3.2. Razvoj prioritetnih sektora i sektora sa potencijalom rasta sa fokusom na diverzifikaciju turističkog proizvoda, prerađivačku industriju i valorizaciju kulturne baštine Održivi rast OC 3.3. Unaprjeđenje saobraćajne infrastrukture OC 3.4. Unaprjeđenje uslova za proizvodnju visokokvalitetne hrane, organskog porijekla uz održiv dohodak poljoprivrednika OC 3.5. Zaštita životne sredine, razvoj energetike, unaprjeđenje energetske efikasnosti, adaptacija i mitigacija efekata klimatskih promjena					

3.1. OPERATIVNI CILJ 3.1. Povećanje regionalne konkurentnosti

Realizacijom aktivnosti koje su definisane u okviru ovog operativnog cilja, planirano je dalje unaprjeđenje institucionalne infrastrukture i raspoloživost različitih servisa koji su neophodni mikro, malim i srednjim preduzećima i preduzetnicima/cama, za osnivanje i funkcionisanje biznisa kao i jačanje kapaciteta. Takođe, predviđeno je sprovođenje aktivnosti na jačanju saradnje sa akademskom zajednicom u oblasti inovacija i smanjenju broja fiskalnih i parafiskalnih nameta, prevashodno kroz potencijalnu reformu poreske politike, administrativnih i lokalnih komunalnih taksi, naknada i broja dozvola, i obezbjeđenju njihove unificiranosti između opština. U ovom dijelu je potrebno nastaviti sa daljim aktivnostima na uspostavljanju potpune elektronske registracije preduzeća. Takođe, digitalizacija javne uprave kroz razvoj i unaprjeđenje digitalnih vještina, uz primjenu digitalnih tehnologija, platformi i alata važni su u cilju jačanja dalje podrške lokalne i centralne administracije. Dodatno, nastavak aktivnosti vezanih za širokopojasni pristup internetu, uvođenje mreža nove generacije, usklađivanje zakonskog okvira u ovoj oblasti sa EU zakonodavstvom, doprinijeće daljoj digitalnoj transformaciji regiona. Takođe je potrebno ujednačiti procedure izdavanja građevinskih dozvola po JLS posebno Primorskog regiona i dalje osnažiti turističku infrastrukturu.

Ostvarenje ovog operativnog cilja će se takođe postići kroz lakši pristup finansijskim sredstvima i povećanju dodate vrijednosti u proizvodnji kroz targetiranu podršku, konkretno kroz subvencije za otpočinjanje biznisa, unaprjeđenje konkurentnosti, modernizaciju proizvodnje i sl. U ovom dijelu planirane su određene izmjene podzakonskih akata, kojima će se uvesti dodatni bodovi u okviru kriterijuma za dodjelu subvencija MMSP. Ujedno, planiran je nastavak postojeće poreske politike kada su u pitanju direktni porezi.

U okviru ovog cilja moguće je ponovo pokrenuti aktivnosti u vezi sa osnivanjem biznis zona, naročito u Sjevernom regionu. Ova aktivnost bi podstakla razvoj malog i srednjeg preduzetništva na infrastrukturno opremljenom zemljištu. Razvojem biznis zona na nivou jedinica lokalne samouprave može se podstići ravnomjeran razvoj Crne Gore i povećanje zaposlenosti. Zakonodavni osnov za njihovo osnivanje već postoji, iako bi postojeću Uredbu, koja uređuje ovu oblast, trebalo dodatno unaprijediti.

Operativni cilj 3.1.		Povećanje regionalne konkurentnosti			
Smanjena razlika u stepenu konkurentnosti JLS	Jaz u indeksu konkurentnosti najkonkurentnije i najmanje konkurentne JLS u Crnoj Gori	MIRN	Sjeverni region: 6 Središnji region: 2 (2017.) Primorski region: n/a	Sjeverni region: 5,5 Središnji region: 1,7 Primorski region: treba biti određena	Sjeverni region: 4,0 Središnji region: 1,5 Primorski region: treba biti određena
Smanjen broj parafiskalnih nameta po JLS	Broj parafiskalnih nameta u opštinama regiona, prosječno po opštini	MF, MIRN, ZO, Sekretarijat Savjeta za konkurentnost	Sjeverni region: 57 Središnji region: 60 Primorski region: 58 (2021.)	Sjeverni region: 50 Središnji region: 55 Primorski region: 55	Sjeverni region: 45 Središnji region: 50 Primorski region: 50
Povećana inovaciona aktivnost preduzeća i	Broj biznis centara i centara za saradnju naučnoistraživačke zajednice sa prioritetnim privrednim sektorima	MPNI, MER	Sjeverni region: 3 Središnji region: 1 Primorski region: 2	Sjeverni region: 5 Središnji region: 2 Primorski region: 3	Sjeverni region: 7 Središnji region: 3 Primorski region: 4

pametna specijalizacija					
Potencijalni uticaj na životnu sredinu	Stanovništvo i zdravlje	Prirodni resursi i biodiverzitet	Materijalna dobra i kulturno nasleđe	Proizvodni procesi i tehnologije	Način isporuke usluga i dobara
	+	+	-	+	+

3.2. OPERATIVNI CILJ 3.2. Razvoj prioritetnih sektora i sektora sa potencijalom rasta sa fokusom na diverzifikaciju turističkog proizvoda, prerađivačku industriju i valorizaciju kulturne baštine

Imajući u vidu dosadašnju realizaciju regionalne politike u Crnoj Gori, ista se u narednom periodu treba fokusirati na podizanje nivoa kvaliteta turističkog proizvoda, prehrambenu industriju i bolju povezanost sa turizmom, kao i druge prateće industrijske djelatnosti.

Naime, neophodno je nastaviti sa aktivnostima na unaprjeđenju turističke ponude regiona kroz organizovanje različitih događaja, manifestacija, izletničkih tura, etno-gastro ponude, i sl. Konkretno, podrška zelenim investicijama kroz proces dekarbonizacije i uvođenja novih ekološki prihvatljivih tehnologija u ugostiteljskim objektima, važan je element podrške razvoju turizma svakog regiona, a posebno Sjevera. Takođe, kulturni, avanturistički kao i zdravstveni turizam u velikoj mjeri doprinose daljoj diverzifikaciji turističke ponude, i to kroz jačanje brenda destinacije, produženje turističke sezone, kao i održavanje i zaštitu kulturne baštine. Iz ovog razloga, prepoznata je neophodnost pružanja dalje podrške razvoju turizma u zemlji u cjelini, kroz unaprjeđenje poreske politike, u smislu postojanja niže stope PDV-a na usluge u sektoru turizma, kao i podrškom kroz subvencije.

Dodatno, za ostvarenje ovog operativnog cilja je važan unaprijeđen investicioni i zakonodavni okvir za modernizaciju industrije kroz bolji pristup, raspoloživost i dostupnost finansijama, unaprijeđenje pristupa finansiranju za konkurentna i inovativna preduzeća uz rast investicionih ulaganja u sektor prerađivačke industrije. Takođe, potrebno je obezbijediti bolju povezanost poljoprivrede i turizma, kao i veću iskorišćenost potencijala u oblasti kulture za povećanje dodate vrijednosti u turizmu. Naime, razvoj litoralne industrije u priobalnom području je od posebnog značaja i u funkciji je podrške razvoju plave ekonomije u Primorskom regionu. Shodno tome, neophodno je unaprijediti i kapacitete za pristup EU fondovima i dalje razviti institucionalnu infrastrukturu za podršku preduzećima, uključujući i lokalne biznis centre, kao i nastaviti sa podrškom povezivanju preduzeća u klastere i međunarodne lance vrijednosti, i posebno jačanju njihovih izvoznih performansi.

Ostvarivanju ovog operativnog cilja doprinijeće i aktivnosti koje se odnose na podizanje svijesti JLS o značaju brendiranja gradova i/ili regiona. S obzirom da u prethodnom periodu nije bilo aktivnosti koje su se odnosile na razvoj brendova grada i/ili regiona, planirano je da se kroz implementaciju odgovarajućih aktivnosti djeluje na unaprjeđenju znanja JLS i obezbjeđivanju uslova za otpočinjanje ovih procesa u narednim godinama implementacije strategije.

Operativni cilj 3.2.		Razvoj prioritetnih sektora i sektora sa potencijalom rasta sa fokusom na diverzifikaciju turističkog proizvoda, prerađivačku industriju i valorizaciju kulturne baštine			
Povećan broj smještajnih kapaciteta visoke kategorije	Broj smještajnih kapaciteta u hotelima i sl. objektima sa 4* i 5*	Monstat, MT	Sjeverni region: 874 Središnji region: 1.791 (2019.) Primorski region: 2.335 (2019.)	Sjeverni region: 3.000 Središnji region: 3.400 Primorski region: 4.000	Sjeverni region: 3.100 Središnji region: 4.000 Primorski region: 5.000
Povećan broj registrovanih smještajnih kapaciteta u privatnom smještaju	Broj registrovanih smještajnih kapaciteta u privatnom smještaju	Monstat, MT	Sjeverni region: 1.749 Središnji region: n/a Primorski region: 157.781 (2019.)	Sjeverni region: 1.970 Središnji region: treba biti određena Primorski region: 164.000	Sjeverni region: 2.100 Središnji region: treba biti određena Primorski region: 171.000
Povećan broj noćenja turista	Broj noćenja turista (u svim vidovima smještaja – u kolektivnom i individualnom smještaju)	Monstat, MT	Sjeverni region: 303.752 (2022.) Središnji region: 463.035 (2022.) Primorski region: 11.662.000 (2022.)	Sjeverni region: povećanje 3-5% Središnji region: povećanje 3-5% Primorski region: povećanje 3-5%	Sjeverni region: povećanje 3-5% Središnji region: povećanje 3-5% Primorski region: povećanje 3-5%
Potencijalni uticaj na životnu sredinu	Stanovništvo i zdravlje	Prirodni resursi i biodiverzitet	Materijalna dobra i kulturno nasleđe	Proizvodni procesi i tehnologije	Način isporuke usluga i dobara
	+	-	+	+	+

3.3. OPERATIVNI CILJ 3.3. Unaprjeđenje saobraćajne infrastrukture

Dalje unaprjeđenje putne, avio i željezničke infrastrukture, predstavlja jedan od ključnih preduslova ubrzanijeg razvoja svakog regiona. Ovdje je važno naglasiti da je izgradnja prve dionice auto-puta značajno povećala dostupnost Sjevernog regiona, posebno opštine Kolašin, stvarajući pretpostavke za povećanje ekonomske aktivnosti, prvenstveno razvoj turizma, ali i poljoprivrede i povezanih djelatnosti. U tom smislu, i radi daljeg povezivanja Sjevernog regiona sa ostatkom zemlje, kao i međunarodnim saobraćajnicama, u narednom periodu neophodan je nastavak izgradnje druge dionice auto-puta Bar-Boljare, kao i obezbjeđenje dovoljno finansijskih sredstava za njihovo održavanje (naročito u zimskim uslovima, kada su putevi i željeznica veoma važni za dalji razvoj zimskog turizma). Izgradnja druge dionice autoputa, od Mateševa do Andrijevice (ukupna procjena troškova od 530 mil. €,) biće realizovana uz podršku Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), koja je obezbijedila povoljan kredit za finansiranje projekta u iznosu od 200 miliona eura, dok će 150 miliona doći od grantova Evropske unije. Za ovu dionicu dužine oko 23 km predviđen je završetak radova do 2030. godine. U željezničkom saobraćaju, prioritet Vlade je na rekonstrukcija i modernizacija željezničke pruge Bar-Vrbnica – granica sa Republikom Srbijom (469,2 mil.€).

Dalje poboljšanje saobraćajne infrastrukture svakog regiona, a posebno Sjevera, i uvezivanje sa transportnom mrežom u regionu i Evropi, ojačaće ukupnu regionalnu ekonomsku saradnju, stvoriti preduslove za veće investicije i razvoj MMSP i pospješiti izvoz Crne Gore. Radi se na i na unaprjeđenju avio-dostupnosti Crne Gore i razvoju aerodromske infrastrukture i u tok kontekstu bi posebno bilo značajno u što kraćem roku, uspješno završiti poostupak dodjele dugoročne koncesije za crnogorske aerodrome Podgorica i Tivat.

Nadalje, unaprjeđenje fizičke infrastrukture u Primorskom regionu, pored poboljšanja putne infrastrukture, uključuje modernizaciju postojećih i izgradnju novih puteva, odnosno zaobilaznica, kao i postojeće infrastrukture u lukama i marinama, kako bi se podržala diverzifikacija turističkog proizvoda. Pored toga, sve aktivnosti na izgradnji Jadransko-Jonskog auto-puta će u narednom periodu doprinijeti povećanju konkurentosti Primorskog regiona Crne Gore. U oblasti pomorstva prioritetan je razvoj Luke Bar (51 mil.€), dok je u oblasti vazdušnog saobraćaja fokus na razvoju aerodroma Podgorica (94,8 mil.€) i aerodroma Tivat (72,1 mil.€).

Veliki izazov predstavlja što značajan broj JLS, naročito u Sjevernom regionu, nema dovoljno **česte i direktne autobuske veze** sa centralnim i primorskim djelom države, što otežava mobilnost stanovništva, pristup tržištu rada, zdravstvenim i obrazovnim ustanovama, te smanjuje turističku atraktivnost. Povećanje broja linija direktno doprinosi smanjenju socijalne izolacije, povećanju zaposlenosti i jačanju lokalne ekonomije, a ujedno podstiče održivi transport i smanjuje upotrebu privatnih vozila, zato bi u narednom periodu trebalo pored unaprjeđenja saobraćajne infrastrukture trebalo unaprijediti dostupnost javnog prevoza, na način što bi se povećao broj međugradskih i regionalnih autobuskih linija.

Operativni cilj 3.3.		Unaprjeđenje saobraćajne infrastrukture			
Povećane investicije u saobraćajnu infrastrukturu	Vrijednost investicija u izgradnju i održavanje saobraćajne infrastrukture (u mil. €)	MS	Sjeverni region: 96 Središnji region: 90 Primorski region: n/a	Sjeverni region: 150 Središnji region: 130 Primorski region: 130	Sjeverni region: 210 Središnji region: 150 Primorski region: 160
Potencijalni uticaj na životnu sredinu	Stanovništvo i zdravlje	Prirodni resursi i biodiverzitet	Materijalna dobra i kulturno nasleđe	Proizvodni procesi i tehnologije	Način isporuke usluga i dobara
	+	-	-	+	+

3.4. OPERATIVNI CILJ 3.4. Unaprjeđenje uslova za proizvodnju visokokvalitetne hrane, organskog porijekla uz održiv dohodak poljoprivrednika

Analiza ključnih izazova razvoja sva tri regiona, a posebno Sjevernog, ukazala je na nužnost veće podrške poljoprivrednim proizvođačima u povećanju produktivnosti i dodate vrijednosti u proizvodnji, i to kroz jednostavniji pristup investicijama u poljoprivrednu proizvodnju, povećanju kapaciteta za skladištenje i preradu hrane, obezbjeđivanju raspoloživosti kapaciteta za preradu u sektorima lako kvarljivih poljoprivrednih proizvoda, kao i olakšanom pristupu IPARD finansiranju investicija, i uključanje malih investicija u IPARD program. Naime, održiv sistem povećanja proizvodnje hrane je neminovno povezan sa zaustavljanjem migracija sa Sjevera. Starenje stanovništva na ruralnim područjima, koje su najzastupljenije u Sjevernom regionu, odlazak mladih porodica u ne-ruralna područja je „prouzrokovan“ upravo lošom infrastrukturom, i to ne samo puteva, već i raspoloživim kapacitetima za odrastanje i obrazovanje, trgovinama, radnim mjestima za članove porodica poljoprivrednih proizvođača, koji doprinose proizvodnji hrane kao neplaćena radna snaga⁵⁹. Agrobudžet za 2024. godinu iznosio je 75.064.097,04 €, što predstavlja povećanje od oko 12% u odnosu na 2023. godinu. Prema preliminarnim

⁵⁹ Nacrt Strategije razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2022-2028.

rezultatima Popisa poljoprivrede 2024. godine, Crna Gora ima 26.711 poljoprivrednih gazdinstava, koja koriste ukupno 248.234,2 hektara poljoprivrednog zemljišta. U strukturi stočnog fonda evidentirano je 68.600 grla goveda, 167.344 ovaca, 28.184 koza, 52.272 svinje i 1.361.403 komada živine. Ovi podaci ukazuju na stabilnost stočnog sektora, uz blagi porast broja u nekim kategorijama u odnosu na prethodne godine, kao što je sektor živine. U cilju osnaživanja položaja mladih i žena u ruralnim područjima, uvedene su dodatne finansijske olakšice. Plaćanja za mlade farmere povećana su sa 70 € na 200 € po hektaru, dok su nosioci gazdinstava ženskog pola ostvarili dodatni podsticaj od 10% za gotovo sve dostupne mjere. Takođe, mladim proizvođačima obezbijeđena je bespovratna podrška za pokretanje proizvodnje⁶⁰.

Sa druge strane, Primorski region raspolaže značajnim resursima za razvoj poljoprivrede, posebno organske, ribarstva i njihovo povezivanje sa turizmom. Dodatno, komparativna prednost Primorskog regiona je u mogućnostima daljeg razvoja vinogradarstva, voćarstva i maslinarstva, ali i stočarstva u pojedinim ruralnim područjima. Iz ovog razloga, neophodno je nastaviti sa daljim podsticajnim mjerama iz Agrobudžeta za uvezivanje poljoprivrede sa turizmom, kao i mjerama za razvoj ribarstva i akvakulture, a sve u funkciji plavog rasta i većeg broja radnih mjesta.

Operativni cilj 3.4.		Unaprjeđenje uslova za proizvodnju visokokvalitetne hrane, organskog porijekla uz održiv dohodak poljoprivrednika			
Povećan broj poljoprivrednih gazdinstava upisanih u registar	Broj poljoprivrednih gazdinstava upisan u registar	MPŠV	Sjeverni region: 9.634 Središnji region: 6.352 Primorski region: 1.947	Povećanje za 5%	Povećanje za 10%
Potencijalni uticaj na životnu sredinu	Stanovništvo i zdravlje	Prirodni resursi i biodiverzitet	Materijalna dobra i kulturno nasleđe	Proizvodni procesi i tehnologije	Način isporuke usluga i dobara
	+	+	-	+	+

3.5. OPERATIVNI CILJ 3.5. Zaštita životne sredine, razvoj energetike, unaprjeđenje energetske efikasnosti, adaptacija i mitigacija efekata klimatskih promjena

Kada je riječ o zaštiti životne sredine, zagađenost vazduha je i pored opštine Pljevlja, jedan od problema i u ostalim većim JLS posebno Sjevera, pa je u tom pravcu potrebno preduzeti mjere povećanja udjela obnovljivih izvora energije u proizvodnji električne energije i smanjiti proizvodnju uglja, u skladu sa EU standardima (Termoelektrana u Pljevljima proizvodi oko 50% električne energije u zemlji). Iz ovog razloga, aktivnosti posebno na proglašenju toplifikacije Pljevalja projektom od javnog interesa, su jedan od značajnih koraka u tom pravcu. Naime, Sjeverni region posebno karakteriše visoka amortizovanost postojeće energetske infrastrukture i potreba njene ubrzane revitalizacije i tehnološke modernizacije, uz potrebno poboljšanje efikasnosti i pouzdanosti snadbijevanja električnom energijom.

Postojeću energetska infrastrukturu u Središnjem regionu takođe je neophodno modernizovati, a sve u cilju povećanja efikasnosti i pouzdanosti snadbijevanja električnom energijom. Imajući u vidu navedeno, naredni period treba da karakteriše u mjeri mogućeg obezbjeđivanje većeg broja mjesta za punjenje električnih automobila, kao i podrška nabavci novih automobila, odnosno postepenom izbacivanju iz upotrebe starih automobila koji emituju velike količine CO₂. Podsticanje manje upotrebe dizela u ukupnoj potrošnji goriva, za rezultat bi imalo značajan doprinos manjem zagađivanju vazduha. Vlada je u 2024. godini donijela Program monitoringa životne sredine Crne Gore za 2024. godinu. Za sprovođenje programa obezbijeđena su finansijska sredstva iz budžeta Crne Gore, u iznosu od 300.060 eura.

Dakle, pored održavanja i modernizacije postojeće energetske mreže, u narednom periodu je potrebno intenzivirati podsticaje za domaćinstva za dalju primjenu mjera energetske efikasnosti, pojačati kontrolu sječe šuma, i obezbijediti efikasnije korišćenje biomase uz njenu targetiranu proizvodnju, poput drvnog goriva i daljinskog grijanja (u Primorskom regionu se to prvenstveno odnosi na energiju vjetra i solarnu energiju). Takođe je neophodno, dodatnim podsticajima raditi na jačanju energetske menadžmenta u javnom sektoru posebno u JLS Sjevera, i kod velikih potrošača energije.

Nadalje, potrebno je preduzeti mjere na rješavanju pitanja upravljanja otpadom i prečišćavanje otpadnih voda. Ovdje je važno napomenuti da Crna Gora još uvijek nije napravila prelaz od deponija ka cirkularnoj ekonomiji, što je prepoznato kao jedan od problema u sistemu upravljanja otpadom. Imajući u vidu navedeno, neophodno je finalizovati aktivnosti na definisanju zakonodavnog okvira za upravljanje otpadom koji će shodno nacionalnim okolnostima u najvećoj mjeri biti usklađen sa EU legislativom.

⁶⁰ Analiza makroekonomskih kretanja i strukturnih reformi za 2024.

Među aktivnostima zaštite životne sredine u Primorskom regionu važna je podrška razvoju zaštićenih područja prirode u izvorištu morskih resursa, utvrđeno Prostornim planom posebne namjene za primorsko područje Crne Gore (SPP CZ CG). Naime, kroz nacionalni Agrobudžet sprovodi se određeni broj mjera kako bi se smanjio pritisak i izvlačenje prirodnih resursa dostupnih na održiv način, kao što je podrška organskoj proizvodnji (smanjenje negativnog uticaja poljoprivrede na životnu sredinu, očuvanje bioraznolikosti, povećanje kvaliteta poljoprivrednih proizvoda i doprinos afirmaciji Crne Gore kao ekološke države).

Operativni cilj 3.5.		Zaštita životne sredine, razvoj energetike, unaprjeđenje energetske efikasnosti, adaptacija i mitigacija efekata klimatskih promjena			
Unaprijeđeni sistemi za prečišćavanje otpadnih voda na nivou regiona	Broj uspostavljenih sistema i izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i proširenja primarne i sekundarne kanalizacione mreže	MEORRS	Sjeverni region: 9 Središnji region: n/a Primorski region: n/a	Sjeverni region: 15 Središnji region: 6 Primorski region: 6	Sjeverni region: 16 Središnji region: 7 Primorski region: 7
Smanjena zagađenost vazduha na nivou regiona	Procenat smanjenja zagađenosti vazduha (mjereno PM2.5)	MEORRS, JLS	Sjeverni region: relevantno mjerenje u Bijelom Polju i Pljevljima gdje su srednje godišnje koncentracije u 2021. godini bile 37µg/m3 odnosno 32µg/m3 Središnji region: relevantno mjerenje u Podgorici i Nikšiću gdje su srednje godišnje koncentracije u 2021. godine bile 22µg/m3 u Podgorici i 23µg/m3 u Nikšiću Primorski region: relevantno mjerenje u Baru gdje je 2021. godine srednja godišnja koncentracija bila 11µg/m3	Sjeverni region: treba biti određena Središnji region: treba biti određena Primorski region: 1.3 puta iznad dozvoljenog limita	Sjeverni region: treba biti određena Središnji region: treba biti određena Primorski region: na nivou dozvoljenog limita
Unaprijeđena energetska infrastruktura na nivou regiona	Broj dodatno revitaliziranih i modernizovanih elektrana, koje pozitivno utiču na smanjenje emisije CO2	MEIR	Sjeverni region: 2	Sjeverni region: 3	Sjeverni region: 3
Eliminisane crne ekološke tačke na nivou regiona	Broj nesaniranih ekoloških crnih tačaka	MEORRS, JLS	Primorski region: 1	Primorski region: 0	Primorski region: 0
Potencijalni uticaj na životnu sredinu	Stanovništvo i zdravlje	Prirodni resursi i biodiverzitet	Materijalna dobra i kulturno nasleđe	Proizvodni procesi i tehnologije	Način isporuke usluga i dobara
	+	+	-	+	+

IV MEHANIZAM ZA MONITORING, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJU

1. Implementacija i monitoring

Implementacija SRR 2023-2027 predstavlja veoma zahtjevan i izazovan proces što se potvrdilo u prethodnom periodu. Naime i u izvještajima o realizaciji SRR 2023-2027 za prve dvije godine sprovođenja navodi se da je „potrebno je uspostaviti bolju komunikaciju i saradnju između nadležnih institucija za realizaciju politike regionalnog razvoja“. Izazov posebno predstavlja činjenica da je politika regionalnog razvoja višedimenzionalna koja podrazumijeva potrebu uključivanja većeg broja institucija (kako na centralnom tako i na lokalno nivou), ali sa druge strane i definisanje jasnih podjela nadležnosti između institucija. Sve u cilju izbjegavanja preklapanja nadležnosti. Značajan pomak u koordinaciji politike regionalnog razvoja postignut je osnivanjem MIRN, međutim to nije dovoljno imajući uvidu veliki broj resora koji u okviru svojih nadležnosti (u okviru sektorskih politika) imaju unapređenje regionalnog razvoja. Zato je neophodno kreirati mehanizam koji će omogućiti kontinuiranu koordinaciju između svih zainteresovanih strana i obezbijediti stalni dijalog i saradnju posebno između centralnog nivoa vlasti i lokalnog.

Imajući u vidu sveobuhvatnost cjelokupnog procesa, u fazi implementacije mjera i aktivnosti, u skladu sa Zakonom o regionalnom razvoju Vlada na predlog resornog ministarstva će obrazovati Partnerski savjet za regionalni razvoj. Članovi Partnerskog savjeta bi trebalo da se imenuju iz reda predstavnika organa državne uprave, JLS, univerziteta, udruženja poslodavaca, nevladinih organizacija u oblasti regionalnog razvoja organizacija koje obavljaju poslove kojima se podstiče regionalni razvoj. Sjednice Partnerskog savjeta bi trebalo održavati najmanje jednom kvartalno.

Vlada je u septembru donijela Odluku o izmjenama i dopuni odluke o osnivanju Partnerskog savjeta za regionalni razvoj, shodno kojoj će se formirati Savjet u novom sastavu, kako bi se stekli uslovi za početak rada u IV kvartalu godine.

Između ostalog, Partnerski savjet će vršiti monitoring i analizu ostvarenosti SRR, identifikovaće potrebe JLS i shodno tome kreirati predloge za unaprjeđenje politike regionalnog razvoja. Upravo će se kroz periodične sastanke Partnerskog savjeta obezbijediti kontinuirano praćenje i identifikovanje ostvarenog napretka, kao i detaljnije analizirati problemi i prepreke nastale u procesu sprovođenja SRR, pri čemu će saradnja sa lokalnim nivoom biti od suštinskog značaja. Navedeno će predstavljati osnovu za pripremu godišnjih izvještaja o ostvarenosti Akcionog plana kao i završnog izvještaja na kraju perioda važenja strategije.

Kada su u pitanju indikatori neophodno je obezbijediti konzistentnost, koristeći podatke zvaničnih proizvođača statistike, imajući u vidu da se u pojedinim slučajevima koriste i drugi izvori čija statistika može biti nedovoljno pouzdana i zavisiti od trenutne dostupnosti podatka.⁶¹ Takođe, neophodno je uložiti dodatne napore kako bi se razvili podaci na nivou JLS koje su od značaja za praćenje efekata sprovođenja politike ravnomjernog regionalnog razvoja.

Nakon isteka perioda važenja SRR 2023-2027, izvršiće se ex-post evaluacija od strane eksternih eksperata (u cilju obezbjeđivanja većeg stepena objektivnosti) koja će sadržati analizu implementacije sa posebnim fokusom na ostvarenost indikatora, preporuke, zaključke, kao i smjernice za definisanje strateškog okvira za naredni period. Za praćenje sprovođenja SRR 2023-2027 prevashodno će se analizirati nacionalni statistički podaci kao i dostupni podaci sadržani u međunarodnim izvještajima.

Sredstva za sprovođenje evaluacije biće pravovremeno obezbijeđena iz nacionalnog budžeta i/ili donatorskih sredstava. Nalazi evaluacije daće jasan i precizan prikaz uspješnosti razvijanja politike regionalnog razvoja, kao i da li se postižu planirani efekti zajedničkim djelovanjem svih nadležnih institucija, odnosno da li sprovedene aktivnosti vode ka smanjenju regionalnih razlika.

U narednoj tabeli je dat plan implementacije SRR 2023-2027.

Tabela 19. Plan implementacije i monitoringa SRR 2025-2027

Godina	Aktivnosti	Monitoring aktivnosti
2025.	- donošenje Revidirane strategije regionalnog razvoja Crne Gore 2023-2027, sa Akcionim planom za 2025. godinu - Osnivanje Partnerskog savjeta za regionalni razvoj	- Identifikovani ciljevi, prioriteti i nadležne institucije na nivou resora obuhvaćenih Strategijom, - Uspostavljen sistem komunikacije i monitoringa, - Periodični sastanci Partnerskog savjeta za regionalni razvoj

⁶¹ U procesu izvještavanja ostvarenosti SRR 2023-2027 posebno će se voditi računa o prikazu rodno segregiranih podataka i uticaju implementacije politike regionalnog razvoja na žene, mlade i druge specifične ciljne grupe.

2026.	- Monitoring sprovođenja Akcionog plana SRR za 2025. godinu - Priprema i usvajanje Akcionog plana SRR za 2026-2027. godinu	- Izvještaj o implementaciji AP za 2025. godinu - Periodični sastanci Partnerskog savjeta za regionalni razvoj
2027.	- Monitoring sprovođenja Akcionog plana SRR za 2026-2027. godina - Priprema i usvajanje Akcionog plana SRR za 2027. godinu	- Izvještaj o implementaciji AP 2026-2027, za 2026. godinu, - Periodični sastanci Partnerskog savjeta za regionalni razvoj
2028.	- Monitoring sprovođenja Akcionog plana SRR za 2026-2027. godina i finalna evaluacije	- Završni izvještaj o sprovođenju SRR 2023-2027, uz evaluaciju

2. Komunikacioni plan

Efikan sistem komunikacije ima ključnu ulogu u osiguravanju uspješne implementacije SRR 2023-2027.

Naime, u cilju obezbjeđivanja uslova za efikasnu i efektivnu implementaciju SRR, proces komunikacije politike ključnih aktera svih sektora, naučne zajednice i cjelokupne javnosti je od strateškog značaja, kako bi se osigurala transparentnost, angažovanje i podrška u implementaciji politike regionalnog razvoja.

Imajući u vidu najbolje prakse, proces komunikacije treba da se zasniva na pružanju relevantnih i korisnih informacija na način koji će:

- Biti javno dostupne: Informacije o politici treba da budu lako dostupne svim zainteresovanim stranama i javnosti.
- Podstaknu akciju: Komunikacija treba da inspiriše akciju i motiviše relevantne aktere da preduzmu korake u skladu sa politikom.
- Pomognu u rješavanju problema: Informacije trebaju biti korisne i pružiti smjernice za rješavanje problema koji se tiču politike.
- Imaju važnost i specifične posljedice: Treba jasno naglasiti značaj politike i njene specifične posljedice kako bi se izgradila svijest o njihovom uticaju.

Komunikacija politike omogućava da svi akteri i javnost razumiju ciljeve politike, planirane rezultate i cikluse iste. Takođe je važno osigurati učešće svih relevantnih ljudskih i institucionalnih resursa, uključujući i medije.

MIRN će koristiti dostupne mehanizme kako bi osiguralo potpuno razumijevanje i prihvatanje politike na svim nivoima implementacije, kao i među postojećim i budućim korisnicima iste. U tu svrhu Izvještaji o realizaciji Akcionih planova SRR 2023-2027 kao i Završni Izvještaj o implementaciji SRR 2023-2027 će biti objavljeni na sajtu MIRNa kao i na sajtu VCG.

3. Finansiranje

Finansiranje regionalnog razvoja, a time i realizacije SRR, definisano je Zakonom o regionalnom razvoju gdje je precizirano da će se podsticanje regionalnog razvoja bazirati na "udruživanju finansijskih sredstava iz različitih izvora za sprovođenje Strategije regionalnog razvoja i Strateških planova razvoja jedinica lokalne samouprave".

Finansiranje strateških ciljeva i prioritetnih oblasti definisanih u SRR 2023-2027 će zavisi od godišnjeg Zakona o budžetu Crne Gore, godišnjih budžeta JLS, kreditnih aranžmana, Javnog sektora, EU i IPA fondova, privatnih investicija i ostalih donacija, što će biti planirano godišnjim Akcionim planovima.

Naime, za sprovođenje Akcionog plana za 2025. predviđena je realizacija 72 aktivnosti. Za realizaciju predloženih aktivnosti predviđena su finansijska sredstva u iznosu 695.251.732,37€, i to:

- nacionalni budžet – 245.844.263,97 € (35,36%);
- budžet opština – 28.962.489,74 € (4,17%);
- javni sektor – 410.024.430,65 € (58,97%);
- IPA – 2.979.026,58 € (0,43%);
- donatorski programi – 7.441.521,43 € (1,07%);

Posmatrano po strateškim ciljevima, najviše sredstava je izdvojeno za realizaciju strateškog cilja 3, ukupno 672.197.219,14€ ili 96,68%, zatim strateškog cilja 2, ukupno 23.048.513,23 € ili 3,32%, dok će za aktivnosti u okviru strateškog cilja 1 biti izdvojeno 6.000€. U 2025. godini najviše će biti uloženo u održivi rast ukupno 435.129.666,86 € ili 62,59%, zatim u pametni rast ukupno 237.073.552,28 € ili 34,1%, dok će za inkluzivni rast biti izdvojeno 23.048.513,23 € ili 3,31%.

Kada je u pitanju alokacija sredstava prema regionima, najviše sredstava će biti uloženo u realizaciju aktivnosti u Središnjem regionu, 320.567.122,48€ ili 46,11%, zatim Sjevernom regionu 182.516.624,65 € ili 26,25%, dok će za realizaciju aktivnosti Primorskog regiona biti izdvojeno 115.549.489,53€ ili 16,62%. Takođe, u cilju realizacije AP 2025. biće utožena sredstva u iznosu od 76.618.495,71 € ili 11,02%, koja nije bilo moguće rasporediti po regionima.

Lista grafika i tabela

Grafik 1. SRR 2023-2027 i usklađenost sa ključnim međunarodnim obavezama	15
Grafik 2. Zajednički ciljevi politika EU fondova (novi kohezioni okvir 2021-2027)	16
Grafik 3. Stopa nezaposlenosti, po regionima (%)	21
Grafik 4. Stopa rizika od siromaštva, po regionima (%)	22
Grafik 5. Stopa rizika od siromaštva, prema starosti (%)	23
Grafik 6. Struktura ukupnog iznosa isplaćenih dječjih dodataka, po regionima u mjesecu novembru 2019-2022. za djecu korisnika socijalne pomoći i djecu bez roditeljskog staranja, %	24
Grafik 7. Struktura ukupno isplaćenih dječjih dodataka u mjesecu novembru 2019-2022, za svu djecu do 18 godina, po regionima (%)	24
Tabela 1. Demografska kretanja u Crnoj Gori na nivou regiona 1991-2020	24
Grafik 8. Prirodni priraštaj po regionima	25
Grafik 9. Saldo migracija iz/u inostranstvo, broj lica	26
Grafik 10. Migracioni saldo unutrašnjih migracija, 2014-2021	27
Tabela 2. Indeks ekonomskih sloboda 2023 – Crna Gora	29
Tabela 3. Pregled ostvarenja izabranih međunarodnih indikatora Crne Gore i zemalja u regionu	30
Tabela 4. Indeks razvijenosti JLS Crne Gore	31
Tabela 5. Indeks konkurentnosti JLS Crne Gore	32
Tabela 6. SWOT analiza regionalnog razvoja Crne Gore - SJEVERNI REGION	36
Tabela 7. SWOT analiza regionalnog razvoja Crne Gore - SREDIŠNJI REGION	37
Tabela 8. SWOT analiza regionalnog razvoja Crne Gore - PRIMORSKI REGION	38
Tabela 9. Vizija i strateški ciljevi regionalnog razvoja 2023-2027	45
Tabela 10. Predlog prioriternih oblasti po stubovima rasta za period 2023-2027	45
Tabela 11. Plan implementacije i monitoringa SRR 2023-2027	64

ANEKS 1
Analiza zainteresovanih strana

Zainteresovana strana	Odnos (relacija) prema SRR i mjerama iz AP	Interes	Uticaj/Snaga
Ministarstvo investiciono-regionalnog razvoja i saradnje sa NVO	Resorno ministarstvo, kreiranje politike i praćenje sprovođenja, izvještavanje; Partnerski savjet za regionalni razvoj; komplementarnost i sinergija sa ostalim politikama u nadležnosti Ministarstva ekonomskog razvoja; Koordinacija podrške i programa oporavka od efekata pandemije; Program za unaprjeđenje konkurentnosti privrede	5	5
Jedinice lokalne samouprave	Korisnici programa i projekata; kofinansijeri određenih ulaganja	5	4
Zavod za zapošljavanje Crne Gore	Programi za podsticanje zapošljavanja; mjere aktivne politike na tržištu rada	5	5
Razvojna banka Crne Gore	Odobrovanje kredita uz brojne podsticajne mjere: 1. Preduzetništvo; 2. Poljoprivreda; 3. Turizam; 4. Proizvodnja; 5. Usluge; 6. Likvidnost; 7. Podsticaj konkurentnosti; 8. Green field; 9. Infrastrukturni projekti; 10. EU Cosme investment support program (garancije).	5	5
Ministarstvo finansija	Budžet; Finansiranje lokalne samouprave i Egalizacioni fond	5	5
Ministarstvo rada i zapošljavanja i socijalnog dijaloga	Politika zapošljavanja i socijalna politika	5	5
Zajednica opština Crne Gore	Nacionalna asocijacija lokalnih zajednica, udruženje JLS na dobrovoljnoj osnovi, preko kojih se zastupaju interesi i potrebe JLS	5	4
Ministarstvo saobraćaja	Investicije u saobraćajnu infrastrukturu, u skladu sa raspoloživim budžetom za ove namjene (finansijska ograničenja limitiraju snagu ovih politika)	5	4
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Agrobudžet; politika u oblasti šumarstva i podrška drvoprerađi; (finansijska ograničenja limitiraju snagu ovih politika); IPARD grantovi i priprema za Zajedničku poljoprivrednu politiku EU	5	4
Ministarstvo javnih radova	Realizacija kapitalnih investicija	5	4
Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine	Prostorno planiranje; Zaštita životne sredine i klimatske akcije; (finansijska ograničenja limitiraju snagu ovih politika)	5	4
Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	obrazovna politika i sistem obrazovnih ustanova	5	5
Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera	istraživanje i inovacije	5	5
Minsitarstvo kulture i medija	programi podrške; očuvanje kulturne baštine i kreativne industrije	5	5
Ministarstvo zdravlja	Mreža zdravstvenih institucija; Javno zdravlje i borba protiv pandemije; (finansijska ograničenja limitiraju snagu ovih politika)	5	4
Ministarstvo javne uprave	Dobra javna uprava, digitalizacija i e-usluge; Infrastruktura i inforamaciona bezbjednost; (finansijska ograničenja limitiraju snagu ovih politika)	5	4
Ministarstvo vanjskih poslova	Koordinacija saradnje Crne Gore i međunarodnih donatora; koordinacija prijema međunarodne razvojne pomoći	5	4

Ministarstvo evropskih poslova	NIPAK kancelarija za programiranje i praćenje EU podrške; Programi teritorijalne saradnje u kojima učestvuje Crna Gora; Jačanje pozicije JLS i regionalne politike u okviru pristupnih pregovora	5	5
Agencija za investicije	Podsticaji za ulaganja; Jedinstvena lista prioriteta razvojnih projekata; Unaprjeđenje ambijenta za ulaganja i privlačenje SDI	5	5
Biznis asocijacije na nivou Crne Gore	Saradnja sa privredom; rad kroz odbore; zastupanje; međunarodna saradnja; promocija; obuke; privlačenje EU projekata	5	4
Nevladine organizacije, posebno na lokalnom nivou	Sve oblasti građanskog aktivizma, posebno one za zaštitu životne sredine (podrška određenim aktivnostima, ali i protest protiv nekih drugih), podršku preduzetnicima i lokalnom ekonomskom razvoju, obuke i neformalno obrazovanje; podršku prekograničnoj saradnji	5	5
Razvojna banka Crne Gore	Podrška MMSP	5	5
Regionalne razvojne agencije	Npr. za Bjelasicu, Komove i Prokletije; Podsticanje kapaciteta na opštinskom nivou, u nacionalnim parkovima, planinski, kulturni, seoski turizam, podrška poljoprivrednim proizvođačima u povezivanju sa tržištem koristeći lokalno brendiranje, privlačenje EU fondova za lokalne i regionalne projekte	5	4
Nacionalni parkovi Crne Gore	Zaštita životne sredine i zaštićenih područja; Promocija Crne Gore kao turističke destinacije	5	4
NTO i mreža turističkih organizacija na lokalnom nivou	Promocija turizma i uvezivanje lokalnih aktera, od lokalne uprave, do MSP i poljoprivrednika (i agroturizma, etnoturizma, turizma i kulture, turizma i sporta...)	5	4
Evropska komisija i njeni direktorati i agencije	EU standardi; legislativa; EU pretpriprustupna podrška	4	4
Evropske banke	EIB, EBRD, CEB, KfW i dr.	4	5
UN agencije	Podsticanje ostvarivanja ciljeva održivog razvoja 2030 kroz različite projekte, posebno; obuke, opremanje institucija, podrška MSP, manji projekti infrastrukture, pomoć u krizama i borbi protiv pandemije, i sl.	5	4
Ostali donatori i kreditori	Različiti projekti u svim strateškim oblastima od značaja za regionalni razvoj	4	4

VLADA CRNE GORE

Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama

**AKCIONI PLAN ZA SPROVOĐENJE
REVIDIRANE STRATEGIJE REGIONALNOG RAZVOJA CRNE GORE 2023-2027,
ZA 2025. GODINU**

Podgorica, septembar 2025. godine

Strategija regionalnog razvoja predstavlja osnovni planski dokument politike regionalnog razvoja kojim se utvrđuju ciljevi, prioriteti i aktivnosti radi smanjivanja regionalnih nejednakosti.

Strategijom regionalnog razvoja Crne Gore 2023-2027, donijetom u julu 2023. godine, definisana je vizija „Ravnomjerniji regionalni razvoj za život po mjeri čovjeka, zasnovan na konkurentnosti, inovativnosti, unaprjeđenju ljudskog kapitala, digitalizaciji, dekarbonizaciji i socijalnoj inkluziji“. Takođe, definisani su strateški i operativni ciljevi usmjereni na dostizanje vizije regionalnog razvoja na nivou Crne Gore u cjelini.

1. **STRATEŠKI CILJ 1 (SC1):** Jačanje funkcionalnosti JLS kroz sistemsko upravljanje regionalnim razvojem;
2. **STRATEŠKI CILJ 2 (SC2):** Ostvarenje održivog ekonomskog razvoja regiona kroz jačanje ljudskih potencijala i podsticanje zapošljavanja radi poboljšanja kvaliteta života;
3. **STRATEŠKI CILJ 3 (SC3):** Povećanje konkurentnosti regiona zasnovano na unaprjeđenju infrastrukture, poboljšanju poslovnog ambijenta i razvoj prioriternih sektora i sektora sa potencijalom rasta.

Strategiju prate akcioni planovi sa pripadajućim aktivnostima, kako bi se omogućilo efikasno sprovođenje strategije, koordinacija aktivnosti svih relevantnih aktera i alokacija potrebnih sredstava za realizaciju aktivnosti. Akcioni plan predstavlja operativni mehanizam za implemetaciju strategije, definišući konkretne aktivnosti, rokove, odgovorne subjekte i sredstva za realizaciju predviđenih aktivnosti. Prilikom donošenja Strategije 2023. godine, istu je pratio i Akcioni plan za 2023. godinu, o čijoj realizaciji smo izvijestili. Akcioni plan za 2024. godinu nije usvojen. Prvobitno, rađeno je na dvogodišnjem Akcinom planu 2024-2025. godina, da bi usljed reorganizacije državnih organa, čime su neki od projekata planiranih za 2025. godinu primijenili nadležni organ, moguće i dinamiku realizacije, kao i opredijeljeni iznos sredstava, resor se odlučio za izadi jednogodišnji Akcioni plan za 2024. godinu, što je zahtijevalo vrijeme za korekcije i probavljanje novih mišljenja od značajnog broja resora. Ušlo se u IV kvartal, tako da Akcioni plan finalno nije procesuiran prema Vladi. Dalje, ministarstvo je pripremilo Izvještaj o realizaciji Strategije u 2024. godini, i isti je usvojen od strane Vlade, uz specifičnost što izvještaj nije mogao sadržati podatke o stepenu realizacije u odnosu na Plan, s obzirom da Akcioni plan nije usvijen.

Cilj ovog resora u domenu politike regionalnog razvoja jeste unapređenje zakonskog i strateškog okvira ove politike, na čemu se sprovode aktivnosti od samog formiranja ministarstva. Stoga, prvobitno je rađeno na novom zakonskom rješenju, kako bi se analogno sproveda i revizija Strategije, što je bila namjera ministarstva, pretočena u obaveze Programa rada Vlade za 2025. godinu. Dakle, u I kvartalu bilo je planirano donošenje novog Zakona o regionalnom razvoju. Međutim, iako je Nacrt zakona bio pripremljen početkom godine, kada je ubrzo sprovedena i Javna rasprava, proces usklađivanja Predloga zakona sa svim potrebnim resorima prilično je potrajala, tj. i dalje je u toku. Ovakva neplanirana dinamika sa Zakonom, uticala je na dinamiku, tj. odlaganje drugih aktivnosti. Takođe, po Programu rada Vlade, za II kvartal bila je planirana revizija Strategije regionalnog razvoja za period 2023-2027, uz Akcioni plan za 2025. godinu. Shodno prethodno navedenom, kako se revizija Srategije prolongirala, resor se opredijelio da u aprilu započne proceduru pripreme Akcionog plana za 2025. godinu, po važećoj Strategiji.

Stoga, u cilju implementacije Strategije regionalnog razvoja Crne Gore za period 2023-2027. godine, Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama sačinilo je Akcioni plan za 2025. godinu. Akcioni plan pripremljen je na osnovu prikupljenih podataka od strane organa i organizacija uključenih u planiranje i sprovođenje politike regionalnog razvoja shodno Zakonu o regionalnom razvoju, a takođe ispoštovana je praksa

prikupljanja podataka i od strane jedinica lokalne samouprave. Iako svjesni da donošenje Akcionog plana u III kvartalu nije blagovremeno, želimo stvoriti osnov za izvještavanje u 2026. godini. Takođe, dobijene informacije u procesu pripreme Plana, koje su u istom i notirane, imaju svoju vrijednost kao input za reviziju Strategije na kojoj ministarstvo trenutno radi.

Proces izrade Akcionog plana imao je nekoliko izazova, i to: podaci dobijeni od strane državnih organa i jedinica lokalne samouprave nerijetko su bili neadekvatni, što je iziskivalo nekoliko interakcija sa resorima u cilju njihovog unapređenja, istovremeno prikupljanje podataka na nivou resora od strane članova Radne grupe, često je bilo problematično; isti problem bio je prisutan i u slučaju podataka dobijenih od strane lokalnih samouprava, pri čemu njih 5 nije dostavilo svoje inpute: Plužine, Šavnik, Budva, Andrijevica i Zeta, dok su iz Glavnog grada dostavljeni djelimični podaci. Dakle, pored značajnog napora za prikupljanje potrebnih podataka, Akcioni plan ne sadrži sve projekte čiju bi realizaciju mogao da tretira.

Polazeći od prepoznatih izazova u realizaciji strategije i izradi akcionih planova, trenutno se sprovodi proces revizije Strategije, analiziraju i preispituju postavljeni ciljevi i ciljne vrijednosti, kako bi se isti prilagodili i unaprijedili, sa ciljem postavljanja bolje osnove za izradu narednih akcionih planova.

Izrada Akcionog plana za 2025. godinu, kao što je navedeno, realizovana je uz podršku Radne grupe koju su činili predstavnici organa i organizacija uključenih u planiranje i sprovođenje politike regionalnog razvoja, čiji je zadatak da pruži podršku i koordinira prikupljanje podataka u nadležnosti resora, kao i predstavnika lokalnih samouprava.

Za sprovođenje Akcionog plana za 2025. godinu prema raspoloživim podacima predviđena je realizacija 72 aktivnosti. Za realizaciju predloženih aktivnosti predviđena su finansijska sredstva u iznosu 695.251.732,37€, i to:

- nacionalni budžet – 245.844.263,97 € (35,36%);
- budžet opština – 28.962.489,74 € (4,17%);
- javni sektor – 410.024.430,65 € (58,97%);
- IPA – 2.979.026,58 € (0,43%);
- donatorski programi – 7.441.521,43 € (1,07%);

Posmatrano po strateškim ciljevima, najviše sredstava je izdvojeno za realizaciju strateškog cilja 3, ukupno 672.197.219,14€ ili 96,68%, zatim strateškog cilja 2, ukupno 23.048.513,23 € ili 3.32%, dok će za aktivnosti u okviru strateškog cilja 1 biti izdvojeno 6.000€.

U 2025. godini najviše će biti uloženo u održivi rast ukupno 435.129.666,86 € ili 62,59%, zatim u pametni rast ukupno 237.073.552,28 € ili 34,1%, dok će za inkluzivni rast biti izdvojeno 23.048.513,23 € ili 3,31%.

Kada je u pitanju alokacija sredstava prema regionima, najviše sredstava će biti uloženo u realizaciju aktivnosti u Središnjem regionu, 320.567.122,48€ ili 46,11%, zatim Sjevernom regionu 182.516.624,65 € ili 26,25%, dok će za realizaciju aktivnosti Primorskog regiona biti izdvojeno 115.549.489,53€ ili 16,62%. Takođe, u cilju realizacije AP 2025. biće utošena sredstva u iznosu od 76.618.495,71 € ili 11,02%, koja nije bilo moguće rasporediti po regionima.

STRATEŠKI CILJ 1							
JAČANJE FUNKCIONALNOSTI JLS KROZ SISTEMSKO UPRAVLJANJE REGIONALNIM RAZVOJEM							
Operativni cilj 1.1. Jačanje funkcionalnosti JLS i fiskalnih pozicija manje razvijenih opština						Pametan rast	
Indikator učinka		Početna vrijednost 2022.		Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027	
Broj JLS koje su korisnice sredstava Egalizacionog fonda (MF)		Sjeverni region: 13 Središnji region: 3 Primorski region: 2		Sjeverni region: 11 Središnji region: 3 Primorski region: 1		Sjeverni region: 11 Središnji region: 2 Primorski region: 0	
Broj poslova u kojima je uspostavljena međuopštinska saradnja (MJU, ZO)		Sjeverni region: 20 Središnji region: n/a Primorski region: 10		Sjeverni region: 8 Središnji region: 5 Primorski region: 11		Sjeverni region: 9 Središnji region: 6 Primorski region: 12	
Broj novih projekata JLS finansiranih iz EU fondova (MF, ZO)		Sjeverni region: 7 Središnji region: 10 Primorski region: n/a		Sjeverni region: 8 Središnji region: 12 Primorski region: 10		Sjeverni region: 10 Središnji region: 15 Primorski region: 12	
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 1.1.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka ¹	Planirani datum završetka	Finansijska sredstva planirana za realizaciju u 2025. godini	Izvor finansiranja ²	Relevantnost za region
1.1.1. Unaprjeđenje metodologije izračunavanja indeksa razvijenosti JLS	Izmjene Pravilnika o metodologiji izračunavanja indeksa razvijenosti JLS Početna vrijednost 2022: U primjeni postojeći Pravilnik Ciljna vrijednost 2023: Usvojene izmjene Pravilnika o metodologiji izračunavanja indeksa razvijenosti JLS Ostvarena vrijednost za 2023: Izvršena uporedna analiza obračuna indeksa razvijenosti JLS sa zemljama regiona; napravljene konsultacije sa MF	Vodeća institucija: MIRN	IIIQ 2025	IIIQ 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora	Svi region.

¹ Za infrastrukturne projekte posebno u oblasti saobraćaja, turizma, energetike, širokopojasnog pristupa internetu, projekata u oblasti obrazovanja i kulture, kao i kreditnih linija za rast konkurentnosti privrede i podsticanje inovacija, koji se sprovode u kontinuitetu, datum početka naveden je shodno započetim aktivnostima u prethodnom periodu i definisanim rokovima u projektnoj dokumentaciji koja je na raspolaganju.

² Izvor finansiranja: Nacionalni budžet, Javni sektor (sredstva JLS, javnih institucija, uključujući privredna društva u većinskom državnom vlasništvu), IPA, Donatori, Privatni sektor.

	Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Aktivnost nije realizovana Ciljna vrijednost 2025: Usvijene izmjene i dopune Uredbe o načinu izračunavanja indeksa razvijenosti JLS						
1.1.2. Izmjene i dopune Zakona o regionalnom razvoju i razmatranje mogućnosti za definisanje dodatnih kriterijuma za podsticaje za finansiranje razvojnih projekata dvije ili više opština	Indikator rezultata: Definisani precizni kriterijumi podsticaja međuopštinske saradnje Početna vrijednost 2022: Nijesu definisani kriterijumi Ciljna vrijednost 2023: Izmijenjen Zakon o regionalnom razvoju i razmotrena mogućnost definisanja dodatnih kriterijuma za podsticaje za finansiranje razvojnih projekata dvije ili više opština Ostvarena vrijednost za 2023: Započete aktivnosti na izmjenama i dopunama Zakona; analiziran zakonski okvir u zemljama regiona, započeto ažuriranje izmjena i dopuna predmetnog Zakona pripremljene 2021. godina Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP	Vodeća institucija: MIRN	IIIQ 2025	IVQ 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora	Svi region.

	Početna vrijednost 2024: Nije usvojen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o regionalnom razvoju Ciljna vrijednost 2025: Usvojen novi Zakon o regionalnom razvoju						
1.1.3. Izmjene zakonske regulative u cilju decentralizacije upravljanja	Indikator rezultata: Unaprjeđenje pravnog okvira za decentralizaciju upravljanja lokalnih samouprava Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost za 2024: Predlog Zakona o lokalnoj samoupravi dostavljen Sekretarijatu za zakonodavstvo na mišljenje Ciljna vrijednost 2025: Usvojen Zakon o lokalnoj samoupravi	Vodeća institucija: MJU	III Q 2025	IV Q 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora	Svi regioni.
1.1.4. Priprema i realizacija projekata JLS financiranih iz EU fondova	Indikator rezultata: Broj projekata koji se financiraju iz EU fondova Početna vrijednost 2022: 5 projekata JLS iz IPA fondova Ciljna vrijednost 2023: Pripremljeno najmanje 7 projekata JLS iz IPA fondova Ostvarena vrijednost za 2023: Pripremljena 43 projekata JLS iz IPA fondova	Vodeća institucija: ZO Ključni partner: JLS	III Q 2025	IV Q 2025	6.000€	Javni sektor (Budžet Zajednice opština)	Svi regioni.

	Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: 46 projekata (na 1 projektu partner direktno Zajednica opština, na ostalih 45 jedinice lokalne samouprave) Ciljna vrijednost 2025: Odobreno 25 projekata						
Operativni cilj 1.2. Unaprjeđenje mehanizma koordinacije u sprovođenju politike regionalnog razvoja							Inkluzivni rast
Indikator učinka			Početna vrijednost 2022.		Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.
Broj sjednica Partnerskog savjeta za regionalni razvoj (MIRN)			n/a		2 (kumulativno)		4
Broj mišljenja resora nadležnog za regionalni razvoj na strateška dokumenta, predloge zakona i podzakonskih akata relevantnih za regionalni razvoj (MIRN)			15		18 (kumulativno)		20
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 1.2.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Finansijska sredstva planirana za realizaciju u 2025. godini	Izvor finansiranja	Relevantnost za region
1.2.1. Usklađivanje i komplementarnost strateških planova razvoja JLS sa Strategijom regionalnog razvoja	Indikator rezultata: Broj donešenih strateških planova razvoja JLS Početna vrijednost 2022: 17 SPR JLS Ciljna vrijednost 2023: Usvojeni SPR JLS u preostalim 8 opština Ostvarena vrijednost za 2023: Donešen 1 SPR JLS, dok je izrada SPR u ostalim JLS u različitim fazama Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP	Vodeća institucija: MIRN Ključni partner: JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora	Svi regioni.

	Početna vrijednost 2024: Usvojena 6 SPR JLS (Mojkovac, Žabljak, Plav, Cetinje, Tivat, Kolašin) Ciljna vrijednost 2025: Usvijeno 5 Strateških planova razvoja JLS						
1.2.2. Unaprjeđenje institucionalnog okvira za upravljanje politikom regionalnog razvoja	Indikator rezultata: Broj održanih sjednica Partnerskog savjeta za regionalni razvoj Početna vrijednost 2022: U toku 2022. godine nije bilo održanih sjednica PS/Na snazi je aktuelni Zakon o regionalnom razvoju Ciljna vrijednost 2023: Izmjene Odluke o Partnerskom Savjetu za regionalni razvoj/Sprovedena analiza opravdanosti osnivanja Agencije za regionalni razvoj Ostvarena vrijednost za 2023: Održana jedna - konstitutivna sjednica Partnerskog savjeta za regionalni razvoj; krajem 2023. godine. Usvojena nova Odluka o osnivanju Partnerskog savjeta za regionalni razvoj Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP	Vodeća institucija: MIRN	IIIQ 2025	IVQ 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora.	Svi regioni.

	Početna vrijednost 2024: Održana 1 sjednica Partnerskog savjeta za regionalni razvoj. Ciljna vrijednost 2025: Donijeta Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o osnivanju Partnerskog savjeta za regionalni razvoj. Održana 1 sjednica Partnerskog savjeta za regionalni razvoj.						
STRATEŠKI CILJ 2							
OSTVARENJE ODRŽIVOG EKONOMSKOG RAZVOJA REGIONA KROZ JAČANJE LJUDSKIH POTENCIJALA I PODSTICANJE ZAPOSŁJAVANJA RADI POBOLJŠANJA KVALITETA ŽIVOTA							
Operativni cilj 2.1. Unaprjeđenje ljudskog kapitala kroz poboljšanje kvaliteta obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite							Inkluzivni rast
Indikator učinka			Početna vrijednost 2022.		Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.
Indeks ljudskog kapitala za Crnu Goru, rang (Svjetska banka)			Za zemlju u cjelini: 0.63 (2020.)		0.64		0.65
Kvalitet obrazovanja, PISA test rang (MPNI)			Sva tri regiona: 52. (2018.)		Sva tri regiona: 50.		Sva tri regiona: 48.
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 2.1.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Datum završetka	Finansijska sredstva planirana za realizaciju u 2025. godini	Izvor finansiranja	Relevantnost za region

2.1.1. Izgradnja i rekonstrukcija dječijih vrtića	Indikator rezultata: Stepen realizacije izgradnje novih/rekonstruisanih postojećih vrtića/jačanje svijesti o značaju ranog razvoja i obuhvata djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: <u>Sjeverni region</u> - vrtić u Beranama, izrađeno idejno rješenje, do kraja godine završen glavni projekat realizovane aktivnosti na podizanju svijesti o upisu djece u predškolsko obrazovanje/ obezbijeđen kontinuitet profesionalnog razvoja nastavnika/ca; <u>Središnji region</u> - vrtić u "City kvartu", Podgorica, raspisan konkurs za izradu idejnog rješenja i tender za izradu glavnog projekta; <u>Primorski region:</u> -vrtić u Baru, završena tenderska procedura za izradu glavnog projekta, tender za izbor izvođača radova; -Vrtić u Ulcinju - završena tenderska procedura za izradu glavnog projekta, tender za izbor izvođača radova; -Vrtić "Naša Radost" na Savini - završen i pušten u rad;	Vodeća institucija: MPNI Ključni partner: MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 1.443.848,12€ (od toga Sjeverni region: 200.000 €; Središnji region: 493.848,12 €; Primorski region: 750.000 €)	1.220.000€ Nacionalni budžet 223.848,12€ Budžet opštine	Svi regioni.
---	--	---	------------------	-----------------	--	--	---------------------

	-Vrtić u naselju Dubovica, Budva - završen konkurs za izradu idejnog rješenja; - Osnovna škola i vrtić u Radovićima - Tivat, kao i drugi prateći objekti - početak radova, odabran izvođač Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Izrađeno idejno rješenje za vrtić u Beranama, u toku planiranje tenderske procedure za izradu glavnog projekta <u>Središnji regiona:</u> Nije realizovano <u>Primorski region:</u> Izrađen projekat i revizija za vrtić u Baru; Izrađen projekat za vrtić u Ulcinju; Izgrađen vrtić "Naša Radost" na Savini; Vrtić u Budvi- nije realizovan; Započeti radovi na izgradnji osnovne škole i vrtića u Radovićima Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Sjeverni region: Vrtić u Beranama, izrađeno idejno rješenje, završen Glavni projekat Središnji region: Vrtić u City kvartu – potpisan ugovor za izradu						
--	--	--	--	--	--	--	--

	Idejnog rješenja i Glavnog projekta Vrtić u Momišićima – dobijeni UT uslovi, u toku priprema projektnog zadatka za izradu Idejnog rješenja i Glavnog projekta rekonstrukcije i dogradnje objekta Vrtić na Zabjelu – potpisan ugovor za izradu idejnog rješenja i Glavnog projekta rekonstrukcije i nadogradnje objekta Primorski region: Vrtić u Kotoru - u toku priprema projektnog zadatka kao dio tenderske procedure za izradu glavnog projekta Vrtić u naselju Dubovica, Budva – nisu riješeni imovinsko pravni odnosi za parcelu planiranu za izgradnju objekta Vrtiću u Baru – završen Glavni projekat Vrtić u Ulcinju – završen Glavni projekat i u toku je revizija, očekuje se izbor izvođača radova u trećem kvartalu 2025. godine						
--	--	--	--	--	--	--	--

	Ciljna vrijednost 2025: Sjeverni region: Vrtić u Beranama – u završnoj fazi je Revizija Glavnog projekta, pokretanje postupka javne nabavke za izbor izvođača radova	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	200.000€	CEB	Sjeverni region
	Središnji region: Vrtić u City kvartu – dobijeno Idejno rešenje i predato na saglasnost Glavnom državnom arhitekti, do kraja godine očekuje se Glavni projekat	MPNI, MJR	IV Q 2024	IV Q 2025	180.000€	CEB	Središnji region
	Vrtić u Momišićima – dobijeni UT uslovi, u toku priprema projektnog zadatka za izradu Idejnog rješenja i Glavnog projekta rekonstrukcije i dogradnje objekta, do kraja godine očekuje se idejno rešenje rekonstrukcije	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	10.000€	EIB, WBIF, Nacionalni budžet	Središnji region
	Vrtić na Zabjelu – dobijeno Idejno rešenje i predato na saglasnost Glavnom državnom arhitekti, do kraja godine očekuje se revidovan Glavni projekat i objava tendera za izbor izvođača radova i nadzor	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	80.000€	EIB, WBIF, Nacionalni budžet	Središnji region
	Završeni radovi na izmiještanju postojeće i izgradnji nove trafostanice,	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ2025	223.848,12€	Budžet opštine	Središnji region

	započeto Izgradnja vrtića sa jaslicama						
	Primorski region: Vrtić u Kotoru - dobijeno Idejno rešenje i predato na saglasnost Glavnom gradskom arhitekti, do kraja godine očekuje se revidovan Glavni projekat i objava tendera za izbor izvođača radova i nadzor	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	50.000€	EIB, WBIF, Nacionalni budžet	Primorski region
	Vrtić u naselju Dubovica, Budva – nisu riješeni imovinsko pravni odnosi za parcelu planiranu za izgradnju objekta	MPNI, MJR	/	/	/	Nacionalni budžet	Primorski region
	Vrtiću u Baru – Započeti radovi na izgradnji objekta vrtića – I faza	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	500.000€	CEB	Primorski region
	Vrtić u Ulcinju – završen Glavni projekat i u toku je revizija, očekuje se izbor izvođača radova u trećem kvartalu 2025. godine	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	200.000€	CEB	Primorski region

2.1.2. Izgradnja i rekonstrukcija škola	Indikator rezultata: Stepen realizacije izgradnje i rekonstrukcija škola Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: <u>Središnji region</u> - Druga Gimnazija u Podgorici, završena projektna dokumentacija (6.902,00 €); Osnovna škola u „City kvartu“ Podgorica - završena projektna dokumentacija (6.902,00 €); Osnovna škola na Zabjelu u Podgorici - pripremljena dokumentacija 6.902,00 €; Osnovna škola u Karabuškom polju, Tuzi - završena procedura i procjene u vezi sa otkupom dijela zemljišta predviđenog za izgradnju škole koje je u privatnom vlasništvu 6.902,00 €; OŠ „Vladimir Nazor“ Masline, Podgorica - završena projektna dokumentacija, raspisani tenderi za izvođenje radova i nadzor, započeta izgradnja (6.900,00 €) Ostvarena vrijednost 2023: <u>Središnji region:</u> U toku raspisivanje konkursa za izradu idejnog rješenja (70.000); Završen konkurs za izradu idejnog rješenja (70.000); Podniet zahtjev za formiranje	Vodeća institucija: MPNI Ključni partner: MJR, JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 4.170.000€ (od toga Sjeverni region: 1.500.000€; Središnji region: 2.170.000 €; Primorski region: 500.000 €)	Nacionalni budžet	Svi regioni
---	--	--	------------------	-----------------	--	--------------------------	--------------------

	komisije za procjene zemljišta; U toku priprema projektnog zadatka za izradu glavnog projekta; Početak radova, odabran izvođač 6.669.900; Adaptacija 9 srednjih stručnih škola - završena projektna dokumentacija, raspisani tenderi za izvođenje radova i nadzor Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Sjeverni region Adaptacija 5 srednjih stručnih škola: Berane (JU Srednja stručna škola "Berane" i JU Srednja stručna škola "Vukadin Vuladinović" Berane), Bijelo Polje (JU Srednja elektro-ekonomska škola Bijelo Polje), Rožaje (JU Srednja stručna škola "Rožaje" Rožaje) i Plav (JU Srednja mješovita škola "Bećo Bašić" Plav) Uređenje školskih objekata na gradskom i seoskom području Središnji region JU Srednja stručna škola "Cetinje" Cetinje iznos 450.000€ i JU Škola za srednje i više stručno obrazovanje "Sergije Stanić" Podgorica iznos 500.000€ Druga Gimnazija u Podgorici – napisan projektni zadatak						
--	--	--	--	--	--	--	--

	Osnovna škola u City kvartu Podgorica – završen konkurs za izradu idejnog rješenja, IV kvartal 2024. potpisan ugovor za izradu Glavnog projekta i odabran revident Osnovna škola na Zabjelu u Podgorici – odabrana nova lokacija za izgradnju škole, dobijeni UT uslovi i započeta priprema prijemnog zadatka Osnovna škola u Karabuškom polju, Tuzi - završena procedura i procjene u vezi sa otkupom dijela zemljišta predviđenog za izgradnju škole koje je u privatnom vlasništvu; Izrađeno Idejno rešenje i dobijena saglasnost; započeta priprema tenderske dokumentacije za izradu Glavnog projekta OŠ „Vladimir Nazor“ Masline, Podgorica – radovi na objektu u završnoj fazi Primorski region JU Srednja stručna škola Bar iznos 0€ i JU Srednja mješovita škola "Danilo Kiš" Budva iznos 200.000€						
	Ciljna vrijednost 2025: Sjeverni region Adaptacija 5 srednjih stručnih škola: Berane (JU Srednja stručna škola "Berane" i JU Srednja stručna škola "Vukadin Vuladinović" Berane), Bijelo Polje (JU Srednja elektro-ekonimska škola Bijelo Polje), Rožaje (JU Srednja stručna	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	800.000€	EIB, WBIF, Nacionalni budžet	Sjeverni region

škola "Rožaje" Rožaje) i Plav (JU Srednja mješovita škola "Bećo Bašić" Plav)							
Rekonstruisana OŠ „Ratko Mitrović“ MZ Donje Luge, Berane	Opština Berane	IIIQ 2025	IVQ 2025	350.000€	Kapitalni budžet		Sjeverni region
Objavljen tender i započeti radovi na rekonstrukciji OŠ "Ristro Ratković" Bijelo Polje	Opština Bijelo Polje	IIIQ 2025	IVQ 2025	350.000€	Kapitalni budžet		Sjeverni region
Središnji region JU Srednja stručna škola "Cetinje" Cetinje i JU Škola za srednje i više stručno obrazovanje "Sergije Stanić" Podgorica	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	200.000€	EIB, WBIF, Nacionalni budžet		Središnji region
Druga Gimnazija u Podgorici – napisan projektni zadatak i predat Ministarstvu prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine da raspiše Arhitektonski konkurs za izradu Idejnog rešenja	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	150.000 €	EIB		Središnji region
Osnovna škola u City kvartu Podgorica – u završnoj fazi izrada Glavnog projekta, potpisan ugovor sa revidentom i u toku su pripreme tenderskih dokumenata za odabir izvođača radova i stručnog nadzora, potpisivanje ugovora se očekuje do kraja godine	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	300.000€	EIB, Nacionalni budžet		Središnji region

	Osnovna škola na Zabjelu u Podgorici – odabrana nova lokacija za izgradnju škole, dobijeni UT uslovi i započeta procedura rešavanja prava raspolaganja građevinskim zemljištem, priprema projektnog zadatka do kraja godine	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	/	/	Središnji region
	Osnovna škola u Karabuškom polju, Tuzi – dobijeno idejno rešenje, raspisan tender za izbor obrađivača Glavnog projekta	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	20.000€	EIB, Nacionalni budžet	Središnji region
	OŠ „Vladimir Nazor“ Masline, Podgorica – završeni radovi na izgradnji	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.500.000€	EIB, WBIF, Nacionalni budžet	Središnji region
	Primorski region JU Srednja stručna škola Bar iznos i JU Srednja mješovita škola "Danilo Kiš" Budva	MPNI, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	500.000 €	EIB, WBIF, Nacionalni budžet	Primorski region
2.1.3. Mapiranje školske infrastrukture u Crnoj Gori	Indikator rezultata: Stepen realizacije mapirane školske infrastrukture u Crnoj Gori Početna vrijednost 2022: n/a	Vodeća institucija: MPNI Ključni partner: MJR	IIIQ 2025	IV 2025	200.000€	Nacionalni budžet EIB	Svi regioni

	Ciljna vrijednost 2023: Započete aktivnosti na mapiranju školske infrastrukture Ostvarena vrijednost 2023: U toku je priprema metodologije mapiranja prvih 40 objekata školske infrastrukture Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Nije realizovana aktivnost Ciljna vrijednost 2025: Mapirano 190 objekata školske infrastrukture. Aktivnost se sprovodi tokom cijele godine						
2.1.4. Podsticanje izučavanja STEM³ programa (programa prirodnih nauka) u osnovnim, srednjim školama i na fakultetima, sa akcentom na veće učešće žena na STEM studijskim programima	Indikator rezultata: Broj obrazovnih ustanova koje podstiču STEM Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: Realizovane planirane promotivne i druge aktivnosti za 2023. godinu na razradi STEM programa u školama Ostvarena vrijednost 2023: Aktivnosti su u cjelosti realizovane, a sprovode se u svim osnovnim školama	Vodeća institucija: MPNI	IIIQ 2025	IVQ 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora	Središnji/Primorski region.

³ STEM - „science, technology, engineering and math“ (nauka, tehnologija, inženjering i matematika).

	(163), srednjim školama (50) i tri ustanove visokog obrazovanja Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Aktivnosti su u cjelosti realizovane, a sprovode se u svim osnovnim školama (163), srednjim školama (50) i tri ustanove visokog obrazovanja Ciljna vrijednost 2025: Aktivnosti u cjelosti realizovane, a sprovode se u svim osnovnim školama (163), srednjim školama (50) i tri ustanove visokog obrazovanja						
2.1.5. Analiza priznavanja neformalnog informalnog učenja kao podrške cjeloživotnom učenju	Indikator rezultata: Sprovedena analiza propisa i drugih dokumenata i njihove primjene Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: Pripremljene preporuke za donosioce odluka za unaprjeđenje propisa i dokumenata koji uređuju oblast priznavanja neformalnog i informalnog učenja	Vodeća institucija: MPNI	IIIQ 2025	IVQ 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora	Svi regioni.

	Ostvarena vrijednost 2023: Analiza je u finalnom stadijumu izrade Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Pripremljena Analiza i preporuke za donosioce odluka za unapređenje propisa i dokumenata koji uređuju oblast priznavanja neformalnog i informalnog učenja Ciljna vrijednost 2025: Na osnovu Analize donešeni Strategija reforme obrazovanja 2025-2035, Plan obrazovanja odraslih i Zakon o obrazovanju odraslih.						
2.1.6. Realizovanje obuka u skladu sa katalogima stručnog usavršavanja nastavnika/ca ZzŠ i CSO	Indikator rezultata: Organizovane obuke po akreditovanim programima stručnog usavršavanja nastavnika/ca sa posebnim akcentom na programima za primjenu savremenih metoda nastave i učenja i digitalne pismenosti Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: 4.032 nastavnika/ca Ostvarena vrijednost 2023: Zavod za školstvo je realizovao programe stručnog usavršavanja za	Vodeća institucija: MPNI Ključni partneri: ZzŠ, CSO	IIIQ 2025	IVQ 2025	85.220€	Nacionalni budžet (3.000€ ZzŠ + 82.220€ CSO)	Svi regioni.

	primjenu savremenih metoda nastave učenja. Cjelokupan iznos planiranih sredstava je realizovan, dok je broj obučениh nastavnika/ca manji od planiranog (298) Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Zavod za školstvo je realizovao programe stručnog usavršavanja za primjenu savremenih metoda nastave učenja u vidu 157 obuka. Broj nastavnika/ca obučениh iznosi 2517 Ciljna vrijednost 2025: 3.800 nastavnika/ca i direktora (CSO 500 nastavnika/ca, ZZŠ 3.300 nastavnika/ca i direktora/ica)						
2.1.7. Unaprjeđenje zdravstvene zaštite jačanjem infrastrukture	Indikator rezultata: Stepen realizacije izgradnje/rekonstrukcije infrastrukture u cilju unaprjeđenja zdravstvene zaštite Početna vrijednost 2022: <u>Sjeverni region</u> - Završena projektna dokumentacija, raspisani tenderi za izvođenje radova i nadzor; <u>Središnji region:</u> Klinika za mentalno zdravlje 1.728.000 €, Izgradnja	Vodeća institucija: MZ Ključni partner: MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 3.750.009€ (Od toga svi regioni 1.350.001€, Sjeverni 370.001€, Središnji 720.007€, Primorski 1.310.000€)	Nacionalni budžet	Svi regioni

	centra za kontrolu i prevenciju zaraznih bolesti sa Operativnim centrom za vanredne situacije i unaprjeđenjem IT sistema u oblasti prikupljanja i upravljanja podacima u kriznim situacijama (PHEOC) 214.449,12 €; <u>Primorski region:</u> Završena projektna dokumentacija, raspisani tenderi za izvođenje radova i nadzor Ciljna vrijednost 2023: rekonstrukcija, adaptacija i opremanje mikrobioloških laboratorija; <u>Sjeverni region</u> - Rekonstrukcija zgrade za neurologiju i infektivno odjeljenje bolnice Berane; -Izgradnja objekta za potrebe proširenja RO službe bolnice Berane <u>Središnji region:</u> -Izgradnja klinike za mentalno zdravlje, -Izgradnja novog objekta za potrebe Klinike za infektivne bolesti i klinike za dermatovenologiju Kliničkog centra Crne Gore, -Izgradnja Centra za kontrolu i prevenciju zaraznih bolesti sa Operativnim centrom za vanredne situacije i unaprjeđenjem IT sistema u oblasti prikupljanja i upravljanja podacima u						
--	--	--	--	--	--	--	--

	kriznim situacijama (PHEOC); <u>Primorski region:</u> -Rekonstrukcija specijalne bolnice u Risnu, -Dogradnja Doma zdravlja u Ulcinju Ostvarena vrijednost 2023: Adaptirano 7 mikrobioloških laboratorija. U toku su završni radovi na 2 preostale. Isporuka i instalacija opreme završena u svim laboratorijama. <u>Sjeverni region:</u> Radovi su u završnoj fazi <u>Središnji regiona:</u> Izgradnja Klinike za mentalno zdravlje je u toku, određeni izazovi postoje zbog usklađivanja sa potrebama krajnjeg korisnika; Na klinici za infektivne bolesti I klinici za dermatoveneologiju izvođenje radova se odvija planiranom dinamikom; Izgradnja Centra za kontrolu I prevenciju zaraznih bolesti je u finalnoj fazi. <u>Primorski region:</u> Specijalna bolnica u Risnu - u toku su dodatna projektovanja kako bi se nastavila realizacija projekta, zbog otkrivenih problema koji se odnose na seizmološku bezbjednost objekta; Dogradnja Doma zdravlja u Ulcinju - toku su dodatna projektovanja kako bi se započela realizacija projekta, zbog izmještanja						
--	---	--	--	--	--	--	--

	instalacija prilikom započinjanja radova, kao i zbog dopune projekta u segmentima koji nijesu obuhvaćeni Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Adaptirane i opremljene 2 mikrobiološke ambulante Adaptacija jedinice ZHMPG CG (započeti radovi) <u>Sjeverni region:</u> Berane, Bijelo Polje <u>Središnji region:</u> Nikšić <u>Primorski region:</u> Bar, Budva, Adaptacija stomatoloških ambulanti u osnovnim i srednjim školama (započeti radovi) <u>Sjeverni region:</u> Berane, Mojkovac, Pljevlja, Plav, Rožaje, Bijelo Polje, Andrijevića, Petnjica, Žabljak, Kolašin, Šavnik i Plužine <u>Središnja region</u> Podgorica, Danilovgrad, Nikšić, Cetinje <u>Primorski region</u> Ulcinj, Bar, Kotor, Budva, Herceg Novi, Tivat Sjeverni region						
--	---	--	--	--	--	--	--

	Rekonstruisana zgrada za neurologiju i infektivno odjeljenje bolnice Berane Izgrađen objekat za potrebe proširenja RO službe bolnice Berane Raspisan tender za izbor izvođača po principu projektuj i izgradi OB PV Potpisan Ugovor sa izabranim izvođačem (izrada i revizija glavnog projekta) Središnji region: Izgrađena klinika za mentalno zdravlje Izgrađen objekat za potrebe Klinike za infektivne bolesti i klinike za dermatovenologiju KCCG Izgrađen Centar za kontrolu i prevenciju zaraznih bolesti sa Operativnim centrom za vanredne situacije i unaprjeđenjem IT sistema u oblasti prikupljanja i upravljanja podacima u kriznim situacijama (PHEOC) Izgradnja Centra PET CT sa klinikom za hematologiju, Podgorica – rad na projektnoj dokumentaciji Dom zdravlja u City kvartu, Podgorica – raspisan tender za izbor projektanta Primorski region: Rekonstrukcija specijalne bolnice u Risnu Adaptacija Dom zdravlja Budva Dogradnja Doma zdravlja u Ulcinju						
--	---	--	--	--	--	--	--

	Ciljna vrijednost 2025: Adaptacija jedinice ZHMPG CG (završeni radovi) <u>Sjeverni region:</u> Berane, Bijelo Polje <u>Središnji region:</u> Nikšić <u>Primorski region:</u> Bar, Budva	MZ, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	800.000€	Nacionalni budžet	Svi regioni
	Adaptacija stomatoloških ambulant u osnovnim i srednjim školama <u>Sjeverni region:</u> Berane, Mojkovac, Pljevlja, Plav, Rožaje, Bijelo Polje, Andrijevica, Petnjica, Žabljak, Kolašin, Šavnik i Plužine <u>Središnji region</u> Podgorica, Danilovgrad, Nikšić, Cetinje <u>Primorski region</u> Ulcinj, Bar, Kotor, Budva, Herceg Novi, Tivat Sjeverni region	MZ, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	550.001€	Nacionalni budžet	Svi regioni
	Raspisan tender za nabavku opreme za stomatološke ambulante	MZ, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	0€	Nacionalni budžet	
	Priprema tehničke dokumentacije za potrebe opremanja zdravstvenih ustanova medicinskom opremom shodno iskazanim potrebama ustanova	MZ, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	0€	Kredit	
	<u>Sjeverni region:</u> Opšta bolnica PV -Potpisan Ugovor sa izabranim izvodjačem po sistemu “	MZ, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	0 €	Nacionalni budžet	Sjeverni region

projektuj i izgradi ” (izrađen i revidovan glavni projekat)							
Izgradnja radiološkog odjeljenja DZ Plav – izabran izvođač radova, radovi na izgradnji	MZ, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	370.001€	Nacionalni budžet	Sjeverni region	
Adaptacija doma zdravlja Kolašin – tender za izbor izvođača	MZ, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	0€	Nacionalni budžet	Sjeverni region	
<u>Središnji region:</u> Izgradnja Centra PET CT sa klinikom za hematologiju, Podgorica – revidovan glavni projekat, izabran izvođač radova i početak radova	MZ, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	125.007€	Nacionalni budžet	Središnji region	
Dom zdravlja u City kvartu, Podgorica – revidovan glavni projekat	MZ, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	455.000€	Nacionalni budžet	Središnji region	
Rekonstrukcija i adaptacija bolničke kuhinje OB Nikšić – početak radova	MZ, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	150.000€	Nacionalni budžet	Središnji region	
Adaptacija dječijeg dispanzera DZ Nikšić – tender za izbor izvođača radova	MZ, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	0€	Nacionalni budžet	Središnji region	
Adaptacija odjeljenja dječije pedijatrije OB Nikšić – tender za izbor izvođača	MZ, MJR	IIIQ 2025	IV Q 2025	0€	Nacionalni budžet	Središnji region	
<u>Primorski region:</u> Adaptacija i rekonstrukcija specijalne bolnice u Risnu – završeni radovi	MZ, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	740.000€	Nacionalni budžet	Primorski region	

	Adaptacija Doma zdravlja Budva – početak radova u IIQ 2025. godine	MZ, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	420.000€	Nacionalni budžet	Primorski region
	Dograđnja Doma zdravlja u Ulcinju – raspisan tender I izabran izvođač radova	MZ, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	150.000€	Nacionalni budžet	Primorski region
2.1.8. Izgradnja i unaprjeđenje stanja infrastrukture za sport i rekreaciju	Indikator rezultata: Izgrađeni/rekonstruisani sportski i rekreativni objekti Početna vrijednost: 2023: / - Urađeni su Predmjeri i predračuni radova za 4 igrališta u Beranama -Urađen glavni projekat Izgradnje sportske sale u Plužinama Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Sjeverni region</u> Radovi na popravci krova na Sportskom centru Ada – Pljevlja Rekonstrukcija atletske staze na stadionu - “Nikoljac” sa Nadzorom za radove- Bijelo Polje Adaptacija sportskog terena i pratećih sadržaja u sportskoj hali “Nikoljac” – Bijelo Polje Izgradnja trim staze na Obrovu -prva faza – Bijelo Polje Adaptacija sportskih i dječijih igrališta i parkova - Berane Izgradnja eko-smart parka Izgradnja klizališta	Vodeća institucija: MJR Ključni Partner: JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 8.129.436,11€ (od toga Sjeverni region: 5.952.123,15€, Središnji region: 171.428,96€, Primorski region: 2.005.884€)	4.515.000€ Nacionalni budžet, 2.114.436,11€ Budžet opštine, 1.500.000€ Donatori	Svi regioni

Uređenje sportskih terena na ravnom Žabljaku Adaptirano 5 sportskih i dječijih igrališta i parkova Izgradnja pješačkih staza Izgradnja sportske hale Parterno uređenje prostora oko gradske plaže Izgradnja sportske sale- (završena I faza -projektne dokumentacija) Izgradnja bacališta na Sportsko rekreativnoj zoni (kugla, disk) Rekonstrisana sportska infrastruktura <u>Središnji region</u> Uređenje i adaptacija terena (kod škole i kod zgrade Solidarnosti) Rekonstrukcija igralista u Berislavcima – rekonstruisano igralište Izgradnja parka u naselju Pažići							
Ciljna vrijednost 2025: Sjeverni region: Adaptacija sportskih i dječijih igrališta i parkova	Opština Berane, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	20.000€	Budžet opštine		Sjeverni region
Završena rekonstrukcija atletske staze na stadionu - “Nikoljac” sa Nadzorom za radove- Bijelo Polje	Opština Bijelo Polje, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	221.811,15€	Budžet opštine		Sjeverni region
Završena prva faza trim staze na Obrovu – Bijelo Polje	Opština Bijelo Polje, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	45.738€	Budžet opštine		Sjeverni region

Početak radova na Izgradnji trening kampa u Lješnici sa nadzorom za izvođenje radova	Opština Bijelo Polje, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.000.000€	Donacija 1.500.000€ (sredstva Fudbalskog saveza CG) , Budžet opštine 500.000 €	Sjeverni region
Izgradnja mosta sa pristupom sportskom terenu u Lješnici	Opština Bijelo Polje, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	9.574€	Budžet opštine	Sjeverni region
Osnivanje i razvoj dječijih i omladinskih sportskih klubova na teritoriji opštine Žabljak	Opština Žabljak, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	60.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
Izgrađeno dječije igralište sa gumenom podlogom	Opština Žabljak, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	20.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
Započeti radovi na izgradnji sportske sale u Plužinama	Opština Plužine, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	3.500.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
Završeno izvođenje radova na uređenju terena park šume iznad zgrade opštine	Opština Petnjica, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	85.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
Izgrađena sportska sala	Opština Gusinje, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	(446.648,46€)	Nacionalni budžet (Sredstva prikazana u aktivnosti za ekonomsko državljanstvo)	Sjeverni region
Središnji region: Završena izgradnja parka - dječijeg igrališta u ulici Novice Škerović	Opština Danilovgrad, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	111.428,96€	Budžet opštine	Središnji region
Adaptiran stadion Braća Velašević	Opština Danilovgrad, MJR	IIIQ 2025	IIIQ 2025	60.000€	Budžet opštine	Središnji region
Primorski region: Završeni radovi na izgradnja Sportske hale u MZ Mrkojevići	Opština Bar, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.360.000€	1.010.000€ Nacionalni budžet 350.000€ Budžet opštine	Primorski region
Završena projektno tehnička dokumentacija za izgradnja Olimpijskog	Opština Bar, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	337.460€	5.000€ Nacionalni budžet 332,460€ Budžet opštine	Primorski region

	bazena sa pratećim sadržajima						
	Započeti radovi na izgradnji Gradskog stadiona	Opština Ulcinj, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	188.424€	Budžet opštine	Primorski region
	Izgrađeni sportski tereni, otvorena vježbališta i dječija igrališta	Opština Herceg Novi, MJR	IIIQ 2025	IIIQ 2025	120.000€	Budžet opštine	Primorski region
2.1.9. Izrada Strategije razvoja socijalne i solidarne ekonomije za period 2025–2029 sa Akcionim planom za period 2025–2027	Indikator rezultata: Usvojena Strategija razvoja socijalne i solidarne ekonomije za period 2025–2029 sa Akcionim planom za period 2025–2027 Ciljna vrijednost 2025: Usvojena Strategija razvoja socijalne i solidarne ekonomije za period 2025–2029 sa Akcionim planom za period 2025–2027	Vodeća institucija: MRZS	IIIQ 2025	IIIQ 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora	Svi regioni.
2.1.10. Izrada nacrtu Zakona o socijalnoj ekonomiji	Indikator rezultata: Izrađen Nacrt Zakona o socijalnoj ekonomiji Ciljna vrijednost 2025: Izrađen Nacrt Zakona o socijalnoj ekonomiji	Vodeća institucija: MRZS	IIIQ 2025	IVQ 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora	Svi regioni.
2.1.11. Kampanja podizanja svijesti o socijalnom preduzetništvu	Indikator rezultata: Realizovana Kampanja podizanja svijesti o mogućnostima socijalne i solidarne ekonomije u smislu održivog zapošljavanja i socijalne inkluzije najugroženijih	Vodeća institucija: MRZS	IIIQ 2025	IV Q 2025	22.000€	IPA fondovi (Projekat "Unaprijeđeno kreiranje politika zasnovano na dokazima, implementacija praksi i koordinacija u sektorima zapošljavanja i socijalne politike i ojačani kapaciteti za učešće u Evropskom socijalnom fondu")	Svi regioni

	grupa na tržištu rada u tri crnogorske regije Ciljna vrijednost 2025: Realizovana Kampanja podizanja svijesti o mogućnostima socijalne i solidarne ekonomije u smislu održivog zapošljavanja i socijalne inkluzije najugroženijih grupa na tržištu rada u tri crnogorske regije						
2.1.12. Izgradnja objekata dječije i socijalne zaštite	Indikator rezultata: Izgrađeni objekti dječije i socijalne zaštite Početna vrijednost u 2024. godini: Izvođenje radova na Dnevnom centru u opštini Bar: U toku je izvođenje radova. Aneksom ugovora produžen rok za završetak radova do marta 2025. godine	Vodeća institucija: MJR, JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupna vrijednost: 1.545.000€ (od čega Središnji region: 70.000€, Primorski region 1.475.000€)	825.000€ Nacionalni budžet 720.000€ Budžet opštine	Središnji / Primorski region
	Ciljna vrijednost 2025: Započeti radovi na proširenju kapaciteta i usluga JU Centar za dnevni boravak djece sa smetnjama u razvoju i odraslih lica sa invaliditetom u opštini Danilovgrad	Opština Danilovgrad, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	70.000€	Budžet opštine	Središnji region
	Započeti radovi na izgradnji Dnevnog centra za djecu i osobe starije od 27 godina sa smetnjama i teškoćama u razvoju	Opština Ulcinj, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	500.000€	Budžet opštine	Primorski region

	Izgradnja objekta za djecu sa smetnjama u razvoju	Opština Bar, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	975.000€	825.000,00€ Nacionalni budžet 150.000,00€ Budžet opštine	Primorski region
Operativni cilj 2.2. Povećanje stope zaposlenosti i smanjenje neformalne zaposlenosti							Inkluzivni rast
Indikator učinka			Početna vrijednost 2022.		Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.
Stopa nezaposlenosti, % (Monstat, ARS)			Sjeverni region: 32,9 Središnji region: 11,1 (2021.) Primorski region: 5,1 (2021.)		Sjeverni region: 23 Središnji region: 7 Primorski region: 2		Sjeverni region: 20 Središnji region: 5 Primorski region: 2
Stopa zaposlenosti, % (Monstat, ARS)			Sjeverni region: 32 Središnji region: 40,8 (2021.) Primorski region: 40,8 (2021.)		Sjeverni region: 45 Središnji region: 65 Primorski region: 62		Sjeverni region: 47 Središnji region: 67 Primorski region: 64
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 2.2.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Finansijska sredstva planirana za realizaciju u 2025. godini	Izvor finansiranja	Relevantnost za region
2.2.1. Realizacija programa aktivne politike zapošljavanja	Indikator aktivnosti: Realizacija programa osposobljavanja, obrazovanja i podsticanja samozapošljavanja nezaposlenih lica/Implementacija lokalnih strategija zapošljavanja Početna vrijednost 2022: Realizovani programi podrške zapošljavanju za 1.028 nezaposlena lica (66,73% žena) Ciljna vrijednost 2023: 4 mil. €/Realizovani programi podrške zapošljavanju za 1.804 nezaposlena lica (Sjeverni 997 lica; Središnji 650 lica;	Vodeća institucija: ZZZCG Ključni partneri: MRZS, JLS, ZO	III Q 2025	IV Q 2025	Ukupno: 3.700.000 € (od toga Sjeverni region: 2.220.000€ Središnji region: 1.110.000€ Primorski region: 370.000€)	Nacionalni budžet	Svi regioni.

	Primorski region 157 lica)/povećanje učešća žena za 5% Ostvarena vrijednost 2023: Opredijeljena sredstva u iznosu od 3.380.596,28€ za realizaciju programa podrške zapošljavanju za 1.703 nezaposlena lica, od kojih 1.110 nezaposlenih žena (65,2%) <u>Sievernji region:</u> Opredijeljena sredstva u iznosu od 2.486.476,03€ za realizaciju programa podrške zapošljavanju 1.143 lica, od kojih 681 nezaposlena žena (59,6%) <u>Središnji region:</u> Opredijeljena sredstva u iznosu od 759.791,07€ za realizaciju programa podrške zapošljavanju 411 lica, od kojih 303 nezaposlene žene (73,7%) <u>Primorski region:</u> Opredijeljena sredstva u iznosu od 134.329,18€ za realizaciju programa podrške zapošljavanju 149 lica, od kojih 126 nezaposlenih žena (84,6%) Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: realizacija programa podrške zapošljavanju za 1.235 nezaposlena lica, od kojih 747 nezaposlenih žena (60,48%) <u>Sievernji region:</u>						
--	--	--	--	--	--	--	--

	realizaciju programa podrške zapošljavanju 823 lica, od čega je 563 žena <u>Središnji region:</u> realizaciju programa podrške zapošljavanju 353 lica, od čega je 163 žena <u>Primorski region:</u> realizaciju programa podrške zapošljavanju 59 lica, od čega je 21 žena						
	Ciljna vrijednost 2025: Realizovani programi podrške zapošljavanju za 1.127 nezaposlenih lica, od kojih 256 mladih NEET (15-29) lica i sa učešćem žena u ukupnom broju uključenih lica oko 56%.	ZZZCG, MRZS	IIIQ 2025	IVQ 2025	3.700.000€	Nacionalni budžet	Svi regioni.
	<u>Sjeverni region:</u> 676 lica, od kojih 109 mladih NEET (15-29) lica i sa učešćem žena u ukupnom broju uključenih lica sa oko 60%.	ZZZCG, MRZS	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.220.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	<u>Središnji region:</u> 338 lica, od kojih 116 mladih NEET (15-29) lica i sa učešćem žena oko 51 %.	ZZZCG, MRZS	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.110.000€	Nacionalni budžet	Središnji region
	<u>Primorski region:</u> 113 lica, od kojih 31 mlado NEET (15-29) lice i sa učešćem žena oko 43%.	ZZZCG, MRZS	IIIQ 2025	IVQ 2025	370.000€	Nacionalni budžet	Primorski region
2.2.2. Izmijeniti Zakon o strancima i pojednostaviti proceduru za izdavanje/produženje	Indikator rezultata: Unaprjeđenje pravnog okvira za zapošljavanje stranaca i pojednostavljenje	Vodeća institucija: MUP Ključni partneri:	IIIQ 2025	IVQ 2025	3.000€	Nacionalni budžet	Svi regioni

dozvola za privremeni boravak i rad	procedure za izdavanje/produženje dozvola za privremeni boravak i rad Početna vrijednost 2024: n/a Ciljna vrijednost 2025: Izmijenjen Zakon o strancima i pojednostavljene procedure za izdavanje/produženje dozvola za privremeni boravak i rad	MRZS, Privredna komora i Unija poslodavaca					
2.2.3. Povećanje mogućnosti za zapošljavanje mladih	Indikator rezultata: Pripremljen plan za zapošljavanje mladih Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: Donošenje Plana implementacije "Garancije za mlade" u Crnoj Gori; Sprovođenje aktivnosti na uspostavljanju digitalizovanog sistema razmjene podataka u ZZZCG radi jačanja kapaciteta za pružanje usluga; Realizovane planirane aktivnosti na povećanju kapaciteta i broja licenciranih ustanova za veću zapošljivost odraslih Ostvarena vrijednost 2023: Pripremljena radna verzija Plana implementacije "Garancije za mlade"	Vodeća institucija: MRZS IIIQ 2025 IV Q 2025 / U okviru redovnih aktivnosti resora Svi regioni					

	Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Usvojen nacionalni Plan implementacije Garancije za mlade.⁴						
	Ciljna vrijednost 2025: Planom implementacije Garancije za mlade 2024-2026 predviđen je portfolio mjera za integraciju NEET osoba na tržištu rada, koji obuhvata set programa najprimjerenijih otklanjanju prepreka u zapošljavanju mladih, odnosno pojedinih kategorija NEET lica. Redizajnirani programi aktivne politike zapošljavanja implementiraće se u tri pilot opštine: Nikšić, Bijelo Polje i Ulcinj. U skladu sa Planom implementacije Garancije za mlade programi aktivne politike zapošljavanja će se realizovaće za 256 NEET lica (109 Bijelo Polje; 116 Nikšić i 31 Ulcinj).	MRZS	IIIQ 2025	IVQ 2025			

⁴ U julu 2024. je usvojen *nacionalni Plan implementacije Garancije za mlade*, kojim su definisane obaveze, aktivnosti, finansijska sredstva i dinamika ispunjavanja zadataka svih institucija uključenih u realizaciju programa Garancije za mlade. Program osigurava da mladi do 29 godina dobiju kvalitetnu ponudu za zapošljavanje ili nastavak obrazovanja, pripravnništvo ili obuku u roku od 4 mjeseca nakon završetka obrazovanja ili gubitka posla. Tokom 2025. godine Pilot projekti će biti realizovani u opštinama Bijelo Polje, Nikšić i Ulcinj. U ova tri grada su realizovane promotivne kampanje, kako bi se mladima, poslodavcima i lokalnoj zajednici približile koristi od realizacije ovog programa.

2.2.4. Revidiranje socijalne politike u cilju većeg podsticanja radno sposobnog stanovništva na zaposlenje	Indikator rezultata: Utvrđivanje Predloga Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti kojim će biti propisano postepeno ukidanje prava na materijalno obezbjeđenje koji su se zaposlili po osnovu mjera radne aktivacije Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: Izmijenjen Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti; Pripremljena analiza troškova finansijskog plana reforme sistema socijalne i dječije zaštite Ostvarena vrijednost 2023: Izmjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti nisu donešene Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Nije realizovana aktivnost jer nisu izvršene izmjene Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti. Ciljna vrijednost 2025: Izmijenjen Zakon o socijalnoj i dječljoj zaštiti	Vodeća institucija: MSSD Ključni partner: MRZS	III Q 2025	III Q 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora.	Svi regioni
--	--	--	------------	------------	---	--------------------------------------	-------------

2.2.5. Unapređenje regulatornog okvira za nestandardne oblike radnog angažovanja (rad od kuće i rad na daljinu);	Indikator rezultata: Unaprijeđen regulatorni okvir za nestandardne oblike radnog angažovanja /Broj registrovanih zaposlenih u okviru nestandardnih oblika radnog angažovanja Početna vrijednost 2024: Započeta izrada Zakona I planira se donošenje Predloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu, rok za donošenje II kvartal 2025. godine Ciljna vrijednost 2025: Donosen Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu.	Vodeća institucija: MRZS Ključni partner: MER	III Q 2025	III Q 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora	Svi regioni.
2.2.6. Unapređenje pravnog okvira u cilju veće zapošljivosti lica sa invaliditetom	Indikator rezultata: Broj novozaposlenih lica sa invaliditetom / Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom Početna vrijednost 2024: Nije realizovana izmjena Zakona.⁵ Broj zaposlenih lica sa invaliditetom je 4.550, a broj poslodavaca koji	Vodeća institucija: MRZS	III Q 2025	IV Q 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora	Svi regioni.

⁵ Radna grupa za izradu predloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom obrazovana je Rješenjem br. 01-011/24-2091/1 od 27. decembra 2024. godine.
Rok IV kvartal 2025. godine

	ostvaruje pravo na subvenciju po osnovu zapošljavanja lica sa invaliditetom je 2.919						
	Ciljna vrijednost 2025: Utvrđen Predlog zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom						
Operativni cilj 2.3. Povećanje efikasnosti i učinkovitosti populacione politike							
Indikator učinka			Početna vrijednost 2022.		Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.
Učešće mlađih od 15 godina u ukupnom stanovništvu (% , ARS, Monstat)			Sjeverni region: 19,4 Središnji region: 18,7 Primorski region: 16,8		Sjeverni region: 19,6 Središnji region: 19 Primorski region: 17,1		Sjeverni region: 19,8 Središnji region: 19,2 Primorski region: 17,4
% zaposlenih starosti 15-24 godine u Crnoj Gori (ARS, Monstat)			9,4		12		13
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 2.3.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Datum završetka	Sredstva realizovana	Izvor finansiranja	Relevantnost za region
2.3.1. Pripremne aktivnosti za izradu analize sprovođenja demografskih mjera iz Strategije održivog razvoja (NSOR 2030) ⁶	Indikator rezultata: Formiran radni tim za izradu analize Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost u 2023: Otpočete aktivnosti na pripremi analize Ostvarena vrijednost 2023: Nije realizovana aktivnost Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024:	Vodeća institucija: MSSD	IIIQ 2025	IIIQ 2025	/	UNDP (partnersko finansiranje)	Svi region.

⁶ U Nacrtu dokumenta bila navedena aktivnost “Pripremne aktivnosti za izradu posebne analize postojećeg stanja i ciljeva populacione politike”, međutim kako ista zbog nove organizacije ministarstva nije planirana u 2025. godini, zamijenjena je gore navedenom aktivnošću

	Nije realizovana aktivnost						
	Ciljna vrijednost 2025: Realizovan projektni zadatak za analizu sprovođenja demografskih mjera iz Nacionalne strategije održivog razvoja (NSOR 2030)						
STRATEŠKI CILJ 3 POVEĆANJE KONKURENTNOSTI REGIONA ZASNOVANO NA UNAPRIJEĐENJU INFRASTRUKTURE, POBOLJŠANJU POSLOVNOG AMBIJENTA I RAZVOJ PRIORITETNIH SEKTORA I SEKTORA SA POTENCIJALOM RASTA							
Operativni cilj 3.1. Povećanje regionalne konkurentnosti							Pametan rast
Indikator učinka			Početna vrijednost 2022.		Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.
Jaz u indeksu konkurentnosti najkonkurentnije i najmanje konkurentne JLS u Crnoj Gori (MIRN)			Sjeverni region: 6 Središnji region: 2 (2017.) Primorski region: n/a		Sjeverni region: 5,5 Središnji region: 1,7 Primorski region: treba biti određena		Sjeverni region: 4,0 Središnji region: 1,5 Primorski region: treba biti određena
Broj parafiskalnih nameta u opštinama regiona, prosječno po opštini (MF, MIRN, ZO, Sekretarijat Savjeta za konkurentnost)			Sjeverni region: 57 Središnji region: 60 Primorski region: 58 (2021.)		Sjeverni region: 50 Središnji region: 55 Primorski region: 55		Sjeverni region: 45 Središnji region: 50 Primorski region: 50
Broj biznis centara i centara za saradnju naučno-istraživačke zajednice sa prioritetnim privrednim sektorima (MPNI, MER)			Sjeverni region: 3 Središnji region: 1 Primorski region: 2		Sjeverni region: 5 Središnji region: 2 Primorski region: 3		Sjeverni region: 7 Središnji region: 3 Primorski region: 4
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 3.1.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Finansijska sredstva planirana za realizaciju u 2025. godini	Izvor finansiranja	Relevantnost za region
3.1.1. Smanjenje broja razvrstanih nameta na centralnom i lokalnom nivou ⁷	Indikator rezultata: Izmijenjena regulativa za smanjenje broja nameta Početna vrijednost 2022: Sjeverni region - 57, Središnji region - 60, Primorski region - 58 (2021.)	Vodeća institucija: MIRN Ključni partneri: MF, Sekretarijat Savjeta za konkurentnost, JLS, ZO	IIIQ 2025	IVQ 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti resora	Svi region.

⁷ Izvor Registar nameta

	Ciljna vrijednost 2023: Donešene min. 3 opštinske odluke kojima se smanjuje broj taksi i naknada na lokalnom nivou/Izmjene i dopune zakonodavnog okvira za oblast privrednih društava i njihovu registraciju Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Prosječno 13 propisa u kojima je definisan iznos nameta (prosječno 809 nameta) <u>Središnji regiona:</u> Prosječno 12 propisa u kojima je definisan iznos nameta (prosječno 711 nameta) <u>Primorski region:</u> Prosječno 15 propisa u kojima je definisan iznos nameta (prosječno 842 nameta) Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Nije izrađena Analiza mogućih izmjena zakonskih rješenja za smanjenje fiskaliteta, parafiskaliteta, pojednostavljenje poreske administracije uz dalje usklađivanje sa pravnom tekovinom EU Pripremljen Predlog novog Zakona o privrednim društvima i upućen EK na mišljenje. <u>Sjeverni region:</u> Prosječno 14 propisa u kojima je						
--	---	--	--	--	--	--	--

	definisan iznos nameta (prosječno 814 nameta) <u>Središnji regiona:</u> Prosječno 13 propisa u kojima je definisan iznos nameta (prosječno 844 nameta) <u>Primorski region:</u> Prosječno 15 propisa u kojima je definisan iznos nameta (prosječno 843 nameta) Ciljna vrijednost 2025: Sjeverni region: Prosječno 14 propisa u kojima je definisan iznos nameta (prosječno 810 nameta) Središnji region: Prosječno 13 propisa u kojima je definisan iznos nameta (prosječno 840 nameta) Primorski region: Prosječno 15 propisa u kojima je definisan iznos nameta (prosječno 840 nameta)						
3.1.2. Razvoj infrastrukture za širokopojasni pristup internetu i povećanje broja korisnika	Indikator rezultata: Ostvaren bolji pristup internetu/Usvojena Strategija za razvoj 5G mobilnih komunikacionih	Vodeća institucija: MER Ključni partneri: Privatni investitori	III Q 2025	IV Q 2025	/ ⁹	/	Svi regioni, sa naglaskom na ruralna područja. (objašnjenje: Projekat Razvoj infrastrukture za širokopojasni pristup internetu je uvršten i u

⁹ Malo je vjerovatno da će se išta realizovati u 2025. godini, u 2025 .g. će nam se eventualno odobriti navedena sredstva. Plan nakon 26.700.000,00 € (za 5 godina), i to: WBIF grant (30% ukupne vrijednosti) Budžet Crne Gore (čl.13, tač.22) (zaduživanje kod EBRD(70% ukupne vrijednosti investicije)

	mreža u Crnoj Gori 2023-2027 Početna vrijednost 2022: Sjeverni 73,2%; Središnji 81,3%; Primorski region 89,9% zastupljenost interneta u domaćinstvima i 71,2% preduzeća imaju pristup mrežama nove generacije sa brzinama većim od 30Mbps (2022.)⁸/Sprovedene pripremne aktivnosti na kreiranju novog strateškog okvira u oblasti mobilnih komunikacionih mreža Ciljna vrijednost 2023: Sjeverni 75%; Središnji 83%; Primorski region 91% zastupljenost interneta u domaćinstvima i 73% preduzeća imaju pristup mrežama nove generacije sa brzinama većim od 30Mbps/Usvojena Strategija uvođenja 5G mobilnih komunikacionih mreža u Crnoj Gori Ostvarena vrijednost 2023: Usvojena Strategija za razvoj 5G mobilnih komunikacionih mreža u Crnoj Gori 2023-2027. Pokrivenost domaćinstava na nivou Crne Gore je 82.02 % Internet sa brzinama većim od 30Mbps koristi 78% preduzeća	(operatori elektronskih komunikacija)					Plan Rasta za Zapadni Balkan). U toku je priprema tenderske dokumentacije, u junu se apliciralo za WBIF grant u visini do 30% planirane investicije(ukupno planirana investicija je 26.7M €) i apliciralo se i za EBRD zajam u visini od 70% planirane investicije.
--	--	---------------------------------------	--	--	--	--	---

⁸ <https://www.monstat.org/uploads/files/ICT/2022/Saop%C5%A1tenje%202022%20Domacinstva.pdf>; <https://www.monstat.org/uploads/files/ICT/2022ent/Saop%C5%A1tenje%202022%20Preduzeca.pdf>

<u>Sjeverni region</u> Domaćinstva: 56,13% <u>Središnji region:</u> Domaćinstva: 92,76% <u>Primorski region:</u> Domaćinstva: 90,21% Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Pokrivenost domaćinstava na nivou Crne Gore je 84,50 % Širokopojasnim pristupom internetu je pokriveno 85,25% domaćinstava (brzine veće od 2Mbps). Internet sa brzinama većim od 30Mbps koristi 82,02% preduzeća <u>Sjeverni region</u> Domaćinstva: 56,13% <u>Središnji region:</u> Domaćinstva: 92,76% <u>Primorski region:</u> Domaćinstva: 90,21% Ciljna vrijednost 2025: Usvojen AP Strategije za razvoj 5G mobilnih komunikacionih mreža u Crnoj Gori 2023-2027 za 2023 i 2024. godinu.							
--	--	--	--	--	--	--	--

	81,6% (brzine veće od 100Mbps (shodno SPRV 2024-2027) (Izvor verifikacije EKIP)						
3.1.3. Razvoj Grant šema za inovativne projekte u oblastima pametne specijalizacije	Indikator rezultata 1: Broj prijavljenih inovacionih projekata u oblastima pametne specijalizacije koji se realizuju u JLS finansiranih iz EU fondova Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: 35 prijavljenih inovacionih projekata u oblastima pametne specijalizacije Ostvarena vrijednost 2023: 77 prijavljenih inovacionih projekata u oblastima pametne specijalizacije Ostarena vrijednost 2024: Nema novih ugovorenih projekata Indikator rezultata 2: Broj odobrenih S3 inovacionih projekata Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: Odobreno najmanje 2 granta za inovativne projekte iz Sjevernog regiona; 6 novih inovacionih projekata iz Središnjeg regiona, Odobreno	Vodeća institucija: MPNI Ključni partner: MER, MF, CFCU, JLS	III Q 2025	III Q 2025	Ukupno 140.125,52 € (od toga Sjeverni region: 21.600€, Središnji region:118.525, 52€, Primorski region: /)	IPA (Grant šema ugovorena 2023. godine, u trajanju do II-III kvartala 2025. godine, kada će biti realizovani svi grantovi, odnosno isplaćen cjelokupan budžet svim korisnicima grantova. Dakle, u periodu od početka realizacije nije bilo novih aktivnosti ili izdvajanja dodatnih sredstava, već se samo prati dinamika realizacije projekata i isplate sredstava)	Sjeverni i Središnji region

	najmanje 2 granta za inovativne projekte iz Primorskog regiona Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Odobren 1 grant za kompaniju <u>Središnji region:</u> 6 odobrenih grantova za kompanije <u>Primorski region:</u> 0 odobrenih grantova za kompaniju Početna vrijednost 2024: <u>Sjeverni region:</u> Odobren 1 grant za kompaniju <u>Središnji region:</u> 6¹⁰ odobrenih grantova za kompanije <u>Primorski region:</u> 0 odobrenih grantova za kompaniju Indikator rezultata 3: Broj preduzeća u većinskom vlasništvu žena Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: Najmanje 20% preduzeća u vlasništvu žena od ukupnog broja ugovorenih projekata Ostvarena vrijednost 2023: Od 8 ugovorenih projekata 1 preduzeće je u većinskom vlasništvu žena, što predstavlja 12,5%						
--	--	--	--	--	--	--	--

¹⁰ Jedan ugovor raskinut u maju 2024. u iznosu od 120.000.00 eura usljed nemogućnosti ugovarača da dostavi bankarsku garanciju)

	Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: 2 od 7 preduzeća je u većinskom vlasništvu žena, što predstavlja 28,6% Ciljna vrijednost 2025: 2 od 7 preduzeća je u većinskom vlasništvu žena						
3.1.4. Podrška ranoj fazi startapova	Indikator rezultata: Broj novih startap projekata Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: 10 startap projekata (2 Sjeverni region, 6 Središnji region, 2 Primorski region) Ostvarena vrijednost 2023: 14 startap projekata Sjeverni region: 1 Središnji region: 13 Primorski region: 0 Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: 12 financiranih projekata iz Središnjeg regiona Ciljna vrijednost 2025: 12 projekata	Vodeća institucija: Fond za inovacije CG Ključni partner: MPNI	III Q 2025	IVQ 2025	Ukupno 400.000 € (od toga Sjeverni region 30.000 €, Središnji region: 300.000€, Primorski region: 70.000 €)	Nacionalni budžet	Svi region.
	Sjeverni region: 1	Fond za inovacije CG	III Q 2025	IVQ 2025	30.000€		Sjeverni region
	Središnji region: 9	Fond za inovacije CG	III Q 2025	IVQ 2025	300.000€		Središnji region

	Primorski region: 2	Fond za inovacije CG	III Q 2025	IV Q 2025	70.000 €		Primorski region
3.1.5. Podrška inovativnim preduzećima	Indikator rezultata: Broj podržanih inovativnih preduzeća Početna vrijednost 2022: Sjeverni region: 11 Središnji region: 3 Primorski region: 3 Ukupno za sva 3 regiona: 17 Ciljna vrijednost 2023: Sjeverni region: 5 Središnji region: 17 Primorski region: 5 Ukupno za sva tri regiona: 27 Ostvarena vrijednost 2023: Sjeverni region: 2 Središnji region: 18 Primorski region: 1 Ukupno: 21 Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Sjeverni region: 0 Središnji region: 17 Primorski region: 0 Ukupno: 17 Ciljna vrijednost 2025: 30	Vodeća institucija: Fond za inovacije CG Ključni partner: MPNI	III Q 2025	IV Q 2025	Ukupno 1.750.000 € (od toga Sjeverni region: 150.000 €, Središnji region: 1.350.000 €, Primorski region: 250.000 €)	Nacionalni budžet (Ukupno za 3 programa Fonda: 1.750.000 € • Inovativnost MMSP 1.200.000 € • Provjera inovativnog koncepta 400.000 € • Inovacioni vaučeri 150.000 €)	Svi regioni
	Sjeverni region: 3	Fond za inovacije CG	III Q 2025	IV Q 2025	150.000 €		Sjeverni region
	Središnji region: 23	Fond za inovacije CG	III Q 2025	IV Q 2025	1.350.000 €		Središnji region

	Primorski region: 4	Fond za inovacije CG	III Q 2025	IV Q 2025	250.000 €		Primorski region
3.1.6. Dalje unaprjeđenje institucionalne infrastrukture za razvoj preduzetništva i inovacija mladih, žena i socijalnog preduzetništva (inkubatori, biznis centri, klubovi preduzeća)	Indikator rezultata 1: Realizovane aktivnosti na poboljšanju infrastrukture Početna vrijednost 2022: radovi na rekonstrukciji i adaptaciji objekta za smještaj Naučno-tehnološkog parka Crne Gore (NTP CG) u toku i finalizovana projektna dokumentacija za Dom digitalne revolucije Ciljna vrijednost 2023: Realizovano unaprjeđenje (adaptacija i rekonstrukcija prostora) infrastrukture - Naučno-tehnološki park u Podgorici i Dom digitalne revolucije u Nikšiću Ostvarena vrijednost 2023: U toku su radovi na unaprjeđenju infrastrukture - NTP u Podgorici. U toku su radovi na adaptaciji i rekonstrukcija dijela prostora Doma revolucije za potrebe DDR Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Završeni radovi na NTP-u u Podgorici U toku su radovi na adaptaciji i rekonstrukcija dijela prostora Doma revolucije za potrebe DDR, završeno 60% radova Ciljna vrijednost 2025:	Vodeća institucija: MPNI Ključni partner: MER, JLS, MJR, NTP CG, IPC "Tehnopolis" Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	555.001€	305.001€ Nacionalni budžet 250.000€ Donatori (Turska agencija Tika, Fondacija T3, Fondacija XL)	Središnji/ region Primorski

	Završeni radovi na adaptaciji i opremanju DDR. U sledećoj godini mogući dodatni radovi.						
	Središnji region Završeni radovi na adaptaciji i opremanju DDR. U sledećoj godini mogući dodatni radovi.	MJR, Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	305.001€	Nacionalni budžet	Središnji region
	Primorski region Osnovan i otvoren Naučno-inovacioni centar u Ulcinju	Opština Ulcinj	IIIQ 2025	IIIQ 2025	250.000€	Donatori (Turska agencija Tika, Fondacija T3, Fondacija XL)	Primorski region
3.1.7. Kreditne linije RBCG za rast konkurentnosti privrede	Indikator rezultata: Vrijednost realizovanih kreditnih linija (na nivou regiona, učešće žena) Početna vrijednost 2022: Sjever 11,3 mil €; Središnji 153 mil €; Primorski 20,6 mil € Ciljna vrijednost 2023: Sjever 10,5 mil € - 7% (žene 1,1% odnosno 1,65 mil €); Središnji 115,5 mil € - 77% (žene 4,4% odnosno 6,6 mil €); Primorski 24 mil € - 16% (žene 2,1% odnosno 3,15 mil €). Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> 92 kredita (23 žene); 9,4 mil € - 5% (žene 1% odnosno 1,6 mil €) <u>Središnji region:</u> 302 kredita (98 žene); 143 mil € - 76% (žene 11% odnosno 19,3 mil €) <u>Primorski region:</u> 65 kredita (11 žene);	Vodeća institucija: RBCG	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 200.000.000€ (od toga Sjeverni region 14.700.000€, Središnji region 148.500.000 €, Primorski region 36.800.000€)	Javni sektor	Svi regioni

	35,9 mil € - 19% (žene 1,6 mil € odnosno 1%) Ukupno: 459 kredita (132 žene); 188,2 mil € Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Sjeverni region:</u> 137 kredita -10% (žene 1% odnosno 22 kredita - 1,522,696.59 €) <u>Središnji region:</u> 233 kredita - 73% (žene 11% odnosno 86 kredita - 11,816,482.20 €) <u>Primorski region:</u> 44 kredita - 17% (žene 11 kredita -1,201,000.00 € odnosno 1%)						
	Ciljna vrijednost 2025: Sjeverni region 7% (žene 1%, odnosno 1.700.000€)	RBCG	IIIQ 2025	IVQ 2025	14.700.000€		Sjeverni region
	Središnji region 75% (8%, odnosno 16.600.000€)	RBCG	IIIQ 2025	IVQ 2025	148.500.000€		Središnji region
	Primorski region 18% (žene 1%, odnosno 1.500.000€)	RBCG	IIIQ 2025	IVQ 2025	36.800.000€		Primorski region
3.1.8. Program za unaprjeđenje konkurentnosti privrede za 2025. godinu (Programska linija za unaprjeđenje proizvodnih kapaciteta u prehrambenoj industriji; Programska linija za podršku ženskom preduzetništvu;	Indikator rezultata: Vrijednost realizovanih ulaganja/Broj projekata (na nivou regiona, učešće žena) Početna vrijednost 2022: Ukupno 2.024.739,88 €/325 projekata, i to: Sjeverni region 363.663,18 €/42 projekata (od toga žene 11 projekata/138.696,04 €);	Vodeća institucija: MER	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno 3.500.000€ (od toga Sjeverni region 700.000€, Središnji region 1.050.000€, Primorski region 1.750.000€)	Nacionalni budžet	Svi regioni

Programska linija za podsticaj održivog zdravstvenog razvoja)	Središnji region 1.303.750,37 €/230 projekata (od toga žene 89 projekata/286.013,11 €); Primorski region 357.326,33 €/53 projekta (od toga žene 18 projekata/93.418,16 €). Ciljna vrijednost 2023: Povećanje vrijednosti realizovanih ulaganja/projekata i učešća žena, za min 10%, na nivou regiona. Ostvarena vrijednost 2023: 2.385.897,86 € /332 projekata (od toga žene 144 projekata/ 849.610,34 €), i to: Sjeverni region: 450.788,62 € / 48 projekata (od toga žene 16 projekata/105.939,33 €); Središnji region: 1.558.439,28 € /247 projekata (od toga žene 113 projekta/ 547.682,21 €); Primorski region: 376.669,96 € / 37 projekata (od toga žene 15 projekata/195.988,80€). Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Ukupno 2.646.826,10€ / 94 projekta (od toga žene 38						
--	---	--	--	--	--	--	--

projekata u iznosu 756.445,11€). Sjeverni region: 1.060.867,35€ / 26 projekata (od toga žene 11 projekata u iznosu 409.809,83€), Središnji region: 1.488.652,05€ / 61 projekat (od toga žene 25 projekata u iznosu 343.835,28€), Primorski region: 97.306,70€ / 7 projekata (od toga žene 2 projekta u iznosu 2.800€) Ciljna vrijednost 2025: Ukupno 3.500.000€. U okviru Programa će se sprovoditi tri Programske linije i to: 1. Programska linija za unapređenje proizvodnih kapaciteta u prehrambenoj industriji – za ovu liniju opredijeljeni budzet iznosi 2.850.000,00 €; 2. Programska linija za podršku ženskom preduzetništvu - za ovu liniju opredijeljeni budzet iznosi 500.000,00 €; 3. Programska linija za podsticaj održivog zdravstvenog razvoja – za ovu programsku liniju opredijeljeni budzet iznosi 150.000,00 €.						
---	--	--	--	--	--	--

3.1.9 Program podrške investicijama za 2025. godinu	Indikator rezultata: Broj podržanih projekata Početna vrijednost 2024: n/a Ciljna vrijednost 2025: Za ukupno 40 projekata biće raspodijeljena sredstva u iznosu od 1.200.000€	Vodeća institucija: MIRN	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.200.000€ (od toga Sjeverni region 840.000€, Središnji region 240.000€, Primorski region 120.000€)	Nacionalni budžet	Svi regioni.
	Sjeverni region: 28 projekata	MIRN	IIIQ 2025	IVQ 2025	840.000€		Sjeverni region
	Središnji region: 8 projekata	MIRN	IIIQ 2025	IVQ 2025	240.000€		Središnji region
	Primorski region: 4 projekta	MIRN	IIIQ 2025	IVQ 2025	120.000€		Primorski region
3.1.10. Program za razvoj i promociju zanatstva za 2025. godinu	Indikator rezultata: Vrijednost realizovanih ulaganja/Broj projekata (na nivou regiona, učešće žena) Početna vrijednost 2022: Ukupno 145.317,31 €/22 projekta, i to: Sjeverni region 41.612,71 €/7 projekata (od toga žene 1 projekat/590,24 €); Središnji region 71.720,58 €/9 projekata (od toga žene 4 projekta/27.058,41 € kao i 1 projekat u iznosu od 10.000 €, u vlasništvu M/Ž po 50%); Primorski region 31.984,02 €/6 projekata (od toga žene 2 projekta/7.495,65 €). Ciljna vrijednost 2023: Povećanje vrijednosti realizovanih ulaganja/projekata, za min 10% na nivou regiona	Vodeća institucija: MER	III Q 2025	IV Q 2025	300.000€	Nacionalni budžet (Nakon odobrenja sredstava MER će uraditi precizan pregled dobijenih sredstava po regionima)	Svi regioni.

	(učesće žena na nivou Programa min 20%). Ostvarena vrijednost 2023: Ukupno: 156.881,28 €/24 prijava (od toga žene i mlađi od 35 godina 13) <u>Sjeverni region:</u> 91.999,25 €/15 prijava (od toga žene i mlađi od 35 godina 9); <u>Središnji region:</u> 47.124,30 €/ 6 prijava (od toga žene i mlađi od 35 godina 2); <u>Primorski region:</u> 17.757,73 €/3 prijave (od toga žene i mlađi od 35 godina 2) Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Ukupno:</u> 200.000,00€/23 prijave (od toga žene i mlađi od 35 godina 13) <u>Sjeverni region:</u> 52.037,40€/ 6 prijava (od toga žene i mlađi od 35 godina 2) <u>Središnji region:</u> 133.660,90 € / 15 prijava (od toga žene i mlađi od 35 godina 8) <u>Primorski region:</u> 14.301,70 € / 2 prijave (od toga žene i mlađi od 35 godina 1) Ciljna vrijednost 2025: Povećanje vrijednosti realizovanih						
--	--	--	--	--	--	--	--

	ulaganja/projekata, za min 10% na nivou regiona.						
3.1.11. Priprema i realizacija kapitalnih projekata iz sredstava prihodovanih iz Programa ekonomskog državljanstva	Indikator rezultata: Broj podržanih projekata/Iznos dodijeljene podrške opštinama sjevernog regiona Početna vrijednost 2022: n/a (početak aktivnosti je planiran za 2023. godinu) Ciljna vrijednost 2023: 13 mil. € Ostvarena vrijednost 2023: Dodijeljena sredstva opštinama sjevernog regiona (Bijelo Polje, Berane, Andrijevica, Rožaje, Šavnik, Plav, Gusinje, Mojkovac, Kolašin i Petnjica, kao i Pljevlja, Žabljak i Plužine) su iznosila 13 mil. €, dok je utrošeno svega 2.898.220,27 € Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Realizovani projekti u 9 opština ukupne vrijednosti 5.131.920,59€ (Bijelo Polje, Berane, Andrijevica, Rožaje, Šavnik, Plav, Gusinje, Kolašin, Petnjica) Ciljna vrijednost 2025: Realizovani projekti u 4 opština: Gusinje, Petnjica, Berane, Mojkovac.	Vodeća institucija: MJR Ključni partneri: MF, JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.794.583,46€	Nacionalni budžet	Sjeverni region.

3.1.12. Unapređenje i razvoj lokalne tržišne infrastrukture	Indikator rezultata: Izgrađen otkupni centar poljoprivrednih proizvoda Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Sjeverni region: Uspostavljanje suvenirnice, izrada suvenira starim zanatima i korišćenjem tradicionalnih materijala Rekonstrukcija i adaptacija tržišnice u Plavu I faza Središnji region: Rekonstrukcija gradske pijace Tuzi - Izrada projektne dokumentacije; raspisivanje tendera za projekat rekonstrukcije; izbor najpovoljnijeg ponuđača Kreativne industrije za zapošljavanje bez granica – osnovani resursni centri za razvoj kreativnih industrija Ciljna vrijednost 2025: Primorski region: Osnivan Otkupni centra za poljoprivredne proizvode	Vodeća institucija: JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	500.000€	Budžet opštine	Primorski region
		Opština Ulcinj	IIIQ 2025	IVQ 2025	500.000€	Budžet opštine	Primorski region
Operativni cilj 3.2. Razvoj prioriternih sektora i sektora sa potencijalom rasta sa fokusom na diverzifikaciju turističkog proizvoda, prerađivačku industriju i valorizaciju kulturne baštine							Pametnan rast
Indikator učinka			Početna vrijednost 2022.		Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.
Broj smještajnih kapaciteta u hotelima i sl. objektima sa 4* i 5* (Monstat, MT)			Sjeverni region: 874 Središnji region: 1.791 (2019.) Primorski region: 2.335 (2019)		Sjeverni region: 3.000 Središnji region: 3.400 Primorski region: 4.000		Sjeverni region: 3.100 Središnji region: 4.000 Primorski region: 5.000

Broj registrovanih smještajnih kapaciteta u privatnom smještaju (Monstat, MT)			Sjeverni region: 1.749 Središnji region: n/a Primorski region: 157.781 (2019.)		Sjeverni region: 1.970 Središnji region: treba biti određena Primorski region: 164.000		Sjeverni region: 2.100 Središnji region: treba biti određena Primorski region: 171.000
Broj noćenja turista (u svim vidovima smještaja - u kolektivnom i individualnom smještaju; Monstat, MT)			Sjeverni region: 303.752 (2022.) Središnji region: 463.035 (2022.) Primorski region: 11.662.000 (2022.)		Sjeverni region: povećanje 3-5% Središnji region: povećanje 3-5% Primorski region: povećanje 3-5%		Sjeverni region: povećanje 3-5% Središnji region: povećanje 3-5% Primorski region: povećanje 3-5%
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 3.2.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Finansijska sredstva planirana za realizaciju u 2025. godini	Izvor finansiranja	Relevantnost za region
3.2.1. Razvoj novih ekološki prihvatljivih i tehnologija energetske efikasnosti u ugostiteljskim objektima	Indikator rezultata: Broj realizovanih projekata za sufinansiranje novih ekološki prihvatljivih i tehnologija energetske efikasnosti u ugostiteljskim objektima Početna vrijednost 2022: 15 Ciljna vrijednost 2023: 18 Ostvarena vrijednost 2023: Realizovano 14 projekata Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Implementiran je Program za podsticanje energetske efikasnosti u hotelskoj	Vodeća institucija: MT Ključni partner: Eko fond, MEIR, MERS	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 460.833,08 €	IPA III	Svi region.

	industriji.¹¹ 15 hotela je zadovoljilo kriterijume definisane javnim pozivom i odobreno im je ukupno 2.204.999,71€ (sa uključenim PDV). Sjeverni: 200.000,00€, 1 hotel Središnji: 605.660,00€, 4 hotela Primorski: 1.399.339,71€, 10 hotela Ciljna vrijednost 2025: 25						
--	--	--	--	--	--	--	--

¹¹ U toku je Implementacija **Programa za podsticanje energetske efikasnosti u objektima koji pružaju ugostiteljske usluge u domaćinstvu i seoskom domaćinstvu**, čiji je budžet 500.000 eura (Javni poziv je u toku, krajem novembra je otvoren, a biće zatvoren sa utroškom sredstava, tokom 2024. godine nisu dodijeljena sredstva po ovom osnovu).

3.2.2. Razvoj ski-centara za zimski turizam i valorizacija Đalovića pećine	Indikator rezultata: Stepen realizacije projekta unaprjeđenja infrastrukture ski-centara i valorizacija Đalovića pećine Početna vrijednost 2022: 10.954.766 € investirano u 2022. godini (ukupna dosadašnja ulaganja, uključujući 2022. godinu iznose 105.281.172 €) Ciljna vrijednost 2023: Realizovana aktivnost planirana u 2023. na - Izgradnji hidrotehničke infrastrukture za potrebe Ski centra Kolašin 1600 i Kolašin 1450 sa osnježavanjem; - Povezivanju Ski centara na lokalitetima "Žarski" i "Cmiljača"; - Nastavak izgradnje Ski centra „Kolašin 1600“ i garaže za potrebe skijališta - Nastavak izgradnje Ski centra na lokalitetu "Hajla", Rožaje; - Nastavak izgradnje Ski centra "Žarski"; - Nastavak izgradnje Ski centra „Cmiljača“; - Nastavak izgradnje ski centra na Durmitoru; - Ski centar na lokalitetu Berane; - Nastavak aktivnosti na valorizaciji Đalovića pećine Ostvarena vrijednost 2023: Nastavak aktivnosti na svim lokacijama	Vodeća institucija: MT Ključni partner: MJR, SCG, JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno 9.070.015€	Kapitalni budžet (potprogram „Unapređenje turističke ponude“)	Sjeverni region
--	---	---	-----------	----------	----------------------	---	-----------------

	Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: -Izgradnja hidrotehničke infrastrukture za potrebe Ski centra Kolašin 1600 i Kolašin 1450 sa osnježavanjem; Povezivanju Ski centara na lokalitetima „Žarski“ i „Cmiljača“ Nastavak izgradnje Ski centra „Kolašin 1600“ i garaže za potrebe skijališta Nastavak izgradnje Ski centra na lokalitetu „Hajla“, Rožaje Nastavak izgradnje Ski centra „Žarski“ Nastavak izgradnje Ski centra „Cmiljača“ Nastavak izgradnje ski centra na Durmitoru Nastavak aktivnosti na valorizaciji Đalovića pećine						
	Ciljna vrijednost 2025: Nastavak izgradnje hidrotehničke infrastrukture za potrebe Ski centra Kolašin 1600 i Kolašin 1450 sa osnježavanjem	MT, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.000.001€		Sjeverni region
	Nastavak izgradnje Ski centra „Kolašin 1600“ i garaže za potrebe skijališta	MT, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.015.004€		Sjeverni region
	Nastavak radova na povezivanju Ski centara na lokalitetima „Žarski“ i „Cmiljača“	MT, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	5.001€		Sjeverni region

	Nastavak izgradnje Ski centra na lokalitetu „Hajla“, Rožaje	MT, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.500.002€		Sjeverni region
	Nastavak izgradnje Ski centra „Žarski“	MT, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	630.001€		Sjeverni region
	Nastavak izgradnje Ski centra „Cmiljača“ (Izrada Idejnog rješenja i Glavnog projekta Rekonstrukcije puta Jasikovac do baznog naselja Cmiljača sa izvodjenjem po sistemu „projektuj i izgradi“ ukupne dužine cca 10,5 km.)	MT, MJR, Opština Bijelo Polje	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.300.001€		Sjeverni region
	Nastavak izgradnje i modernizacije Ski centra na Durmitoru	MT, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	5,003.00 €		Sjeverni region
	Nastavak aktivnosti na valorizaciji Đalovića pećine (Izrada projektne dokumentacije i izgradnja 10kV dalekovoda sa pristupno servisnim putem i STS 1x250kVA na lokalitetu Đalovića pećina po principu "Projektuj i izgradi")	MT, MJR, Opština Bijelo Polje	IIIQ 2025	IVQ 2025	615.002€		Sjeverni region
3.2.3. Unaprjeđenje kvaliteta i diverzifikacija turističkog proizvoda kroz realizaciju Programa podsticajnih mjera u turizmu i drugih programa	Indikator rezultata: Poboljšan kvalitet i raznovrsnost turističke ponude regiona/Iznos utrošenih sredstava za podršku realizaciji manifestacija i projekata Početna vrijednost 2022: ukupno 172.000,00 € (30 projekata i 36 manifestacija/32.500,00 € Primorski, 67.200,00 € Središnji, 72.300,00 Sjeverni region) Ciljna vrijednost 2023:	Vodeća institucija: MT Ključni partner: TO, JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 1.220.000,00	Nacionalni budžet	Svi region. (Ubrzo se očekuje objava Javnog poziva , nakon čega slijedi ocjenjivanje pristiglih aplikacija, donošenje Odluke i dodjela sredstava. Ne možemo znati unaprijed kojem regionu će biti opredijeljen koliki iznos)

	400.000,00 € (Povećanje vrijednosti realizovanih ulaganja/broja projekata, i to Sjeverni region za oko 30%, Središnji region za oko 10% i Primorski region za oko 20%. Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Ukupno 197.280,00 € (28 projekata i 18 manifestacija). Povećanje ulaganja 173%. <u>Središnji region:</u> Ukupno 93.000,00 € (17 manifestacija). Povećanje ulaganja 38%. <u>Primorski region:</u> Ukupno 83.000,00 € (14 manifestacija). Povećanje ulaganja 155%. Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Mjera IA- Podrška organizovanju manifestacija Podržano ukupno 25 podnosioca zahtjeva u ukupnom iznosu od 63.787,48€. Od 25 podnosilaca zahtjeva koji su dobili sredstva, 10 je žena odnosno 40%; Sjeverni region – 10 zahtjeva Središnji region – 10 zahtjeva Primorski region – 5 zahtjeva Mjera IB - Oblast podrške za manifestacije						
--	---	--	--	--	--	--	--

30 podnositelaca zahtjeva su dobila sredstva u ukupnom iznosu od 150.503,18 €. Od 30 podnositelaca zahtjeva kojima su dodijeljena sredstva, 7 podnositelaca zahtjeva su žene, a Procentualno učešće žena je 23,3%. Sjeverni region – 5 zahtjeva Središnji region – 10 zahtjeva Primorski region – 15 zahtjeva Mjera II - Unaprijeđenje ponude i podizanje kvaliteta usluga u ruralnom turizmu. Utrošeno 100.000€ 32 seoska domaćinstva su dobila sredstva, od čega se 5 vode na žene odnosno 15% Sjeverni region 27 domaćinstava Središnji region 5 domaćinstava Mjera III - Razvoj održivih turističkih proizvoda i usluga koji obogaćuju turističku ponudu u kulturnom, sportsko-rekreativnom i avanturističkom turizmu Utrošeno 94.305.10e Ukupno podržano 18 projekata, od čega 5 žena, odnosno 28% Sjeverni region: 13 projekata Središnji region: 4 projekta Primorski region: 1 projekat Podrška za razvoj MICE turizma i Podrška za							
--	--	--	--	--	--	--	--

	unapređenje organizovanih avionskih dolazaka putem zajedničke marketing kampanje sa turoperatorima¹². Ciljna vrijednost 2025: Mjera I – Podrška organizovanju manifestacija/festivala; 250.000,00 Mjera II - Unapređenje ponude i podizanje kvaliteta usluga u ruralnom turizmu; 100.000,00 Mjera III – Unapređenje kvaliteta turističke ponude i digitalizacija; 200.000,00 Mjera IV - Podrška za razvoj MICE turizma; 100.000,00 Mjera V - Podrška za organizaciju studijskih posjeta turoperatora i turističkih agencija; 50.000,00 Mjera VI- Partnerstvo sa turoperatorima i turističkim agencijama u promociji Crne Gore kao turističke destinacije; 320.000,00 Mjera VII - Podrška za unapređenje organizovanih avionskih dolazaka putem zajedničke marketing kampanje sa turoperatorima. 200.000,00 (za kampanju u 2025. godini)						
--	--	--	--	--	--	--	--

¹² Podrška za razvoj MICE turizma (uključila je četiri oblasti) u okviru koje je podržano 14 prijava/projekata i Podrška za unapređenje organizovanih avionskih dolazaka putem zajedničke marketing kampanje sa turoperatorima, u okviru koje su podržane dvije kampanje. Od gore navedenih 16 podržanih aktivnosti/projekata u 2024. godini je realizovano 12, dok će preostale biti realizovane u 2025. godini.

3.2.4. Implementacija programskih aktivnosti za modernizaciju proizvodnih procesa i energetske efikasnost u industriji	Indikator rezultata: Broj preduzeća podržanih kroz grantove/vrijednost ukupne podrške kroz grantove Ostvarena vrijednost 2022: 13 preduzeća iz sektora prerađivačke industrije u okviru Programa za razvoj prerađivačke industrije za 2022. - isplaćeno 805.897,88 €. U okviru Programa za razvoj prerađivačke industrije (dodijeljeno ženama vlasnicama 2 preduzeća u iznosu od 140.633,96 €). Ciljna vrijednost 2023: Implementacija Programa za podsticanje inovacija u funkciji energetske efikasnosti u industriji za 2023. godinu - 10 preduzeća iz sektora prerađivačke industrije za uvođenje mjera EE i inovacija, 20% za preduzeća u vlasništvu žena. Ostvarena vrijednost 2023: Javni poziv za realizaciju Programa EE za period 2023/2024 je trajao od 22.09. do 31.10.2023. godine. Ukupno je podnešeno 15 prijava privrednih subjekata iz sektora prerađivačke industrije, od čega je 9 prijava pozitivno ocijenjeno u prvom krugu evaluacije i	Vodeće institucije: MER Ključni partneri: MPNI, MEIR, Fond za inovacije Crne Gore	III Q 2025	IV Q 2025	Ukupno: 2.300.000,00 € (od toga Sjeverni region 690.000€, Središnji 920.000€, Primorski 690.000€)	Nacionalni budžet 1.177.140,02€ IPA III 1.122.859,98€ (Ukupna sredstva su u 2024. godini prenijeta Fondu za inovacije po zaključcima Vlade CG, a ista će biti ugovorena u 2025. u skladu sa dinamikom realizacije programa).	Svi regioni

	za koje je planirana izrada studija izvodljivost Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024¹³: 7 preduzeća <u>Sjeverni region:</u> 2 preduzeća <u>Središnji region:</u> 5 preduzeća. U vlasništvu žena 2 preduzeća 365.431,81 €. Ciljna vrijednost 2025: Planirana je podrška za 10 privrednih subjekata iz sektora prerađivačke industrije iz Programa za 2024. i Javnog poziva koji je raspisan u oktobru 2024. godine						
3.2.5. Unaprjeđenje konkurentnosti poljoprivrede i ruralnih područja kroz podsticanje i razmjenu znanja, inovacija i povezivanje sa drugim sektorima¹⁴	Indikator rezultata: Obezbijeđena podrška za jačanje konkurentnosti proizvođača hrane/Broj podržanih projekata Početna vrijednost 2022: 438.838,05 € Ciljna vrijednost 2023: 840.000 € (Sjeverni 350.000	Vodeća institucija: MPŠV	III Q 2025	IVQ 2025	Ukupno: 530.000€ (od toga svi regioni 80.000 €, Sjeverni region 232.500€, Središnji region: 180.000€, Primorski region 37.500€)	Nacionalni budžet	Svi regioni

¹³ Sredstva za realizaciju Programa EE za 2024. godinu u iznosu od 2,3 mil€ su prenijeta Fondu za inovacije po zaključcima Vlade CG, a ista će biti ugovorena i dodijeljena u 2025/2026 godini. U 2025. godini je u planu monitoring realizacije odobrenih 7 projekata. Takođe, planirana je evaluacija projektnih prijava iz Programa EE za 2024., ugovaranje i dodjela bespovratnih sredstva od strane Fonda za inovacije koji implementira program. U 2024. godini je usvojen novi Program EE za 2024. godinu i raspisan Javni poziv u vrijednosti od 2,3 mil€. Planirana je podrška za 10 privrednih subjekata iz sektora prerađivačke industrije.

¹⁴ Aktivnost obuhvata sljedeće mjere ruralnog razvoja iz Agrobudžeta: 2.1.7. Podrška aktivnostima kooperativa, udruženja i organizacija proizvođača, 2.1.14. Podrška uvođenju inovacija u sektor poljoprivrede, 2.3.1. Podrška investicijama u adaptaciju planinskih katuna. NAPOMENA: Prilikom pripreme Agrobudžeta za tekuću godinu moguća su određena odstupanja u definiciji i obuhvatu novih mjera, u odnosu na mjere koje su realizovane u okviru prethodnih Agrobudžeta. Detaljniji podaci o realizaciji aktivnosti u nadležnosti MPŠV dostupni su u okviru godišnjeg Izvještaja o radu i stanju u upravnim oblastima MPŠV i organa uprave, u okviru kojeg je moguć različit prikaz realizacije pojedinačnih mjera. Dodatno, od strane jednog aplikanta moguće je dostavljanje prijave za više mjera

	€; Središnji 250.000 €; Primorski region 240.000 €) Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> 245.144,71€; 113 projekata <u>Središnji region:</u> 149.737,86 €; 44 projekta <u>Primorski region:</u> 95.407,78 €; 5 projekata Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Sjeverni region: 47 projekata, u iznosu 129.178,70€ Središnji region: 10 projekata, u iznosu 62.731€ Primorski region: 2 projekata, u iznosu 16.000 €						
	Ciljna vrijednost 2025: 530.000€ (od toga svi regioni 80.000 €, Sjeverni region 232.500€, Središnji region: 180.000€, Primorski region 37.500€)	MPŠV	III Q 2025	IV Q 2025	530.000€	Nacionalni budžet	Svi region.
3.2.6. Rekonstrukcija i adaptacija postojećih objekata kulture	Indikator rezultata: Broj rekonstruisanih/adaptiranih objekata kulture u skladu sa planom Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023:	Vodeća institucija: MKM Ključni partner: MJR	III Q 2025	IV Q 2025	929.000€	Nacionalni budžet	Svi region

	Sjeverni region - izvedeni radovi i unaprijeđeno stanje za 3 objekta - kulturna dobra; Središnji - izvedeni radovi i unaprijeđeno stanje za 5 objekata - kulturnih dobara; Primorski - izvedeni radovi i unaprijeđeno stanje za 3 objekata - kulturnih dobara Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Urađeni konzervatorski projekti, sprovedena arheološka istraživanja i radovi na 3 kulturna dobra <u>Središnji region:</u> Urađeni konzervatorski projekti i konzervatorski radovi i sprovedena planirana faza arheoloških istraživanja na 4 kulturna dobra <u>Primorski region:</u> Završeni konzervatorski projekti i sprovedeni konzervatorski radovi na 3 kulturna dobra. Projekat sanacije Bedema starog grada u Ulcinju nije realizovan Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Središnji region:</u> U toku je priprema projektnog zadatka za izradu glavnog projekta Muzej savremene						
--	---	--	--	--	--	--	--

	umjetnosti i Kuća Arhitekture u Podgorici; <u>Primorski region:</u> Izrađen projekat za rekonstrukciju Palate Drago u Kotoru, izdvojena sredstva za izvođenje radova Ciljna vrijednost za 2025: 65 projekata, i to: Arheološka i konzervatorska istraživanja – 14 projekata, ukupan iznos 165.000,00 €; Izrada konzervatorskih projekata i sprovođenje konzervatorskih mjera – 38 projekata, ukupan iznos 655.000,00 €; Popularizacija i prezentacija kulturne baštine – 13 projekata, ukupan iznos 109.000,00 €						
3.2.7. Realizacija programa finansijske podrške za razvoj kulture	Indikator rezultata: Pripremljen i realizovan Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara Početna vrijednost 2022: Podržano 155 projekata u ukupnom iznosu od 613.905 € (sufinansiranje programa i projekata iz oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva u 2022.) Ciljna vrijednost 2023: Usvojen novi srednjoročni Program razvoja kulture; Sufinansirano najmanje 10 projekata od značaja za podsticaj kreativnih industrija	Vodeća institucija: MKM	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 2.076.169€ (od toga svi regioni: 1.684.269€ Sjeverni region: 279.900€, Središnji region: 5.000€, Primorski region: 107.000€)	Nacionalni budžet	Svi regioni

	Ostvarena vrijednost 2023: Usvojen Nacionalni program razvoja kulture Crne Gore za period od 2023. do 2027. Realizovana su 42 od 45 programa i projekata od značaja za ostvarivanje javnog interesa u oblasti kulturne baštine projekta. Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Realizovana 52 projekata iz Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2024. godinu, i to za: Arheološka i konzervatorska istraživanja - 14 projekata Izradu konzervatorskih projekata i sprovođenje konzervatorskih mjera 29 projekata Prezentaciju i popularizaciju kulturne baštine 9 projekata u ukupnom iznosu od 90.000,00€ Ciljna vrijednost 2025: Svi regioni Realizovan konkurs „Rastimo uz kulturu“ odobreno 32 projekta u iznosu od 150.000€, Podržani projekti/programi podrške razvoju kulture djece i mladih 250.000€; Javni konkurs za sufinansiranje projekata/programa u oblasti kulturno-umjetničkog						
--	--	--	--	--	--	--	--

	stvaralaštva za 2025. godinu kroz sljedeće oblasti: Sufinansirani projekti i programi od značaja za ostvarivanje javnog interesa u sledećim oblastima: književnost (ukupno 56 projekata u iznosu od 119.310€), likovna umjetnost (ukupno 31 projekat u iznosu od 128.980€), muzička i muzičko-scenska djelatnost (ukupno 19 projekata u iznosu od 90.100€), književno prevođenje i časopisi za kulturu i umjetnost (ukupno 28 projekata u iznosu od 58.700€), kulturno-umjetničke manifestacije i festivali (ukupno 86 projekata u iznosu od 744.360€), pozorišna djelatnost (ukupno 18 projekata u iznosu od 142.819€)				1.684.269€		
	Sjeverni region: "Razvoj kulture na sjeveru" odobreno 74 projekta	MKM	IIIQ 2025	IVQ 2025	279.900€		Sjeverni region
	Središnji region: Muzej savremene umjetnosti i Kuća arhitekture u Podgorici	MKM	IIIQ 2025	IVQ 2025	5.000€		Središnji region
	Primorski region: Rekonstrukcija Palate Drago u Kotoru	MKM	IIIQ 2025	IVQ 2025	107.000€		Primorski region

3.2.8. Održavanje info dana za podizanje svijesti JLS o mogućnostima otpočinjanja procedure razvoja brenda grada i/ili regiona	Indikator rezultata: Broj održanih info dana Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: Održana najmanje 2 info dana Ostvarena vrijednost 2023: Nije realizovana aktivnost Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Nerealizovana aktivnost. Ciljna vrijednost 2025: Aktivnost se neće sprovesti u 2025. godini	Vodeća institucija: MER	/	/	/	/	/
3.2.9. Sprovođenje mjera i aktivnosti na uređenju i mapiranju planinskih staza u okviru Nacionalne mreže planinskih staza	Indikator rezultata Broj markiranih planinarskih staza Početna vrijednost 2024: Nisu realizovane aktivnosti. ¹⁵ Ciljna vrijednost 2025: Mapirane staze	Vodeća institucija: MT Ključni partner: Planinarski savez CG	IIIQ 2025	IVQ 2025	35.000€	Nacionalni budžet	Svi regioni

¹⁵Aktivnosti Planinarskog saveza Crne Gore nisu realizovane, te Ministarstvo turizma nije izvršilo uplatu sredstava Planinarskom savezu Crne Gore zbog neispunjavanja obaveza iz prethodnog perioda.

3.2.10. Unapređenje kvaliteta destinacije kroz uvođenje marke kvaliteta za subjekte koji posluju u oblasti turizma i ugostiteljstva i povezanih djelatnosti	Indikator rezultata: Broj subjekata koji su nosioci marke kvaliteta. Početna vrijednost 2024: 28 ¹⁶ Ciljna vrijednost 2025: 20	Vodeća institucija: NTO CG Ključni partner: MT, Privredna komora Crne Gore, Feel IQM d.o.o.	III Q 2025	IV Q 2025	90.000,00	Nacionalni budžet (Budžet uključuje i druge povezane aktivnosti na unapređenju kvaliteta destinacije)	Svi regioni
3.2.11. Podrška tranziciji ka turističkoj industriji 4.0 u Crnoj Gori pokrenutoj putem digitalnih tehnologija	Indikator rezultata: Broj digitalno ojačanih kulturnih objekata Ciljna vrijednost 2025: Digitalno ojačan najmanje jedan kulturni objekat	Vodeća institucija: MT Ključni partner: UNIDO	III Q 2025	IV Q 2025	100.000€	Donatorska sredstva (finansira Ministarstvo ekonomije, turizma i sporta Republike Slovenije i Fond za preduzetništvo Republike Slovenije. Realizuje UNIDO).	Svi regioni (skeniranje kulturne baštine i njen 3D prikaz, uz mogućnost primjene proširene realnosti i ima cilj da digitalno ojača sektor turizma i kulture – kroz inovacije, bolju promociju destinacije, veće uključivanje lokalnih zajednica i pametnu valorizaciju kulturne baštine.)
3.2.12. Realizacija Programa za podršku unapređenju energetske efikasnosti u domaćinstvima i seoskim domaćinstvima	Indikator rezultata: Broj domaćinstava u kojima je unaprijeđena energetska efikasnost Početna vrijednost 2024: 0 Ciljna vrijednost 2025: 60	Vodeća institucija: MT Ključni partner: MEIR, Eko fond	III Q 2025	IV Q 2025	500.000,00 €	IPA III	Svi regioni

¹⁶Oznaka "Montenegro Quality" dodjeljuje se u tri nivoa: zlatna, srebrna i bronzana. Svaka od ovih oznaka predstavlja nagradu za postignuti visok nivo kvaliteta, a odražava i posvećenost stalnom unapređenju turističke ponude Crne Gore.

3.2.13. Izgradnja i uređenje javnih površina (trgovi, šetališta i sl.)	Indikator rezultata: Izgradnja i uređenje javnih površina (trgovi, šetališta i sl.) Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Uređene zelene površine <u>Sjeverni region</u> Unaprijeđenje turističke i komunalne infrastrukture u NP Durmitor <u>Središnji region</u> Uređenje javnih površina (sanacija i uređenje zelenih površina) Izgradnja trga i parka kod gimnazije 25. Maj – izgrađen trg i uređen park Održavanje pješačkih zona u gradskom jezgru <u>Primorski region</u> Rekonstrukcija obalne zone u Sutormu – faza II – izvođenje i uređenje trga Radovi na sanaciji i adaptaciji trotoara i šetališnih staza u Krašićima - 1000 metara uređenog šetališta Radovi na uređenju šetališta Belani II faza Ciljna vrijednost 2025:	Vodeća institucija: JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.775.825,22€ (od toga Sjeverni region 1.720.000€, Središnji region 260.825,22€, Primorski region 795.000€)	Budžet opštine	Svi regioni
	Sjeverni region Rekonstrisan Trg IX crnogorske brigade	Opština Rožaje	IIIQ 2025	IVQ 2025	20.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Rekonstruisan gradski trg	Opština Mojkovac	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.500.000€ (1.000.000€)	1.500.000€ Budžet opštine	Sjeverni region

						(1.000.000€ Nacionalni budžet, iznos uračunat u aktivnost za ekonomsko državljanstvo)	
	Rekonstrisano više minitrgova sa istorijskom pozadinom	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	50.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Izgradjen trotoar II FAZA Tmajevići - Meždo	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	100.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Započeti radovi na unaprijeđenju turističke infrastrukture za NP Proletije	Opština Plav	IVQ 2025	IVQ 2025	50.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Središnji region Rekonstruisan trotoar u naselju Pažići i Lalevići	Opština Danilovgrad	IIIQ 2025	IVQ 2025	50.000€	Budžet opštine	Središnji region
	Rekonstrukcija parkinga kod Novog groblja pod trebesom	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	210.825,22€	Budžet opštine	Središnji region
	Primorski region Izgradjeni i rekonstruisani trotoari u opštini Herceg Novi	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	400.000€	Budžet opštine	Primorski region
	Rekonstruisano stepenište u užem gradskom jezgru	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	250.000€	Budžet opštine	Primorski region
	Izgrađena I faza javne garaže Meljine	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	125.000€	Budžet opštine	Primorski region
	Rekonstruisano šetalište na Savini	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IIIQ 2025	20.000€	Budžet opštine	Primorski region
3.2.14. Unapređenje kulturne ponude kroz izgradnju i unapređenje stanja kulturnih objekata	Indikator rezultata: Izgrađeni/rekonstruisani kulturni objekti Početna vrijednost 2024: <u>Središnji region</u> Adaptacija objekta na ljetnjoj pozornici <u>Primorski region</u>	Vodeća institucija: JLS Ključni partner: MKM	IIIQ 2023	IVQ 2025	Ukupno: 2.520.000€ (Sjeverni region 290.000€, Primorski region 2.230.000€)	Nacionalni budžet 2.240.000€, Budžet opštine 280.000€	Sjeverni/Primorski

	Rekonstrukcija palate Visković IV faza						
	Investicioni radovi na gradskim bedemima Izvođenje radova na rekonstrukciji Bastiona riva – stare ljetnje pozornice						
	Ciljna vrijednost 2025:						
	Sjeverni region Započeta izgradnja i uspostavljanje zavičajnog muzeja Durmitora (Durmitorska kuća)	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	150.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Radovi na Projektu Reinterpretacija srednjovjekovnog Brskova	Opština Mojkovac	IIIQ 2025	IVQ 2025	70.000€	Budžet opštine 30.000€ Nacionalni budžet 40.000€	Sjeverni region
	Izgradjen Memorijalni centar posvećen Mojковаčkoj bici	Opština Mojkovac	IIIQ 2025	IVQ 2025	70.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Primorski region U finalnoj fazi radovi na rekonstrukciji objekta Laforest	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	30.000€	Budžet opštine	Primorski region
	Započeti radovi na sanaciji potkovičaste kule i bedema prema Sat kuli i Kanli kuli	Opština Herceg Novi, MKM	IIIQ 2025	IVQ 2025	200.000€	Nacionalni budžet	Primorski region
	Započeti radovi na sanaciji tvrđave Španjola	Opština Herceg Novi, MKM	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.000.000€	Nacionalni budžet	Primorski region

3.2.15. Pripremljena i organizovana sportska aktivnost sa ciljem promocije dugoročnog održivog razvoja i promocije turističke destinacije	Indikator rezultata: Pripremljena i organizovana međunarodna jedriličarska trka “The Ocean Race Europe”/Iznos utrošenih sredstava za pripremu i organizaciju aktivnosti Ciljna vrijednost 2025: Međunarodna vidljivost koju donosi finale Ocean Race Europe pruža mogućnosti za podsticanje inovativnih i održivih poslovnih praksi, stvaranje radnih mjesta, proširenje poslovnih mreža za lokalne preduzetnike, privlačenje posjetilaca i investitora, te generisanje prilika za lokalne dobavljače i sektor ugostiteljstva. Takođe, ovaj događaj ima za cilj da pokaže posvećenost Crne Gore evropskim vrijednostima i standardima, prikaže njen napredak kao i promociju prekogranične saradnje čime bi se dodatno podstakli dobri odnosi sa članicama EU. Pored toga, događaj pruža priliku za jačanje veza sa susjednim regionima poput Italije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Kosova i Albanije, stvarajući trajna partnerstva	Vodeća institucija: MPO	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 5.250.000€	Nacionalni budžet	Svi regioni.
Operativni cilj 3.3. Unaprjeđenje saobraćajne infrastrukture							Održivi rast
Indikator učinka			Početna vrijednost 2022.		Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.

Vrijednost investicija u izgradnju i održavanje saobraćajne infrastrukture (u mil. €, MS)			Sjeverni region: 96 Središnji region: 90 Primorski region: n/a		Sjeverni region: 150 Središnji region: 130 Primorski region: 130		Sjeverni region: 210 Središnji region: 150 Primorski region: 160
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 3.3.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Finansijska sredstva planirana za realizaciju u 2025. godini	Izvor finansiranja	Relevantnost za region
3.3.1 . Rekonstrukcija postojeće i izgradnja nove lokalne i regionalne infrastrukture u drumskom saobraćaju	Indikator rezultata: Stepen realizacije projekata rekonstrukcije postojećih i izgrađenih novih puteva/saniranih klizišta i kosina Početna vrijednost 2022: 87.266.320,20 € investirano, završeno 10 projekata Ciljna vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> - Rekonstrukcija puta Berane - Kolašin, dionica Lubnice – Jezerina; -Rekonstrukcija puta Pljevlja -Metaljka; I-faza -Rekonstrukcija I rehabilitacija puta M-8 Pljevlja-Mihajlovica; -Rekonstrukcija regionalnog puta Mateševo-Kolašin; -Obilaznica Rožaje, II faza; -Rekonstrukcija raskrsnice na ulazu u Plav na regionalnom putu Berane – Grnčar; -Sanacija klizišta, mostova i kosina na sjeveru <u>Središnji region:</u> -Rekonstrukcija puta Dinoša – Cijevna Zatrijebačka;	Vodeća institucija: MSA Ključni partner: Uprava za saobraćaj, JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 109.885.552,71 € (od toga Sjeverni region 54.273.365,34€, Središnji region 30.863.041,55€, Primorski region 24.749.145,82€)	95.782.434€ Nacionalni budžet 14.103.118,71€ Budžet opštine	Svi regioni

	-Rekonstrukcija puta Cetinje - Čevo - Nikšić, - dionica Cetinje – Čevo; -Rekonstrukcija puta Nikšić - Vilusi, dionica Nikšić-Kuside i Nikšić - Jasenovo Polje; -Izgradnja dionice Čekanje - Čevo, veza puta" CT - Čevo," CT – Njeguši; -Rekonstrukcija puta Tuzi – Mataguži; -Rekonstrukcija magistralnog puta Virpazar-Golubovci; -Rekonstrukcija magistralnog puta Podgorica – Nikšić, dionica cetinjski semafori - Komanski Most; -Rekonstrukcija puta Podgorica - Tuzi, dionica od kružnog toka Plantaže do stočne pijace; -Rekonstrukcija regionalnog puta Cetinje-Njeguši, dionica od supermarketa "Voli" do Bajičke crkve, II faza Bajička ulica; -Izgradnja zapadne obilaznice Podgorica; <u>Primorski region:</u> -Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 Tivat-Jaz, izgradnja bulevara; -Rekonstrukcija magistralnog puta M-1 Kamenovo-Petrovac-Bar; -Rekonstrukcija regionalnog puta Bar - Kamenički most – Krute;						
--	--	--	--	--	--	--	--

	-Sanacija klizišta Bukovik 2 na magistralnom putu Petrovac-Podgorica Ostvarena vrijednost 2023: Djelimično realizovani projekti Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Sjeverni region:</u> Rekonstrukcija puta Berane - Kolašin, dionica Lubnice – Jezerina Rekonstrukcija raskrsnice na ulazu u Plav na regionalnom putu Berane – Grnčar Rekonstrukcija magistralnog puta Rožaje-Špiljani sa sanacijom tunela i mostova Rekonstrukcija magistralnog puta Rožaje-Špiljani sa sanacijom tunela i mostova, dionica Rožaje-most “Zeleni” Rekonstrukcija mag.puta Lepenac-Ribarevina-Poda-Berane Izgradnja puta Vrulja – Mijakovići – preostali radovi Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 Dobrakovo - Bijelo Polje Sanacija klizišta "Gojakovići" na R-10 km 38+900 Sanacija klizišta Donje Luge na regionalnom putu Berane-Andrijevića-Murino km 22+400						
--	---	--	--	--	--	--	--

Sanacija klizišta "Dobrakovo" na M-2, dionica Dobrakovo-Barski Most Sanacija klizišta „Jabuka“ na regionalnom putu Murino – Bjeluha Sanacije kritične tačke Sokolovina na regionalnom putu Đurđevica Tara - Mojkovac Adaptacija regionalnog puta R 19, Mateševo-Andrijevića, prevoj Trešnjevik Rekonstrukcija regionalnog puta R-13 Mateševo – Kolašin Sanacija klizišta na regionalnom putu R-13 Mateševo – Kolašin Izgradnja rasvjete u tunelu "Ključ, na regionalnom putu R 13 Mateševo - Kolašin Investiciono presvlačenje magistralnih i regionalnih puteva – sekcije Berane i Pljevlja Rekonstrukcija saobraćajnice Petnjica - Bioča Rehabilitacija kolovoza na regionalnom putu R-10 dionica Tomaševo - Pavino Polje Rekonstrukcija Ulice Velimira Jakića i izgradnja kružnog toka sa pripadajućom infrastrukturom - Pljevlja Adaptacija putnog pravca u MZ Đuliće Rekonstrukcija gradskih ulica – 90% završen projekat							
---	--	--	--	--	--	--	--

Modernizacija lokalnih puteva na teritoriji opštine Petnjica Izrada glavnog projekta Lagatore –Savin bor granica sa Srbijom Rekonstrukcija gradskih ulica (Ulica Svetog Save, Crnogorske ulice i spajanje sa Ulicom 21.maja, Glavne gradske saobraćajnice od obilaznice kroz centar do hotela Enigma, puta Macanska Polja-Uljara-Pitomine, putnih pravaca na seoskom području) Nastavak radova na rekonstrukciji lokalnog puta Gubavač – Bistrica Rekonstruisani putevi asfaltnim zastorom u mjesnim zajednicama Unapređenje lokalne saobraćajne infrastrukture - Asfaltirano 5,2 km lokalnih puteva u Beranama Izrada glavnog revidovanog projekta za izgradnju kružnog toka kod marketa Voli, izrada glavnog revidovanog projekta za izgradnju kružnog toka Pečka petlja I modernizacija i adaptacija lokalnih i nekategorisanih putnih pravaca Modernizacija i adaptacija lokalnih i nekategorisanih putnih pravaca na teritoriji opštine Rožaje Adaptacija putnih pravaca u mjesnim zajednicama Bukovica, Bogaje i Koljeno							
--	--	--	--	--	--	--	--

	Modernizacija lokalnih putnih pravaca: Hurije-Donja Lovnica, Izbjegličko naselje, Čatovske livade, Naselje Baza - prema kućama Dedeića i Mukovića, Duga Sanacija lokalnih nekategorisanih putnih pravaca oštećenih uslijed elementarnih nepogoda Sanacija gradskih saobraćajnica i asfaltiranje lokalnih puteva – adaptirani lokalni putevi Izgradnja mostova Poljanaselje Lijevak, Štitarica - naselje Baltići, Lepenac – izgrađen most Asfaltiranje lokalnih i nekategorisanih puteva u selima Mratinje, Gornji Unač, Crkvičko Polje, Kneževići, Nikovići, Jerinići ukupne dužine cca 7,5 km Rekonstrukcija ulice Baja Pivljanina od hangara do uključenja na fazu I kružne saobraćajnice Izgradnja i rekonstrukcija lokalne putne mreže Rekonstrukcija glavne gradske saobraćajnice i uređenje zelenih površina <u>Središnji region:</u> Rekonstrukcija regionalnog puta Cetinje-Njeguši, dionica od supermarketa "Voli" do Bajičke crkve, II faza Bajička ulica						
--	--	--	--	--	--	--	--

	Rekonstrukcija puta Cetinje-Čevo-Nikšić, dionica Cetinje - Čevo Rekonstrukcija regionalnog puta R-27 Dinoša – Cijevna Zatrijebačka, sa izgradnjom dodatnih potporno-obložnih zidova Rekonstrukcija puta Nikšić-Vilusi, dionica Nikšić-Kuside Izgradnja dionice Čekanje-Čevo, veza puta Cetinje-Čevo, Ct-Njeguši Rekonstrukcija magistralnog puta M-3, dionica Zaborje - Jasenovo polje Izgradnja zapadne obilaznice Podgorice Rekonstrukcija regionalnog puta Ostros - Vladimir Izrada glavnog projekta i izgradnja puta petlja "Veruša" – Lopate Rekonstrukcija magistralnog puta Plužine-Nikšić-Danilovgrad, dionica Jasenovo polje-Vidrovan Adaptacija Vuksanlekaj - Dušići i Vuksanlekaj – Hoti Izgradnja bulevara Vojisavljevića sa mostom i kružnim tokom Cetinje-Nikšić, I faza Investiciono presvlačenje magistralnih i regionalnih puteva – sekcije Podgorica I Nikšić Investiciono presvlačenje asfalta na magistralnim putevima Petrovac-Podgorica, Podgorica – Ribarevine i Podgorica – Božaj						
--	--	--	--	--	--	--	--

Rekonstrukcija ulice Pavla Rovinskog – završena rekonstrukcija Rekonstrukcija ulice IV Proleterska – završena rekonstrukcija Rekonstrukcija dijela Vučedolske ulice (višegodišnji projekat)– završena rekonstrukcija, Rekonstrukcija Hercegovačke ulice – završena rekonstrukcija Rekonstrukcija lokalnog puta L-5 Kuta – Pusta strana – Zagrad – izrađena tehnička dokumentacija Rekonstrukcija lokalnog puta L-1 Rubeža – Mijolje Polje – Morakovo, dionica od mosta na Krstovačama do MK Mijolje Polje (faza: izrada tehničke dokumentacije) Rekonstrukcija lokalnog puta L-6 Zagrad – Trešnjica – Konjsko – Lukavica – završena dionica u dužini od 500 m Rekonstrukcija (sanacija) puteva na seoskom području Modernizaciji puteva na prigradskom području Sanacija dijela Ulice Voja Deretića Rekonstrukcija Krupačke ulice (Jezerski put) - I faza završena Investiciono održavanje objekata niskogradnje							
--	--	--	--	--	--	--	--

	Rekonstrukcija saobraćajnice Tuzi – Hoti (od raskrsnice u Tuzima do mosta na rijeci Rujeli) Rekonstrukcija saobraćajnice Mataguži – Tuzi, dionica Trešnjica-Tuzi km 4+587.00 – km 9+476.85 Rekonstrukcija dijela puta Podgorica-Tuzi, od mosta na cijevni do skretanja za Šipčanik Rekonstrukcija Ržaničkog mosta na rijeci cijevni, na trasi regionalnog puta Podgorica-Tuzi Rekonstrukcija raskrsnice Božaj – Golubovci u Tuzima u zahvatu Pup – a Pg Rekonstrukcija dijela puta Tuzi – Božaj, od poljoprivredne apoteke do skretanja za sukuruć u dužini od cca 1700m Rekonstrukcija puta od gimnazije do lokalnog puta Dušići – Vuksanljekaj u dužini od cca (2200m) Rekonstrukcija puta pored Plantaža Dušići – Vuksanljekaj u dužini od (1700 m) Radovi na rekonstrukciji puta Kopito Petrovića - rasadnik Lakić Rekonstrukcija puta Pažići - Spuž - Stologlav Sanacija dionice puta između Donjeg i Gornjeg Manastira - II faza Asfaltiranje puteva na teritoriji opštine Radovi na adaptaciji lokalne putne infrastrukture						
--	---	--	--	--	--	--	--

Sanacija puta prema Studenom I faza Sanacija makadamskog puta u umjestu Viš Obnavljanje putnih pravaca <u>Primorski region:</u> Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 Tivat-Jaz, izgradnja bulevara, Sanacija klizišta Bukovik 2 na magistralnom putu Petrovac - Podgorica Investiciono presvlačenje magistralnih i regionalnih puteva – sekcija Kotor Investiciono presvlačenje magistralnih puteva M 1 Debeli brijeg – Kotor i M 8 Lipci – Grahovo – Vilusi Rekonstrukcija regionalnog puta Bar - Kamenički most - Krute Izgradnja lokalne zaobilaznice Sutorina - Zelenika Izgradnja lokalne saobraćajnice na Luštici Radovi na izgradnji saobraćajnice u zahvatu DUP-a Donja Lastva (dio ulice 1 , dio ulice 5, dio ulice 4) I faza - 50% realizacije Izgradnja saobraćajnice I faza Mažina po DUP-u Mažina (Mažina - Markuševina ispod distribucije) – 20% realizacije Izgradnja saobraćajnice S-6 po DUP-u Župa Češljar – 50% realizacije							
---	--	--	--	--	--	--	--

Izgradnja saobraćajnice Pod Kuk I faza – 70% realizacije Radovi na izgradnji saobraćajnice S-22 po DUP-u Gornji Kalimanj - 50% realizacije Izgradnja autobuske stanice							
Ciljna vrijednost 2025: <u>Sjeverni region:</u> Obilaznica Rožaje, II faza, preostali radovi;	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	3.100.000€	Nacionalni budžet		Sjeverni region
Rekonstrukcija magistralnog puta Rožaje-Špiljani sa sanacijom tunela i mostova, dionica Rožaje – most “Zeleni”	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	4.065.000€	Nacionalni budžet		Sjeverni region
Izgradnja puta Vrulja – Mijakovići – preostali radovi	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	3.090.000€	Nacionalni budžet		Sjeverni region
Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 Dobrakovo - Bijelo Polje	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	4.541.000€	EIB (3.940.000€)/Budžet (601.000€)		Sjeverni region
Rekonstrukcija mag.puta Lepenac-Ribarevina-Poda-Berane	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	16.128.000€	EIB (12.128.000€)/Budžet (4.000.000€)		Sjeverni region
Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 Kolašin – Mojkovac	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	205.000€	Nacionalni budžet		Sjeverni region
Rekonstrukcija saobraćajnice Petnjica - Bioča	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	1.500.000€	Nacionalni budžet		Sjeverni region
Rekonstrukcija regionalnog puta R-3, Pljevlja-Dajevića han	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	610.000€	Nacionalni budžet		Sjeverni region
Rekonstrukcija magistralnog puta M-5, dionica Berane – Rožaje	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	6.404.002€	EIB (5.900.000€)/Budžet (504.002€)		Sjeverni region
Adaptacija regionalnog puta R 19, Mateševo-Andrijevića, prevoj Trešnjevnik	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	510.000€	Nacionalni budžet		Sjeverni region

	Izgradnja magistralnog puta Podvade - Trpezi - Kalače, I faza	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	100.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izgradnja magistralnog puta Petnjica - Haništa sa graničnim prelazom sa Srbijom	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	100.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Sanacija klizišta "Dobrakovo" na M-2, dionica Dobrakovo-Barski Most	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	1.020.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Sanacije kritične tačke "Sokolovina" na regionalnom putu Đurđevica Tara - Mojkovac	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	2.055.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Investiciono presvlačenje magistralnih i regionalnih puteva – sekcije Berane i Pljevlja	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	1.200.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Rekonstrukcija i adaptacija lokalne infrastrukture	Opština Gusinje	IIIQ 2025	IIIQ 2025	(237.953€)	Nacionalni budžet (sredstva prikazana u aktivnosti za ekonomsko državljanstvo)	Sjeverni region
	Izrađen Glavni projekat saobraćajnice Lagatore – Savin Bor – granica sa Srbijom	Opština Petnjica	IIIQ 2025	IIIQ 2025	(100.000€)	Nacionalni budžet (sredstva prikazana u aktivnosti za ekonomsko državljanstvo)	Sjeverni region
	Unapređenje lokalne saobraćajne infrastrukture - Asfaltirano 16.25 km lokalnih puteva u Beranama	Opština Berane	III Q 2025	IVQ 2025	2.075.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Završena izgradnja nove saobraćajnice koja povezuje OŠ „Vuk Karadžić“ sa ulicom Dušana Vujoševića	Opština Berane	III Q 2025	IVQ 2025	900.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Realizovani radovi na nastavku obilaznice u Beranama sa regulacijom Makve	Opština Berane	III Q 2025	IVQ 2025	304.122,98€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Započeti radovi na rekonstrukciji glavne ulice u naselju Lješnica	Opština Bijelo Polje	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.000.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Rekonstruisan lokalni put L-1 Gubavač-Bistrica sa	Opština Bijelo Polje	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.323.664,93€	Nacionalni budžet	Sjeverni region

	izgradnjom mosta preko rijeke Bistrice						
	Nastavak radova na rekonstrukciji lokalnog puta (L4) Srđevac - Sušica L=18km, I faza L=9,4 km (višegodišnji projekat)	Opština Bijelo Polje	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.000.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Nasipanje postojećih i proboj novih puteva	Opština Gusinje	IIIQ 2025	IVQ 2025	16.529€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Izgradnja novih i rekonstrukcija postojećih saobraćajnica u užem gradskom jezgru – ul. NOVA II, ul. 15, ul. Baja Pivljanina, ul. 17. septembra	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	578.772,93€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Uređenje saobraćajnica užeg gradskog jezgra – 500m uređenih saobraćajnica	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	48.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Završeno 3,5km asfaltiranih i rekonstruisanih putnih pravaca na seoskom području	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	360.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Završena modernizacija lokalnih puteva i probijanje novih puteva u opštini Petnjica	Opština Petnjica	IIIQ 2025	IIIQ 2025	286.800€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Izgradjen potporni zida na ulazu u Petnjicu	Opština Petnjica	IIIQ 2025	IVQ 2025	136.473,5€	6.473,50€ Budžet opštine 130.000€ Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Asfaltirani, nasuti i probijeni lokalni putevi	Opština Pljevlja	IIIQ 2025	IVQ 2025	400.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Početi radovi na izgradnji Saobraćajnice P9 Mađarski kraj	Opština Pljevlja	IVQ 2025	IVQ 2025	200.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izrađena projektna dokumentacija i započeti radovi na izgradnji kružnog toka kod objekta Voli	Opština Rožaje	IIIQ 2025	IIIQ 2025	8.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Izrađena projektna dokumentacija za unaprijeđenje saobraćajne infrastrukture	Opština Rožaje	IIIQ 2025	IIIQ 2025	8.000€	Budžet opštine	Sjeverni region

Projektovanje i izgradnja kružnog toka "Pečka petlja"							
Središnji region: Rekonstrukcija puta Cetinje - Čevo - Nikšić, - dionica Cetinje – Čevo;	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	2.075.000€	Nacionalni budžet		Središnji region
Rekonstrukcija puta Nikšić - Vilusi, dionica Nikšić-Kuside i Nikšić - Jasenovo Polje;	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	570.000€	Nacionalni budžet		Središnji region
Izgradnja zapadne obilaznice Podgorica;	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	4.050.000€	Budžet (3.050.000€) / Glavni grad (1.000.000€)		Središnji region
Rekonstrukcija regionalnog puta Ostros - Vladimir	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	205.000€	Nacionalni budžet		Središnji region
Rekonstrukcija puta Cetinje - Čevo - Nikšić, - dionica Čevo – Nikšić	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	705.000€	Nacionalni budžet		Središnji region
Izgradnja puta petlja Veruša-Lopate	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	3.350.000€	Nacionalni budžet		Središnji region
Rekonstrukcija magistralnog puta Plužine-Nikšić-Danilovgrad, dionica Zaborje-Jasenovo polje	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	2.090.000€	Nacionalni budžet		Središnji region
Adaptacija regionalnog puta R-17, Čevo - Bijele poljane – Riđani	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	1.080.000€	Nacionalni budžet		Središnji region
Rekonstrukcija puta R-15 Donji Ulići – R.Crnojevića sa rekonstrukcijom kamenog mosta	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	1.003.000€	Nacionalni budžet		Središnji region
Izgradnja bulevara Vojisavljevića sa mostom i kružnim tokom Cetinje – Nikšić	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	3.080.000€	Budžet (2.080.000€)/Glavni grad (1.000.000€)		Središnji region
Investiciono presvlačenje magistralnih i regionalnih puteva – sekcija Nikšić	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	600.000€	Nacionalni budžet		Središnji region
Unapređenje lokalne infrastrukture	Opština Danilovgrad	IIIQ 2025	IVQ 2025	400.000€	Budžet Opštine		Središnji region
Uređenje pet kružnih tokova na pravcu Danilovgrad - Podgorica	Opština Danilovgrad	IIIQ 2025	IVQ 2025	91.999€	Budžet Opštine		Središnji region

Rješavanje imovinsko - pravnih pitanja (eksprijacija) za rekonstrukciju ulice Novice Škerovića	Opština Danilovgrad	IIIQ 2025	IVQ 2025	50.000€	Budžet Opštine	Središnji region
Završene aktivnosti na rješavanju imovinsko- pravnih odnosa i započeto izvođenje radova na II dionici - Rekonstrukcija lokalnog puta L-1 Rubeža – Miolje Polje – Morakovo, dionica od mosta na Krstovačama do MK Miolje Polje	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	600.000€	Nacionalni budžet	Središnji region
Sanirana dionica puta u dužini od 3km - Rekonstrukcija (sanacija) lokalnog puta L-29 Maočići – Velimlje – Crni Kuk – Donje Crkvice – Gornje Crkvice – gr. BiH	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	305.000€	Nacionalni budžet	Središnji region
Rekonstrukcija (sanacija) puteva na seoskom području	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	559.641,09€	Nacionalni budžet	Središnji region
Modernizacija lokalnih puteva na teritoriji Opštine Nikšić	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.425.382€	900.000€ Nacionalni budžet 525.382€ Budžet opštine	Središnji region
Modernizacija puteva na prigradskom području	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	522.477,70€	Budžet opštine	Središnji region
Sanirane kritične dionice lokalnih puteva L-14, L-15 i L-16 u MZ Ozrinići	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	3.000.000€	Nacionalni budžet	Središnji region
Rekonstruisana Ulica 13. jula	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	305.000€	Nacionalni budžet	Središnji region
Završen veći dio radova na Rekonstrukcija Školske ulice u Kličevu	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	905.000€	Nacionalni budžet	Središnji region
Izgrađena Ulica 79 u MZ Trebjesa	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	157.661,59€	Budžet opštine	Središnji region
Rekonstruisan lokalni put L- 37 Rubeža – Krnovo – Meka	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	200.000€	Nacionalni budžet	Središnji region

dola, dionica od Rubeža do svraćanja za „Vučje“, sa krakom do rekreativnog kompleksa „Vučje“							
Završeni radovi na rekonstrukcija (sanacija) lokalnog puta L-8 Dragovoljska ploča (raskrsnica sa L-1) - Dragovoljići - Poljica – Bukovik (raskrsnica sa L-37)	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	585.000€	Nacionalni budžet		Središnji region
Započeti radovi na rekonstrukcija ulice II dalmatinske brigade sa nastavkom ulica Nikca od Rovina, Crnogorskih komita i dijela Ulice put pored Bistrice	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.000.000€	Nacionalni budžet		Središnji region
Završena rekonstrukcija Ulice Baja Pivljanina (od Ulice Nika Miljanića do Ulice Krsta Kostića), faza: od Ulice II dalmatinske do Ulice Krsta Kostića	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	315.000€	Budžet opštine		Središnji region
Završena Prva faza na rekonstrukciji Krupačke ulice (Jezerski put) - I faza	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	411.538,76€	300.000€ Državni budžet 111.538,76€ Budžet opštine		Središnji region
Sanirana Ulica nova 1 u Staroj Varoši	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	47.819,16€	Budžet opštine		Središnji region
Izgrađena Ulica broj 11	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	74.958,66€	Budžet opštine		Središnji region
Završeno investiciono održavanje objekata niskogradnje	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	355.877,59€	Budžet opštine		Središnji region
Završena sanacija ulica u užem gradskom jezgru	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IIIQ 2025	742.686€	Budžet opštine		Središnji region
Primorski region: Rekonstrukcija magistralnog puta M-2 Tivat-Jaz, izgradnja bulevara;	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	10.601.001€	EBRD (5.600.000€)/Budžet (5.001.001€)		Primorski region
Rekonstrukcija magistralnog puta M-1 Kamenovo-Petrovac-Bar	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	88.002€	Nacionalni budžet		Primorski region

	Rekonstrukcija regionalnog puta Bar - Kamenički most – Krute	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	2.820.000€	Nacionalni budžet	Primorski region
	Investiciono presvlačenje magistralnih i regionalnih puteva – sekcija Kotor	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	600.000€	Nacionalni budžet	Primorski region
	Izrada rasvjete u tunelu “Mogren”	MSA	III Q 2025	IVQ 2025	510.000€	Nacionalni budžet	Primorski region
	Rekonstruisan dio Njegoševe ulice	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IIIQ 2025	1.572.881,82€	Budžet opštine	Primorski region
	Sanirane lokalnih saobraćajnica u opštini Herceg Novi	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.500.000€	Budžet opštine	Primorski region
	Izgrađena saobraćajnica Bijela-Žager	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	50.000€	Budžet opštine	Primorski region
	Izgradjena saobraćajnice “Kumbor”	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	725.261€	Budžet opštine	Primorski region
	Izgrađena saobraćajnica na Toploj T5-B4 nova	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	352.000€	Budžet opštine	Primorski region
	Izgrađena lokalna saobraćajnica I4 Stanišića Dubrava	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	100.000€	Budžet opštine	Primorski region
	Izgrađena saobraćajnica Drenovik-Servisna zona	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	120.000€	Budžet opštine	Primorski region
	Izvođenje radova na autobuskoj stanici	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	5.300.000€	500.000€ Budžet opštine 4.800.000€ Nacionalni budžet	Primorski region
	Rekonstruisan i asfaltiran značajan broj puteva	Opština Ulcinj	IIIQ 2025	IVQ 2025	410.000€	Nacionalni budžet	Primorski region
3.3.2. Rekonstrukcija i modernizacija željezničke infrastrukture	Indikator rezultata: Unaprijeđena infrastruktura u željezničkom saobraćaju Početna vrijednost 2022: Početak sanacije 8 tunela na barskoj pruzi i početak radova na adaptaciji stanične zgrade u Bijelom Polju. Početak izrade tehničke dokumentacije za generalni remont dionice pruge Golubovci - Bar, idejnih projekata za zamjenu uređaja i opreme	Vodeća institucija: MSA Ključni partner: ŽICG	III Q 2025	IVQ 2025	Ukupno: 4.366.004,43€	396.208€ IPA 3.969.796,43€ Donatori (WBIF, EIB)	Svi regioni

	za napajanje barske pruge električnom energijom i prifizibiliti studije za prugu Podgorica - dr.gr.sa Albanijom Ciljna vrijednost 2023: Završena sanacija 8 tunela na barskoj pruzi i završeni radovi. Završetak izrade tehničke dokumentacije za generalni remont dionice pruge Golubovci - Bar, idejnih projektata za zamjenu uređaja i opreme za napajanje barske pruge električnom energijom i fizibiliti studije za prugu Podgorica - dr.gr.sa Albanijom.¹⁷ Ostvarena vrijednost 2023: Završena je sanacija 4 tunela (LOT1), dok je ostvarena fizička realizacija na preostala 4 tunela (LOT2) 40%; Završeni radovi na adaptaciji stanične zgrade Bijelo Polje; Golubovci-Bar – realizacija u toku; Fizibiliti studija Podgorica – dr.gr.sa Albanijom – završeno; Tokom 2023. g je nastavljena Izrada tehničke dokumentacije za remont 3 dionice (Trebešica-Lutovo, Bioče-Podgorica i Podgorica-Golubovci Ciljna vrijednost 2024:						
--	--	--	--	--	--	--	--

¹⁷ U 2023. godini, iz WBIF, planiran je završetak sanacije 4 tunela u središnjem dijelu i nastavak sanacije na 4 tunela takođe u središnjem dijelu za koje predstoji odabir izvođača, s obzirom da je prethodni ugovor raskinut. Nadalje, očekuje se završetak rekonstrukcije i adaptacija stanične zgrade Bijelo Polje, iz sredstava IPA. Iz WBIF, tehnička dokumentacija će biti finalizovana za generalni remont dionice pruge Golubovci-Bar. Za cijelu Barsku prugu će se uraditi idejni projekti za zamjenu uređaja i opreme za napajanje pruge električnom energijom, kao i završetak prifizibiliti studija za prugu Podgorica - dr. gr. sa Albanijom.

	Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: U toku je izvođenje glavnih radova u tunelima T-210 i T-211 i pripremni radovi u tunelu T-242¹⁸ Golubovci-Bar – završen Glavni projekat, u toku je izrada Elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu, koja je neophodna za prelazak u narednu fazu implementacije projekta; Izrada tehničke dokumentacije za remont 3 dionice (Trebešica-Lutovo, Bioče-Podgorica i Podgorica-Golubovci) – izrađeni su Glavni projekti za sve tri dionice, a u narednom periodu se očekuje potpisivanje ugovora sa kompanijom koja će vršiti reviziju dostavljenih Glavnih projekata; Izrada tehničke dokumentacije za projekat: R2 željeznička interkonekcija, Podgorica – Granica sa Albanijom, faza 2: Glavni projekat, ESIA i Tenderski dosije						
	Ciljna vrijednost 2025:		III Q 2025	IVQ 2025	1.088.996,93€	EIB+WBIF (20+20)	Svi regioni

¹⁸ U februaru 2024. godine potpisan je Ugovor o radovima u iznosu od 3,391,196.09 eura za nastavak izvođenja radova na 3 tunela (210, 211 i 242). U toku je izvođenje glavnih radova u tunelima T-210 i T-211 i pripremni radovi u tunelu T-242, a u narednom periodu se očekuje i početak glavnih radova;

	Rehabilitacija 3 tunela (druga grupa) na željezničkoj pruzi Vrbnica – Bar (CONTRACT#EIB-MNE-IFT-W-2020-A9.2);						
	Modernizacija željezničke rute 4, Golubovci – Bar: Procjena uticaja na životnu sredinu, Glavni projekat		III Q 2025	IVQ 2025	280.799,50€	WBIF	Središnji/Primorski
	Izradjen Glavni projekat za trajnu rekonstrukciju tri dionice željezničke pruge na potezu Bar-Vrbnica, uključujući i stanicu u Podgorici: Dionica 1 - Trebešica (358+795,25) – Lutovo (369+604,39) – 10,8 km, Dionica 2 - Bioče (389+571,16) – Podgorica (405+143,04)- 15,6 km, Dionica 3 - Podgorica (405+143,04) – Golubovci (415+829,50) – 10,6 km		III Q 2025	IVQ 2025	396.208€	IPA	Svi regioni
	Izradjena tehničke dokumentacije za projekat: R2 željeznička interkonekcija, Podgorica – Granica sa Albanijom, faza 2: Glavni projekat, ESIA i Tenderski dosije		III Q 2025	IVQ 2025	2.600.000€	WBIF	Središnji region
3.3.3 Rekonstrukcija postojeće i izgradnja nove lučke infrastrukture u vodenom saobraćaju	Indikator rezultata: Unaprijeđena infrastruktura u vodenom saobraćaju	Vodeća institucija: JLS	III Q 2025	IVQ 2025	282.280€	Budžet opštine	Primorski region
	Početna vrijednost 2024: n/a	Ključni Partner: MSA, JP Morsko dobro,					
	Ciljna vrijednost 2025: Radovi na uspostavljanju sidrišta u Tivatskom zalivu	Opština Tivat, MSA, JP Morsko dobro,	III Q 2025	IVQ 2025	200.000€	Budžet opštine	Primorski region
	Izradjena Studije izvodljivosti za izgradnju	Opština Ulcinj	III Q 2025	IIIQ 2025	82.280€	Budžet opštine	Primorski region

	luke (marine) u Limanu, Ulcinj						
Operativni cilj 3.4. Unaprjeđenje uslova za proizvodnju visokokvalitetne hrane, organskog porijekla uz održiv dohodak poljoprivrednika							Održivi rast
Indikator učinka			Početna vrijednost 2022.		Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.
Broj poljoprivrednih gazdinstava upisan u registar (MPŠV)			Sjeverni region: 9.634 Središnji region: 6.352 Primorski region: 1.947		Povećanje za 5%		Povećanje za 10%
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 3.4.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Finansijska sredstva planirana za realizaciju u 2025. godini	Izvor finansiranja Preporuke za naredni period sprovođenja	Relevantnost za region
3.4.1. Stvaranje uslova za održivi dohodak poljoprivrednih gazdinstava i povećanje otpornosti poljoprivrednog sektora ¹⁹	Indikator rezultata: Iznos subvencija za podršku dohotku poljoprivrednika Početna vrijednost 2022: 14.082.485,73 € Ciljna vrijednost 2023: 18.112.050,20 € (Sjeverni 15 mil. €; Središnji 3 mil. €; Primorski region 112.050,20 €) Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> 9.179.947,51 € <u>Središnji region:</u> 6.328.997,46 € <u>Primorski region:</u> 700.918,59 € Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Sjeverni region: 15.125 subvencija, u iznosu 11.897.982,74€	Vodeća institucija: MPŠV	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 20.262.050,20 €	Nacionalni budžet	Svi regioni

¹⁹ Aktivnost obuhvata sljedeće mjere tržišno-cjenovne politike iz Agrobudžeta: 1.1.1. Direktna plaćanja u stočarskoj proizvodnji, 1.1.2. Podrška razvoju tržišne proizvodnje mlijeka, 1.1.3. Podrška preradi mlijeka na gazdinstvu, 1.1.4. Direktna plaćanja u biljnoj proizvodnji, 1.1.5. Direktna plaćanja za mladog poljoprivrednika, 1.1.6. Proizvodno vezana plaćanja u biljnoj proizvodnji, 1.2.1. Program unaprjeđivanja pčelarstva, 1.2.2. Program besplatne distribucije voća, povrća, mlijeka i mliječnih proizvoda u školama, 1.2.3. Mjere posebne podrške za vino.

	Središnji region: 6.178 subvencija, u iznosu 7.696.789,34€ Primorski region: 1.321 subvencija, u iznosu 897.732,76€ Ciljna vrijednost 2025: 20.262.050,20€						
3.4.2. Jačanje konkurentnosti poljoprivrede i ruralnih područja kroz podsticanje investicija u fizički kapital na poljoprivrednim gazdinstvima ²⁰	Indikator rezultata: Iznos dodijeljene podrške za modernizaciju poljoprivrede i ruralnih područja Početna vrijednost 2022: 4.354.214,58 € Ciljna vrijednost 2023: 8.164.166,70 € (Sjeverni 5 mil. €; Središnji 2 mil. €; Primorski region 1.164.166,70 €) Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> 4.227.152,95 € <u>Središnji region:</u> 12.592.949,65 € <u>Primorski region:</u> 471.016,11 € Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Sjeverni region: 605 subvencija, u iznosu 9.139.512,19€	Vodeća institucija: MPŠV	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 21.132.600€ (od čega svi region: 18.622.600€; Sjeverni region: 1.255.000€; Središnji region: 1.016.500 €; Primorski region: 238.500 €)	Nacionalni budžet	Svi region: i

²⁰ Aktivnost obuhvata sljedeće mjere ruralnog razvoja iz Agrobudžeta: 2.1.2. IPARD III program, 2.1.3. Podrška investicijama u primarnoj biljnoj proizvodnji, 2.1.4. Podrška zasnivanju i održavanju matičnih zasada određenih voćnih vrsta, 2.1.5. Podrška dostizanja standarda dobrobiti životinja u stočarstvu, 2.1.6. Podrška unaprjeđenju kvaliteta sirovog mlijeka, 2.1.8. Podrška nabavci priplodnih grla u čistoj rasi, 2.1.9. Podrška za nabavku mehanizacije, priključaka i opreme u funkciji primarne proizvodnje, 2.1.10. Podrška investicijama za izgradnju bunara i bistijerni, 2.1.11. Podrška pokretanju i razvoju poslovanja mladih poljoprivrednika, 2.1.12. Podrška jačanju otkupne mreže mlijeka.

	Središnji region: 853 subvencija , u iznosu 9.008.549,45€ Primorski region: 108 subvencija, u iznosu 308.630,20€ Ciljna vrijednost 2025: 21.132.600€ (od čega svi regioni 18.622.600€; Sjeverni region: 1.255.000€; Središnji region: 1.016.500 €; Primorski region: 238.500 €)						
3.4.3. Jačanje konkurentnosti sektora privrednog ribolova na moru i Skadarskom jezeru i sektora akvakulture kroz podsticanje investicija u fizički kapital²¹	Indikator rezultata: Iznos finansijske podrške/Broj podržanih ribara/uzgajivača Početna vrijednost 2022: 361.200 € Ciljna vrijednost 2023: 499.000 €; Realizovane aktivnosti održivog upravljanja i očuvanja resursa ribe i drugih morskih organizama, shodno planu za 2023. Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> 30.000,00 €; 1 ribar/uzgajivač <u>Središnji region:</u> 80.000,00 €; 43 ribara/uzgajivača <u>Primorski region:</u>	Vodeća institucija: MPŠV	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 686.028€ (od čega svi regioni 30.028€; Sjeverni region: 105.500€; Središnji region: 185.000€; Primorski region: 365.500 €)	Nacionalni budžet	Svi regioni

²¹ Aktivnost obuhvata sljedeće mjere iz Agrobudžeta: 5.1.1. Modernizacija profesionalne ribolovne flote za ulov demerzalnih resursa; 5.1.2. Modernizacija profesionalne ribolovne flote za ulov pelagičnih resursa; 5.1.3. Modernizacija profesionalne ribolovne flote u malom i velikom privrednom ribolovu; 6.1.2. Unaprjeđenje privrednog ribolova na Skadarskom jezeru; 5.2.1. Poboljšanje konkurentnosti i efikasnosti sektora marikulture; 6.1.1. Promocija i održivo upravljanje slatkovodnim ribarstvom; 6.2.1 Podrška održivim aktivnostima u cilju jačanja konkurentnosti sektora slatkovodne akvakulture

	385.000,00 €; 73 ribara/uzgajivača Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Sjeverni region: 2 subvencije, u iznosu 4.479,71€ Središnji region: 58 subvencija, u iznosu 121.614,08€ Primorski region: 117 subvencija, u iznosu 438.569€ Ciljna vrijednost 2025: 686.028€ (od čega svi regioni 30.028€; Sjeverni region: 105.500€; Središnji region: 185.000€; Primorski region: 365.500 €)						
3.4.4. Stvaranje uslova za održivi dohodak i povećanje otpornosti uzgajališta akvakulture/marikulture ²²	Indikator rezultata: Iznos subvencija za podršku dohotku uzgajivača Početna vrijednost 2022: 65.939 € Ciljna vrijednost 2023: 135.000 € Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> 54.000,00 € <u>Središnji region:</u> 20.000,00 € <u>Primorski region:</u> 60.000,00 €	Vodeća institucija: MPŠV	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 124.000€ (od čega svi regioni 46.000€; Sjeverni region: 15.000€; Središnji region: 51.000€; Primorski region: 12.000 €)	Nacionalni budžet	Svi regioni

²² Aktivnost obuhvata sljedeće mjere iz Agrobudžeta: 5.2.2. Direktna plaćanja u marikulturi-uzgoj školjaka; 6.2.2. Direktna plaćanja u slatkovodnoj akvakulturi.

	Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Sjeverni region: 3 subvencije, u iznosu 10.905,50€ Središnji region: 6 subvencija, u iznosu 37.284,50€ Primorski region: 1 subvencija, u iznosu 5.943,50€ Ciljna vrijednost 2025: 124.000€ (od čega svi regioni 46.000€; Sjeverni region: 15.000€; Središnji region: 51.000€; Primorski region: 12.000 €)						
3.4.5. Unaprjeđenje uslova za proizvodnju visokokvalitetne i sigurne hrane, organskog porijekla na održiv način²³	Indikator rezultata: Iznos dodijeljene podrške/Broj podržanih proizvođača Početna vrijednost 2022: 617.613,38 € Ciljna vrijednost 2023: 800.000,00 € Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> 453.572,48 € 388 proizvođača <u>Središnji region:</u> 194.988,43 € 83 proizvođača <u>Primorski region:</u>	Vodeća institucija: MPŠV	IIIQ 2024	IVQ 2024	Ukupno: 976.270,48€ (od čega svi regioni 80.000€; Sjeverni region: 580,883,79€; Središnji region: 284.779,88€; Primorski region: 30.606,81 €)	Nacionalni budžet	Svi regioni

²³ Aktivnost obuhvata sljedeće mjere za održivo gazdovanje prirodnim resursima i podrške opštim servisima u poljoprivredi iz Agrobudžeta: 2.2.1. Očuvanje autohtonih genetičkih resursa u poljoprivredi, 2.2.2. Podrška organskoj proizvodnji, 3.5. Politika kvaliteta – šeme kvaliteta, 3.7. Uvođenje standarda kvaliteta i bezbjednosti hrane.

	23.556,39 € 14 proizvođača Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Sjeverni region: 455 subvencija, u iznosu 585.771,29€ Središnji region: 101 subvencija, u iznosu 281.541,38€ Primorski region: 14 subvencija, u iznosu 21.206,81€ Ciljna vrijednost 2025: 976.270,48€ (od čega svi regioni 80.000€; Sjeverni region: 580.883,79€; Središnji region: 284.779,88€; Primorski region: 30.606,81 €)						
Operativni cilj 3.5. Zaštita životne sredine, razvoj energetike, unaprjeđenje energetske efikasnosti, adaptacija i mitigacija efekata klimatskih promjena							Održivi rast
Indikator učinka	Početna vrijednost 2022.		Ciljna vrijednost 2025.			Ciljna vrijednost 2027.	
Broj uspostavljenih sistema i izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i proširenja primarne i sekundarne kanalizacione mreže (MEORRS)	Sjeverni region: 9 Središnji region: n/a Primorski region: n/a		Sjeverni region: 15 Središnji region: 6 Primorski region: 6			Sjeverni region: 16 Središnji region: 7 Primorski region: 7	
Procenat smanjenja zagađenosti vazduha (mjereno PM2.5; MEORRS, JLS)	Sjeverni region: relevantno mjerjenje u Bijelom Polju i Pljevljima gdje su srednje godišnje koncentracije u 2021. godini bile 37µg/m3 odnosno 32µg/m3 Središnji region: relevantno mjerjenje u Podgorici i Nikšiću gdje su srednje godišnje koncentracije u 2021. godine bile 22µg/m3		Sjeverni region: treba biti određena Središnji region: treba biti određena Primorski region: 1.3 puta iznad dozvoljenog limita			Sjeverni region: treba biti određena Središnji region: treba biti određena Primorski region: na nivou dozvoljenog limita	

			u Podgorici i 23µg/m3 u Nikšiću Primorski region: relevantno mjerenje u Baru gdje je 2021. godine srednja godišnja koncentracija bila 11µg/m3				
Broj dodatno revitaliziranih i modernizovanih elektrana, koje pozitivno utiču na smanjenje emisije CO2 (MEIR)			Sjeverni region: 2		Sjeverni region: 3		Sjeverni region: 3
Broj nesaniranih ekoloških crnih tačaka (MEORRS, JLS)			Primorski region: 1		Primorski region: 0		Primorski region: 0
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 3.5.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Finansijska sredstva planirana za realizaciju u 2025. godini	Izvor finansiranja	Relevantnost za region
3.5.1. Rekonstrukcija postojećih i izgradnja novih trafostanica i dalekovoda u nadležnosti CEDIS-a	Indikator rezultata: Broj rekonstruisanih/adaptiranih postojećih trafostanica (TS) i dalekovoda (DV)/Broj novih izgrađenih TS i DV Početna vrijednost 2022: 16,315,194.00 € Ciljna vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Planirana izgradnja 14 TS; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 14 TS; Planirana izgradnja 27 DV; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 4 DV; <u>Središnji region:</u> Planirana izgradnja 30 TS; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 29 TS; Planirana izgradnja 13 DV; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 8 DV; <u>Primorski region:</u>	Vodeća institucija: MEIR Ključni partner: CEDIS	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 33.025.323€ (od čega svi regioni 23.045.490€, Sjeverni region 1.085.525€, Središnji region 5.858.788€, Primorski region 3.038.520€)	Javni sektor CEDIS- sopstvena sredstva Primarna mreža 6,472,223€ (Sjeverni region: 301,000€, Primorski region: 4,279,223€, Središnji region: 1,892,000€) Sekundarna mreža 3,507,610€ (Sjeverni region: 781,525€, Primorski region: 1,579,565€, Središnji region: 1,146,520€) Revitalizacija SN i NN mreže 9,000,000€. AMR mjerna sredstva: 8,684,223€. Ostala osnovna sredstva: 3,813,000€. Nepredviđeni projekti: 1,148,267€ A za projekat Izgradnja infrastrukture za priključenje Korisnika na naponskom nivou 0,4 kV na osnovu Ugovora o izgradnji infrastrukture za priključenje i priključenju (kada CEDIS gradi infrastrukturu za priključenje) planirano je 400,000€.	Svi regioni.

	Planirana izgradnja 35 TS; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 29 TS; Planirana izgradnja 14 DV; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 5 DV. Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Završena izgradnja 6 TS; Završena rekonstrukcija/adaptacija 5 TS; Završena izgradnja 2 DV; Završena rekonstrukcija/adaptacija 2 DV; <u>Središnji region:</u> Završena izgradnja 9 TS; Završena rekonstrukcija/adaptacija 20 TS; Završena rekonstrukcija/adaptacija 3 DV; <u>Primorski region:</u> Završena izgradnja 9 TS; Završena rekonstrukcija/adaptacija 20 TS; Završena izgradnja 6 DV. Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Sjeverni region:</u> Završena izgradnja 3 TS; Završena rekonstrukcija/adaptacija 3 TS; Završena izgradnja 8 DV. <u>Središnji region:</u> Završena izgradnja 9 TS; Završena						
--	---	--	--	--	--	--	--

rekonstrukcija/adaptacija 33 TS; Završena izgradnja 7 DV; Završena rekonstrukcija/adaptacija 3 DV. <u>Primorski region:</u> Završena izgradnja 8 TS; Završena rekonstrukcija/adaptacija 52 TS; Završena izgradnja 5 DV; Završena rekonstrukcija/adaptacija 2 DV. Napomena: Objekti koji su Adaptirani/rekonstruisani kroz program intenzivne revitalizacije su predmet posebnih izmještaja.						
Ciljna vrijednost 2025: <u>Svi regioni</u>	MEIR, CEDIS	IIIQ 2025	IVQ 2025	23.045.490€	CEDIS	Svi regioni
<u>Sjeverni region:</u> Planirana izgradnja 6 TS; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 4 TS; Planirana izgradnja 1 DV; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 5 DV; Planirana izgradnja 2 NN mreže;	MEIR, CEDIS	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.082.525€	CEDIS	Sjeverni region
<u>Središnji region:</u> Planirana izgradnja 7 TS; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 9 TS; Planirana izgradnja 5 DV; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 6 DV; Planirana izgradnja 1 NN mreže;	MEIR, CEDIS	IIIQ 2025	IVQ 2025	5.858.788€	CEDIS	Središnji region

	<u>Primorski region:</u> Planirana izgradnja 9 TS; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 17 TS; Planirana izgradnja 9 DV; Planirana rekonstrukcija/adaptacija 3 DV; Planirana izgradnja 1 NN mreže;	MEIR, CEDIS	IIIQ 2025	IVQ 2025	3.038.520€	CEDIS	Primorski region
3.5.2. Rekonstrukcija postojećih i izgradnja novih trafostanica i dalekovoda u nadležnosti CGES	Indikator rezultata: Broj rekonstruisanih/adaptiranih postojećih trafostanica (TS) i dalekovoda (DV)/Broj novih izgrađenih TS i DV Početna vrijednost 2022: 11.495.000,00 € Ciljna vrijednost 2023: Dalje aktivnosti na izgradnji i rekonstrukciji objekata od kojih je najbitnija otkup električne infrastrukture za Autoput; Planiran je završetak izgradnje 3 DV i 3 TS, i rekonstrukcija 1 TS. Sjeverni region: 1 rekonstrukcija TS i izgradnja 3 nova; Središnji region: izgradnja 3 nova; Primorski region: n/a Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Završena izgradnja i otkup 1 DV i 1 TS <u>Središnji region:</u> Završena izgradnja 1 DV i 1 TS <u>Primorski region:</u> / Ciljna vrijednost 2024:	Vodeća institucija: MEIR Ključni partner: CGES	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 22.286.000€ (od čega Sjeverni region: 7.940.000€, Središnji region: 5.691.000€, Primorski region: 8.655.000€)	KfW 3.932.000€ EBRD 1.700.000€ Grant 2.900.000€ CGES 13.754.000€	Svci regioni

	Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Sjeverni region:</u> Završena rekonstrukcija 1 DV <u>Središnji region:</u> Rekonstrukcija <u>Primorski region:</u> Završena rekonstrukcija 1 DV						
	Ciljna vrijednost 2025: Dalje aktivnosti na izgradnji i rekonstrukciji objekata, kao i otkupu električne infrastrukture u skladu sa zakonom o energetici. Planiran je završetak izgradnje 1 DV i rekonstrukcija 1 DV i 1 TS.	MEIR, CGES	IIIQ 2025	IVQ 2025			Svi regioni
	<u>Sjeverni region:</u> izgradnja 1 DV i 1 rekonstrukcija TS;	MEIR, CGES	IIIQ 2025	IVQ 2025	7.940.000€	CGES	Sjeverni region
	<u>Središnji region:</u> održavanje	MEIR, CGES	IIIQ 2025	IVQ 2025	5.691.000€	CGES	Središnji region
	<u>Primorski region:</u> rekonstrukcija 1 DV.	MEIR, CGES	IIIQ 2025	IVQ 2025	8.655.000€	CGES	Primorski region
3.5.3. Izgradnja novih elektrana za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora energije (solarna, energija vjetra)	Indikator rezultata: Izgrađene nove elektrane Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Nastavljene aktivnosti na izgradnji ostalih malih hidroelektrana na osnovu zaključenih ugovora o koncesiji, kao i aktivnosti na izgradnji hidroelektrane Komarnica <u>Središnji region:</u> Realizovane aktivnosti na projektu izgradnje vjetroelektrana - VE Gvozd, Realizovane aktivnosti na	Vodeća institucija: MEIR Ključni partner: EPCG	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 87.603.763,00€ (od čega Sjeverni region: 1.470.000€, Središnji region: 86.133.763€)	Javni sektor EPCG	Sjeverni/ Središnji region

	izgradnji solarne elektrane Velje Brdo; <u>Primorski region:</u> realizovane aktivnosti na izgradnji vjetroelektrane na Brajićima, solarna elektrana Briska Gora Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> U 2023. godini nije završena izgradnja nijedne mHE na osnovu zaključenih ugovora o koncesiji. Vlada Crne Gore je na sjednici od 27.07.2023. izdala UTU za mHE „Otilovići“ u skladu sa članom 218a Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata. Za HE Komarnica nije pribavljena saglasnost Agencije za zaštitu životne sredine na Elaborat procjene uticaja na životnu sredinu. <u>Središnji region:</u> 19.06.2023. potpisan Ugovor o korporativnom zajmu u iznosu 82 mil. € za potrebe finansiranja izgradnje VE Gvozd i potrebne infrastrukture za priključenje na elektroenergetski sistem Crne Gore bez predviđenog učešća investitora, između EBRD, EPCG i projektne kompanije „Green Gvozd“ DOO. 05.12.2023. potpisan je ugovor o nabavci transformatora 33/110kV, 80MVA.						
--	---	--	--	--	--	--	--

	U 2023. nije bilo aktivnosti oko pripreme tenderskog postupka za SE Velje brdo. <u>Primorski region:</u> Planska dokumentacija za SE Briska gora i VE Brajići nije donijeta u 2023. godini. Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Središnji region:</u> Realizovane aktivnosti na projektu izgradnje vjetroelektrana - VE Gvozd.						
	Ciljna vrijednost 2025: Sjeverni region: MHE Otilovići – Tenderski postupak za projektovanje i izgradnju MHE u cilju potpisivanja Ugovora sa izabranim ponuđačem	MEIR, EPCG	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.470.000€	EPCG	Sjeverni region
	Središnji region: VE Gvozd - Realizacija ugovornih aktivnosti za: - isporuku, ugradnju i puštanje u rad vjetrogeneratora, - građevinskog dijela projekta - povezivanje VTG na srednjenaponski nivo - Isporuka, ugradnja i puštanje u rad blok transformatora, - izgradnja elektro energetske infrastrukture za potrebe priključenja na EES CG,	MEIR, EPCG	IIIQ 2025	IVQ 2025	68.292.763€	EPCG	Središnji region

	- izgradnja srednjenaponske i optičke infrastrukture.						
	Solarne elektrane - Radovi na izgradnji: - SE Željezara 20 MW; - SE Vrtac 1,8 MW; - SE Vrtac 100 kW; - SE Kapino Polje L1 4,8 MW; - SE Kapino Polje L2 4,8 MW; - SE Kapino Polje B1 10,2 MW. Tokom ove godine, radi se na prikupljanju neophodne tehničke dokumentacije za: - SE Kapino Polje B2 30 MW. - SE Krupac 40 MW; - SE Štedim 115 MW.	MEIR, EPCG	IIIQ 2025	IVQ 2025	17.841.000€	EPCG	Središnji region
	Primorski region: /				/		Primorski region
3.5.4. Revitalizacija i rekonstrukcija postojećih energetske infrastrukturnih kapaciteta	Indikator rezultata: Revitalizovana HE Piva; Revitalizovana HE Perućica; Prilagođavanje rada termoelektrane propisanim uslovima; Rekonstrukcija postojećih mHE Početna vrijednost 2022: HE Piva 2.860.544 €, HE Perućica 4.067.332 €, TE Pljevlja 7.277.938 €,	Vodeća institucija: EPCG Ključni partner: MEIR	IIIQ2025	IVQ 2025	Ukupno: 65.678.360,25€ (od čega Sjeverni region: 44.981.570,25€, Središnji region: 19.066.790€,	Javni sektor EPCG	Svi regioni

	Rekonstrukcija postojećim mHE: n/a Ciljna vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Završetak aktivnosti na rekonstrukciji i modernizaciji HE Piva Faza II, Agregat A1/Završetak dijala aktivnosti projekta Ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja. <u>Središnji region:</u> Dio ugovornih aktivnosti na rekonstrukciji i modernizaciji HE Perućica Faza II, kao i završni dio aktivnosti na rekonstrukciji i modernizaciji kanala Opačica i Moštanica. <u>Primorski region:</u> Realizacija potpisanog ugovor sa izvođačem na rekonstrukcija dvije mHE, Podgor i Rijeka Crnojevića. Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> HE Piva Radovi na agreagatu A1 su odloženi zbog kvara na blok transformatoru agregata A2. Izvođač je isporučio opremu za agregat A1 i oprema je u elektrani. Dio aktivnosti na rekonstrukciji agregata A1 su u toku. TE Pljevlja Građevinski radovi završeni su preko 80%, počeli su radovi na postavljanju elektro i mašinskih instalacija na postrojenju za odsumporavanje,				Primorski region: 1.630.000€)		
--	---	--	--	--	--	--	--

	rashladnom tornju, postrojenjima za preradu otpadnih voda, i sistemu za transport pepela i šljake. Najveći dio opreme iz Kine već je zaprimljen u Termoelektrani. <u>Središnji region:</u> HE Perućica - Realizacija rekonstrukcije i modernizacije HE Perućica Faza II teče ugovorenim dinamikom. U toku je izrada Glavnog projekta za rekonstrukciju zatvaračnice Povija kao i izrada Idejnog projekta za rekonstrukciju agregata A6 i A7 kao i parcijalnu rekonstrukciju sistema. Rekonstrukcija mHE - Sve aktivnosti planirane za 2023. odvijaju se u skladu sa planom, dijelom čak i ubrzanom dinamikom. Završena je revizija glavnog projekta rekonstrukcije mHE Rijeka Crnojevića i Podgor i započete aktivnosti na rekonstrukciji. <u>Primorski region:</u> / Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Sjeverni region:</u> Završetak aktivnosti na rekonstrukciji i modernizaciji HE Piva Faza II, Agregat A1/Završetak dijela aktivnosti projekta Ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja.						
--	--	--	--	--	--	--	--

	<u>Središnji region:</u> Dio ugovornih aktivnosti na rekonstrukciji i modernizaciji HE Perućica Faza II, kao i završni dio aktivnosti na rekonstrukciji i modernizaciji kanala Opačica i Moštanica. Realizacija potpisanog ugovora sa izvođačem na rekonstrukciji dvije mHE, Podgor i Rijeka Crnojevića.						
	Ciljna vrijednost 2025: Sjeverni region: U skladu sa ugovornim obavezama i dinamičkim planom, do kraja 2025.g. očekuje se završetak projekta Ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja.	EPCG, MEIR	IIIQ 2025	IVQ 2025	44.981.570,25€	Sopstvena sredstva	Sjeverni region
	Središnji region: Rekonstrukcija i modernizacija HE Perućica - Faza II - Dio ugovornih aktivnosti na rekonstrukciji i modernizaciji HE Perućica Faza II (aktivnosti na rekonstrukciji i	EPCG, MEIR	IIIQ 2025	IVQ 2025	12.015.438€	KfW banka	Središnji region
	Rekonstrukcija i modernizacija HE Perućica Ugradnja agregata A8 – EPCG je 6.09.2024. sa Njemačkom razvojnom bankom (KfW) potpisala ugovor o zajmu 40.000.000 eura od čega je najveći dio predviđen za potrebe finansiranja ugradnje agregata A8.EPCG je 30.12.2024. raspisala tenderski postupak za izbor izvođača sa konačnim rokom za dostavljanje	EPCG, MEIR	IIIQ 2025	IVQ 2025	7.051.352€	KfW banka	Središnji region

	ponuda 4.06.2025. kada će se pristupiti evaluaciji ponuda i izboru najboljeg ponuđača. Paralelno sa tenderskim postupkom za izvođački ugovor, EPCG je objavila i tenderski postupak za izbor Implementacionog konsultanta, za koji je pretkvalifikacioni postupak već završen.						
	Primorski region: Nakon što su završene aktivnosti na rekonstrukciji mHE Podgor i mHE Rijeka Crnojevića, do kraja 2025.g. očekuje se pokretanje tenderskih procedura za projekat rekonstrukcije mHE Rijeka Mušovića. Predmetni projekat bi se realizovao u narednom periodu 2025 – 2027.g.	EPCG, MEIR	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.630.000€	Sopstvena sredstva	Primorski region
3.5.5. Finansijska podrška domaćinstvima i privredi u cilju izgradnje fotonaponskih sistema	Indikator rezultata: Instalisana snaga i broj izgrađenih fotonaponskih sistema na krovovima kuća kroz Realizaciju projekta “Solar” 3000+ i projekta Solar “500”+ Početna vrijednost 2022: Preko projekta “Solar” 3000+ izgrađena su 916 fotonaponska sistema ukupne instalisane snage 6,032 kW, a preko projekta Solar “500”+ 70 fotonaponskih sistema ukupne instalisane snage 2,507 kW Ciljna vrijednost 2023:	Vodeća institucija: MEIR Ključni partner: EPCG - solar	IIIQ 2025	IVQ 2025	/	U okviru redovnih aktivnosti	Svi regioni.

	Do kraja juna t.g. završetak aktuelnog projekta Solari 3000+ i 500+ (ukupno 30MW), započete aktivnosti na pripremi i pokretanju (raspisivanju tendera) novog projekta Solari 5000+, koji predviđa ugradnju novih 70 MW. U zavisnosti od trajanja tenderskih procedura za nabavku potrebne opreme i mogućih žalbi ponuđača, biće definisan početak realizacije radova na instalaciji fotonaponskih sistema. Ostvarena vrijednost 2023: Realizovano Projekat 3000+ i 500 + ukupne instalisane snage 30 MW završen je u decembru 2023. godine. U 2023. godini su na ukupno 2380 objekata montirani fotonaponski sistemi/solarne elektrane. Započete su aktivnosti na sprovođenju i realizaciji projekta 5000 +, ukupne instalisane snage 70 MW. Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Realizacija projekta Solari 5000+, planirana je ugradnja solarnih elektrana na oko 6000 objekata, ukupne snage 35 MW.						
--	---	--	--	--	--	--	--

	Ciljna vrijednost 2025: Neprekidno sprovođenje tekućih aktivnosti. Do završetka rada na ovom dokumentu, nisu obezbijeđeni dodatni podaci.						
3.5.6. Izgradnja, rekonstrukcija i sanacija sistema za upravljanje otpadnim vodama	Indikator rezultata: broj izgrađenih/ rekonstruiranih/ saniranih sistema za upravljanje otpadnim vodama Početna vrijednost 2022: <u>Sjeverni region:</u> Završena izgradnja sistema za tretman komunalnih otpadnih voda u Andrijevici, sa sistemom za tretman mulja (Kapitalni budžet, Centar za međunarodnu saradnju Slovenije); Završena izgradnja sistema za tretman komunalnih otpadnih voda u Petnjici, sa sistemom za tretman mulja (Kapitalni budžet, Centar za međunarodnu saradnju Slovenije); Raspisan je tender za unaprjeđenje stanja postrojenja za tretman otpadnih voda u Pljevljima (EIB Banka); <u>Središnji region:</u> Nastavljene su aktivnosti na izgradnji kolektorskog sistema u Podgorici (WBIF Fond); <u>Primorski region:</u> Završena je kanalizaciona pumpna stanica Volujica u Baru (KSW Banka);	Vodeća institucija: MERS Ključni partner: JLS ,MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 32.519.642,09 € (od toga Sjeverni region: 8.953.543,59 €, Središnji region: 6.300.000€, Primorski region: 17.266.098,50€)	28.330.982,51€ Nacionalni budžet 4.188.659,58€ Budžet opštine	Svi regioni

	Otpočete aktivnosti (raspisan tender) za izgradnju kolektorskog sistema za Risan i Perast (WBIF Fond); Nastavljene aktivnosti na izgradnji kanalizacionog sistema u Ulcinju (EIB Banka) Ciljna vrijednost 2023: <u>Sievernji region:</u> Nastavak aktivnosti na izgradnji PPOV-a u Bijelom Polju; <u>Središnji region:</u> Nastavak aktivnosti na izgradnji PPOV-a u Podgorici; <u>Primorski region:</u> Nastavak aktivnosti na projektima unaprjeđenja PPOV-a u Budvi, Buljarici i Herceg Novom; Kolektorski sistem Risan-Perast Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sievernji region:</u> Nerealizovano - PPOV u Bijelom Polju Realizovano - PPOV u Pljevljima - realizovana i dobijena upotrebna dozvola. <u>Središnji region</u> - PPOV i kolektor u Podgorici – realizuje se kontinuirano Izgradnja kanalizacione mreže u Vranjini – započeti radovi <u>Primorski:</u> PPOV u Herceg Novom – završni radovi, Izgradnja infrastrukture za otpadne vode za Risan i Perast – realizacija u toku						
--	--	--	--	--	--	--	--

	Izgradnja kanalizacione mreže u Ulcinju – završeno 95% radova Izgradnja infrastrukture za otpadne vode za opštinu Ulcinj Izvršena sanacija oštećenog dijela podmorskog ispusta Đerane u opštini Ulcinj (cca 0,5 mil. €) Nerealizovano - PPOV za Buljaricu I Budvu Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Sieverni region</u> Izgradnja kanalizacione mreže u Bijelom Polju u ukupnom iznosu od 216,450.44 €. <u>Središnji region</u> Izgradnja kanalizacione mreže na Vranjini u ukupnom iznosu od 283,466.00 €. Izgradnja PPOV-a i kolektorskog sistema u Podgorici Izgradnja II faze kanalizacione mreže za 4 prigradska naselja: Dragova Luka, Rubeža, Oštrovac, Čemenica Adaptaciji kanalizacionih i atmosferskih vodova u naseljima IV jul i Gipos, Adaptacija kanalizacionih kolektora u naselju Đure Petrovića i u predgrađu Instalacije vodovoda atmosferske kanalizacije za ulicu Lazara Đurovića						
--	--	--	--	--	--	--	--

	<u>Primorski region</u> Završetak radova na PPOV u Herceg Novom u ukupnom iznosu od 717.694,56 €. Izgradnja kaanalizacione mreže u Ulcinju u ukupnom iznosu od 4,5 miliona € Rekonstrukcija postojećeg cjevovoda AC u Radovićima, kanalisanje fekalnih otpadnih voda i izgradnja atmosferske kanalizacije Projekat instalacija kanalizacije u obuhvatu trase budućeg buleva kroz Grbalj						
	Ciljna vrijednost 2025: U sjevernom regionu ugovorena izgradnja 3 PPOV-a i rekonstrukcija jednog PPOV-a i izgradnja kanalizacione mreže						
	Nastavak i završetak aktivnosti na ugovaranju projektovanja i izgradnje PPOV u Bijelom Polju i početak realizacije ugovora	DOO „PROCON“	IIIQ 2025	IVQ 2025	850.000€	wbif	Sjeverni region
	Nastavak i završetak aktivnosti na ugovaranju izgradnje kanalizacione mreže i adaptacije PPOV u Mojkovcu i početak realizacije ugovora	DOO „PROCON“	IIIQ 2025	IVQ 2025	600.000€	wbif	Sjeverni region
	Nastavak aktivnosti na ugovaranju projektovanja i izgradnje PPOV i izgradnje kanalizacione mreže i unapređenje vodosnabdijevanja u Kolašinu	DOO „PROCON“	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.200.000€	wbif	Sjeverni region

	Stvaranje preduslova za ugovaranje projektovanja i izgradnje PPOV i izgradnje kanalizacione mreže u Rožajama	DOO „PROCON“	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.600.000€	wbif	Sjeverni region
	Stvaranje preduslova za ugovaranje izvođača radova i nadzora nad izgradnjom II faze kanalizacione mreže u Pljevljima	DOO „PROCON“	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.060.000€	wbif	Sjeverni region
	Izrada glavnog projekta za izgradnju kanalizacione mreže u naseljima Begluci I i II privredne zone u Gusinju iz Kapitalnog Budžeta	MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	96.800€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izmještanje i regulacija postojećeg kanala atmosferske kanalizacije i izmještanje postojeće fekalne kanalizacije u zahvatu LSL „Donji Talum“, Berane	MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	184.386,99€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izgradnja fekalne kanalizacije za dio naselja Gornji Lužac, Berane	MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	297.564,88€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Fekalna i atmosferska kanalizacija – planinski centar Kolašin 1600	MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.408.341,29€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Glavni kolektor fekalne kanalizacije – planinski centar Kolašin 1450 – PPOV	MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	860.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Završeni radovi i pvezivanje glavnog gradskog kolektora, u dužini od cca 450m, od zgrade vodovoda "Bistrica" do ušća rijeke Lješnice.	Opština Bijelo Polje, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	76.450,43€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Završen projekat rekonstrukcije postojećeg kolektora otpadnih voda	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	120.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Započeti radovi na unapređenju sistema za	Opština Mojkovac	IIIQ 2025	IVQ 2025	600.000€	Budžet opštine	Sjeverni region

upravljanje otpadnim vodama u opštini Mojkovac							
<u>Središnji region:</u> Nastavak aktivnosti na stvaranju preduslova za ugovaranje izvođača radova i nadzora nad izgradnjom II faze kanalizacione mreže za 4 prigradska naselja u Nikšiću: Dragova Luka, Rubeža, Oštrovac, Čemenca	DOO „PROCON“	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.300.000€	wbif		Središnji region
Nastavak izgradnje PPOV-a u Podgorici i kolektorskog sistema	„Vik Podgorica“ DOO	IIIQ 2025	IVQ 2025	5.000.000€	kfw		Središnji region
<u>Primorski region:</u> Završetak aktivnosti na izgradnji kanalizacione mreže u 4 naselja u Ulcinju: Totoši, Kodre, Bijela Gora i Donja Bratica (EIB ≈5M EUR);	DOO „PROCON“	IIIQ 2025	IVQ 2025	500.000€	EIB		Primorski region
Realizacija 5 projektnih mjera na Projektu „Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadnih voda na jadranskoj obali -faza V, Ulcinj“ ukupne dužine 1038m i priključenje rekonstruisanog (2023.god) podmorskog ispusta u Đeranamama	„Vodacom“ Opština Ulcinj	IIIQ 2025	IVQ 2025	3.595.302,11€	Kfw 1.756.576,12€ Wbif 1.838.725,99€		Primorski region
Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadnih voda na Jadranskoj obali - Bokokotorski zaliv	„Vodacom“ Opština Kotor	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.218.993,50€	Kfw 551.790,40€ Wbif 1.667.203,10€		Primorski region
Rekonstrukcija 2 PPOV-a u primorskom regionu	„Vodacom“ Opština Tivat	IIIQ 2025	IVQ 2025	117.362,31€	Nacionalni budžet		Primorski region

Rekonstrukcija PPOV Meljine, opština Herceg Novi	MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	4.897.170,00 €	Nacionalni budžet	Primorski region
Rekonstrukcija postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda Budva Bečići	MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.468.611,00 €	Nacionalni budžet	Primorski region
Izrađena kanalizaciona mreža u naselju Radovići	Opština Tivat	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.100.000€	Budžet opštine	Primorski region
Izgradjen kanalizacioni kolektor za naselje Tomanović Đenovići	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	244.744€	Budžet opštine	Primorski region
U toku radovi na izgradnji kanalizacionog kolektora Gomila-Drenovik2	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	50.000€	Budžet opštine	Primorski region
U toku radovi na izgradnji kanalizacionog kolektora Manastirska ulica Savina	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	70.000€	Budžet opštine	Primorski region
Započeti radovi na izgradnji kanalizacionog kolektora Kumbor miočevići, Amaro i Olimpija	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	183.915,58€	Budžet opštine	Primorski region
U toku radovi na izgradnji vodovodne i kanalizacione mreže Igalo – Bare faza II	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	80.000€	Budžet opštine	Primorski region
U toku radovi na izgradnji kanalizacione mreže Čela Lakićević	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IIIQ 2025	60.000€	Budžet opštine	Primorski region
U toku radovi na izgradnji kanalizacione mreže Đenovići - Mirine	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IIIQ 2025	150.000€	Budžet opštine	Primorski region
U toku radovi na izgradnji kanalizacione mreže Trebinjska ulica	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IIIQ 2025	100.000€	Budžet opštine	Primorski region
U toku radovi na izgradnji kanalizacione mreže Zelenika - Pržine	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IIIQ 2025	200.000€	Budžet opštine	Primorski region
U toku radovi na izgradnji kanalizacione mreže Kumbor – Ulica Palih boraca	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IIIQ 2025	60.000€	Budžet opštine	Primorski region
U toku radovi na izgradnji kanalizacionog kolektora na Savini	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	10.000€	Budžet opštine	Primorski region

	Započeti radovi na izgradnji kanalizacionog kolektora na Njivice	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	50.000€	Budžet opštine	Primorski region
	U toku radovi na izgradnji kanalizacionog kolektora Kragujevačko naselje Zelenika	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	30.000€	Budžet opštine	Primorski region
	U toku radovi na izgradnji kanalizacionog kolektora Sušćeapan, faza II	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	80.000€	Budžet opštine	Primorski region
3.5.7. Unaprjeđenje i razvoj infrastrukture u oblasti vodosnadbijevanja u urbanom i ruralnom području	Indikator rezultata: Unaprijeđen sistem vodosnadbijevanja Početna vrijednost 2022: U 2022. godini u oblasti otpadnih voda utrošeno je: 4 miliona € u primorskom regionu, 1,6 miliona € sjevernom i 11 miliona € u središnjem regionu Crne Gore. Ciljna vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Rekonstrukcija vodovodnog sistema Žabljak, II faza (37.950,00 €); Nastavak na izgradnji cjevovoda za vrelo Bistrice (213.900,00 €); Izgradnja vodovoda u naselju Bistrica sa izvorišta Banjice – I faza (282.901,00 €); Vodosnadbijevanje na teritoriji opštine Pljevalja (6.900,00 €); <u>Primorski region:</u> Realizovane planirane aktivnosti za 2023. godinu na izgradnji vodovodne mreže na hercegnovskom poluostrvu Luštica (621.001,00 €)	Vodeća institucija: MERS Ključni partner: MJR, JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 23.203.370,88 € (od čega Sjeverni region: 16.037.623,27€, Središnji region: 1.565.747,61€, Primorski region: 5.600.000€)	22.107.720,50€ Nacionalni budžet 1.095.650,38€ Budžet opštine	Svi regioni

	Ostvarena vrijednost 2023: <u>Sjeverni region:</u> Izgradnja vodovoda u naselju Bistrica - realizuje se kontinuirano Izgradnja postrojenja za pitku vodu Pliješ realizuje se kontinuirano <u>Primorski region:</u> Izgradnja vodovodne mreže na poluostrvu Luštica - realizuje se kontinuirano Realizovana izgradnja rezerovara Brajša kapaciteta 300m³, Prekidne komore Fraskanjel kapaciteta 100m³, položeno cca 3km novog cjevovoda u urbanoj i ruralnoj zoni u opštini Ulcinj (cca 1,4 mil.€) Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Sjeverni region</u> Izgradnja vodovoda u naselju Bistrica s izvorišta Banjice-II faza u iznosu od 748.879,859 € Izgradnja vodovoda u MZ Javorova Rekonstrukcija vodovoda na Njegovuđi Hidrogeološka istraživanja u cilju obezbjeđivanja novih izvora voda Izgradnja vodovoda Lučevača Zamjena azbestnih cijevi Realizacija infrastrukturnih projekata preko						
--	--	--	--	--	--	--	--

raspoloživih programa resornog ministarstva (izgradnja seoskih vodovoda) Radovi na izmještanju Glavnog distrib. voda i zamjena azbestno cementnog cjev. Polietilenskim cjev. 35mmu naselju Rakonje. Izgradnja vodovoda za sela Borkovići u Dubljevići Izgradnja vodovoda Slatina i Stupsko Polje <u>Središnji region</u> Izgradnja nove I rekonstrukcija postojeće vodovodne infrastrukture Rekonstrukcija vodovoda u prigradskom području Izgradnja i rekonstrukcija vodovodne infrastrukture - Izgradnja III faze vodosnabdijevanja -Bajicka ulica od Vučinića do kraja sa bočnim priključima (višegodišnji projekat) Izgradnja vodovoda u selima Gornjeg Ceklina Sanacija starog rezervoara za vodu Koritnik <u>Primorski region</u> Unapređenje vodosnabdijevanja i otpadnih voda u Ulcinju Izgradnja vodovodnog sistema za sela Pobrđe, Vranovići, Lješevici i Bigova Izrada Glavnog projekta I faze vodosnabdijevanja Donjeg Grblja Projekat instalacija vodovoda u obuhvatu trase							
---	--	--	--	--	--	--	--

	budućeg bulevara kroz Grbalj						
	Ciljne vrijednosti 2025: <u>Sjeverni region</u> Završeno uspostavljanje SCADA Sistema na Žabljaku SCADA FAZA I	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	192.876€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Završeno uspostavljanje SCADA Sistema na Žabljaku SCADA FAZA II	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	151.500€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izgradnja vodovoda Razvršje (I faza) u opštini Žabljak	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	208.750€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Rekonstrukcija cjevovoda od kaptaže OKO do gradskog bazena Razvršje	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	132.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izgradnja rezervoara i vodovoda u selu Goransko, Opština Plužine	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	553.946,90€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izvođenje radova na vodosnabdijevanju sela Mljetičak i Dobra Sela u opštini Šavnik I faza	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	362.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izvođenje radova na vodosnabdijevanju sela Mljetičak i Dobra Sela u opštini Šavnik II faza	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	550.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izgradnja dijela vodovodne mreže u naselju Buče opština Berane	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	518.230,39€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izgradnja postrojenja za pripremu pitke vode sa hidrauličkom analizom za potrebe grada Berana i prigradskih naselja koja se snabdijevaju vodom sa izvorišta „Merića Vrela“, Berane	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	3.990.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izgradnja postrojenja za prečišćavanje pitke vode "Pliješ"	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	3.958.880€	Nacionalni budžet	Sjeverni region

Rekonstrukcija glavnih cjevovoda visoke i niske zone Pliješ	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.239.100€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
Rekonstrukcija vodovoda u Petnjici	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	260.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
Izgradnja vodovoda Zagrad – Berane	Opština Berane	IIIQ 2025	IVQ 2025	425.500€	375.500€ Nacionalni budžet 50.000€ Budžet opštine	Sjeverni region
Izgradnja Dapsičko-poličkog vodovoda Berane	Opština Berane	IIIQ 2025	IVQ 2025	473.500€	423.500€ Nacionalni budžet 50.000€ Budžet opštine	Sjeverni region
Nastavak izgradnje vodovoda Bistrica sa izvorišta "Banjica"-II faza	Opština Bijelo Polje	IIIQ 2025	IVQ 2025	626.144,63€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
Izvođenje radova na postavljanju javne rasvjete duž dijela lokalnog puta L-1 Gubavač-Bistrica, potez Gubavač-Lozna Luka i Mirojevići-Bistrica, Bijelo Polje	Opština Bijelo Polje	IIIQ 2025	IVQ 2025	161.771,43€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
Sanacija vodoizvorišta, mreže i izrada planinskog reduciranja	Opština Gusinje	IIIQ 2025	IVQ 2025	24.793,50€	Budžet opštine	Sjeverni region
Zamjena azbestnih cijevi u ulici Vuka Karadžića i potez ka „Ekonomiji“	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	272.630,42€	Budžet opštine	Sjeverni region
Zamjena azbestnih cijevi u ulici Narodnih heroja	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	66.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
Izgradnja vodovoda Macanska poljana	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	60.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
Rekonstrukcija gradskog vodovoda u Petnjici	Opština Petnjica	IIIQ 2025	IVQ 2025	10.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
Unaprijeđenje vodosnabdjevanja- Izgradnja magistralnog cjevovoda Vukoser Dedeići	Opština Rožaje	IIIQ 2025	IIIQ 2025	800.000€	Nacionalni budžet	Sjeverni region
<u>Središnji Region</u> Stvaranje preduslova za ugovaranje izvođača radova i nadzora nad izgradnjom sistema vodosnabdjevanja u Prijestonici Cetinje	DOO „PROCON“ , MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.000.000€	wbif	Središnji region

	Vodovodna infrastruktura - izgradnja vodoizvorišta u naselju Podvrh	Opština Danilovgrad	IIIQ 2025	IVQ 2025	160.000€	Budžet opštine	Središnji region
	Zamjena starih azbestnih cijevi	Opština Danilovgrad	IIIQ 2025	IVQ 2025	20.000€	Budžet opštine	Središnji region
	Izgradnja nove i rekonstrukcija postojeće vodovodne infrastrukture na seoskom području (faza: izgradnja i rekonstrukcija vodovoda Župa, Planik, Laz, Tisa, Banjani, Ivanje)	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	331.562,32€	103.521,15€ Nacionalni budžet 228.041,17€ Budžet opštine	Središnji region
	Rekonstrukcija vodovoda na prigradskom području (faza: Poljica II faza)	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	54.185,29€	Budžet opštine	Središnji region
	<u>Primorski region:</u> Završetak realizacija 7 mjera i radovi na izgradnji vodovodne infrastrukture na 8 mjera na Projektu „Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadnih voda na jadranskoj obali – faza V, Ulcinj“ ukupne dužine cjevovoda 5000m i 5 objekata (rezervoar, prekidne komore, izvorišta)	„Vodacom“, MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	4.500.000€	kfw	Primorski region
	Izgradnja vodovodne mreže na hercegovačkom poluostrvu Luštica	MERS, MJR	IIIQ 2025	IVQ 2025	1.000.000€	Nacionalni budžet	Primorski region
	Izgradnja vodovodne mreže za Trebesin i Kameno	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	100.000€	Budžet opštine	Primorski region
3.5.8. Unaprjeđenje regulatornog okvira i unaprjeđenje infrastrukture za upravljanje otpadom	Indikator rezultata: Donijet zakon o upravljanju otpadom/Unaprijeđena infrastruktura za upravljanje otpadom Početna vrijednost 2022: Sjeverni region - Utrošena sredstava u 2022. godini 15.961,9 € za	Vodeća institucija: MERS Ključni partner: AZŽS, JLS, Privatni investitori	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 4.564.221,89€ (od čega Sjeverni region: 1.266.340,51€, Središnji region: 1.147.896,98€,	1.161.490,51€ Nacionalni budžet 1.228.003,98€ Budžet opštine 1.424.984,40€ Javni sektor 794.743€ Donatori (EU grantovi)	Svi regioni

	tehničku dokumentaciju; Sanacija neuređenog odlagališta Plav (Projekat CMCR, Slovenija) - ukupna vrijednost 250.000 € Ciljna vrijednost 2023: Usvojen Zakon o upravljanju otpadom. <u>Sjeverni region:</u> Sanacija neuređenog odlagališta Zakršnica u Mojkovcu - ukupna vrijednost projekata 3.494.487,65 €; Izrada i revizija tehničke dokumentacije i izvođenje radova na izgradnji transfer stanice i reciklalnog dvorista sa sortirnicom u Pljevljima; Izgradnja reciklažnog dvorišta u Kolašinu - izrada i revizija projektne dokumentacije i izvođenje radova na višegodišnji projekat; Izgradnja sanitarnih deponija, transfer stanica, reciklažnih centara i dvorišta, kao i sanacija postojećih odlagališta komunalnog otpada Ostvarena vrijednost 2023: Usvojen predlog Zakona o upravljanju otpadom. Sanacija neuređenog odlagališta Zakršnica u Mojkovcu Ponovljena izrada Glavnog projekta zbog nedostataka Nije bilo zainteresovanih na tenderu				Primorski region: 2.149.984,40€)		
--	---	--	--	--	---	--	--

	(ne postoji procijenje vrijednost investicije) Izgradnja transfer stanice u Andrijevici – radovi su stopirani zbog nedostatka Glavnog projekta Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Usvojen Zakon o upravljanju otpadom. Pripremljeni i dijelom realizovani projekti zaštite, očuvanja i unaprjeđenja životne sredine posredstvom nevladinih organizacija Pripremljeni i dijelom realizovani projekti uklanjanja otpada odbačenog u životnu sredinu <u>Sjeverni region:</u> Sananirano neuređeno odlagalište Zakršnica u Mojkovcu; Izgradnja lokalnog objekta od opšteg ineteresa: pejzažno uređenje zelenih površina specijalne namjene-zatvaranje i rekultivacija privremenog skladišta komunalnog i neopsanog građevinskog otpada u Bakovićima-opština Kolašin – izrađen Glavni projekat Izgradnja transfer stanice u Andrijevici – završen objekat						
--	---	--	--	--	--	--	--

Izgradnja dodatne kade za komunalni otpad BEST saradnja u upravljanju otpadom - Do održive životne sredine – nabavka opreme za reciklažni centar Sanacija nelegalnih odlagališta otpada Otklanjanje divljih deponija (otpada odbačenog u životnu sredinu) Izrađena projektna dokumentacija za realizaciju infrastrukturnih projekata iz oblasti zaštite životne sredine <u>Središnji region</u> Sanacija deponije „Mislov do“ i sanacija i rekultivacija divljih deponija <u>Primorski region</u> Izrađena projektna dokumentacija za realizaciju infrastrukturnih projekata iz oblasti zaštite životne sredine							
Ciljna vrijednost 2025: Donošenje Državnog plana upravljanja otpadom	MERS	IIIQ 2025	IIIQ 2025				Svi regioni
<u>Sjeverni region:</u> Završetak sanacije neuređenog odlagališta „Zakršnica“ u Mojkovcu	MERS, Opština Mojkovac	IIIQ 2025	IIIQ 2025	889.890,51€	Nacionalni budžet		Sjeverni region
Unapređenje sistema upravljanja otpadom, sanacija divljih deponija	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	350.000€	Budžet opštine		Sjeverni region
Izrada Studije izvodljivosti za izgradnju transfer stanice sa sortirnicom i reciklažnim dvorištem u opštini Rožaje	Opština Rožaje	IIIQ 2025	IIIQ 2025	26.450€	21.600€ Nacionalni budžet – Eko fond 4.850€ Budžet opštine		Sjeverni region

	<u>Središnji region</u> Sakupljanje staklene otpadne ambalaže iz ugostiteljskih objekata	Glavni grad, Deponija DOO	IIIQ 2025	IVQ 2025	50.000€	25.000€ Budžet Glavnog grada 25.000€ Javni sektor	Središnji region
	Izrada Studije, projektovanje i izgradnja Centra za savremeno upravljanje i tretman komunalnog otpada (faza: Izrada tehničke dokumentacije uključujući i tehničku dokumentaciju za transfer stanicu)	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	16.999,98€	Budžet opštine	Središnji region
	Izrada Studije, izgradnja i opremanje postrojenja za preradu građevinskog otpada	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	100.000€	Budžet opštine	Središnji region
	Izgradnja i opremanje stacionarnih reciklažnih dвориšta, nabavka mobilnih reciklažnih dвориšta i opremanje lokacija za sakupljanje zelenog i kabastog otpada (faza: Izgradnja reciklažnog dвориšta)	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	100.000€	Budžet opštine	Središnji region
	Povećana stope prikupljanja i reciklaže elektronskog otpada; uspostavljanje održivog modela CircleWaste – Scaling up eWASTE circular economy in Adria region	Opština Tuzi	IIIQ 2025	IVQ 2025	46.207€	6.027€ Budžet opštine 40.180€ Donatori (EU grantovi)	Središnji region
	Smanjena količina otpadom i unapređenje sistema upravljanja otpadom Toward Zero Waste CBC (TO O WASTE)	Opština Tuzi	IIIQ 2025	IVQ 2025	834.690€	125.127€ Budžet opštine 709.563€ Donatori (EU grantovi)	Središnji region
	<u>Primorski region</u> Izgradnja reciklažnog dвориšta – izrada Studije uspostavljanja primarne	MERS, Opština Bar	IIIQ 2025	IVQ 2025	250.000€	Nacionalni budžet	Primorski region

	selekcije komunalnog otpada u Baru						
	Izgradnja sistema za dobijanje električne energije iz deponijskog biogasa	Možura DOO, Opština Bar	IIIQ 2025	IIIQ 2025	1.399.984,40€	Javni sektor	Primorski region
	Započeti radovi na izgradnji reciklažnog postrojenja u opštini Ulcinj	Opština Ulcinj	IIIQ 2025	IVQ 2025	500.000€	Budžet opštine	Primorski region
3.5.9. Uspostavljanje novih zaštićenih područja i podrška upravljanju i unaprjeđenju zaštićenih područja/Mapiranje ekološke mreže	Indikator rezultata: Broj zaštićenih područja na moru/broj donijetih programa upravljanja zaštićenim područjima/Procenat mapiranja ekološke mreže/Broj revidovanih studija zaštite Nacionalnih parkova Početna vrijednost 2022: n/a Ciljna vrijednost 2023: Mapiranje ekološke mreže/Uspostavljanje novih zaštićenih područja i podrška upravljanju i unaprjeđenju zaštićenih područja/Promocija zaštite i očuvanja prirode, prirodnih resursa u obalnom području, saradnja sa NVO sektorom, međunarodna saradnja i podizanje svijesti javnosti iz oblasti ekologije i prirode Ostvarena vrijednost 2023: Donijeto 5 Planova upravljanja za nacionalne parkove (Durmitor,	Vodeća institucija: MERS Ključni partner: AZŽS, Upravljači zaštićenih područja, Institut za biologiju mora, MJR	/	/	/	/	

	Biogradska gora, Lovćen, Skadarsko jezero i Prokletije) i 2 Plana upravljanja za morska zaštićena područja „Katič“ i „Stari Ulcinj“ Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: Mapirano je 16 % kopnene teritorije Pripremljene Studije revizije za Nacionalne parkove: Skadarsko jezero i Durmitor. <u>Sjeverni region</u> Durmitor <u>Središnji region</u> Skadarsko jezero <u>Primorski region</u> Proglašena dva nova zaštićena područja u moru: Spomenik prirode „Sopot“ i Spomenik prirode „Dražin vrt“ Ciljna vrijednost 2025: U 2025. se neće realizovati aktivnost.²⁴						
3.5.10.	Indikator rezultata: Broj regulisanih/uređenih korita rijeka	Vodeća institucija: JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 5.874.550,29€	Nacionalni budžet	Svi regioni

²⁴ MERS: „Direktorat za zaštitu prirode u prethodne dvije godine predlagao aktivnosti i u traženom periodu pripremio Izvještaj o stepenu njihove realizacije. Međutim, zaključeno je da aktivnosti Direktorata za zaštitu prirode nisu relevantne za ovu vrstu dokumenta. S tim u vezi, za 2025. godinu nemaju predlog aktivnosti.“

Regulacija korita rijeka u cilju zaštite od štetnog dejstva voda	Početna vrijednost 2023: Uređenje korita rijeke Grnčar- rješavanje imovinsko-pravnih odnosa Regulacija korita rijeke Rujele – izrađen glavni projekat Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Sjeverni region:</u> Izvođenje radova na uređenju korita rijeke Breznice Izvođenje radova na uređenju korita rijeke Čehotine Regulacija rijeke Lim u gradskoj zoni ,izgradnja obaloutvrda – Bijelo Polje <u>Središnji region:</u> Regulacija korita rijeke Rujele, od Miljeških izvora do Vuksanlekića sa izgradnjom pješačke staze	Ključni partner: MPŠV			(od čega Sjeverni region: 4.564.550,29€, Središnji region: 810.000€, Primorski region: 500.000€)		
	Ciljna vrijednost 2025: <u>Sjeverni region:</u> Regulacija lijeve obale rijeke Lim u gradskoj zoni - izgradnja obaloutvrde	MPŠV, Opština Bijelo Polje	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.357.315,35 €	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	Izgradnja obaloutvrde između dva gradska mosta na Limu u Beranama	MPŠV, Opština Berane	IIIQ 2025	IVQ 2025	2.207.234,94 €	Nacionalni budžet	Sjeverni region
	<u>Središnji region</u> Regulacija rijeke Gračanice na dionici Halda – ušće Gračanice u kanal Zete	Opština Nikšić	IIIQ 2025	IVQ 2025	810.000€	Nacionalni budžet	Središnji region

	<u>Primorski region</u> Rekonstrukcija nasipa na rijeci Bojani (dionica Gropat–Štodra)	Opština Ulcinj	IIIQ 2025	IVQ 2025	500.000€	Nacionalni budžet	Primorski region
3.5.11. Unapređjenje energetske efikasnosti u javnom sektoru na lokalnom nivou	Indikator rezultata: Stepen realizovanosti projekata energetske efikasnosti u javnom sektoru Početna vrijednost 2023: / Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP Početna vrijednost 2024: <u>Sjeverni region:</u> Izgradnja javne rasvjete u MZ.Vrševo - Petnjica <u>Središnji region:</u> Modernizacija javne rasvjete kroz zamjenu postojeće rasvjete sa LED svjetlosnim izvorima Izgradnja LED javne rasvjete Nabavka i isporuka opreme za javnu rasvjetu	Vodeća institucija: JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025	Ukupno: 2.659.649,64€ (od čega Sjeverni region: 950.000€, Središnji region: 1.113.179,64€, Primorski region: 596.470€)	1.450.667,64€ Budžet opština 337.000€ IPA 871.982€ Donatori (CMSR, EU grantovi)	
	Ciljna vrijednost 2025: <u>Sjeverni region</u> Unapređenje EE objekta sportskog centra	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	500.000€	Budžet opštine 250.000€ Donator (CMSR) 250.000€	Sjeverni region
	Program unapređenja EE javnih i stambenih zgrada	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	70.000€	Budžet opštine	Sjeverni region
	Javna rasvjeta u prigradskim naseljima i zamjena preostalih svjetiljki LED svjetiljkama u gradskoj zoni	Opština Žabljak	IIIQ 2025	IVQ 2025	380.000€	Budžet opštine	Sjeverni region

	<u>Središnji region</u> Ugradnja nove ulične rasvjete	Opština Danilovgrad	IIIQ 2025	IIIQ 2025	30.000€	Budžet opštine	Središnji region
	Održavanje rasvjete u zahvatu GUP-a (opravka i održavanje javne rasvjete), rate po Ugovoru za izvođenje radova na ugradnji led svjetiljki na teritoriji Opštine Danilovgrad	Opština Danilovgrad	IIIQ 2025	IIIQ 2025	99.917,64€	Budžet opštine	Središnji region
	Implementirana strategija optimizacije javne rasvjete i smanjenje emisije CO ₂ ProLIGHTmed - Progresivna rješenja u zelenijoj optimizaciji javne rasvjete u EURO-MED zoni	Opština Tuzi	IIIQ 2025	IVQ 2025	983.262 €	361.280€ Budžet opštine 621.982€ Donatori (EU grantovi)	Središnji region
	<u>Primorski region</u> Završeno ambijentalno osvjetljenje tvrđava Forte mare i Potkovičaste kule	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IIIQ 2025	200.000€	Budžet opštine	Primorski region
	Finalni radovi na Projektu LED rasvjete za Sportski centar Igalo „Sinergy Interreg IPACBC“	Opština Herceg Novi	IIIQ 2025	IVQ 2025	396.470€	337.000€ IPA 59.470€ Budžet opštine	Primorski region
3.5.12. Izgradnja ostale komunalne infrastrukture za zaštitu životne sredine	Indikator rezultata: Stepen realizovanosti projekata u oblasti ostale komunalne infrastrukture. Početna vrijednost 2023: <u>Središnji region:</u> Izgradnja i opremanje Vatrogasnog doma – započeti radovi Ciljna vrijednost 2024: Nije usvojen AP <u>Središnji region:</u> Izgradnja karantinskog prostora za slobodno kretanje i boravak napuštenih i izgubljenih životinja – Nikšić	Vodeća institucija: JLS	IIIQ 2025	IVQ 2025			Svi regioni

	Izgradnja i opremanje Vatrogasnog doma – Nikšić						
	Ciljna vrijednost 2025: Nisu dostupni podaci o planiranim aktivnostima za 2025. godinu.						

Lista skraćenica

AP	Akcioni plan
AZZŽS	Agencija za zaštitu životne sredine
CEDIS	Crnogorski elektrodistributivni sistem
CGES	Crnogorski elektroprenosni sistem
CFCU	Sektor za ugovaranje i finansiranje programa Iz sredstava EU
CSO	JU Centar za stručno obrazovanje
EPCG	Elektroprivreda Crne Gore
GSV	Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore
IPC	Inovaciono preduzetnički centar
JLS	Jedinice lokalne samouprave
MEIR	Ministarstvo energetike i rudarstva
MER	Ministarstvo ekonomskog razvoja
MERS	Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera
MF	Ministarstvo finansija
MJR	Ministarstvo javnih radova
MJU	Ministarstvo javne uprave
MIRN	Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama
MKM	Ministarstvo kulture i medija
MPNI	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija

MPO	Ministarstvo pomorstva
MPŠV	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
MRZS	Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga
MSA	Ministarstvo saobraćaja
MSSD	Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije
MT	Ministarstvo turizma
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravlja
NTO CG	Nacionalna turistička organizacija Crne Gore
NTP CG	Naučno-tehnološki park Crne Gore
RBCG	Razvojna banka Crne Gore
SCG	Skijališta Crne Gore
TO	Turistička organizacija
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
ZO	Zajednica opština
ZzŠ	Zavod za školstvo
ZZZCG	Zavod za zapošljavanje Crne Gore